

Rodnoosjetljiv jezik na primjeru njemačkih časopisa Brigitte i Der Spiegel

Jurić, Ana

Doctoral thesis / Disertacija

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2024.7702>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:241455>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-21**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Ana Jurić

**RODNOOSJETLJIV JEZIK NA
PRIMJERU NJEMAČKIH ČASOPISA
*BRIGITTE I DER SPIEGEL***

DOKTORSKI RAD

Mentorica:

dr. sc. Zrinjka Glovacki-Bernardi, red. prof. u miru

Zagreb, 2024.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Ana Jurić

**GENDER-SENSITIVE LANGUAGE
ILLUSTRATED WITH THE EXAMPLE OF
GERMAN MAGAZINES
*BRIGITTE AND DER SPIEGEL***

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor:
Professor Zrinjka Glovacki-Bernardi, PhD

Zagreb, 2024

ZAVALE

Prije svega dugujem veliku zahvalnost svojoj mentorici red. prof. u miru dr. sc. Zrinjki Glovacki-Bernardi na neizmjernom strpljenju, usmjeravanju, savjetima i komentarima tijekom pisanja ovoga rada.

Također zahvaljujem svojim prijateljicama i prijateljima, kolegicama i kolegama, te osobito svojoj obitelji što su mi svojom potporom, razumijevanjem i bodrenjem pomogli dovršiti ovaj rad.

BILJEŠKA O MENTORICI

Redovna profesorica u miru dr. sc. Zrinjka Glovacki-Bernardi rođena je u Zagrebu 1952. godine. Nakon završene Klasične gimnazije studirala je germanistiku i anglistiku u Zagrebu i Münsteru, diplomirala 1975. godine i doktorirala 1981. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu; na istom je fakultetu predavala na Odsjeku za germanistiku od 1977. do 2022. godine kao asistentica, docentica, izvanredna i redovna profesorica. Također je predavala na sveučilištima u Salzburgu, Münchenu, Beču i Ljubljani, a gost profesor bila je u Rijeci, Mariboru, Sarajevu, Tuzli i Novom Sadu. Od 2013. godine članica je Forschungszentrum Deutsch in Mittel-, Ost- und Südosteuropa (FZ DiMOS), Universität Regensburg. Njezin je znanstveni interes usmjeren na nadrečeničnu jezičnu razinu, međuzavisnost jezika i kulture, njemačko-hrvatske jezične dodire i rodno obilježene pojave u jeziku. Iz tih je područja objavila više monografija i niz znanstvenih priloga. Vodila je međunarodne i domaće projekte: *Tekst kao jezična i informacijska jedinica*, Institut za lingvistiku, Sveučilište u Zagrebu (1984.-1990.); *Österreichisch-kroatische Sprachbeziehungen in der Neuzeit, besonders seit dem 18. Jahrhundert*, Sveučilište u Zagrebu i Sveučilište u Beču (prof. dr. Peter Wiesinger) (1994.-1996.); *Hrvatsko-njemačke jezične veze* (1996.-2000.); *Hrvatsko-njemački jezični dodir* (2002.-2006.); *Njemački i hrvatski u dodiru – sociokulturološki aspekti i komunikacijske paradigme* (2007.-2013.). Članstvo u međunarodnim znanstvenim i lingvističkim udruženjima: MGV Mitteleuropäischer Germanistenverband, SLE Societas Linguistica Europaea, IVG Internationale Vereinigung für Germanistik.

SAŽETAK

Pod pretpostavkom da se rodnoosjetljivi jezik dosljednije primjenjuje u časopisu namijenjenom ženama cilj rada bio je komparativnom analizom tekstova njemačkog dvotjednika *Brigitte* i tjednika *Der Spiegel* utvrditi uporabu rodnoosjetljivih jezičnih elemenata i mjeru u kojoj se primjenjuju smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika kako bi se ustanovilo u kojoj su mjeri žene prisutne u suvremenom njemačkom standardnom jeziku. Na temelju teorijskog okvira utemeljenog na sociolingvistici, feminističkoj i tekstnoj lingvistici te smjericama za uporabu rodnoosjetljivog jezika, u tekstovima je ispitana uporaba leksičkih sredstava kako bi se ispitalo rabe li se za imenovanje osoba preporučena rodnoosjetljiva jezična rješenja ili generički muški rod, te ovisi li ispravno ostvarivanje kohezije i koherencije teksta o uporabljenim leksičkim sredstvima. Analizom je osim toga ispitana i uporaba pridjeva kako bi se utvrdilo ovisi li njihova funkcija o recipijentskoj skupini teksta. Rezultati komparativne analize provjereni su na tekstovima muškog časopisa *Beef!*. Analizom korpusa koji je obuhvaćao ukupno 773 teksta ženskog dvotjednika *Brigitte*, informativnog tjednika *Der Spiegel* i muškog dvomjesečnika *Beef!* utvrđeno je da se smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika dosljednije, iako ne u cijelosti, primjenjuju u časopisu namijenjenom ženama. Analiza je također pokazala da uporaba generičkog muškog roda izravno utječe na ostvarivanje kohezije i koherencije teksta te da isključivo uporaba rodnoosjetljivih jezičnih rješenja jamči ispravno ostvarivanje kohezije i koherencije. Analizom uporabe pridjeva u tekstovima časopisa *Brigitte* utvrđen je velik broj pridjeva čija je funkcija izražavanje emocija i intenziviranje značenja. S obzirom na stereotip o emocionalnijem izražavanju žena, uporaba pridjeva potvrđuje prilagođenost jezika ciljanoj skupini časopisa. Iako su isti pridjevi u manjoj mjeri utvrđeni i u analiziranim tekstovima tjednika *Der Spiegel*, razlog tomu leži u činjenici da su oni također obilježje novinarsko-publicističkog jezika i služe naglašavanju mišljenja i buđenja interesa kod čitateljstva. Rezultati analize potvrdili su pretpostavku da se smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika dosljednije primjenjuju u časopisu namijenjenom ženama nego u časopisima koji nemaju eksplicitno navedenu recipijentsku skupinu, kao i da se funkcija pridjeva razlikuje ovisno o recipijentskoj skupini.

Ključne riječi: rodnoosjetljivi jezik, feministička lingvistika, generički muški rod, kohezija, koherencija

ABSTRACT

On the basis of the comparative analysis of texts of the German biweekly magazine *Brigitte* and the weekly magazine *Der Spiegel* and under the presumption that gender-sensitive language is more consistently used in magazines intended for women, this dissertation was aimed at establishing the use of gender-sensitive linguistic elements and the measure in which the guidelines for the use of gender-sensitive language are observed, as well as at determining the measure in which women are present in the contemporary standard German language. The results of the comparative analysis were verified on five texts of the German men's magazine *Beef!*. Since the issue of gender-sensitive language is closely connected to the issue of gender equality, it must be viewed not only from the linguistic perspective, but also from the perspective of society. From the perspective of the presented theoretical framework (Humboldt 1936, Whorf 1941, Saussure 1967, Löffler 1985, Eckert/McConnell-Ginet 1992, Trudgill 2000, Lakoff 1973, 2004b, Kresic 2006, Diewald/Steinhauer 2017, Hill 2017, Hymes 2020) language and society are closely interdependent. One cannot exist without the other and both are constantly developing and changing under mutual influence. Thus, also the demand for gender-sensitive language constitutes a linguistic change that has emerged from social changes, i.e. the changed social role of women. Before the emergence of feminist linguistics, differences in linguistic behaviour between men and women were attributed to their different biological and mental abilities (Jespersen 1922). However, feminist criticism of language (Lakoff 1973, Erfurt 1988, Pusch 1996, Samel 2000, Lakoff 1973, 2004b, Trömel-Plötz 2007, Tannen 2010, Pišković 2018) has shown that these differences, rather than being innate, have arisen from different positions of power and social roles which in turn cause language to be sexist when referring to women. One of the key issues that has been criticised is the use of generic masculine when referring to mixed groups of people causing women to be non-visible in language. To avoid the use of the generic masculine and ensure the visibility of women in language, many recommendations and guidelines for the use of gender-sensitive language have been issued in Germany in the last forty years. The guidelines for the use of gender-sensitive language (Diewald/Steinhauer 2017, guidelines of Gesellschaft für deutsche Sprache e.V.) presented in the dissertation give an overview of recommended gender-sensitive and gender-neutral alternatives to the use of the generic masculine. On the basis of these guidelines, the use of lexical elements was analysed in the texts of the two magazines to determine whether recommended gender-sensitive alternatives or the generic masculine are used to refer to persons and if the choice of lexical element affects the realisation of text cohesion and coherence.

Cohesion and coherence are two of the seven standards of textuality (Beaugrande/Dressler 1981) that refer to the linguistic structure of a text and ensure that a text has sense and meaning. When the referring to persons is concerned, it is these two standards that show the importance of using gender-sensitive language in conveying the correct sense and meaning of a text to the recipient. To examine the use of lexical elements for the referring to persons a combination of the transphrastic and communicative approach to text was chosen, as it considers both the structure of a text and its communicative function. Both have to be taken account of since a grammatically well-formed sequence of words or sentences does not automatically imply it is a text if it lacks meaning in the communicative situation.

The corpus on which the use of gender-sensitive language was examined comprised a total of 773 texts from three German magazines – *Brigitte*, *Der Spiegel* and *Beef!*. The comparative analysis was performed on five different text types of the women's magazine *Brigitte* and the news magazine *Der Spiegel*, namely editorial, column, report, interview and culture related recommendations/reviews. The analysis has shown that gender-sensitive language is more consistently used in texts whose target audience are women, although the use of the generic masculine has been established in certain cases. When referring to persons a variety of the recommended gender-sensitive and gender-neutral solutions from the guidelines for the use of gender-sensitive language are used in the analysed texts of the women's magazine *Brigitte*. Although gender-sensitive and gender-neutral lexical elements are used in the news magazine *Der Spiegel* to refer to persons of both genders, the use of the generic masculine prevails in the analysed texts, especially in case of non-specific reference and names of nations. Also, the choice of gender-sensitive and gender-neutral solutions is more restricted than in *Brigitte* and abbreviated forms of stating both genders are not used at all in the analysed texts. The analysis has shown that the use of gender-sensitive alternatives in both magazines not only ensures the visibility of women in language, but also ensures the correct realisation of cohesion and coherence. As the analysis has shown, the use of the generic masculine to refer to people of both genders causes problems with the realisation of cohesion and coherence. Problems occur if inappropriate cohesive devices are used, e.g. replacing a feminine or a gender-sensitive noun with a generic masculine paraphrase. In such instances cohesion is not correctly achieved due to the lack of semantic congruence in respect of the referent. In addition to causing incorrect realisation of cohesion, the use of the generic masculine affects the correct realisation of coherence by making the text ambiguous in respect of the referent. The reader of the text can either interpret the generic masculine as referring to both men and women or exclusively to

men which violates the communication principle that communication must be clear and unambiguous.

In accordance with earlier descriptions of women's language, women are prone to hyperbole and using adjectives of approbation or admiration. Therefore, the use of adjectives was also examined in both magazines to determine whether their function depends on the target audience of the text. The examination has revealed that adjectives of approbation or admiration, hyperbolic and intensified adjectives are abundantly used in all five analysed text types of the women's magazine *Brigitte* in order to make the language more emotional and thus evoke their readers' emotions and interest. To a lesser extent these adjectives have also been found in the analysed texts of *Der Spiegel*, especially in the culture related recommendations/reviews. However, the occurrence of these adjectives can be attributed to the fact that they are also a characteristic of journalistic language and style to stress personal opinion and emotional reactions of the authors and to entice readers to act upon their recommendations.

The verification of the results of the comparative analysis on a sample of five texts of the men's magazine *Beef!* has shown that, contrary to the presumption that gender-sensitive language would not be used in a magazine having a male target audience, certain gender-sensitive alternatives are used, although not consistently and the generic masculine is still used to refer to persons of both genders. The use of the generic masculine causes the same problems with correct realisation of cohesion and coherence as in the analysed texts of *Brigitte* and *Der Spiegel*. In respect of the use of adjectives, only four adjectives of approbation or admiration were found in the analysed texts and their occurrence can be attributed to journalistic language and style.

The comparative analysis has shown that gender-sensitive language is not consistently used either in *Brigitte* or *Der Spiegel* and that the generic masculine is still used to refer to persons of both genders. Nevertheless, the guidelines for the use of gender-sensitive language are more consistently observed in the biweekly *Brigitte* and a variety of different gender-sensitive solutions for reference to persons of both genders has been identified in its texts. It can therefore be concluded that gender-sensitive language depends on the target group of the magazine and that its use is more consistent in magazines intended for women. However, it is encouraging to see that gender-sensitive language is used not only in women's magazines, but also in news and men's magazines, although the use of the generic masculine prevails when referring to persons of both genders. The use of the generic masculine for professional titles is especially problematic as women are thereby denied their professional identity, made invisible and told that they are not equal to men in the same position. Like every linguistic change, gender-

sensitive language must first be accepted by society and requires a time of adjustment. Only after it has been accepted by those parts of society that are resisting its use will it be able to fully take root. The fact that it is used in magazines whose target audience are not women proves that the German society is aware of the changed social role of women and the need for language to reflect this change, and at the same time gender-sensitive language not only ensures equality of women in language but also supports and ensures their equality in society.

Key words: gender-sensitive language, feminist linguistics, generic masculine, cohesion, coherence

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
2. JEZIK I DRUŠTVO	4
2.1. <i>Jezik i svjetonazor</i>	6
2.2. <i>Jezične promjene</i>	9
2.3. <i>Komunikacija, društvo i identitet</i>	11
2.4. <i>Utjecaj društvenih vrijednosti</i>	14
3. FEMINISTIČKA KRITIKA JEZIKA	17
3.1. <i>Ženski jezik</i>	17
3.2. <i>Društveni položaj žena</i>	20
3.3. <i>Počeci feminističke kritike jezika</i>	22
3.4. <i>Feministička kritika jezika u Saveznoj Republici Njemačkoj</i>	26
4. RODNOOSJETLJIV JEZIK	33
4.1. <i>Smjernice i preporuke za uporabu rodnoosjetljivog jezika</i>	33
4.2. <i>Problematika roda i spola</i>	36
4.3. <i>Generički muški rod</i>	38
4.4. <i>Načini ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika</i>	41
4.4.1. <i>Izričito navođenje obaju rodova (Doppelnennug)</i>	41
4.4.2. <i>Zamjenski oblici i preformuliranje</i>	45
4.5. <i>Primjena rodnoosjetljivog jezika u tekstu</i>	49
5. TEKSTNA LINGVISTIKA	54
5.1. <i>Razvoj tekstne lingvistike</i>	55
5.2. <i>Tekst</i>	57
5.3. <i>Kriteriji tekstualnosti</i>	58
5.4. <i>Kohezija</i>	61
5.5. <i>Koherencija</i>	65
5.6. <i>Tekstne vrste</i>	68
5.6.1 <i>Publicističke tekstne vrste</i>	70
6. ANALIZA PRIMJENE RODNOOSJETLJIVOG JEZIKA	75
6.1. <i>Cilj istraživanja i hipoteze</i>	77
6.2. <i>Korpus</i>	78
6.2.1. <i>Časopis Brigitte</i>	78
6.2.2. <i>Časopis Der Spiegel</i>	79
6.2.3. <i>Časopis Beef!</i>	79
6.2.4. <i>Tekstne vrste</i>	80
6.3. <i>Metodologija</i>	80
7. ANALIZA	83

7.1. Časopis Brigitte	83
7.1.1 Pismo urednice	83
7.1.2 Kolumna	89
7.1.3 Reportaža	103
7.1.4 Intervju	110
7.1.5 Preporuke iz kulture	123
7.1.6 Zaključak	134
7.2. Časopis Der Spiegel	135
7.2.1 Pismo urednika.....	136
7.2.2 Kolumna	150
7.2.3 Reportaža	170
7.2.4 Intervju	191
7.2.5 Preporuke iz kulture	218
7.2.6 Zaključak	238
7.3. Časopis Beef!	239
7.3.1 Pismo urednika.....	239
7.3.2 Reportaža	242
7.3.3 Zaključak	246
8. ZAKLJUČAK	247
9. LITERATURA.....	256
PRILOG	265
ŽIVOTOPIS AUTORICE	266

1. UVOD

Potaknute zahtjevima za ravnopravnost žena u društvu, lingvistice 70-ih godina 20. stoljeća istražuju ravnopravnost žena u jeziku i utvrđuju da neravnopravnost spolova nije prisutna isključivo u društvu već je ona jednako prisutna i u jeziku (usp. 3. poglavlje). Budući da čovjek jezikom izražava društvenu stvarnost, a jezik predstavlja izravan odraz društva i njegova uređenja (usp. Glovacki-Bernardi 2018: 65), društvena neravnopravnost žena očituje se i u jezičnoj neravnopravnosti. S obzirom na promjene koje su se dogodile u pogledu prava i društvenog položaja žena, potreban je jezik kojim će se te promjene moći izraziti, tj. jezik koji će ispravno odražavati društvenu stvarnost (usp. Bär 2004: 157) i koji je rodnoosjetljiv.

I gotovo 50 godina od početaka njemačke feminističke lingvistike i proučavanja položaja žena u njemačkome jeziku pitanje rodnoosjetljivog jezika aktualno je pitanje koje izaziva burne rasprave i unutar struke i među laicima. Proučavanje vidljivosti žena u jeziku u Saveznoj Republici Njemačkoj rezultiralo je izdavanjem smjernica i preporuka za uporabu neseksističkog i rodnoosjetljivog jezika (usp. 3. i 4. poglavlje). U radu će se u tekstovima njemačkog ženskog časopisa *Brigitte* i informativnog časopisa *Der Spiegel* ispitati poštuju li se smjernice i preporuke u standardnome njemačkom jeziku. Osim što će analiza tekstova dati uvid u to primjenjuje li se rodnoosjetljiv jezik u praksi, a ako se primjenjuje, uolikoj mjeri, ona će također dati odgovor na pitanje ovisi li njegova uporaba o recipijentima teksta.

Prije konkretne analize potrebno je objasniti što je rodnoosjetljiv jezik, zašto je potreban i kako utječe na ljudski identitet, posebice žena, kao i zbog čega se jezik ne smije promatrati isključivo kao sustav već se mora promatrati i u kontekstu društva u kojem se rabi. Stoga će u drugom poglavlju teorijskog dijela ovoga rada prvo detaljnije biti prikazana uska međusobna veza između jezika i društva, utjecaj jezika na stvaranje ljudskog svjetonazora, način na koji se u jeziku usvajaju promjene, uloga jezika u ljudskoj komunikaciji i njegov utjecaj na ljudski identitet, kao i načini na koje društvene vrijednosti utječu na jezik.

U trećem poglavlju posvećenom feminističkoj kritici jezika bit će prikazani počeci opisivanja i bavljenja takozvanim ženskim jezikom te zablude koje su postojale o jezičnim sposobnostima žena i njihovim uzrocima. Budući da su zbog neravnopravnog društvenog položaja žena početna tumačenja ženskog jezičnog ponašanja bila utemeljena na predrasudama o intelektualnim sposobnostima žena, potpoglavlje 3.2 prikazat će društveni položaj žena koji je izravno utjecao na pojavu stereotipova o ženama i njihovim društvenim ulogama koji su se

izravno odrazili u jeziku. Posljednja dva potpoglavlja trećeg poglavlja daju prikaz početaka feminističke kritike jezika te detaljniji prikaz okolnosti u kojima se feministička kritika jezika javlja u Saveznoj Republici Njemačkoj, njezina težišta istraživanja, konkretnih zahtjeva te prijedloga kako žene učiniti vidljivijima u jeziku, tj. kako jezik učiniti ravnopravnijim.

Budući da je predmet ovog rada analiza uporabe rodnoosjetljivog jezika u tekstovima dvaju njemačkih časopisa, četvrto poglavlje sadrži pregled rezultata istraživanja feminističke lingvistike u obliku izdanih smjernica i preporuka za uporabu rodnoosjetljivog jezika na institucionalnim i državnim razinama. Radi boljeg razumijevanja važnosti uporabe rodnoosjetljivog jezika odnosno izbjegavanja uporabe generičkog muškog roda, dva su potpoglavlja posvećena problematici roda i spola te generičkom muškom rodu. Kako bi se provela analiza uporabe rodnoosjetljivog jezika na tekstovima časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel*, tj. definiralo što konkretno predstavlja rodnoosjetljiv jezik, u četvrtom je poglavlju također dan detaljan prikaz rješenja koja u njemačkome jeziku postoje za uporabu rodnoosjetljivog jezika (odnosno izbjegavanje generičkog muškog roda) te njegove primjene u tekstu.

Uporaba rodnoosjetljivog jezika provjerit će se u konkretnim tekstovima dvaju njemačkih časopisa, stoga je posljednje teorijsko poglavlje rada posvećeno tekstnoj lingvistici u kojem je prikazan razvoj tekstne lingvistike kao lingvističke discipline, pojam teksta, kao i kriteriji tekstualnosti. Kako je predmet analize i utjecaj uporabe rodnoosjetljivog jezika na koheziju i koherenciju teksta, kriterijima o kojima ovisi smisao i značenje teksta, dva su potpoglavlja posvećena detaljnijem prikazu tih dvaju kriterija tekstualnosti. Kao što je prikazano u ovom poglavlju, tekst predstavlja jezičnu komunikaciju koja se razlikuje ovisno o društvenim okolnostima (usp. potpoglavlje 5.6.), zbog čega se i tekstovi mogu razvrstati u različite tekstne vrste. U potpoglavlju 5.6. stoga je prikazana klasifikacija tekstova u tekstne vrste te, s obzirom na to da će analiza biti provedena na publicističkim tekstovima, detaljniji prikaz klasifikacije publicističkih tekstnih vrsta.

U šestom poglavlju rada detaljnije je objašnjena analiza primjene rodnoosjetljivog jezika, prikazani su cilj istraživanja i hipoteze, korpus koji čine tekstovi časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel* (te kontrolni časopis *Beef!*), kao i metodologija kojom će biti provedena analiza.

Prikaz analize tekstova časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel* te njezinih nalaza dan je u sedmom poglavlju. Analiza i nalazi prikazani su za svaki od analiziranih časopisa prema tekstnim vrstama, uz kratak zaključak za svaki od analiziranih časopisa. Uz komparativnu

analizu i njezine nalaze, u ovom je poglavlju također prikazana kontrolna analiza na tekstovima muškog časopisa *Beef!* i njezini nalazi.

Završni zaključak o rezultatu analize uporabe rodnoosjetljivog jezika u tekstovima časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel* dan je u osmom poglavlju rada.

Od početaka feminističke kritike jezika prošlo je gotovo pola stoljeća, stoga će se na temelju rezultata analize uporabe rodnoosjetljivog jezika u tekstovima dvaju suvremenih njemačkih časopisa moći zaključiti jesu li žene u suvremenome njemačkom jeziku ravnopravno prisutne ili njihova vidljivost ovisi o tome jesu li recipijentice teksta.

2. JEZIK I DRUŠTVO

Pitanje rodnoosjetljivog jezika podjednako je lingvističko i društveno pitanje. Feministička kritika jezika, tj. feministička lingvistika kao lingvistička disciplina koja je iz nje proizašla, potaknuta je neravnopravnim društvenim položajem žena koji se očitovao i u jezičnoj diskriminaciji žena (Erfurt 1988: 706). Njezini su zahtjevi ponajprije ravnopravan položaj žena i njihova veća vidljivost u jeziku. Ti se zahtjevi feminističke lingvistike mogu ostvariti uporabom rodnoosjetljivog jezika.

Rodnoosjetljiv jezik podrazumijeva jezik koji nije seksistički i diskriminatoran. U njemačkome postoje različiti izrazi za rodnoosjetljiv jezik koji se po svom značenju više-manje poklapaju: *nicht-sexistische Sprache* (neseksistički jezik), *gendergerechte Sprache / genderfaire Sprache* (rodnopravedan jezik), *geschlechtergerechte Sprache* (rodnoosjetljiv jezik), *nicht-diskriminierende Sprache* (nediskriminatoran jezik) (usp. Diewald 2018a: 196). Za postupak ostvarivanja jezične ravnopravnosti, tj. primjenu rodnoosjetljivog jezika u njemačkome se uvriježio pojam *Gendern* (glagolska imenica nastala od istoimenog glagola *gendern*) koji podrazumijeva primjenu jezičnih sredstava za rodnoosjetljivo oblikovanje jezika odnosno omogućavanje vidljivosti osoba određenog spola u jeziku (usp. ibid. 197, Diewald/Steinhauer 2017: 7). Pojam *gendern* preuzet je i u rječnik njemačkoga jezika.¹ Osim što se rodnoosjetljivim jezikom osigurava vidljivost žena u jeziku, neka od rješenja rodnoosjetljivog jezika (zvjezdica [*] tj. *Genderstern* i donja crta [_] *Gender-Gap* koje se rabe za skraćivanje dvostrukog navođenja, a tvore se od imenice muškog roda i zvjezdice odnosno donje crte i sufiksa za ženski rod) također se rabe za izražavanje nebinarnih rodni identiteta (interseksualne, transrodne i transseksualne osobe). Iako pozdravlja inicijativu pronalaska rješenja kojim bi nebinarne osobe bile vidljive u jeziku, Pusch u vezi s ovim jezičnim rješenjima ističe da je riječ o nespretnim rješenjima, s obzirom na to da, za razliku od velikog I (npr. *LeserInnen*) koje sugerira ženski način čitanja, prekidaju riječ i žene svode na nastavak za ženski rod (npr. *Leser*innen*, *Leser_innen*), te smatra da je svođenje nebinarnih osoba na donju crtu također ponižavajuće. Prednost daje neutralnim rješenjima te zagovara deseksualizaciju imenskih riječi za imenovanje osoba i uvođenje srednjeg roda kada spol osobe nije relevantan (usp. Pusch 2014: 60-65). Budući da je tema ovoga rada vezana uz pitanje ravnopravnosti i vidljivosti žena u njemačkome

¹ <https://www.duden.de/rechtschreibung/gendern>

jeziku, rodnoosjetljiv jezik će u 4. poglavlju biti prikazan isključivo u odnosu na žene i načine na koji se može osigurati njihova ravnopravna zastupljenost i vidljivost u jeziku.

Unatoč brojnim naprecima koji su postignuti u posljednjih 50 godina o pitanju jezične ravnopravnosti spolova i veće vidljivosti žena u jeziku, u trenutku pisanja ovog rada pitanje rodnoosjetljivog jezika iznimno je aktualno u Saveznoj Republici Njemačkoj. Ono polarizira i u lingvističkim krugovima i u općoj javnosti. U političkim krugovima tema je izazvala posebnu pozornost u odnosu na uvođenje rodnoosjetljivog jezika u državnim institucijama. Prema provedenoj anketi, 53 posto građanki i građana zagovara uvođenje rodnoosjetljivog jezika, dok se njih 38 posto tomu protivi². Zagovornici i zagovornice rodnoosjetljivog jezika i dalje nailaze na otpor i kritiku protivnika i protivnica jezičnih promjena. Walter Krämer, predsjednik udruženja *Verein Deutsche Sprache*, primjerice uporabu rodnoosjetljivog jezika smatra jezičnim terorom tvrdoglavih ideoloških skupina³. Budući da je ovo jezično pitanje izravno proizašlo iz društva, odnosno kritike društva i društvenog položaja žena, uporaba i važnost rodnoosjetljivog jezika nužno se moraju promatrati i proučavati ne samo s jezičnog aspekta već i s aspekta društva u kojem se jezik govori.

Jezik je, kako ističe Saussure, društvena činjenica (usp. Saussure 1967: 8). Svaki čovjek ima urođenu sposobnost govora i usvajanja jezika, međutim, kako bi usvojio jezik, potrebna mu je interakcija odnosno suživot s drugim ljudima unutar određenog društva. Koji će jezik čovjek usvojiti također ovisi o društvu u kojemu živi. Ljudi nisu prirodno predodređeni za usvajanje isključivo jednog jezika. Koji će jezik prvo usvojiti ne ovisi o njihovoj nacionalnosti, spolu pa ni nužno o mjestu prebivališta, već isključivo o jeziku i ljudima kojima će čovjek, tj. dijete, biti okružen u trenutku početka usvajanja jezika. Dijete koje se primjerice rodi u inozemstvu kao prvi jezik može usvojiti jezik svojih roditelja ako govore istim jezikom, jezik majke ili oca ako govore različitim jezicima ili službeni jezik države u kojoj je rođeno ako roditelji s njim odluče govoriti isključivo službenim jezikom te države.

Jezična sposobnost urođeno je svojstvo ljudi, dok se jezik razvija i mijenja u određenom društvu konsenzusom zajednice na poticaj pojedinki i pojedinaca. I zahtjevi feminističke kritike jezika potekli su od pojedinki, a usvajanje njihovih prijedloga i rješenja za jezik koji nije

² Podaci preuzeti iz članka *Hälfte der Deutschen befürwortet Genderverbot für staatliche Stellen* objavljenog 26. svibnja 2021. u mrežnom izdanju časopisa *Der Spiegel*, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/spiegel-umfrage-haelfte-der-deutschen-befuerwortet-gender-verbot-fuer-staatliche-stellen-a-f611d490-cf36-4358-9054-f08392af9fdf>

³ *Weg mit dem Gender-Unfug!*, 21.09.2020. Cicero Magazin für politische Kultur <https://www.cicero.de/kultur/gendergerechte-sprache-gendern-argumente-genderstern-sprachwissenschaft>

seksistički i ravnopravnost žena u jeziku ovisi o široj zajednici i društvu u kojem se jezik rabi. O povijesti i konkretnim zahtjevima feminističke kritike jezika bit će riječi u trećem poglavlju rada, dok će u ovom poglavlju biti prikazana neraskidiva veza između čovjeka, tj. društva, i jezika (Trudgill 2000: 2), njegova uloga u oblikovanju ljudskog svjetonazora i identiteta, utjecaj društvenih vrijednosti na vrednovanje jezičnih varijeteta, kao i važnost proučavanja jezika i jezičnih promjena unutar društva i vremena u kojem su nastale. Svi se ovi elementi moraju razmotriti i uzeti u obzir jer su ključni za razumijevanje zahtjeva za ravnopravnijim položajem žena u jeziku i važnosti uporabe rodnoosjetljivog jezika.

2.1. Jezik i svjetonazor

Die Hervorbringung der Sprache ist ein inneres Bedürfnis der Menschheit, nicht bloß ein äußerliches zur Unterhaltung gemeinschaftlichen Verkehrs, sondern ein in ihrer Natur selbst liegendes, zur Entwicklung ihrer geistigen Kräfte und zur Gewinnung einer Weltanschauung, zu welcher der Mensch nur gelangen kann, indem er sein Denken an dem gemeinschaftlichen Denken mit Anderen zur Klarheit und Bestimmtheit bringt, unentbehrliches. (Humboldt 1836: 25, 26)⁴

Kako bi se jezik, kao i čovjekov utjecaj na njega proučavali u društvenom kontekstu, ponajprije treba razlučiti jezik od govora. Govor odnosno govorna sposobnost samo je dio jezika. Kao što je uvedeno spomenuto, ta je sposobnost urođeno i prirodno svojstvo svakog čovjeka koje je usko povezano s urođenom potrebom za nastankom jezika (usp. Humboldt 1836: 25). Jezik, za razliku od govorne sposobnosti, nije nešto što je čovjeku urođeno. On nastaje i razvija se u međuljudskom odnosu, tj. unutar društva. Kako bi ostvario svoju funkciju, jezik mora nužno biti utemeljen na dogovoru između barem dvije osobe koje se pomoću njega žele sporazumijevati. Jezik je, dakle, društveni proizvod koji počiva na društvenim konvencijama koje omogućavaju ljudsku govornu sposobnost (usp. Saussure 1967: 11).

Jezik, međutim, ne služi samo omogućavanju govorne sposobnosti. Čovjek se po jeziku razlikuje od ostalih bića, pomoću njega izražava mišljenja, osjećaje, prenosi informacije, ali i uspostavlja odnose s drugim ljudima (usp. Humboldt 1836: 45, 46; Trudgill 2000: 1). Postojanje određenog društva i kulture pretpostavlja ljudsko djelovanje i stvaralaštvo koje nije moguće

⁴ „Proizvodnja jezika nutarnja je potreba čovječanstva, potreba nipošto izvanjska, namijenjena možda održavanju društvenog ophođenja, nego pohranjena u samoj naravi, i neophodna za razvitak duševnih mu snaga te za stjecanje svjetonazora, do kojega čovjek može doći samo dovede li svoje mišljenje, a uz mišljenje koje je zajedničko i drugima, do jasnoće i određenosti.“ Humboldt, Wilhelm von. 2010. *O raznolikosti gradbe ljudskih jezika i njezinu utjecaju na duhovni razvoj čovječanstva*. Zagreb, Alfa

bez međusobnog sporazumijevanja i jezika (usp. Diewald/Steinhauer 2017: 7). Kao što jezik ne može postojati bez društva, tako ni društvo ne može postojati bez jezika. Oni su u uskoj međusobnoj vezi u kojoj se pod međusobnim utjecajem neprestano razvijaju i mijenjaju.

Prema Humboldt, jezik je, osim toga, ključan i nužan za intelektualni razvoj čovjeka; on je alat ljudskog slobodnog stvaralaštva kojim ostvaruje najviše ciljeve ljudskog razvoja. Jezik je povezan s cijelim ljudskim bićem i obuhvaća sve te se u njemu odražava sveukupno društvo i kultura koji povratno utječu i na jezik (Humboldt 1836: 21). Upravo zbog činjenice da se u jeziku očituje određeno društvo, jezik mora biti takav da se njime može opisati i izraziti sve ono što u društvu postoji. Svaka promjena u društvu, svaki društveni napredak moraju se moći jezično izraziti pa tako i promijenjeni odnosi spolova u društvu. Stoga je i jedan od zahtjeva feminističke lingvistike ispravno imenovanje žena, s obzirom na to da one u međuvremenu obnašaju funkcije i rade u zanimanjima koja su povijesno bila rezervirana isključivo za muškarce, te ta činjenica mora biti vidljiva i u jeziku. To znači da se jezik mora prilagoditi novom činjeničnom stanju društva jer ako nešto ili nekoga ne možemo imenovati, postoji opasnost da time poručujemo da ne postoji, a ako se žene ne osjećaju oslovljenima, govorni čin nije uspio (usp. Trömel-Plötz 2007a: 37). Ako izraz za određeni novi pojam još ne postoji, društvo dogovorom mora pronaći odgovarajući izraz. Konkretnije će o jezičnim promjenama, načinu na koji nastaju i kako se usvajaju biti riječi u idućem potpoglavlju 2.2.

Međusobna veza društva i jezika također se očituje u svjetonazoru. Humboldt ističe neraskidivu vezu između jezika i nacije. Kao organ unutarnjeg bitka jezik je duboko ukorijenjen u duhovnu snagu nacije koja utječe na njegov razvoj. (Humboldt 1836: 18, 21). Zbog svoje sveobuhvatnosti jezik određenog naroda sadrži i njegovu kulturu i svjetonazor, a učenjem jezika čovjek ne usvaja samo jezik već i kulturu i svjetonazor određenog naroda. Osim što usvajanjem jezika čovjek usvaja svjetonazor određene nacije, komunikacijom i razmjenom mišljenja s drugima također stvara vlastitu sliku o svijetu (usp. *ibid.*: 25, 26, 50, 74).

Humboldtovo poimanje važnosti jezika u oblikovanju čovjekova svjetonazora i doživljaja svijeta istaknuli su i američki antropolozi i lingvisti Sapir i Whorf. Prema njima jezik određuje način na koji čovjek doživljava svijet te kategorizira i konceptualizira različite fenomene (usp. Trudgill 2000: 13). Ključnu ulogu u oblikovanju čovjekove slike o svijetu pritom imaju obrasci u kojima razmišlja, a koji se razlikuju od jezika do jezika, zbog čega se i čovjekova slika o svijetu razlikuje od nacije do nacije, odnosno od jezika do jezika (Whorf 1941: 251). Razlike u obrascima razmišljanja posebno su očite kod jezika koji ne pripadaju

istim jezičnim porodicama (Whorf 1941: 252). Upravo različita konceptualizacija svijeta, koja se očituje u jeziku, pokazuje na koji način, upravljajući čovjekovim doživljavanjem svijeta, jezik utječe na društvo (usp. Trudgill 2000: 13).

Međuovisni odnos jezika, kulture, svjetonazora i društva (Löffler 1985: 23) tako se očituje i u uporabi jezika u odnosu na žene i u načinu njihova izražavanja. Uporaba seksističkog jezika nije samo odraz lošijeg društvenog položaja i ugleda žena već i seksističkog svjetonazora društva, dok su različiti načini izražavanja muškaraca i žena izravan odraz njihovih različitih uloga koje im je društvo dodijelilo (usp. Kalogjera 1979: 111). S druge strane, uporaba rodnoosjetljivog jezika signalizira osviještenost osobe o ravnopravnosti spolova u društvu i potrebu za ravnopravnom zastupljenosti obaju spolova u jeziku. Budući da svakim novim naučenim jezikom čovjek proširuje svoj svjetonazor za onaj drugog naroda, ako u određenom jeziku postoje odgovarajuća jezična rješenja koja odražavaju društvenu ravnopravnost spolova, čovjek uporabom takvog jezika osvještava potrebu za jednakim rješenjima u svome jeziku te istodobno mijenja vlastiti svjetonazor u pogledu ravnopravnosti spolova, ne samo u društvu već i u jeziku.

Utjecaj jezika na stvaranje svjetonazora, napredak koji je postignut u proteklih 50 godina u Saveznoj Republici Njemačkoj, kao i važnost uporabe rodnoosjetljivog jezika dokazuje i rečenica u govoru predsjednika Savezne Republike Njemačke Steinmeiera prilikom razrješenja kancelarke Angele Merkel s dužnosti:

„Und wenn, wie mir glaubwürdig berichtet wurde, heute ein elfjähriges Kind fragt, ob denn auch ein Mann „Kanzlerin“ werden könne, dann zeugt das von einer neuen Selbstverständlichkeit, die es vor der ersten Frau im Kanzleramt nicht gab, und natürlich auch von dem großen Respekt, den Sie sich in unserem Land und in der Welt erworben haben.“⁵

Upravo zbog činjenice da čovjek jezikom oblikuje i izražava misli, na taj način utječe na svoje okruženje i stječe svjetonazor, čovjek na raspolaganju mora imati jezik kojim će potpuno i vjerodostojno izraziti svoje cijelo biće i svijet koji ga okružuje. U kontekstu zahtjeva feminističke lingvistike to znači jezik koji će vjerodostojno odražavati društvene i poslovne

⁵ <https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2021/10/211026-Entlassung-BK-BReg.html>

„I kada, kako su me vjerodostojno izvijestili, danas jedanaestogodišnje dijete pita bi li i muškarac mogao postati „kancelarka“, to dokazuje novo činjenično stanje koje nije postojalo prije prve žene na kancelarskoj dužnosti, kao i, naravno, veliko poštovanje koje ste stekli u zemlji i svijetu.“, prijevod autorice rada.

funkcije koje žene obnašaju, a time i njihovu veću vidljivost unutar jezika. Kako bi se to ostvarilo, često su u jeziku potrebne promjene koje, iako potaknute pojedinačnim zahtjevima, moraju biti prihvaćene od društva kao cjeline.

2.2. Jezične promjene

Kao živa materija, jezik se neprestano mijenja, razvija i prilagođava potrebama društva i jezične zajednice. Razvoj čovječanstva, a time i društva, tehnike, industrije te svega ostalog ljudskog djelovanja i stvaralaštva uvjetuje potrebu za imenovanjem novih pojava, izuma i otkrića, ali i društvenih struktura, što neizbježno dovodi i do jezičnih promjena. Tako se i prethodno spomenuti obrasci razmišljanja prilagođavaju i mijenjaju ovisno o promjenama čovjekove okoline i pod utjecajem društvenog napretka i razvoja:

„In the Middle ages the patterns already formed in Latin began to interweave with the increased mechanical invention, industry, trade, and scholastic and scientific thought. The need for measurements in industry and trade, the stores and bulks of “stuffs” in various containers, the type-bodies and weight units, invention of clocks and measurements of “time”, keeping of records, accounts, chronicles, histories, growth of mathematics and the partnership of mathematics and science, all cooperated to bring our thought and language world into its present form.“ (Whorf 1939: 157)⁶

Jezične promjene, međutim, nisu ograničene samo na stvaranje novih leksičkih jedinica već uključuju i fonološke, morfološke te sintaktičke promjene. Jezične su promjene odraz razvoja društva, kulture, njegovih struktura i odnosa (usp. Trudgill 2000: 17).

Humboldt i Saussure ističu da je, s jedne strane, bitno svojstvo jezika njegova postojanost, ali se on, s druge strane, pod utjecajem društva također neprestano mijenja (usp. Humboldt 1836: 57; Saussure 1967: 86-87). Upravo se postojanost jezika očituje u jezičnim promjenama jer jezik svaku od društva uvedenu novinu prilagođava sebi prema svojim pravilima (Humboldt 1836: 37). To je ujedno i jedan od razloga zbog kojeg se jezične promjene ne usvajaju tako lako. Jezična zajednica određenog jezika odlučuje o tome što će prihvatiti i

⁶ „U srednjem vijeku obrasci koji su se već formirali u latinskom jeziku počeli su se ispreplitati s povećanim mehaničkim izumom, industrijom, trgovinom te skolastičkom i znanstvenom mišlju. Potreba za mjerenjem u industriji i trgovini, skladišta i gomila „stvari“ u raznim spremnicima, osnovne količine i jedinice mase, izum satova i mjerenje „vremena“, vođenje evidencije, računa, kronika, povijesti, razvoj matematike te partnerstvo matematike i znanosti, svi su surađivali kako bi naš misaoni i jezični svijet doveli u sadašnji oblik.“ Prijevod autorice rada.

usvojiti kao jezičnu novinu i promjenu, a kao što je Saussure istaknuo, jezik je izravno povezan sa životom određene društvene zajednice, ali je ona u pogledu promjena troma i prije svega želi očuvati postojeće stanje (usp. Saussure 1967: 86).

Na tragu toga, Trudgill (2020: 14) ističe da manje, usko povezane zajednice s jedne strane pružaju veći otpor prema jezičnim inovacijama, ali su istodobno, ako ih prihvate, izgledi da budu usvojene kao jezične promjene mnogo veće nego u velikim zajednicama. Razlog tomu vidi u češćoj komunikaciji uživo među članovima zajednice, što olakšava postizanje konsenzusa potrebnog za usvajanje promjene, a koji je mnogo teže postići u većim zajednicama koje su mnogo fluidnije. Današnje jezične zajednice pretežno su velike i protežu se na mnogo veće zemljopisno područje nego što je to bilo u prošlosti. Stoga se i zahtjevi za promjenama u obliku rodnoosjetljivog jezika mnogo teže prihvaćaju i usvajaju.

Jezične su promjene često rezultat subjektivnog stava prema jeziku (usp. Trudgill 2000: 10). Takve se promjene primjerice očituju u razlikama među dijalektima određenog jezika. Zbog subjektivnog stava o tome da je jedan jezični varijetet ugledniji od drugog, u društvu se stvaraju predrasude i stereotipi o govornicima određenog dijalekta. Slični stereotipi postoje i o tzv. ženskom jeziku i govoru žena, o kojima će više riječi biti u poglavlju 3.2. Zbog negativnog stava prema određenim dijalektima i pod društvenim pritiskom govornici često posežu za uglednijim varijetatom kako bi se izdvojili iz skupine koju smatraju prije svega društveno, a time i jezično neuglednijom (usp. *ibid.*: 74; Löffler 1985: 44). Uporabom određenog jezičnog varijeteta govornici signaliziraju pripadnost određenoj društvenoj skupini, o čemu će više riječi biti u idućem potpoglavlju.

Jezične su promjene odraz uske veze između jezika i društva, kao i društvenih promjena unutar jezične zajednice, bez obzira na to je li riječ o kontaktu s drugim jezicima zbog zemljopisnog širenja društvene zajednice ili o potrebi imenovanja novih društvenih struktura ili izuma. Iako se jezik mijenja kroz vrijeme, ipak je u svakom trenutku i odraz prošlosti i svjedok određenog trenutka (usp. Saussure 1967: 86-87), zbog čega se jezik, njegove promjene i djelovanje moraju proučavati ne samo u vremenu u kojem su nastali već i uzimajući u obzir njihovo kulturološko i društveno okruženje (usp. Humboldt 1836: 25; Saussure 1967: 26; Trudgill, 2020: 8). Jezik i društvo u stalnom su, nerazdvojivu međuodnosu pa tako i društvena zajednica svojim konvencijama oblikuje i određuje jezik kao komunikacijsko sredstvo (Hill 2017: 42). Stoga i svaku jezičnu promjenu, pa tako i uporabu rodnoosjetljivog jezika, kako bi ona zaživjela, prvo mora prihvatiti i usvojiti jezična tj. društvena zajednica.

2.3. Komunikacija, društvo i identitet

Kao što je već istaknuto, iako svaki čovjek ima urođenu sposobnost govora, čovjek usvaja jezik živeći u određenoj društvenoj zajednici. Prema Saussureu, jezik je samo dio ljudskog govora i proizvod je ljudske govorne sposobnosti, a istodobno je isprepleten konvencijama koje je donijela društvena zajednica kako bi omogućila realizaciju govorne sposobnosti (usp. Saussure 1967: 11). Jezik je, stoga, rezultat prirodnog poriva svakog čovjeka za izražavanjem misli, osjećaja te komunikacijom s drugim ljudima. Međutim, kako bi jezik postojao te ostvario svoju komunikacijsku svrhu, potrebna je jezična zajednica koja mora postići dogovor i uspostaviti pravila uporabe jezika (usp. *ibid.*: 17).

Kao sustav jezik je sačinjen od jezičnih znakova, a svaki jezični znak kao cjelina obuhvaća označitelja (glasovnu sliku) i označeno (pojam). Da bi komunikacija bila uspješna, sudionici komunikacije moraju razumjeti značenje pojedinih jezičnih znakova odnosno vezu između označenog i označitelja (usp. *ibid.*: 18-19, 78, 79). Ako sudionici nemaju istu predodžbu o značenju pojedinog jezičnog znaka, postoji opasnost da komunikacija ne bude uspješna. Jezični je znak proizvoljan, što ujedno dokazuje njegovu društvenu uvjetovanost. Dok označeno postoji neovisno o jeziku, njegov označitelj ovisi o određenom jeziku, a time i o društvu u kojem se jezik rabi (usp. *ibid.*: 79). Čovjek svemu što ga okružuje i o čemu ima predodžbu može dodijeliti označitelja te time potvrditi njegovo postojanje, stoga je i broj jezičnih znakova određenog jezika neograničen (usp. *ibid.*: 86, 89). Što će se preuzeti u jezik, međutim, ne ovisi o pojedincu; novi jezični znak mora odobriti i prihvatiti društvo (*ibid.*: 117). Postojanje ne samo jezičnog znaka već i jezika kao cjeline uvjetovano je postojanjem društva koje ga govori, stoga jezik ne može postojati izvan društvenih odnosa (*ibid.*: 91). Upravo je jezični znak odnosno veza između označenoga i označitelja u središtu feminističke kritike jezika i važna kada je riječ o uporabi rodnoosjetljivog jezika. Od posebne je važnosti veza između označenoga i označitelja kod profesijskih imenica i imenskih riječi koje označavaju osobe kada se one odnose na žene. To je ujedno jedan od razloga zašto feministička lingvistika kritizira uporabu tzv. generičkog muškog roda. Generički muški rod kojim se obuhvaća i muški i ženski rod kod sudionika komunikacije ne mora nužno stvoriti predodžbu o obuhvaćenosti obaju spolova. Jezik je temeljni konstrukcijski medij u stvaranju ljudskog identiteta koji se ostvaruje jezičnom komunikacijom. Pojedinačni aspekti ljudskog identiteta poput spola, dobi i društvenog položaja postaju stvarnost tek kada se izraze riječima (usp. Kresic 2006: 17, 40). Stoga jezik za stvaranje ženskog identiteta mora na raspolaganju imati izraze koji će omogućiti ispravno i jednoznačno izražavanje ženskog identiteta, ne ostavljajući prostora za dvojbu jesu li žene obuhvaćene

izrazom ili nisu. Detaljnije će pitanje generičkog muškog roda, kao i njegova kritika, biti obrađeni u 3. i 4. poglavlju.

Iz gore spomenutoga vidljivo je da jezik ne može postojati bez društva koje će ga govoriti, oblikovati i usustaviti. Jezik se zajedno sa svojim društvom razvija, izgrađuje i mijenja, a kao što je postojanje jezika uvjetovano postojanjem barem dvoje ljudi koji će se njime sporazumijevati, ni društvo ne može postojati bez jezika. Osim što jezikom čovjek izražava svoje misli i osjećaje, njime također uspostavlja međuljudske odnose bez kojih ne postoji društvo kao ljudska zajednica. Preduvjet je uspostavi međuljudskih odnosa i sudjelovanja u društvenom životu da osoba s kojom se želi uspostaviti odnos razumije jezik kojim joj se obraća (usp. Saussure 1967: 16).

U tom odnosu uporaba jezika ovisi i o nejezičnim elementima i pravilima. Tako se jezik prilagođava kontekstu u kojemu se rabi, ovisno o tome rabi li se u neformalnom ili formalnom okruženju, o odnosu između sugovornika, kao i o predmetu njegove uporabe. Stoga, kao što je Saussure istaknuo, jezik u uporabi ima dvije strane, individualnu i društvenu, a kako bi se obje strane razumjele, nužno se moraju obje i razmotriti (ibid.: 10).

Istražujući uporabu jezika i jezične varijetete koje se pojavljuju u određenoj jezičnoj zajednici, unutar lingvistike javlja se nova grana sociolingvistike koja dolazi do zaključka da uporaba jezika ne ovisi isključivo o pripadnosti određenoj jezičnoj zajednici već i o mnogobrojnim nejezičnim obilježjima poput dobi, spola, rase, obrazovanja, društvene klase itd. U središtu istraživanja stoga više nije cijela jezična zajednica već pojedinačne govorne zajednice unutar nje. Svaka je govorna zajednica obilježena određenim načinima govorenja koje određuje odnos između govornih stilova i konteksta, dok članstvo u takvoj zajednici podrazumijeva dijeljenje načina govorenja (Hymes 2020: 72).

Proučavanjem govornih zajednica lingvistička se istraživanja sve više okreću istraživanju značenja i čimbenicima koji na njega utječu. Jezik svoje potpuno značenje dobiva tek uporabom u govornoj zajednici koja ga rabi. Kao što jezični znak svoje značenje dobiva dogovorom među članovima jezične zajednice, tako i jezik u uporabi svoje značenje dobiva unutar govorne zajednice, a značenje se ne može shvatiti bez uzimanja u obzir društvenih čimbenika koji uvjetuju i utječu na uporabu jezika. Stoga je u središtu sociolingvističkih istraživanja jezik kao sustav, a proučavanjem govornog jezika odstupanja i različitosti povezuju se s izvanjezičnim odnosno društvenim obilježjima govornika (usp. Löffler 1985: 24).

Osim što se jezikom prenose informacije i značenje, njegovom uporabom u interakciji s ostalim članovima društva čovjek također neizravno daje uvid u svoje zemljopisno podrijetlo, stupanj obrazovanja i svoju struku, na temelju čega sugovornici i sugovornice stvaraju mišljenje o njemu (usp. Trudgill 2000: 2). Tako će već na temelju uporabe određenog jezičnog varijeteta osoba u društvu imati veći ugled. Razlog je tomu što određeni dijalekti i naglasci u društvu imaju veći ugled te svojim govornicima i govornicama osiguravaju bolji društveni, ekonomski i politički položaj (usp. *ibid.*: 8). Zbog uske povezanosti jezika s društvenom strukturom i vrijednosnim sustavima standardni jezik u pravilu ima bolji status i ugled od nestandardnih varijanata (*ibid.*). Poimanje nekog jezičnog varijeteta boljim od drugog nije, međutim, uvjetovano jezičnim obilježjima tih varijeteta, već je društveno uvjetovano i proizlazi iz povezivanja standardnog varijeteta s osobama koje su visokoobrazovane i imaju bolji društveni položaj, dok nestandardni varijeteti sa sobom nose društvene stigme jer ih se povezuje s neobrazovanim osobama koje imaju nepovoljniji društveni položaj (usp. Trudgill 2000: 9; Hill 2017: 42).

Zbog povezanosti standardnog varijeteta s boljim društvenim položajem, a time i moći, svjesni međuodnosa jezika i ugleda u društvu, ljudi će često posegnuti za *prestižnijim* jezičnim varijetetom radi poboljšanja ugleda u društvu. U odnosu na razlike između jezika muškaraca i žena i činjenice da će jezik povlaštenih i moćnih u društvu biti ugledniji, u ovom slučaju muški jezik, Lakoff ističe da će uvijek manje povlaštene skupine usvojiti jezik i ponašanje povlaštenih, nikada obrnuto (Lakoff 2004b: 44). Različita percepcija „muškog“ i „ženskog“ jezika, njezina društvena uvjetovanost i ugled tih dvaju varijeteta detaljnije će biti obrađeni u trećem poglavlju.

Uporabom istog jezika ljudi signaliziraju pripadnost određenoj društvenoj skupini (usp. Glovacki-Bernardi 2008). Jezični varijetet kao znak identiteta nije ograničen samo na uporabu *prestižnijeg* varijeteta i želju za pripadnosti višoj društvenoj klasi. Često je uporaba dijalekta znak identiteta i solidarnosti s određenom skupinom (Trudgill 2000: 74; Eckert/McConnell-Ginet 1992: 4).

Istraživanje jezičnih varijeteta u posljednjih je 30 godina osim na govorne zajednice usredotočeno na zajednice prakse. Zajednice prakse obuhvaćaju uže, lokalno područje istraživanja i podrazumijevaju stvaranje i održavanje zajednice kroz društvene prakse, uključujući one jezične (Davies 2005: 557). Pripadnošću određenoj zajednici prakse čovjek oblikuje svoj identitet, među ostalim i jezikom koji rabi unutar zajednice. Eckert i McConnell-Ginet zajednicu prakse definiraju kao:

„[...] an aggregate of people who, united by a common enterprise, develop and share ways of doing things, ways of talking, beliefs, and values – in short, practices.“
(Eckert/McConnell-Ginet 1992: 8)⁷

U središtu je zajednice prakse, dakle, zajednički pothvat određene skupine ljudi u najširem smislu. One se mogu odnositi na skupine prijatelja, obitelj, krug kolega itd. Zajednice prakse oblikuju identitet svojih sudionika ne samo u odnosu na zajednički pothvat i zajednicu već i u odnosu na društvo u cjelini (usp. Eckert/McConnell-Ginet 1999: 186). Budući da sudjelovanje u zajednici prakse među ostalim podrazumijeva i dijeljenje zajedničkog jezika i načina izražavanja, Eckert i McConnell-Ginet važnost uzimanja u obzir zajednica prakse ističu posebno u odnosu na istraživanje rodni jezičnih razlika (ibid.). Važnost jezika u oblikovanju ženskog identiteta i zašto je rodnoosjetljiv jezik nužan za to detaljnije će biti obrađeni u trećem poglavlju.

Iz spomenutoga je vidljivo da jezik ima ključnu ulogu u stvaranju ljudskog identiteta i njegove uloge unutar društva. S jedne strane, društvo donosi sud o osobi na temelju jezika koji rabi, a s druge strane, svjesna takvog suda, osoba u nastojanju poboljšanja svoga ugleda i statusa unutar društva uporabom „uglednijeg“ varijeteta stvara identitet osobe kakvom želi da je društvo vidi. Međutim, u odnosu na žene, uporaba *prestižnijeg* jezičnog varijeteta za sobom nužno ne nosi pozitivne rezultate. Kao što će detaljnije biti prikazano u trećem poglavlju, uporabom jezičnog varijeteta koji im je društvo nametnulo žene učvršćuju svoj podređeni i nepovoljniji položaj u društvu.

2.4. Utjecaj društvenih vrijednosti

Osim okoline i društvenih struktura, na jezik utječu i vrijednosti određenog društva. Taj se utjecaj na jezik najbolje očituje u pojavi tabua. Tabui su svojstveni svim kulturama i odnose se na ponašanje koje je natprirodno zabranjeno ili se smatra nemoralnim ili nepriličnim. Danas je pojam tabua jednoznačan sa zabranom određenog ponašanja i spominjanja određenih predmeta i tema. Najčešće se tabuizirane teme odnose na seksualnost ili smrt (Graumann 1998: 12). Riječ tabu izvedena je iz polinezijske riječi *ta-pu* koja znači ono što je *izvanredno* ili *snažno obilježeno*. Tabu je usko povezan s vjerovanjem u mističnu moć – takozvanu *manu* – zbog čega su tabui također bili sredstvo uspostavljanja vladavine i moći. Količina moći osobe tako

⁷ „...[...] ukupnost ljudi koji, ujedinjeni zajedničkim pothvatom, razvijaju i dijele načine rada, načine govorenja, uvjerenja i vrijednosti – ukratko, prakse.“, prijevod autorice rada.

određuje i raspon tabu-područja. Vladari imaju veće tabu-područje od primjerice žena ili ropkinja (ibid.: 11). Svako kršenje tabua za sobom povlači sankcije, u prošlosti često i smrt. Zbog vjerovanja u natprirodnu moć, tabui se često mogu naći u religijama. Jedan od najpoznatijih primjera religijskih tabua potječe iz Starog zavjeta. Adamu i Evi u rajskom je vrtu dostupno sve osim stabla jabuke. Kršenje te zabrane imalo je posljedice za cijelo čovječanstvo koje se otad, prema kršćanskom vjerovanju, zbog neposluha prvih ljudi rađa s istočnim grijehom (ibid.: 14). Zmija i jabuka u kontekstu priče o Adamu i Evi imaju seksualne konotacije, a kako je Eva nagovorila Adama na kršenje zabrane, odnosno zavela ga je, žene su zbog kršenja ovog tabua u kršćanstvu obilježene stigmom zavodnica, što je u društvenom pogledu pridonijelo uspostavi patrijarhata, prvo unutar kršćanstva, a posljedično i unutar društva. Patrijarhat, a njime i podređen položaj žene te svodenje njezina postojanja na ulogu supruge, majke, kućanice i seksualnog objekta, osim u zapadnokršćanskom svijetu uspostavio se i u drugim svjetskim kulturama (usp. ibid.: 15). Vjerovanja su tako izravno utjecala na društvene vrijednosti, a posljedično odredila položaj koji muškarci i žene imaju unutar određenog društva, što se neizbježno odrazilo i na jezik.

U jeziku se tabui odnose na predmete i pojavnosti koje se ne imenuju odnosno riječi čija je uporaba zabranjena. Tako je u određenim kulturama i religijama zabranjena uporaba imena božanstava ili preminulih, a kod plemena u Kongu čak imena muškaraca koji su u ribolovu kako se ne bi osujetio ribolov (usp. ibid.: 58-61; 144-147). Kao i tabuizirano ponašanje, jezični tabui odražavaju vrijednosni sustav i vjerovanja određenog društva (usp. Trudgill 2000: 18). Kako se vrijednosni sustavi, vjerovanja i društvene strukture mijenjaju, tako se protekom vremena status tabua određene riječi također može promijeniti. Riječi koje su se nekoć smatrale nepoćudnima protekom vremena budu prihvaćene u redovitu uporabu, što pokazuje utjecaj društvenih promjena na jezične promjene. Vjerovanje da će određeno ponašanje ili uporaba neke riječi kao posljedicu imati kaznu, bila ona natprirodna ili zemaljska, dokazuje moć jezika. (usp. ibid.: 18-20). U idućem će poglavlju biti prikazan utjecaj tabua na jezično ponašanje žena.

U prethodnim odlomcima prikazan je međuodnos jezika i društva, njegova uloga u čovjekovu poimanju svega što ga okružuje, u stvaranju međuljudskih odnosa, imenovanju svega što ga okružuje i što doživljava, kao i utjecaj društvenih struktura i vjerovanja na jezik. Zbog tog uskog međuodnosa jezik i jezične promjene ne mogu se promatrati izvan društvenog konteksta, kulture i vremena u kojem su nastale (usp. Humboldt 1836; Saussure 1967). Iako je jezik neraskidivo povezan s čovjekom, za postojanje jeziku nužna je društvena zajednica. Jezik se razvija i raste tek u komunikaciji s drugima. Na njegov razvoj utječu društvene promjene,

stoga svakoj jezičnoj promjeni nužno prethodi društvena promjena (usp. Lakoff 2004b: 68), dok jezične promjene imaju neizravan i sporiji utjecaj na promjene stavova, a time i društva u cjelini (ibid.: 72).

3. FEMINISTIČKA KRITIKA JEZIKA

U prethodnom poglavlju prikazan je uski međuodnos čovjeka i jezika, utjecaj jezika na čovjekovo poimanje svijeta i identitet, kako čovjek kroz društvo utječe na jezik, kao i važnost proučavanja jezika unutar društva u kojem se on rabi. Zbog neraskidive veze između čovjeka i društva ne iznenađuje da je potreba za rodnoosjetljivim jezikom proizašla iz kritike društva, ponajprije kritike neravnopravnog položaja žena u društvu, a posljedično i u jeziku. Ovo će poglavlje, stoga, dati detaljniji prikaz povijesti istraživanja rodnih jezičnih razlika, feminističke kritike jezika te njezina težišta istraživanja koje je, bez obzira na jezik na koji se odnosi, uvijek isto. U središtu su mu društvena i civilizacijska uvjetovanost pojma ženskog jezika, jezično očitovanje društvene nejednakosti spolova, seksizmi, rodni stereotipovi, seksističnost ili neseksističnost gramatičke strukture i leksika te kritika naizgled neutralne upotrebe tzv. generičkog muškog roda (Bertoša 2001: 65; usp. Lakoff 1973.; Trömel-Plötz 2007.).

Feministička kritika jezika proizašla je iz ženskog pokreta koji se, osim za ravnopravnost žena u društvu i pred zakonom, također zalaže za ukidanje diskriminacije žena u jeziku (Erfurt 1988: 706). Članak, a poslije i knjiga, pod naslovom *Language and Woman's Place (Jezik i ženino mjesto)* američke lingvistice Robin Tolmach Lakoff iz 1973. godine bio je poticaj i početak veće osviještenosti u pogledu pitanja jezične ravnopravnosti i bavljenja rodnom jednakosti u jeziku (Coates 2003: 5). Međutim, bavljenje razlikama u govoru i jeziku muškaraca i žena seže mnogo dalje u prošlost.

3.1. Ženski jezik

Prvi zabilježeni opisi i bilježenja razlika u govoru muškaraca i žena potječu iz 17. stoljeća kada su Europljani dolaskom na Karibe uočili i zabilježili razlike u govoru muškaraca i žena (Jespersen 1922: 237; Samel, 2000: 24). Iz tih prvih opisa proizašao je pojam „ženski jezik“ koji je se rabio u opisu jezika „primitivnih“ kultura, a poslije je prenesen i na europske jezike (Samel, 2000: 23). Međutim, pojam „ženski jezik“ je varljiv jer nije riječ o posebnom jeziku kojim govore isključivo žene, a koji muškarci ne razumiju. Kod uočenih razlika isključivo je riječ o određenim leksičkim razlikama unutar istoga jezika (Jespersen 1922: 238). Kod tih je razlika riječ o izrazima koje rabe muškarci, koje žene razumiju, ali ne rabe, dok istodobno postoje izrazi koji su svojstveni ženama koje muškarci ne rabe iz straha da bi se izložili ruglu (usp. *ibid.*: Samel 2000: 24.). Tražeći objašnjenje za razlike u izražavanju, tadašnji su istraživači prihvatili objašnjenje lokalnog stanovništva da su te razlike rezultat osvajanja neprijateljskih plemena u kojima je stradalo muško stanovništvo osvojenog plemena, dok su

žene pošteđene, zadržavši pritom svoj materinski jezik koji su nastavile govoriti te se on prenosio s majki na kćeri i tako očuvao (usp. Samel, 2000: 24). Za ovakvo tumačenje, međutim, ne postoje dokazi i ono ne objašnjava razlike koje postoje u jeziku muškaraca i žena u ostalim dijelovima svijeta (Trudgill, 2000: 66).

Vjerojatnije je da objašnjenje postojanja tih razlika treba potražiti u društvenom fenomenu tabua. Kao što je već spomenuto u prethodnom poglavlju, tabu odražava vrijednosni sustav i vjerovanja određenog društva, a zbog vjerovanja u mističnu moć tabu je također sredstvo uspostavljanja „zemaljske“ moći u društvenoj zajednici. Kao i kod nejezičnih tabua, kršenje jezičnih tabua za sobom povlači određenu kaznu. Kod plemena Zulu, primjerice, žene ne smiju rabiti svekrovo ime ili ono njegove braće jer bi ih u suprotnom smaknuli (usp.: ibid. 67; Jespersen 1922: 259; Samel 2000: 24). S obzirom na patrijarhalno društveno uređenje, određeni jezični tabui nametnuti su ženama jer, za razliku od muškaraca, one nemaju moć. Kako moć osigurava bolji društveni položaj i ugled u društvu, nameće se zaključak da su žene zbog svog lošijeg društvenog položaja i u uporabi jezika u lošijem položaju od muškaraca. Dok muškarci mogu rabiti sve riječi određenog jezika, uporaba tabuiziranih riječi kod žena za sobom povlači posljedice koje sežu čak do prijetnje smrću. Iako se tabuom mogu objasniti leksičke razlike, on ne može objasniti nelexičke razlike, npr. fonološke u glagolskim oblicima koje su uočene u jeziku muškaraca i žena diljem svijeta. Jedno od objašnjenja bilo je da su žene jezično konzervativnije od muškaraca i stoga jezične promjene usvajaju sporije od muškaraca kojima se pripisuje veća inicijativa u uvođenju jezičnih inovacija (Jespersen; 1922: 242).

Opisujući „ženski jezik“ i razlike u odnosu na jezik muškaraca, Jespersen (1922.) kao primjer navodi i razlike koje postoje u jeziku muškaraca i žena u staroj indijskoj drami. Dok muškarci govore sanskrt, ukrašeni jezik, žene govore prakrt, prirodni i pučki jezik. Naglašava da razlika nije rodna, već posljedica društvenog položaja jer je sanskrt jezik bogova, kraljeva i ostalih muškaraca na visokom položaju te nekolicine žena posebne religijske važnosti, dok je prakrt jezik muškaraca nižeg društvenog sloja i žena (usp. Jespersen 1922: 242). Budući da nisu imale pristup visokoj kulturi i lijepom jeziku, koji su bili privilegiji muškaraca visokog društvenog sloja, žene su društveno bile izjednačene s muškarcima nižeg društvenog sloja (usp. ibid.). I ovaj primjer dokazuje da pravo na uporabu određenog jezičnog varijeteta izravno ovisi o društvenom položaju i moći. Sanskrt, kao ugledniji varijetet, rezerviran je za muškarce koji imaju moć, dok je ženama, koje su po društvenoj moći izjednačene s muškarcima nižeg društvenog sloja, namijenjen prakrt, odnosno neugledniji jezični varijetet. Upravo se iz ovog

primjera i njegova objašnjenja može zaključiti da objašnjenje i uzrok razlika koje postoje u jeziku muškaraca i žena treba potražiti izvan jezika, tj. u društvu.

Kao jedno od tipičnih obilježja ženskog jezika istaknuti su i eufemizmi. Jespersen (1922.) uvođenje eufemizama u jeziku žena objašnjava činjenicom da se žene ustručavaju izravno imenovati određene dijelove tijela ili prirodne funkcije, dok muškarci, posebice mlađi, u međusobnom razgovoru prednost daju upravo izravnim i grubim izrazima (ibid.: 245). Osim eufemizama, ženama se pripisuje i znatnija uporaba određenih pridjeva (npr. *lijep* i *drag*), kao i sklonost hiperbolama⁸, posebno uporabom priloga kojima je jedina funkcija intenziviranje izričaja, zanemarujući u njihovoj uporabi njihovo stvarno značenje – npr. *neizmjereno malen* (*engl. vastly little*⁹) (Jespersen 1922: 250).

Opisi razlika u jeziku muškaraca i žena nisu se zaustavljali samo na konkretnim leksičkim razlikama. Tako se tvrdilo da u uporabi jezika žene navodno rabe manji broj riječi od muškaraca te da su te riječi običnije i uobičajenije od onih koje rabe muškarci koji su skloniji uporabi rijetkih i tehničkih riječi. Jespersen tako zaključuje da će osobe koje čitaju knjige na stranome jeziku čiji su autori muškarci upravo zbog tog razloga imati više poteškoća s razumijevanjem (Jespersen 1922: 248). Osim u vokabularu, prema njegovu se mišljenju jezik žena i muškarca razlikuje i u sintaksi. Žene su, smatra on, i u ovom smislu „primitivnije“ od muškaraca. Dok su žene sklonije parataksi, muškarci češće rabe hipotaksu (usp. ibid.: 251, 252; Samel 2000: 29, 30).

Iako Jespersen ženama pripisuje zasluge u očuvanju lijepog jezika, zbog njihove nesklonosti grubom i prostom jeziku i u prenošenju jezika sljedećim generacijama, s druge strane, pripisuje im nedovršene rečenice, što objašnjava činjenicom da žene počnu govoriti, a da nisu razmislile (ibid.: 250). Svoj zaključak čak potkrepljuje primjerima iz književnih djela. Pritom je indikativno da su autori svih navedenih djela muškarci. Isto tako, općenito govoreći o razlikama u jeziku muškaraca i žena, ističe da su žene sklonije govoriti, iako to objašnjava

⁸ Figurom hiperbole ideje, emocije ili obavijest naglašavaju se pretjerivanjem. Na taj način ističe se afektivan odnos prema predmetu govora. Pretjerivanjem se stvarne odlike pojava, bića, emocija ili stvari mogu umanjiti ili uvećati. Prirodna uporišta hiperboličkog izražavanja pronalaze se u određenim prefiksoidima (*maksi-*, *hiper-*, *super-*, *mikro-*, *ultra-*, *mega-*), pridjevima (*izvrstan*, *ekstreman*, *genijalan*, *jedinstven*), prilozima (*nevjerojatno*, *senzacionalno*, *neponovljivo*), superlativima (*najbrži*, *najveći*, *najbolji*, *najpraktičnije*) te zamjenici *sve*. Budući da nema zasebni formalni lik, hiperbola se ostvaruje preko drugih figura poput poredbe, metafore, metonimije ili gradacije. Hiperbola je također jedno od obilježja novinarsko-publicističkog stila izražavanja kojim se informacijama pridaje živost i atraktivnost te budi interes čitateljstva. (usp. Bagić, 2012: 140-142).

⁹ Primjer preuzet iz Jespersen, Otto. 1922. *Language, Its Nature, Development and Origin*. New York, Henry Holt and Company

gotovo mentalnom ispraznošću žena koje su, za razliku od muškaraca, upravo zbog prosječnih intelektualnih sposobnosti spremnije progovoriti (ibid.: 258). U opisu razlika u jeziku i govoru muškaraca i žena Jespersen, s jedne strane, naglašava da je riječ o društveno uvjetovanim razlikama, primjerice u indijskoj drami, dok, s druge strane, uzrok tih razlika vidi u inferiornijoj mentalnoj sposobnosti žena. Ovu navodnu inferiornost ne potkrepljuje konkretnim znanstvenim dokazima, već se može zaključiti da i on sam do takvih zaključaka dolazi vođen stereotipnim predrasudama koje su postojale o ženama i njihovim mentalnim sposobnostima. Uzrok takvih predrasuda leži u društvu i njegovu ustrojstvu, a posebice u neravnopravnom društvenom položaju žena. Tako do početka 20. stoljeća žene nisu imale jednake mogućnosti školovanja kao i muškarci, posebno ako su potjecale iz nižih društvenih slojeva. Ako su i imale pristup obrazovanju, bile su uglavnom pripadnice viših društvenih slojeva, a obrazovanje je bilo većinom ograničeno na učenje stranih jezika, opće kulture i domaćinstva kako bi bile spremne biti supruge uglednih muškaraca tadašnjeg društva i bile dobre supruge i majke (usp. Karl, 2020: 25). Jespersenov stav iznenađuje, s obzirom na to da je njegova knjiga *Language, Its Nature, Development and Origin* izdana 1922. godine, kada su borba za prava žena i ženski pokret već bili u punom jeku, u mnogim europskim zemljama žene su već bile dobile pravo glasa te u određenoj mjeri imale pristup visokom obrazovanju (ibid.: 12).

3.2. Društveni položaj žena

Kao što je vidljivo iz prethodnog potpoglavlja, tumačenje jezičnih osobitosti u govoru i jeziku žena snažno je obojeno predrasudama o ženskim intelektualnim sposobnostima i društvenim stereotipima o tome kako se žene trebaju ponašati i koja je njihova uloga u društvu. Identificiranje problema stereotipa u opisu ženskog jezika tek je prvi korak ka rješavanju nezastupljenosti žena u jeziku i pronalasku jezičnog izričaja kojim žene neće biti samo uključene već i ravnopravno zastupljene u jeziku, a time i u komunikaciji i društvenom životu.

Prije svega treba razjasniti odakle potječu stereotipi o ženama kao slabijim bićima, prema kojima im, uz fizičku, nedostaje i intelektualna snaga, zbog čega ne mogu ravnopravno sudjelovati u društvenom, političkom i javnom životu te nisu prihvaćene kao ravnopravne muškarcima. Jedno od objašnjenja potječe iz ne tako davne povijesti. Nastankom građanskog sloja u vrijeme industrijalizacije muškarci preuzimaju ulogu isključivog hranitelja obitelji, dok su žene potisnute iz svih radnih procesa. Zbog toga dolazi do stroge podjele zaduženja i uloga žena i muškaraca na intelektualnoj i prostornoj razini te s tim u vezi i do strogog odvajanja privatnog i javnog prostora. Ženino zaduženje postali su duša i osjećaji, a mjesto im je bilo u

kući, dok su muškarcima pripali razum i pamet, a mjesto im je bilo izvan kuće (ibid.: 20, 21; Rauschenbach 2019: 179). Ograničavanjem na ulogu supruge i majke žena je potpuno isključena iz svakog oblika javnog života te joj je uskraćena prilika da utječe na donošenje odluka i sudjeluje u donošenju odluka koje se također odnose na njezin život. Jedan od načina na koji se osiguravao podređeni položaj žena bilo je i uskraćivanje pristupa obrazovanju i tržištu rada. Iako su pripadnice srednjeg i visokog društvenog sloja imale određen pristup obrazovanju, to se obrazovanje odvijalo ili kod kuće uz tutora ili u privatnim školama te ih se nije učilo kritičkom razmišljanju već prihvaćanju uloge koju im je odredilo društvo (Karl 2020: 25). Slično kao i u obrazovanju, u 19. stoljeću za pripadnice srednjeg i visokog sloja društveno prihvatljiv bio je jedino dobrotvorni rad. S vremenom su žene mogle obavljati zanimanje učiteljice, iako jedino ako su bile neudane, što se u mnogim europskim državama zadržalo sve do I. svjetskog rata (ibid. 24). Uvjetovanjem određenog bračnog statusa za obavljanje zanimanja izravno se zadiralo u privatni život žena, što i dalje dokazuje društvenu premoć muškaraca nad ženama. Podređeni položaj žena u odnosu na muškarce očitovao se i u jeziku – u načinu na koji se žene učilo da smiju govoriti te u načinu na koji se govorilo o ženama. Upravo je to jedna od točaka kritike feminističke lingvistike koja će detaljnije biti obrađena u idućem potpoglavlju.

Tek pojavom prvih ženskih pokreta počinje ozbiljnija kritika ovakve podjele društvenih uloga i zalaganje za veća prava žena. Prava koja se zahtijevaju u 19. stoljeću pravo su na rad, slobodan izbor zanimanja, obrazovanje i pravo na sudjelovanje u javnom životu kroz pravo glasa (ibid. 30, 31)¹⁰. Do početka 20. stoljeća ženski pokreti ostvarili su velike pomake. Ženama je omogućen pristup visokom obrazovanju i u mnogim su državama dobile pravo glasa, među ostalim i zahvaljujući činjenici da su mnoge borkinje bile pripadnice srednjeg i visokog društva. Usprkos ovim naprecima, u praksi se ženama život nije mnogo promijenio. Primjerice, iako je članak 109. weimarskog ustava ženama davao jednaka prava kao muškarcima, Obiteljski zakon ostao je nepromijenjen (usp. ibid. 103). Žene ostaju podređene muškarcima, dolaskom nacionalsocijalističke vlasti gase se neovisni ženski pokreti, a usprkos svim naprecima u pogledu prava žena, društveni ideal žene ponovno postaje žena kao supruga i majka (ibid. 109, 111).

¹⁰ Iako su zahtjevi ženskih pokreta diljem svijeta slični, konkretni zahtjevi i posljedice borbe za prava žena izneseni u ovom dijelu rada odnose se i ograničeni su na Njemačku.

Društveni položaj žena nije se promijenio ni završetkom II. svjetskog rata, iako su se mnoge žene nadale da će demokratizacija društva dovesti do pravne i društvene ravnopravnosti žena (ibid. 120). U SR Njemačkoj tek je u svibnju 1957. godine donesen Zakon o ravnopravnosti muškaraca i žena, međutim, u stvarnosti i dalje prevladava ideal žene kao supruge i majke te je ponovno uspostavljena stara rodna hijerarhija (usp. ibid. 125). Kao i u ostatku svijeta, 60-ih godina 20. stoljeća i u SR Njemačkoj javljaju se studentski pokreti unutar kojih dolazi i do ponovnog oživljavanja ženskih pokreta. Nova generacija žena koje pripadaju novom valu ženskih pokreta odrasla je u relativnom blagostanju, a upravo je srednji društveni sloj tada pridavao veliku važnost obrazovanju svojih kćeri. U središtu „novog“ ženskog pokreta prije svega je želja za samoodređenjem (ibid. 135).

Uvjet je samoodređenja potpuna sloboda u odlučivanju o vlastitom životu, u društvenom kontekstu ona zahtijeva potpunu ravnopravnost pred zakonom, stoga je logično da je iz borbe za zakonsku i društvenu ravnopravnost proizašla borba za ravnopravnost u jeziku i ravnopravnu zastupljenost u jeziku. Ravnopravna zastupljenost u jeziku i jezik koji omogućava ženama da izraze tko su i što su, te time budu ravnopravne sudionice sveg društvenog i javnog života, jedni su od zahtjeva feminističke lingvistike.

3.3. Počeci feminističke kritike jezika

Uvodno je već spomenuto da članak *Language and Woman's Place* američke lingvistice Robin Tolmach Lakoff iz 1973. godine predstavlja začetke feminističke kritike jezika. Vrijeme koje mu prethodi u Sjedinjenim Američkim Državama obilježeno je pokretom za ljudska prava i antiratnim pokretom iz kojeg je krajem 60-ih godina prošlog stoljeća proistekao i ženski pokret. Sva ta društvena događanja pridonijela su bavljenju pitanjem ženskog jezika (Lakoff 2004a: 15). U svojoj kritici takozvanog ženskog jezika, ali i društvenog položaja žena Lakoff je postavila temelje svih kasnijih istraživanja jezičnog seksizma u ostalim jezicima. Stoga će ovdje ukratko biti prikazane glavne točke njezine kritike koje su poslije, u prilagođenom obliku, preuzete i u feminističkoj kritici njemačkoga jezika koja će detaljnije biti prikazana u potpoglavlju koje joj je posvećeno.

Kako jezik određuje naš svjetonazor, a društveni kontekst oblikuje i utječe na jezik kojim govorimo te time i na poimanje svega što nas okružuje, tako se i neravnopravni društveni položaj žena, njihova lišenost ikakve moći i marginaliziranost u odnosu na ozbiljna životna pitanja odražava u načinu na koji se govori o ženama i u načinu na koji se očekuje da žene

govore (usp. Lakoff 1973: 45; Lakoff 2004b: 79; Pišković 2018a: 178-179). Ta dva aspekta uporabe jezika glavne su točke koje Lakoff kritizira te smatra da se upravo analizom jezika mogu utvrditi nejednakosti koje postoje u društvu, u ovom slučaju one koje postoje između muškaraca i žena (usp. Lakoff 1973: 46).

Lakoff razlike u jeziku žena i muškaraca ponajprije smatra simptomom problema društva (ibid.: 85) koji je posljedica neravnopravnog društvenog položaja muškaraca i žena te društveno uvjetovanih rodni stereotipa (usp. Gottburgsen 2004). Društvenu moć i ugled imaju osobe na visokim poslovnim, društvenim, vjerskim ili političkim funkcijama čije je obnašanje bilo rezervirano za imućne i obrazovane muškarce. Nejednak pristup obrazovanju i tržištu rada žene je činio neobrazovanijima od muškaraca i financijski ovisnima o njima, zbog čega nisu mogle obnašati visoke društvene i poslovne funkcije, a time nisu imale ni moć ni ugled. Iz toga je proizašao stereotip o ženama kao intelektualno i društveno inferiornim bićima. Pritom treba imati na umu da društveno dominantna skupina određuje stereotipe o slabijoj skupini te odlučuje je li ta skupina dobra ili loša (Lakoff 2004b: 95).

Moć koju osoba ili skupina ima u društvu odražava se i u jeziku te izravno određuje koje će jezično izražavanje biti društveno prihvatljivo ili sankcionirano. Odrješitiji i grublji način izražavanja prihvatljiv je za muškarce, dok će žene zbog uporabe takvog jezika biti izložene kritici i osudi društva (usp. Lakoff 1973: 47). Kao pripadnice društveno nemoćnije skupine, žene se od najranije dobi uči kako smiju govoriti i izražavati se. Od njih se očekuje da govore pristojno i ne izražavaju jasno svoje mišljenje. Dok prihvaćanje i poštivanje određenih društvenih pravila obično osigurava ili nagradu ili drugu vrstu pozitivnog rezultata, usvajanje pravila o načinu izražavanja u najranijoj dobi ženama u odrasloj dobi, međutim, ne donosi društveno priznanje u obliku boljih mogućnosti zauzimanja položaja moći u društvenoj zajednici, već osigurava položaj koji je društvena zajednica namijenila ženama – onaj osobe koja se ne shvaća ozbiljno, koja je manje inteligentna i nesposobna shvatiti išta važno (usp. ibid.: 48, Lakoff 2004b: 41, 84). Žele li izbjeći osudu društva, žene su prisiljene koristiti se jezikom koji učvršćuje njihov podređeni položaj u društvu:

„Allowing men stronger means of expression than are open to women further reinforces men’s position of strength in the real world: [...] a speaker unable [...] to be forceful in stating his views is much less likely to be taken seriously.“ (Lakoff 2004b: 45).¹¹

Zbog nemogućnosti jasnog izražavanja i nametanja mišljenja žene su isključene iz svih važnih društvenih sfera u kojima se donose odluke o životu zajednice. Preciznost i jasnoća izražavanja dopuštene su im isključivo u sferama koje, prema mišljenju muškaraca, nisu od životne važnosti i koje ne ugrožavaju njihov dominantan položaj. Primjer je za to precizno razlikovanje boja. Budući da razlikovanje pojedinačnih nijansi određene boje nije važno u društveno-poslovnoj sferi muškaraca, ženama, a uz njih i muškarcima za čija zanimanja ono igra ulogu, dopuštena je veća preciznost i jasnoća, za razliku od ostalih društvenih sfera u kojima se od njih očekuje uporaba nejasnog, nenametljivog i pristojnog, „ženskog“ jezika (usp. *ibid.*: 43).

Tipična obilježja takvog ženskog jezika koja Lakoff ističe, među ostalim, čestice su bez značenja, figurativna uporaba određenih pridjeva kojima se izražava naklonost i odobravanje (npr. engl. *adorable, charming, lovely, sweet, divine*)¹² te uporaba tzv. upitnih izraza (*tag-questions*) (usp. *ibid.*: 43, 45, 47, 50; Kalogjera 1979: 112-113). Pristojnost kojom se opisuje jezik žena upravo je vidljiva u uporabi upitnih izraza kojima se preispituju vlastite izjave te na taj način izbjegava nametanje mišljenja. Ta se pristojnost, međutim, neće tumačiti kao takva, već kao dokaz neznanja žena jer preispituju svoje izjave. Na taj način, kao i uporaba ostalih tipičnih obilježja ženskog jezika, uporaba upitnih izraza sprječava odrješito i sigurno izražavanje mišljenja, čime dolazi do gubitka osobnog identiteta (usp. Lakoff 1973: 48, 57; Lakoff 2004b: 42).

Druga točka kritike jezika odnosi se na diskriminaciju žena u jeziku odnosno na način na koji se govori o ženama. Pojmovi koje se mogu primijeniti na žene i muškarce često u odnosu na žene imaju negativne konotacije. Ta vrsta jezične diskriminacije očituje se, primjerice, u načinu na koji se imenuje osobu koja se nikada nije ženila odnosno udavala. Muškarci su *neženje*, dok su žene *usidjelice*. Iako obje riječi označavaju neoženjenu odnosno neudanu osobu, imenica *neženja* ima neutralne do pozitivne konotacije, dok je uporaba imenice

¹¹ „Dopuštajući muškarcima da se koriste snažnijim sredstvima izražavanja od onih koja su na raspolaganju ženama, učvršćuje se položaj moći muškaraca u stvarnom svijetu: [...] manje je vjerojatno da će govornik koji ne može [...] odrješito izraziti svoje stavove biti shvaćen ozbiljno.“, prijevod autorice rada.

¹² Primjeri pridjeva preuzeti su iz Lakoff, Robin. 1973. *Language and woman's place*. *Language in Society*, Cambridge University Press, 2(1). 45–79

usidjelica gotovo uvijek pejorativna. Metaforičke konotacije tih dviju imenica još jasnije pokazuju diskriminaciju. *Neženja* podrazumijeva seksualnu slobodu, a *usidjelica* puritanstvo ili celibat. (usp. Lakoff 1973: 66, 67). Iz te je razlike jasno vidljivo različito društveno vrednovanje samačkog života žene i muškarca. Muškarac se društveno ne treba afirmirati ženidbom i bez obzira na bračni status uživa ugled, dok se žena društveno vrednuje u odnosu na muškarca, odnosno njezin ugled u društvu ovisi o tome je li udana ili nije. Kada to ne bi bilo tako, riječ *usidjelica* ne bi imala negativne konotacije ili bi postojao jednako neutralan izraz koji označava neudanu ženu kao što za muškarca postoji *neženja*.

Definiranje ženinog identiteta na temelju bračnog stanja također je vidljivo u oslovljavanju žena i muškaraca i uporabu titula *gospodin*, *gospođa* i *gospođica* (tj. *Mr*, *Mrs* i *Miss*). Dok za muškarce postoji isključivo imenica *gospodin* čija uporaba ne odaje informacije o tome je li muškarac oženjen ili nije, kod žena se uporabom imenica *gospođa* i *gospođica* ujedno signalizira njihovo bračno stanje. I u ovom se pogledu žene stavlja u nepravedniji položaj jer se stvaranje mišljenja o njima uvjetuje signaliziranjem njihova bračnog stanja. U vrijeme pisanja članka engleska uporaba titule *Ms*, koja je pandan engleskom *Mr* za muškarce i koja bi zamijenila *Mrs* i *Miss*, nije bila toliko rasprostranjena te je Lakoff sumnjala hoće li biti prihvaćena ako se stav društva ne promijeni (usp. Lakoff 1973: 72, 73). U međuvremenu je na engleskom govornom području titula *Ms* potpuno zamijenila *Mrs* i *Miss*, tako da se može zaključiti da je ipak došlo do promjene društvenog stava prema onome što ta titula podrazumijeva i dokazuje kako se jezik mijenja promjenom društva.

Osim ovako očitih primjera jezične diskriminacije žena, one su jezično diskriminirane time što nisu vidljive u jeziku. Uporabom osobne zamjenice *on*, tj. generičkog muškog roda za referiranje na jednu osobu iz određene skupine kada ta skupina obuhvaća oba spola žene su isključene kao izravna referentna osoba (usp. Lakoff 2004b: 69-71).¹³

Razlike koje su uočene i opisane u pogledu engleskoga jezika u velikoj su mjeri primjenjive i na ostale jezike. Njihovo proučavanje pokazuje međuovisnost društvenog položaja i jezične uporabe. S jedne strane, društveni položaj uvjetuje način izražavanja, dok s druge strane, način izražavanja učvršćuje društveni položaj koji je određenoj osobi namijenjen i nametnut unutar društva. Stoga feministička kritika jezika isticanjem razlika u jeziku

¹³ Ehrlich i King ističu da uporaba muških generičkih oblika podrazumijeva muškarce kao tipične predstavnike čovječanstva, dok su žene u odnosu na njih odstupanje od utvrđene norme (usp. Ehrlich/King 1994: 61).

muškaraca i žena želi osvijestiti društvenu neravnopravnost žena koja se očituje u jeziku kako bi žene ostvarile ravnopravniji položaj ne samo u društvu već i u jeziku.

3.4. Feministička kritika jezika u Saveznoj Republici Njemačkoj

Kao i u SAD-u, analiza i bavljenje ženskim jezikom u Saveznoj Republici Njemačkoj te s njom povezana feministička kritika jezika usko su povezani sa ženskim pokretom. Ženski pokret u Njemačkoj može se podijeliti u dvije faze.

Prvu fazu, u razdoblju od 1840-ih do 1933. godine, obilježili su građanski savezi u kojima su se žene borile za ekonomsku, kulturnu, političku i društvenu ravnopravnost. Savez njemačkih ženskih udruga („Bund der deutschen Frauenvereine“) raspušten je 1933. godine kako bi se izbjeglo izjednačavanje s nacističkim organizacijama (Samel 2000: 16). Drugu fazu, koja počinje nakon Drugog svjetskog rata, obilježila su ponovna osnivanja starih i novih udruga i saveza koji su objedinjeni u Njemačko žensko vijeće („Deutscher Frauenrat“) te zalaganje za provođenje načela ravnopravnosti u Ustavu SR Njemačke 1949. godine¹⁴ (usp. *ibid.*).

U godinama 1967./1968., koje su obilježili studentski pokreti diljem Europe, osnovan je Novi ženski pokret („Neue Frauenbewegung“) koji se zalaže za ravnopravnost i izjednačavanje žena u muškom svijetu. Osim političkih i društvenih događaja, u središtu je zanimanja ženskog pokreta i odnos spolova, posebice preispitivanje društvenih struktura koje žene stavljaju u nepovoljniji položaj, a koji one bezuvjetno prihvaćaju (*ibid.* 17). Novi ženski pokret obilježen je razmjenom iskustava i traganjem za tipično ženskim, zbog čega mu težište postaje stvaranje teorije. Time i jezik i govor dobivaju sve veću pozornost u stvaranju ženskog identiteta. Krajem 70-ih godina u središte ženskog pokreta dolazi tema jezika i spola, i u SAD-u i u Saveznoj Republici Njemačkoj. U središtu je zanimanja seksistička uporaba jezika i rodnoujetovani govor. Svrha bavljenja jezikom bilo je stvaranje boljih životnih uvjeta za žene i olakšavanje puta ka ravnopravnosti budućim generacijama (žena) (*ibid.*: 20, 21).

U takvom društveno-političkom okruženju 1978. g. Senta Trömel-Plötz, prema uzoru na Lakoff, u svom članku *Linguistik und Frauensprache* provodi analizu seksističkih mehanizama u njemačkome, daje pregled područja i literature te postavlja hipotezu istraživanja da se odnosi moći između muškaraca i žena mogu promijeniti mijenjanjem jezika (usp. Trömel-Plötz 2007: 8). Objavljivanje članka Trömel-Plötz smatra se početkom feminističke lingvistike

¹⁴ Zahvaljujući političarkama Friedi Nadig, Elisabeth Selbert, Helene Weber i Helene Wessel, tzv. majkama Ustava, ravnopravnost žena i muškarca ugrađena je u Ustav Savezne Republike Njemačke.

u Saveznoj Republici Njemačkoj (Harth-Peter 1992, 329). Kao odgovor na Kalverkämperovu kritiku članka Trömel-Plötz 1979. godine, Louise F. Pusch objavljuje rad *Der Mensch ist ein Gewohnheitstier, doch weiter kommt man ohne ihr*, u kojem utvrđuje da je njemački jezik seksistički kao i mnogi drugi zapadni jezici te se time tema feminističke kritike jezika čvrsto usidrila u njemačkoj lingvistici. Nakon toga Trömel-Plötz i Pusch mijenjaju težište svog lingvističkog istraživanja i rada te se potpuno posvećuju istraživanju seksizama u jeziku i društveno uvjetovanog neravnopravnog položaja žena u jeziku (Trömel-Plötz 2007: 10). Te se dvije lingvistkinje, stoga, smatraju začetnicama i utemeljiteljicama feminističke lingvistike u Njemačkoj.

Analiza njemačkoga jezika s feminističkog gledišta usredotočena je na otkrivanje seksizama u jeziku. Budući da je seksizam usko povezan s pojmovima moći i nasilja (usp. Samel 2000: 40), feministička lingvistika prije svega nastoji otkriti skriveno nasilje jezikom kojemu su žene izložene (ibid.: 42). Seksistički jezik, kao i rasistički, ima funkciju definiranja i potlačivanja (Trömel-Plötz 2007: 13). Nasilje u jeziku vrše oni koji imaju veću moć, u ovom slučaju muškarci, a očituje se u načinu na koji se sa ženama razgovara i kako se o njima govori. Muškarci dominiraju, prekidaju i kontroliraju razgovor. Time izravno iskazuju svoju moć. S druge strane, žene ublažavaju i ograničavaju svoje izjave, govore neodređenije i nejasno, neizravno i pristojnije, koriste se eufemizmima i deminutivima te su više usmjerene na sugovornika. Žene svojim izražavanjem nastoje održavati razgovor (usp. ibid.: (Trömel-Plötz 2007c: 63; Trömel-Plötz 2007e: 94-98; Samel 2000: 179). Jedno od objašnjenja za različite komunikacijske stilove leži i u činjenici da žene i muškarci pravila ponašanja, pa tako i jezičnog, usvajaju u djetinjstvu i adolescenciji u skupinama isključivo vlastitog spola. Skupine dječaka hijerarhijski su ustrojene i obilježene natjecateljskim ponašanjem, dok djevojčice unutar svojih skupina teže za povezivanjem i popularnosti. (usp. Braun 2004: 18; Samel 2000: 160; Tannen 2010: 55-56). Ovo objašnjenje, međutim, samo potvrđuje da usvajanjem društvenih uloga djeca usvajaju različite komunikacijske stilove. Dječake se od najranije dobi uči natjecateljskom ponašanju, dok se djevojčice uči da moraju biti umiljate kako bi bile prihvaćene u društvu. Stoga usvajanjem društvene uloge usvajaju i odgovarajući komunikacijski stil koji će odgovarati budućoj društvenoj ulozi.

Tako i Trömel-Plötz ističe da komunikacijski stil ženama nije urođen već je on posljedica činjenice da su žene u odnosu na muškarca u nepovoljnijem položaju te da i muškarci kada se nađu u položaju potlačenog, posežu za istim načinom izražavanja. Stoga smatra da bi

ženski registar bio precizniji izraz od ženskog jezika jer ga muškarci također govore i za njim posežu u određenim situacijama (usp. Trömel-Plötz 2007c: 69; Samel 2000: 36).

Ublažavanje izjava, kao jedno od tipičnih obilježja ženskog registra, ostvaruje se na nekoliko načina (usp. Trömel-Plötz 2007c: 66-68):

1. ograničavanjem valjanosti izjave (*vielleicht, scheinbar, es scheint, dass..., Ich würde sagen*, itd.)
2. propitkivanjem i traženjem potvrde (*Ist es nicht so, dass..., ...,oder nicht?, ..., nicht wahr?*, itd.)
3. samopodcjenjivanjem, isprikama ili pozivanjem na kritiku (*Ich bin aber nur eine Hausfrau., Das ist nur so eine Idee von mir., Ich weiß nicht, ob Sie damit etwas anfangen können.*, itd.) te
4. neizravnošću i posrednošću:
 - neizravnim zahtjevima (*Willst du nicht aufstehen?*),
 - neizravnim tvrdnjama (*ist das nicht eine Unverschämtheit?*) te
 - izbjegavanjem zamjenice prvog lica jednine *ich* (*Man könnte sage, dass..., Wenn du dir das recht überlegst...*)¹⁵.

Uporabom ženskog registra žene utvrđuju svoj podređeni položaj u društvu i potvrđuju da nemaju što reći te u društvenom kontekstu ne vode glavnu riječ (Trömel-Plötz 2007d: 79). Od žena se tako očekuje određeni način izražavanja, a njihove se izjave vrednuje kroz prizmu stereotipa o ženinoj ulozi u društvu i inferiornim sposobnostima. Istraživanja su pokazala da vrednovanje jezičnog ponašanja ovisi o činjenici može li se ono pripisati ženama ili muškarcima. Kako bi izbjegle negativno vrednovanje svoga rada, i neke su autorice 19. stoljeća, poput Georg Sand i George Eliot, stoga pisale pod muškim pseudonimima (Trömel-Plötz 2007b: 49; Trömel-Plötz 2007d: 75). Dakle, čak kada žene odstupe od ženskog registra koji se od njih očekuje, ostaju u jednako nepovoljnom položaju. Uporaba drugog registra ne jamči im veći društveni ugled niti mogućnost napredovanja. Upravo suprotno. Odluče li se za muški registar, optužit će ih se da su izgubile ženstvenost i da su muškarače, a neće naići ni na prihvaćanje i odobravanje ostalih žena (Trömel-Plötz 2007b: 50; Trömel-Plötz 2007d: 83).

Problem jezičnog seksizma, međutim, ne očituje se samo u odnosu na prihvatljivo žensko izražavanje. On se još jasnije vidi u načinu na koji se govori o ženama. Tako se govor

¹⁵ Primjeri preuzeti iz Trömel-Plötz, 2007c: 66-68.

žena opisuje kao kokodakanje ili gakanje, govori se da žene tračaju, brbljaju, čavrljaju i naklapaju (Trömel-Plötz 2007b: 47). Na taj se način govor žena omalovažava i učvršćuje mišljenje u društvu da žene kada govore ionako neće izreći nešto pametno niti od velike društvene važnosti (usp. Trömel-Plötz 2007f: 111). Kada se govori o ženama, trivijalno ih se naziva djevojčicama, gospođicama ili eufemizmom dama. Posljedica je da se ženama niječe značaj i ozbiljnost, oduzima im se njihov ravnopravan položaj u društvu i poslu (usp. ibid. 108). Kako bi se žene i njihovo djelovanje još više obezvrijedilo, naziva ih se pejorativnim izrazima poput *alte Jungfer* (stara cura), *Frauenzimmer* (djevojčura), *Hexe* (vještica), *leichtes Mädchen* (laka žena), *Emanze* (feministkinja), *dumme Gans* (glupa guska) itd. (usp. Trömel-Plötz 2007b: 52). Budući da društvo odlučuje i o jeziku, a društvenu moć imaju u većini slučajeva muškarci, pogrdni nazivi za žene koji su se uvriježili u društvu dokazuju da je i jezik na strani moćnika (usp. Trömel-Plötz 2007f: 108). Oni na vlasti odlučuju kako će se vrednovati žene, njihovo djelovanje i jezično ponašanje te će se pobrinuti i za to da se njihov sud očituje i u jeziku.

Prednost koju muškarci imaju u društvu očituje se u jeziku i kod navođenja parnjaka. Kao oni s društvenom moći, muškarci moraju uvijek biti prvi, a žene su uvijek na drugom mjestu: *Mann und Frau, er und sie, Vater und Mutter, Bruder und Schwester, Romeo und Julia, Hänsel und Gretel* itd. Žene se u društvenom kontekstu definira u odnosu na muškarca; nečije su supruge, majke ili sestre (ibid.). Na taj se način niječe njihova individualnost, njihovo postojanje kao samostalne članice društva koje imaju jednaka prava i mogućnosti kao i muškarci.

Ta se činjenica najočitije odražava u uporabi općeg muškog roda., tzv. generičkog muškog roda. Upravo je kritika generičkog muškog roda jedna od glavnih točaka feminističke kritike u Njemačkoj. Imenice i zamjenice rabe se generički kada je riječ o skupinama koje uključuju oba spola ili je spol referenta nevažan (usp. Trömel-Plötz 2007c: 57). Problem, međutim, nastaje tada kada se imenice i zamjenice generički rabe isključivo u muškom rodu, iako bi se generički jednako tako mogle rabiti i imenice i zamjenice ženskog roda (ibid. 58), a žene se trebaju osjećati uključenima u muški rod. Posljedica takve generičke uporabe muškog roda je da se žene osjećaju isključenima, neoslovljenima i nevidljivima u jeziku. Čak kada je u skupini ljudi jedna osoba muškog spola, za cijelu skupinu dolazi do generičke uporabe množine muškog roda (usp. Pusch 1996a: 11; Pusch 1996d: 43).

Protivnici feminističke kritike predbacuju kritičarkama da izjednačavaju jezičnu kategoriju roda s izvanjezičnom kategorijom spola (usp. Harth-Peter 1992: 328) te da se iz

konteksta i situacije uvijek može iščitati da su žene uključene muškim rodом (Pusch 1996c: 27). Ako, međutim, kategorija roda i spola nisu izjednačene, a oba se roda mogu generički rabiti kako bi se obuhvatila oba spola, postavlja se pitanje zašto se u generičkom obliku umjesto muškog roda ne bi rabio ženski rod. Zašto muškarci ne bi bili ti koji su uključeni generičkim ženskim rodом? Odgovor na to pitanje leži u činjenici da ne postoji pravilo koje bi objasnilo korištenje generičkog muškog roda. Njegova je uporaba navika i društveno uvjetovana (usp. Pusch 1996b: 15-19). Kao što je već spomenuto, odluke u društvenoj zajednici, a tako i o onome što je jezično prihvatljivo, donosi većina koja ima društvenu moć. Budući da su društvenu moć većinom imali muškarci, logički se može zaključiti da su muškarci odlučili da će se u generičkoj uporabi imenica i zamjenica prednost dati muškom rodом.

Problem uporabe generičkog muškog roda posebno je vidljiv kod imenskih riječi za imenovanje osoba i profesijskih imenica. Iako u međuvremenu imaju jednak pristup obrazovanju i tržištu rada, žene i dalje moraju pristajati na to da se njihove profesijske i dužnosničke titule navode u muškom rodом. Generički muški rod stoga ne odražava društvena postignuća žena (Erfurt 1988: 707). Uvijek je riječ o *docentima*, *studentima*, *liječnicima* itd. (usp. Trömel-Plötz 2007; Pusch 1996). Na taj se način žene definira u odnosu na muškarce, iako oba spola čine društvenu zajednicu (usp. Harth-Peter 1992: 325). U obranu svoje argumentacije da generički muški rod zapravo nije generički, kao što tvrde oni koji zagovaraju njegovu uporabu, Trömel-Plötz navodi primjer koji dokazuje da su žene jasno isključene i da nije riječ o generičkom muškom rodом kada se u, primjerice, obrascima traži navođenje osobnih podataka *podnositelja* zahtjeva i *njegove* supruge (usp. Trömel-Plötz 2007d: 80). U ovakvoj situaciji postavlja se pitanje što je s neudanim ženama koje žele podnijeti zahtjev. Imaju li one uopće mogućnost i pravo podnijeti ga? Jednako tako postaje upitno može li udana žena podnijeti zahtjev ili to pravo pripada isključivo njezinu suprugu koji će to učiniti umjesto nje. Takvi i mnogi drugi primjeri dokazuju važnost uporabe rodnoosjetljivog jezika. Uporaba rodnoosjetljivih imenica, posebice u odnosu na profesijske imenice i imenske riječi za imenovanje osoba, važna je za identifikaciju osobe. Pravilna identifikacija jamči očuvanje i održanje identiteta osobe, a rodnoosjetljivim imenicama postiže se usklađenost između identiteta žena i stvarnosti. U tu svrhu označitelj mora odgovarati označenome, što u slučaju generičke uporabe imenica muškog roda nije slučaj ako se žene ne osjećaju oslovljenima (usp. Pusch 1996c: 24, 25, 30; Erfurt 1988: 706; Hellinger 2004: 278).

Prijedlozi rješenja kojima će se osigurati veća vidljivost i ravnopravnost žena u jeziku te izbjeći uporaba generičkog muškog roda bili su: izričito navođenje obaju rodova, uporaba

generičkog ženskog roda, u kojem bi slučaju muškarci bili ti koji se podrazumijevaju, te neutralizacija uporabom srednjeg roda za oba spola (usp. Pusch 1996e: 61-66; Samel 2000: 71-77).

U njemačkome, kao i u mnogim drugim jezicima, imenske riječi za imenovanje osoba, posebice profesijske imenice, u većini su slučajeva u muškom rodu, a njihovi ženski parnjaci tvore se mocijskom tvorbom dodavanjem nastavka *-in*. Na taj je način moguće osigurati da se žene ispravno imenuju te izbjegne uporaba generičkog muškog roda. Iako je ovo rješenje najočitiije, zbog činjenice da ženski oblici imenica često imaju niži ugled od muških inačica i činjenice da se žene i u ovom pogledu definiraju u odnosu na muškarca, tj. ženski oblik imenice tvori se od imenice muškog roda, kao i činjenice da je povijesno nastavak *-in* imao drukčije značenje (označavao suprugu određenog muškarca, npr. *Königin, Fürstin*), feminističke su lingvistice bile sklonije drugim rješenjima, prije svega neutralizaciji (usp. ibid. 55-58; Erfurt 1988: 707). Unatoč tomu, između generičke uporabe muškog roda i navođenja obaju rodova, prednost daju potonjem jer navođenje ženskih imenica nastalih mocijskom tvorbom od muških imenica ipak osigurava vidljivost i ravnopravnost žena u jeziku (usp. Pusch 1996e: 65).

Počeci feminističke kritike jezika u Njemačkoj predstavljaju poticaj bavljenja pitanjem seksističkog jezika i neravnopravnog položaja žena u jeziku. Prijedlozi za rješavanje tih problema izazvali su burnu raspravu među lingvistima i lingvisticama. Međutim, kao što sama Pusch ističe, o tome što će se u preuzeti u jezik ne odlučuje struka, već laici (Pusch 1996c.: 33). Kritičari prijedloga feminističkih lingvistica ističu da njihovi prijedlozi, posebice navođenje obaju rodova, narušavaju jezičnu ekonomiju¹⁶. Međutim, jednakost u jeziku postiže se na različite načine ovisno o jeziku, ili nenavođenjem nijednog roda ili navođenjem obaju (usp. ibid.: 39; Pusch 1996e: 65). Koja su rješenja za izbjegavanje generičkog muškog roda u konačnici prihvaćena i zaživjela u uporabi u njemačkom jeziku detaljnije će biti obrađeno u idućem poglavlju.

Bavljenje pitanjem seksističkog jezika dovelo je 1980. godine do objavljivanja prvih Smjernica za izbjegavanje uporabe seksističkog jezika (*Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs*), čije su autorice bile Ingrid Guentherodt, Marlis Hellinger, Luise Pusch i Senta Trömel-Plötz, a 1985. godine diskriminacija žena u javnom diskursu

¹⁶ Jezična ekonomija značajka je svih jezika da nastoje uspostaviti ravnotežu između komunikacijske potrebe i ljudske težnje za manjim naporom. Drugim riječima, jezik je ekonomičan ako poruku prenosi sa što manje jezičnih izraza (usp. Kovačec, 2007: 154).

postaje politička tema kada je parlament savezne države Hessen održao prvo savjetovanje o jednakom postupanju s muškarcima i ženama u zakonskim tekstovima (Trömel-Plötz 2007: 10, 23). Prvi uspjesi u provedbi ravnopravnog postupanja s muškarcima i ženama bilježe se 1999. godine kada Zakon o ravnopravnosti muškaraca i žena savezne države Sjeverne Rajne-Vestfalije jasno propisuje uporabu rodnoneutralnog jezika odnosno korištenje obaju rodova kada ne postoje neutralni izrazi (ibid.).

Feministička kritika jezika svojim začetnicama, međutim, nije donijela samo pozitivne rezultate. Zbog otpora struke, proučavanje ovog lingvističkog pitanja za njih je značilo gubitak akademskog ugleda te dovelo do onemogućavanja rada na sveučilištu (ibid. 10, 12)¹⁷. Zahvaljujući njihovoj ustrajnosti, raspravi koja je potaknuta u društvu i radu mnogih lingvistica i lingvista koji u njemačkome jeziku istražuju ovo lingvističko područje u njemačkome jeziku ipak je došlo je do značajnih promjena u pogledu uporabe rodnoosjetljivog jezika.

¹⁷ usp. životopis S. Trömel-Plötz: <https://www.fembio.org/biographie.php/frau/biographie/senta-troemel-ploetz/>

4. RODNOOSJETLJIV JEZIK

Kao što je vidljivo iz prethodnog poglavlja, društvene promjene koje su ženama omogućile više prava i mogućnosti u pogledu obrazovanja i pristupa tržištu rada nisu na jednak način bile vidljive u jeziku. Ravnopravnost koja im je stavkom 2. članka 3. Ustava Savezne Republike Njemačke zajamčena kao temeljno pravo¹⁸ nije se očitovala u jeziku. Ravnopravnost žena s muškarcima podrazumijeva postojanje neutralnog jezika kojim će žene, njihove funkcije i profesije te postignuća biti pravedno i ravnopravno predstavljeni. Stoga su zahtjevi feminističke lingvistike za uklanjanje uporabe seksističkog jezika koji omalovažava žene i ne odražava njihova postignuća, kao i za pronalaskom odgovarajućih jezičnih rješenja nužan slijed spomenutih društvenih promjena. Promjene jezičnih normi i navika trebaju poduprijeti emancipacijske promjene i učiniti ih vidljivima u jeziku. Preduvjet uporabe neutralnog jezika ne podrazumijeva samo promjenu jezičnih navika već i promjenu društva, odnosno promjene u načinu na koji se žene i njihova postignuća vrednuju (usp. Diewald/Steinhauer 2017: 117).

4.1. Smjernice i preporuke za uporabu rodnoosjetljivog jezika

Feministička kritika jezika od samih je početaka naišla na velik otpor, a pitanje rodnoosjetljivog jezika i danas je vruća tema mnogobrojnih rasprava i unutar lingvistike i u društvu (Diewald 2018a: 196). Unatoč otporu, mnogobrojne smjernice, preporuke i pravilnici za uporabu neseksističkog, kao i rodnoosjetljivog jezika koji su izdani od samog početka feminističke lingvistike dokazuju da to pitanje nije hir skupine pojedinki i da u suvremenom društvu itekako postoji potreba za promjenom jezičnih navika. Osim toga, dokaz su promjene do koje je došlo u društvu u pogledu vrednovanja žena.

U pogledu smjernica i preporuka za uporabu rodnoosjetljivog jezika treba napomenuti da Savezna Republika Njemačka nema jedinstvenu jezičnu politiku. Ustav SR Njemačke ne sadrži članak o službenom jeziku niti zbog federalnog uređenja, primjerice, postoji isključivo središnje tijelo koje na razini države propisuje nastavu njemačkog jezika, već se to pitanje rješava suradnjom među ministarstvima kulture saveznih država. Postoje mnogobrojne udruge, institucije i zaklade koje se bave zaštitom i očuvanjem njemačkog jezika, međutim, nijednu od njih službeno ne priznaje država, kao što je u Francuskoj, primjerice, priznata *Académie*

¹⁸ „(2) Männer und Frauen sind gleichberechtigt. Der Staat fördert die tatsächliche Durchsetzung der Gleichberechtigung von Frauen und Männern und wirkt auf die Beseitigung bestehender Nachteile hin.“ („Muškarci i žene su ravnopravni. Država potiče stvarnu provedbu ravnopravnosti žena i muškaraca te promiče uklanjanje postojećih nedostataka.“), članak 3. stavak 2. Ustava Savezne Republike Njemačke. Prijevod autorice rada. <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>

*française*¹⁹. Za sva pitanja njemačkog pravopisa i propisivanje njegovih pravila odgovorno je međudržavno Vijeće za njemački pravopis („Rat der deutschen Rechtschreibung“) koje je 2004. godine osnovalo sedam zemalja njemačkog govornog područja²⁰. Za uređenje jezičnih pitanja u SR Njemačkoj odgovorna je konferencija ministara i ministrica kulture 16 saveznih država te savezna povjerenica za kulturu i medije kojima se upućuju svi prijedlozi za izmjene pravopisa. Oni, međutim, mogu propisati jezična pravila isključivo za svoja područja utjecaja, poput državnih institucija i škola, dok su sveučilišta, iako ih financira država, izuzeta. Izvan državnih institucija uporaba jezika nije propisana, osim što pojedine organizacije mogu donijeti vlastita pravila, primjerice uredništva novina i časopisa.²¹ Zbog federalnog uređenja države, stoga, smjernice i propisi doneseni u jednoj saveznoj državi nisu obvezni u drugoj, ali predstavljaju poticaj drugim saveznim državama da slijede njihov primjer.

Prve preporuke, kao što je spomenuto u prethodnom poglavlju, sastavile su začetnice feminističke lingvistike, međutim, značajno je da je potrebu za rodnoosjetljivim jezikom također prepoznala politika, pa se osim u smjernicama i preporukama različitih institucija, pitanje rodnoosjetljivog jezika odrazilo u mnogim uredbama i zakonima. Kao što je prethodno spomenuto, zbog nedostataka jedinstvene jezične politike na razini cijele SR Njemačke, prvi zakoni u kojima se zahtijeva ravnopravnost žena u jeziku doneseni su na razini pojedinih saveznih država. Jedan od njih je i Zakon o promicanju ravnopravnosti žena u jeziku prava i uprave savezne države Donje Saske iz 1989. godine (*Niedersächsisches Gesetz zur Förderung der Gleichstellung der Frau in der Rechts- und Verwaltungssprache*) koji izričito zahtijeva uporabu jezika koji ne diskriminira žene i odgovara načelu ravnopravnosti. U pogledu imenskih riječi za imenovanje osoba, zahtijeva uporabu obaju rodova ili rodno neutralnih izraza.

Dana 24. srpnja 1991. njemački Savezni parlament (Bundestag) donosi odluku kojom od savezne vlade u svim pravnim i zakonskim tekstovima za imenovanje osoba zahtijeva uporabu rodno neutralnih izraza odnosno uporabu izraza kojima se imenuju oba spola ako to ne utječe

¹⁹ usp.: *Sprache und Sprachwandel*, Deutscher Bundestag, Wissenschaftliche Dienste, Aktueller Begriff, 19.04.2007.

https://www.bundestag.de/resource/blob/189944/e08956faef19f5070c8f711ae37272ad/sprachwandel_und_sprachpolitik-data.pdf

²⁰ Rat für deutsche Rechtschreibung – die maßgebende Instanz für die deutsche Rechtschreibung <https://www.rechtschreibrat.com/der-rat/>

²¹ „Wer entscheidet über Sprache?“ („Die Engelbart-Galaxis“, 12.12.2021) <https://scilogs.spektrum.de/engelbart-galaxis/wer-entscheidet-ueber-sprache/>

na čitljivost i razumijevanja teksta (Diewald/Steinhauer 2017: 5, 6)²². Odluka je rezultat preporuka međuministarske radne skupine za pravni jezik čiji je zadatak bio provjeriti pravni jezik u pogledu ravnopravnosti spolova, potrebe za donošenjem pravila i načina izmjene pravnog jezika, kao i predložiti jezične alternative i poboljšanja. Ti su se zadaci poklapali sa zahtjevima svih klubova zastupnika (SPD, Zeleni te CDU/CSU i FDP) u kojima su tražili provjeru svih zakonskih tekstova u odnosu na rodno određenu uporabu jezika pri imenovanju osoba te izmjenu postojećih zakona uporabom rodno neutralnog jezika odnosno imenovanje obaju spolova²³. Odlukom Bundestaga osigurana je vidljivost žena u zakonskim tekstovima, čime su im eksplicitno također zajamčena ista zakonska prava kao i muškarcima.

Osim što su pitanje ravnopravnosti spolova u jeziku prepoznale pojedine savezne države i parlament, razne institucije također izdaju svoje smjernice za uporabu rodnoosjetljivog odnosno neseksističkog jezika. Tako 1993. godine Njemačko povjerenstvo za UNESCO objavljuje smjernice za njemački jezik pod nazivom *Jezik za oba spola. Smjernice za neseksističku uporabu jezika (Eine Sprache für beide Geschlechter. Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch)*. Smjernice su nastale kao rezultat 24. Opće konferencije UNESCO-a 1987. godine. Na konferenciji je istaknut zahtjev za uporabom neseksističkog jezika, zbog čega je usvojena odluka koja se zalaže za veću vidljivost žena u jeziku, te su iste godine donesene smjernice za neseksistički jezik za francuski i engleski (usp. Hellinger/Bierbach 1993: 1, 3; Diewald/Steinhauer 2017: 122;). Godine 2008. Europski parlament također donosi smjernice o uporabi rodno pravednog jezika (ibid.).

Sveučilišta, kao središnja mjesta na kojima se razvila rasprava o potrebi za rodnoosjetljivim jezikom, također izdaju pravilnike i smjernice o uporabi rodnoosjetljivog jezika. Pravilnici i smjernice prije svega daju naputke i preporuke kako zamijeniti imenice i zamjenice u generičkom muškom rodu rodnoosjetljivim jezikom. Sveučilište u Leipzigu otišlo je i korak dalje te je 2013. godine u svom statutu generički muški rod zamijenilo generičkim ženskim rodnom (Acke 2019: 305). Kako bi provjerila pridržavaju li se sveučilišta svojih pravilnika i smjernica, Acke (2019.) na primjeru triju berlinskih sveučilišta (Freie Universität Berlin, Humboldt-Universität zu Berlin i Technische Universität Berlin) analizira u kojoj se mjeri sveučilišta u svojoj službenoj komunikaciji doista pridržavaju svojih smjernica i

²² Drucksache 12/1041 vom 7. August 1991 des Deutschen Bundestags, 12. Wahlperiode, „Unterrichtung durch die Bundesregierung: Maskuline und feminine Personenbezeichnungen in der Rechtssprache. Bericht der Arbeitsgruppe Rechtssprache vom 17. Januar 1990“, str. 3 <https://dserver.bundestag.de/btd/12/010/1201041.pdf>

²³ Ibid.: 4-5.

pravilnika o uporabi rodnoosjetljivog jezika. Sva tri sveučilišta u svojim pravilnicima ili smjernicama umjesto uporabe generičkog muškog roda propisuju uporabu obaju rodova ili neutralizaciju, međutim istodobno ne propisuju nikakve sankcije u slučaju kršenja smjernica (Acke 2019: 310). Njezino je istraživanje pokazalo da je u službenoj pisanoj komunikaciji na sva tri sveučilišta u velikoj većini (85,5 %) u uporabi rodnoosjetljiv jezik, dok se generički muški rod može naći u vrlo rijetkim slučajevima (14,5 %). Time su zahtjevi feminističke lingvistike za većom vidljivošću žena u jeziku ostvareni na tim sveučilištima, u čijoj je službenoj komunikaciji uporaba rodnoosjetljivog jezika postala norma (usp. *ibid.*: 312-315).

Primjer uporabe rodnoosjetljivog jezika na berlinskim sveučilištima pokazuje društvenu uvjetovanost jezičnih promjena. Propisivanje pravila i smjernica nije dovoljno, tek njihovo prihvaćanje i dosljedna uporaba osiguravaju da promjene zažive u jeziku te u konačnici postanu norma (usp. *ibid.*: 309).

4.2. Problematika roda i spola

Uporaba rodnoosjetljivog jezika posebno je važna u odnosu na imenske riječi za imenovanje osoba (njem. *Personenbezeichnungen*). One u njemačkome obuhvaćaju vlastita imena, titule, imenske fraze (*Nominalphrasen*), zamjenice, prijedložne fraze (*Präpositionalphrasen*) i zbirne imenske riječi (*Kollektivbezeichnungen*) (usp. Diewald/Steinhauer 2017: 14). Ovisno o perspektivi, jezikom se na različite načine mogu izraziti izvanjezične činjenice i sadržaji. Različite perspektive tako postoje i kod imenskih riječi za imenovanje osoba. Izborom imenice ili zamjenice kojom se imenuje osoba daje se odgovor na pitanje tko je odnosno tko nije izričito imenovan te koja značenjska obilježja izražava određeni jezični oblik (usp. Diewald 2018a: 203). Upravo se odgovorom na ovo pitanje može utvrditi je li jezik rodnoosjetljiv, tj. jesu li žene izborom imenskih riječi za imenovanje osoba izričito navedene. Jedna od glavnih primjedbi kritičara feminističke lingvistike bila je miješanje gramatičkog roda i biološkog spola. Stoga je u odnosu na imenske riječi za imenovanje osoba potrebno objasniti složen međuodnos između tih dviju kategorija.

Kako bi se u odnosu na imenske riječi za imenovanje osoba bolje razumjela interakcija između jezične perspektive i izvanjezičnih činjenica, potrebno je razlikovati četiri različite kategorije:

1. gramatički rod
2. semantički odnosno leksički rod

3. društveni rod
4. biološki spol.

Kategorije gramatičkog i semantičkog roda dio su jezika, dok su društveni rod i biološki spol izvanjezične kategorije. Složena interakcija između tih kategorija ključna je za ostvarivanje rodnoosjetljivog jezika (usp. *ibid.*: 203).

Gramatički je rod jezična kategorija koja se u njemačkome odnosi na imenske riječi – imenice, zamjenice, članove i pridjeve. Gramatički rod u njemačkom je podijeljen na tri sastavnice – muški, ženski i srednji rod. Dok imenice imaju točno određen rod, rod zamjenica, članova i pridjeva ovisi o njihovu jezičnom i izvanjezičnom kontekstu i ravna se prema referentnoj riječi kako bi bila ostvarena gramatička odnosno sintaktička kongruencija (usp.: *ibid.*: 204). Treba, međutim, napomenuti da se kod određenog člana i zamjenica (osobne, posvojne i pokazne) u množini rod neutralizira te postoji samo jedan oblik za sve rodove (usp. Hoberg/Hoberg 2004: 224-241). Kod poimeničenih pridjeva i participa rod se ravna prema spolu referentne osobe, tj. mora postojati semantička kongruencija. Gramatički rod imenice je proizvoljan, iznimka su, međutim, imenske riječi za imenovanje osoba, kod kojih je u većini slučajeva gramatički rod u korelaciji sa semantičkim rodom (usp. Diewald/Steinhauer 2017: 15-17). Upravo imenske riječi za imenovanje osoba pokazuju važnost uporabe rodnoosjetljivog jezika i izbjegavanja uporabe generičkog muškog roda prilikom referiranja na žene.

Semantički odnosno leksički rod odnosi se na značenje imenica. Leksički rod razlikuje semantička obilježja *muško* i *žensko* kod imenskih riječi za imenovanje osoba te nekih životinja. Semantička obilježja dio su značenja imenskih riječi za imenovanje osoba i odnose se na svojstva referenata iz izvanjezičnog svijeta. Na primjeru imenskih riječi za imenovanje životinja jasno se može predočiti na koji način leksički rod izražava izvanjezično značenje. Imenica *die Stute* obuhvaća semantičko obilježje *konj* i *žensko* te je ženskog roda, dok imenica *der Hengst* ima semantičko obilježje *konj* i *muško* te je muškog roda²⁴. Kod imenskih riječi za imenovanje osoba u pravilu postoji korelacija između gramatičkog i leksičkog roda. Semantičko obilježje *žensko* izražava se ženskim rodom (npr. *die Mutter, die Tante, die Schwester*), dok se semantičko obilježje *muško* izražava muškim rodom (*der Vater, der Onkel, der Bruder*)²⁵. Postoje, međutim, iznimke kod kojih ne postoji korelacija između gramatičkog i leksičkog roda. Riječ je takozvanim hibridnim imenicama, kao što su *das Mädchen* –

²⁴ Primjeri preuzeti iz Diewald/Steinhauer, 2017: 18.

²⁵ *Ibid.*

semantičko obilježje *žensko*, gramatički srednji rod, *die Memme* – semantičko obilježje *muško*, gramatički muški rod, *der Vamp* – semantičko obilježje *žensko*, gramatički muški rod²⁶ (usp. Diewald 2018a: 204; Diewald/Steinhauer 2017: 18, 19).

Osim spomenutih imenskih riječi za imenovanje osoba koje se javljaju u parnjacima, u njemačkome postoje također rodno neutralne imenske riječi za imenovanje osoba, kao što su *die Person*, *die Waise*, *der Mensch*, *der Fan*, *das Kind*, *das Genie*²⁷. Budući da imaju gramatički, ali nemaju semantički rod, ove se imenice mogu jednako odnositi na žene i muškarce. Zbog manje obilježja u semantičkom smislu predstavljaju hiperonime odgovarajućih hiponima koji imaju više semantičkih obilježja. Tako je rodno neutralna imenica *die Person* hiperonim imenica *die Frau* i *der Mann* (usp. ibid.: 19-20.). Zbog svoje rodne neutralnosti te imenice, uz složenice koje završavaju na *-kraft*, jedan su od načina kojim se može ostvariti rodnoosjetljiv jezik, o čemu će detaljnije biti riječ u potpoglavlju 4.4.

Druga izvanjezična kategorija koja je u snažnoj interakciji s jezičnim kategorijama i izrazima jest društveni rod. On se odnosi na stereotipna očekivanja i pretpostavke o društvenim ulogama, svojstvima i osobinama žena i muškaraca. Stereotipi predstavljaju skup obilježja koja se istodobno dohvaćaju i aktiviraju. Njihova je prednost što se na taj način štedi kognitivna energija, međutim, kao što je već spomenuto, neke značajne osobine se zanemaruju, što dovodi do pogrešnih prosudba i procjena (usp. ibid.: 23-24).

Četvrta kategorija koju treba uzeti u obzir je biološki spol. Zajedno s društvenim rodnom biološki je spol jezično relevantan u jednini poimeničenih pridjeva i participa kojima se imenuju osobe. Kod njih gramatički rod izravno ovisi o spolu referentne osobe (ibid.: 25).

Za pravilnu uporabu rodnoosjetljivog jezika ključno je razumijevanje svih četiriju kategorija jer pomaže u izbjegavanju nesporazuma i rješavanju dvojbi (ibid.). Osim toga, razumijevanje tih četiriju kategorija objašnjava zašto generički muški rod nije ispravno rješenje za referiranje na žene, kao što će biti detaljnije objašnjeno u nastavku.

4.3. Generički muški rod

Jedna od glavnih točaka njemačke feminističke kritike jezika bila je uporaba generičkog muškog roda zato što njegova uporaba, posebice kod imenskih riječi za imenovanje osoba i

²⁶ Primjeri preuzeti iz Diewald 2018a: 204, 205.

²⁷ Primjeri preuzeti iz Diewald/Steinhauer 2017: 19.

profesijskih imenica, sprječava vidljivost žena u jeziku. U nastavku će, stoga, biti detaljnije izložena problematika generičkog muškog roda, načini na koji se rabi te zašto generički muški rod ne podrazumijeva neutralnu uporabu koja uključuje muškarce i žene.

Generički muški rod podrazumijeva rodno neutralnu uporabu muškog roda za referiranje na rodno miješane skupine ljudi ili općenito referiranje na osobe kada njihov spol nije bitan (usp. Diewald 2018b: 286; Trömel-Plötz 2007c: 57). Feminističke kritičarke jezika, međutim, ističu da se uporabom generičkog muškog roda žene eksplicitno isključuju kao referentne osobe te da sam kontekst ne dokazuje njihovu uključenost kao referentne osobe (usp. Trömel-Plotz 2007, Pusch 1996). Osim što generički muški rod žene isključuje kao izravne referentne osobe, u odnosu na muškarce također ih stavlja u nepovoljniji položaj, što Pusch (1996.) pokazuje sljedećim primjerima (Pusch 1996c: 27):

Der/Ein Berliner ist schlagfertig. (Berlinčanin je dosjetljiv.)

(Die) Berliner sind schlagfertig. (Berlinčani su dosjetljivi.)

Značenje navedenih rečenica može se tumačiti na dva načina. Da su referentne osobe svi muškarci koji žive u Berlinu ili, prihvati li se generička uporaba imenice *Berliner*, da su referentne osobe sve stanovnice i stanovnici Berlina. Čak kada bi se prihvatila generička uporaba imenice *Berliner*, žene su referentne osobe isključivo pod pretpostavkom da su doista uključene generičkim muškim rodom, dok je muškarcima osigurano dvostruko referiranje, eksplicitno kao muškarci te u generičkoj uporabi zajedno sa ženama (usp. *ibid.*).

Ovaj primjer dokazuje problematiku generičkog muškog roda i razlog zbog kojega ga feministička kritika jezika smatra seksističkim. Uporabom generičkog muškog roda žene nisu izravno navedene kao referentne osobe te su stavljene u podređeno-ovisan položaj u odnosu na muškarce, čime im se nije čelo postojanje kao samostalne i ravnopravne osobe. Upravo zbog toga potrebne su jezične promjene i nedvosmislena rješenja koja će omogućiti ne samo veću vidljivost žena u jeziku već i osigurati da se žene osjećaju oslovljenima (Pusch 1996c: 30).

Feministička kritika generičkog muškog roda naišla je na najveći otpor i osudu. Kao što je već spomenuto, kritičari feminističkih lingvistica optužili su ih da miješaju jezičnu kategoriju roda s izvanjezičnom kategorijom spola. Zagovornici i zagovornice generičkog muškog roda tvrde da između gramatičkog roda i biološkog spola ne postoji izravna veza te stoga nema razloga zbog kojeg se generički muški rod ne bi rabio rodno neutralno za referiranje na osobe obaju spolova jer on u takvoj uporabi nije semantički muški već neutralan (usp. Diewald 2018b:

288-289). Jezikom se, međutim, opisuje izvanjezična stvarnost, zbog čega, posebice kod imenskih riječi za imenovanje osoba, mora postojati jednoznačna semantička veza između jezičnog znaka, tj. imenice i referenta. Drugim riječima, semantički sadržaj riječi mora odgovarati referentu.

Uporaba generičkog muškog roda pitanje je leksičkog sadržaja imenica odnosno semantičke razlike *muško* i *žensko*. Semantička obilježja dio su značenja imenica. Semantičko obilježje *žensko* u njemačkome, primjerice, imaju imenice *Frau*, *Weib*, *Großmutter*, dok imenice *Mann*, *Männchen*, *Großvater* imaju semantičko obilježje *muško*²⁸. I dok su *Frau* i *Großmutter* ženskog gramatičkog roda, *Weib* je srednjeg roda. Jednako tako su *Mann* i *Großvater* muškog gramatičkog roda, dok je imenica *Männchen* srednjeg roda. Kod imenica koje označavaju osobe ključno je njihovo semantičko obilježje. Upravo se na temelju njega uspostavlja veza između imenice i referenta. Ako se, dakle, za žene rabe imenice koje su ne samo muškog roda već i imaju semantičko obilježje *muško*, referiranje nije uspjelo jer nedostaje semantičko obilježje *žensko* koje bi osiguralo izravnu semantičku vezu između izvanjezične stvarnosti i jezičnog sadržaja (usp. *ibid.*: 289). Zbog nedostatka takve semantičke veze dolazi do pogrešne identifikacije žena te generički muški rod izravno sprječava percepciju i točnu identifikaciju žena te nije čine njihovu izvanjezičnu stvarnost (usp. Pusch 1996c: 23, 24).

Kao što je spomenuto u prethodnom potpoglavlju, u njemačkome jeziku imenske riječi za imenovanje osoba postoje kao parnjaci čije se značenje razlikuje opozicijom *muško-žensko*, što dokazuje da je prilikom referiranja na osobe presudno slaganje između semantičkog obilježja imenice i izvanjezične kategorije biološkog spola. To dokazuju i mnogobrojna istraživanja iz psiholingvistike i kognitivne lingvistike koja su pokazala da uporabom generičkog muškog roda žene nisu uopće ili su neadekvatno mentalno reprezentirane (Diewald/Steinhauer 2017: 28). Posljedica su toga nejasnoća i dvosmislenost. Dok je muškarcima u svakoj situaciji jasno jesu li referentne osobe, žene se moraju upitati upućuje li kontekst na to da su one također referentne osobe. Jasnoća glede referiranja osigurava se stoga uporabom imenica ženskog roda za žene ili drugim rješenjima koja su na raspolaganju u njemačkome za referiranje na osobe.

Uporaba generičkog muškog roda, osim parnjacima, može se izbjeći i uporabom rodno neutralnih imenskih riječi za imenovanje osoba (usp. potpoglavlje 4.2), kao što su *die Person*,

²⁸ Primjeri preuzeti iz Diewald (2018a)

*die Weise, der Mensch, der Star, das Kind, das Genie*²⁹ te složenicama koje završavaju na -
kraft, poput *Lehrkraft, Fachkraft*, s obzirom na to da one nemaju semantičko obilježje *muško*
niti *žensko* (usp. Pusch 1996e: 50; Diewald 2018b: 290).

Komunikacija, pisana ili usmena, zahtijeva jasnoću i nedvosmislenost. Osim što generički
muški rod eksplicitno isključuje žene u jeziku, također krši ovo temeljno komunikacijsko
načelo (usp. Diewald/Steinhauer 2017: 29). Izričito referiranje na žene, stoga, ne osigurava
samo veću vidljivost žena u jeziku već i točnost komunikacije, što se postiže uporabom
rodnoosjetljivog jezika.

4.4. Načini ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika

Rodnoosjetljiv jezik podrazumijeva nekorištenje generičkog muškog roda i uporabu
jezičnih oblika koji osiguravaju jasnoću u pogledu referiranja na osobe. Prema priopćenju za
tisak Vijeća za pravopis njemačkoga jezika (Rat für die deutsche Rechtschreibung) od 8 lipnja
2018. godine, rodnoosjetljiv jezik treba biti razumljiv, čitljiv, čitak, gramatički točan te treba
jamčiti nedvosmislenost i pravnu sigurnost³⁰. Budući da se u njemačkome rodnoosjetljiv jezik
može ostvariti na nekoliko načina, prije provjere njegove uporabe u konkretnim tekstovima
korpusa potrebno je identificirati sve načine koji su na raspolaganju u njemačkome jeziku za
rodnoosjetljivo imenovanje. U nastavku, stoga, slijedi prikaz mogućnosti koje postoje u
njemačkome jeziku na temelju smjernica Društva za njemački jezik (Gesellschaft für deutsche
Sprache e.V.) (u nastavku teksta: smjernice GfdS-a³¹) i vodiču *Richtig gendern. Wie Sie
angemessen und verständlich schreiben* autorica Gabriele Diewald i Anje Steinhauer koji je
2017. godine objavio Dudenverlag (u nastavku teksta: Dudenov vodič).

4.4.1. Izričito navođenje obaju rodova (*Doppelnennung*)

Izričito navođenje obaju rodova osigurava vidljivost žena u jeziku. Ujedno je
najpristojniji način osiguravanja ravnopravnosti žena i muškaraca u jeziku jer eksplicitno
navodi osobe na koje se referira, zbog čega se prije svega rabi prilikom osobnog obraćanja:
*Sehr geehrte Damen und Herren, liebe Zuhörerinnen und Zuhörer*³².

²⁹ Ibid.

³⁰ https://www.rechtschreibrat.com/DOX/rfdr_PM_2018-06-08_Geschlechtergerechte_Schreibung.pdf

³¹ Za potrebe rada korištene su smjernice Njemačkog društva za njemački jezik objavljene na mrežnoj stranici
https://gfdS.de/standpunkt-der-gfdS-zu-einer-geschlechterge_rechten-sprache/

³² Primjeri preuzeti iz smjernica GfdS-a.

Prilikom izričitog navođenja obaju rodova važno je znati kako se tvore ženski oblici imenica. U pravilu se ženski oblici tvore:

- dodavanjem sufiksa *-in* na korijen muškog oblika imenice (*der Dieb – die Diebin, der Chef – die Chefin*)
- dodavanjem sufiksa *-in* na korijen muškog oblika imenice bez krajnjeg *-e* (*der Bote – die Botin; der Germane – die Germanin*) ili
- dodavanjem sufiksa *-in* i prijeglasom (*der Franzose – die Französin, der Arzt – die Ärztin*).

Ženski oblici imenica na jednak se način tvore i od imenica čiji korijen završava na *-er* ili *-rer* (*der Bäcker – die Bäckerin, der Manager – die Managerin; der Bewahrer – die Bewahrerin, der Lehrer – die Lehrerin*). Kod imenica čiji korijen završava na *-erer* treba pripaziti jer ženski sufiks *-in* kod njih dolazi na mjesto drugog *-er* (*der Eroberer – die Eroberin, der Lästerer – die Lästerin*). Međutim, skрати li se *-erer* na *-rer*, sufiks *-in* dodaje se na cijeli korijen (*der Bewunderer – die Bewunderin → der Bewundrer – die Bewundrerin*) (usp. Diewald/Steinhauer 2017: 35).

Uporaba ženskog oblika imenica posebno je važna u slučaju profesijskih imenica. Iako su tradicionalno postojali isključivo muški oblici, otvaranjem tržišta rada ženama ne postoji samo potreba već i obveza uporabe ženskih oblika profesijskih imenica kad su žene referentne osobe. Složenice na *-mann*, poput *der Kaufmann* i *der Feuerwehrmann*, ženske pandane mogu tvoriti sufiksom *-frau*: *die Kauffrau* i *die Feuerwehrfrau*. Na jednak se način iz ženskih profesijskih imenica na *-frau* muški pandani mogu tvoriti sufiksom *-mann*: *die Hausfrau – der Hausmann, die Putzfrau – der Putzmann*. Množina na *-leute* obuhvaća oba roda: *die Kaufleute, die Feuerwehrleute*. Ženski oblici titula i profesijskih imenica trebali bi se rabiti posebno kada se žene izričito imenuje ili oslovljava (usp. *ibid.*: 36-37):

*Sie ist **Professorin** and der Musikhochschule.*

*Sie wird **Staatssekretärin** im Familienministerium.*

*Sehr geehrte Frau **Staatssekretärin/Oberschulrätin**.*³³

Dvostruki oblici mogu se navoditi uz veznike *und* i *oder*, pri čemu u jednini uz svaku imenicu mora stajati odgovarajući član, dok u množini, s obzirom na to da se član ne razlikuje, kod

³³ Primjeri preuzeti iz Diewald/Steinhauer 2017: 37.

druge imenice nije obavezan. Veznik se, osim toga, može zamijeniti kosom crtom (/) (usp. ibid.: 39):

*Der Antragsteller **und** die Antragstellerin*

*Der Antragsteller **oder** die Antragstellerin*

Der Antragsteller / die Antragstellerin.

Radi preglednosti teksta i jezične ekonomije, prilikom pisanja postoji nekoliko mogućnosti navođenja imenica obaju rodova koje omogućavaju uštedu dijelova riječi. Svoju primjenu imaju prije svega u različitim službenim obrascima ili u tekstovima s mnogo ponavljanja:

a) Kosa crta i spojnica

Kod imenica koje se razlikuju isključivo po završetku i kod kojih ne dolazi do promjene samoglasnika, dvostruki oblici mogu se navesti pomoću kose crte i spojnice.

Mitarbeiter und Mitarbeiterinnen → Mitarbeiter/-innen

Assisten und Assistentin → Assistent/-in.

Iako službeni pravopis predviđa obvezu spojnice iz tipografskih razloga, ona je često ispuštena:

Mitarbeiter und Mitarbeiterinnen → Mitarbeiter/innen

Assisten und Assistentin → Assistent/in.

Međutim, kod imenica kod kojih se samoglasnik mijenja uz prijeglas, imenica kod kojih se nastavak za ženski rod ne dodaje izravno na muški oblik imenice te kod različitih nastavaka u skupini riječi nije moguća uporaba skraćene varijante sa spojnicom, već jedino zamjena veznika kosom crtom:

Arzt/Ärztin, Bauer/Bäuerin

Kollege/Kollegin

Wir suchen eine erfahrene Webdesignerin / einen erfahrenen Webdesigner (usp. ibid.: 41-43).

b) Zagrada

Dijelovi riječi također se mogu uštedjeti uporabom zagrada tako da se nastavak za ženski rod piše u zgradama:

Schüler und/oder Schülerin → Schüler(in)

Fahrer und/oder Fahreinnen → Fahrer(innen)

Za razliku od imenica, kod zamjenica u zgradama stoji nastavak za muški rod:

eine oder einer → eine(r)

jede und/oder jeder → jede(r)

Navođenje nastavka za ženski rod u zgradama naišlo je, međutim, na kritiku jer time ostavlja dojam da je ženski oblik podređen muškom obliku i krši jezičnu ravnopravnost, zbog čega ovaj način skraćivanja nije više uobičajen (usp. *ibid.*: 48).

c) Veliko I

Drugi je način uštede prilikom pisanja uporaba velikog slova I (*Binnen-I/Binnenmajuskel*). Nastavak za ženski rod množine dodaje se na imenicu muškog roda u množini, pri čemu se slovo *i* piše veliko kako bi se signaliziralo da je riječ o navođenju obaju rodova, a ne samo ženskog roda:

LehrerInnen, MitarbeiterInnen, StudentInnen.

Kao i pri skraćivanju kosom crtom i spojnicom, problem velikog I je što se ne može rabiti kod imenica kod kojih se samoglasnik mijenja u samoglasnik s prijeglasom i imenica kod kojih se nastavak za ženski rod ne dodaje izravno na muški oblik imenice (*ibid.*: 44-45).

d) Zvjezdica

Skraćivanje se, osim toga, može postići uporabom zvjezdice (*Genderstern, Genderstar*) (*) koja se umeće između muške imenice u množini i nastavka za ženski rod u množini:

*Lehrer*innen, Mitarbeiter*innen, Student*innen.*

e) Donja crta

Umjesto zvjezdice, skraćivanje se može postići uporabom donje crte (*Gender-Gap*) kojom se signalizira da se misli na ženski i muški oblik imenice:

Lehrer_innen, Mitarbeiter_innen, Student_innen.

Kao što je uvodno spomenuto u 1. poglavlju, zvjezdica i donja crta dodatno impliciraju rodove i rodne identitete koji nadilaze binarni sustav (usp. *ibid.* 46-47).

Od svih navedenih mogućnosti skraćivanja smjernice GfdS-a pozitivno ocjenjuju jedino uporabu kose crte i spojnice, iako, kao i Dudenov vodič, upozoravaju na to da je kod imenica koje odstupaju od tvorbe ženskog roda dodavanjem nastavka na muški oblik imenice isključivo ispravna uporaba punih oblika imenica (usp. smjernice GfdS-a³⁴). U pogledu ostalih mogućnosti skraćivanja treba napomenuti da, iako su u uporabi, nisu dio službenog pravopisa te ih stoga smjernice GfdS-a ne preporučuju, dok autorice Dudenova vodiča ističu da u pogledu rješenja koja nisu dio službenog njemačkog pravopisa ne mogu dati službenu preporuku. Takva rješenja, međutim, sigurno mogu biti korisna u neslužbenom kontekstu (usp. *ibid.*; Diewald/Steinhauer 2017: 47).

4.4.2. Zamjenski oblici i preformuliranje

Uz navođenje obaju rodova, rodnoosjetljiv jezik može se ostvariti različitim zamjenskim oblicima kojima se ujedno izbjegavaju rješenja s kosim crtama koje mogu vizualno opterećivati tekst (usp. *ibid.* 53-54).

a) Poimeničeni pridjevi i participi

Prednost poimeničenih pridjeva i participa je u tome što je oblik za oba roda isti. U jednini se razlikuju isključivo prema odgovarajućem određenom članu, dok je množina jednaka za oba roda (usp. *ibid.*: 54-55):

³⁴ <https://gfds.de/standpunkt-der-gfds-zu-einer-geschlechtergerechten-sprache/>

Particip I. jednine

der/die Studierende

der/die Lehrende

Particip II. jednine

der/die Verwitwete

der/die Vorgesetzte

Pridjev jednine

der/die Kranke

der/die Letzte

Particip I. množine

die Studierenden

die Lehrenden

Particip II. množine

die Verwitweten

die Vorgesetzten

Pridjev množine

die Kranken

die Letzten

Oblici poimeničenih pridjeva i participa u množini predstavljaju vrlo dobar način izbjegavanja uporabe generičkog muškog roda i osiguravaju uključenost obaju rodova kao referenata.

b) Apstrakcija

Navođenje konkretnih osoba moguće je izbjeći potpunom apstrakcijom pomoću metaforizacije i metonimizacije (usp. Diewald 2018a: 198). Umjesto dvostrukih oblika imenica rabe se apstraktne imenice. Pri njihovoj uporabi, međutim, treba voditi računa o tome da tekst ne bi djelovao neosobno ako se obraća konkretnim osobama (usp. ibid.: 56):

Leiterin oder Leiter → Leitung

Professorin oder Professor → Professur

Informant → Quelle

Journalisten → Presse.

c) Rodno neutralni izrazi

Kao što je već spomenuto, rodno neutralne imenske riječi za imenovanje osoba mogu se odnositi na oba roda jer se njihov gramatički rod ne poklapa s biološkim spolom, stoga se u jednini i množini odnose na oba spola. Ove se imenice javljaju u sva tri gramatička roda (usp. ibid.: 57):

muški rod

der Mensch

der Fan

ženski rod

die Person

die Geisel

srednji rod

das Mitglied

das Opfer

Osim toga, u ovu skupinu spadaju složenice koje se tvore pomoću imenice *Kraft*, npr. *die Hilfskraft*, *die Fachkraft* i sl.

d) Kratice

Kraticama i pokratama također se može izbjeći navođenje obaju rodova. Budući da su u većini slučajeva kolokvijalno obilježene, njihova se uporaba ne preporučuje u formalnim tekstovima (usp. *ibid.*: 58):

<i>der/die Hilfswissenschaftler/-in</i>	<i>der/die Hiwi</i>
<i>der/die Professor/-in</i>	<i>der/die Prof</i>
<i>der/die Oberbürgermeiste/-in</i>	<i>der/die OB</i>

Za razliku od Dudenova vodiča, smjernice GfdS-a ne navode niti ocjenjuju uporabu kratica kao mogućnost ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika (usp. smjernice GfdS-a)³⁵.

e) Izravno obraćanje

U određenim slučajevima rodnu osjetljivost u tekstu moguće je ostvariti izravnim obraćanjem adresatu. Ovaj način posebno je prikladan u službenim kontekstima (usp. *ibid.* 59):

<i>Der Antragsteller muss das Formular unterschreiben.</i>	→	<i>Bitte unterschreiben Sie das Formular.</i>
<i>Unterschrift des Steuerpflichtigen:</i>	→	<i>Ihre Unterschrift:</i>

f) Preformuliranje pridjevom

Preformuliranje pridjevom posebno je pogodno kada muški oblici imenica predstavljaju imenički atribut (usp. *ibid.*: 59, 60):

<i>Rat des Arzts</i>	→	<i>ärztlicher Rat</i>
<i>Hilfe eines Fachmanns</i>	→	<i>fachliche Hilfe</i>
<i>Kritiker</i>	→	<i>kritische Stimmen</i>

³⁵ *Ibid.*

Osim pridjevima, preformuliranje je moguće i participijima (ibid.):

<i>Herausgeber</i>	→	<i>herausgegeben von</i>
<i>Verfasser</i>	→	<i>verfasst von</i>

g) Opisivanje pasivom ili zamjenicom *wir*

Pasivom, bezličnim konstrukcijama i sveobuhvatnim *wir* moguće je rodno neutralno oblikovanje tekst, međutim u tom slučaju treba biti jasno komu je tekst upućen (usp. ibid.: 60):

<i>Mitarbeiter müssen Folgendes beachten.</i>	→	<i>Es muss Folgendes beachtet werden.</i>
		<i>Wir müssen Folgendes beachten.</i>

Smjernice GfdS-a ne navode ovu mogućnost ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika (usp. smjernice GfdS-a)³⁶.

h) Tvorba odnosnih rečenica

Iako zauzimaju više mjesta, odnosne rečenice još su jedna mogućnost ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika (ibid.: 61):

<i>Alle Teilnehmer...</i>	→	<i>Alle, die teilnahmen...</i>
<i>Antragsteller...</i>	→	<i>Personen, die einen Antrag stellen...</i>

Međutim, pri njihovoj tvorbi treba izbjegavati odnosnu zamjenicu muškoga roda. Stoga se preporučuje uporaba rodno neutralne odnosne zamjenice *wer* (ibid.: 62):

<i>Mörder werden bestraft.</i>	→	<i>Wer einen Mord begeht, wird bestraft.</i>
--------------------------------	---	--

Uz navedene mogućnosti ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika smjernice GfdS-a navode još opisni dodatak u zagradaama u slučaju uporabe generičkog muškog roda: *Wir suchen Mahler (m/w/d)* te uporabu priložne oznake: umjesto *...handeln als Vertreter* → *handeln in fremden Namen* (usp. smjernice GfdS-a)³⁷.

Navedene mogućnosti ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika jasno pokazuju da se u njemačkome jeziku minimalnom prilagodbom može izbjeći uporaba generičkog muškog roda kako bi se osigurala ne samo veća vidljivost i zastupljenost žena u jeziku već stvarna rodna

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

neutralnost izraza kojima se referira na oba spola. Budući da će u radu biti analizirana primjena rodnoosjetljivoga jezika u tekstovima njemačkog ženskog dvotjednika *Brigitte* i informativnog tjednika *Der Spiegel*, u nastavku slijedi prikaz čimbenika koje je potrebno uzeti u obzir kako bi se ostvarila ispravna uporaba rodnoosjetljivog jezika u tekstu.

4.5. Primjena rodnoosjetljivog jezika u tekstu

Komunikacija se ne odvija u pojedinačnim riječima, već u pravilu podrazumijeva rečenice i tekstove kojima se izvanjezična stvarnost prenosi jezikom. Drugim riječima, jezik je sredstvo kojim se sudionici komunikacije, odnosno emitent i recipijent, služe kako bi prenijeli određenu poruku (usp. Bühler 1982: 24). Dok komunikativni smisao uvelike ovisi o namjerama i pretpostavkama sudionika u komunikaciji, komunikacijske funkcije načelno su neograničene (usp. Diewald/Steinhauer 2017: 69). Na temelju odnosa u kojima jezik u komunikaciji stoji prema emitentu, recipijentu te predmetima i činjenicama, Bühler razlikuje tri osnovne funkcije jezika – izražajnu, apelativnu i funkciju predstavljanja (usp. Bühler 1982: 28):

1. izražajna funkcija – odnosi se na emitenta koji je vršitelj radnje odnosno komunikacijom prenosi sadržaj. Jezik je u odnosu na emitenta simptom jer daje informacije o njemu. Ova se funkcija prepoznaje odgovorom na pitanje o identitetu emitenta, namjeri i načinu na koji se ostvaruje komunikacijska namjera.
2. apelativna funkcija – odnosi se na recipijenta poruke kojemu je poruka izravno upućena. Jezik djeluje kao signal recipijentu i upravlja njegovim ponašanjem. Prepoznaje se odgovorom na pitanje komu se obraća, po načinu obraćanja i radnji koja se očekuje od primatelja.
3. funkcija predstavljanja – odnosi se na predmete i činjenice. Jezik je simbol sadržaja koji se prenosi odnosno predmeta i činjenica koje predstavlja. Odgovorom na pitanja o komu ili čemu se govori, što se izjavljuje i načinu na koji se to čini prepoznaje se ova komunikacijska funkcija.

Ove su jezične funkcije prisutne u svakoj komunikaciji i za razumijevanje komunikacije moraju se sve uzeti u obzir, iako o kontekstu ovisi koja od njih će biti u prvom planu (usp. Bühler 1982: 28-32; Diewald/Steinhauer 2017: 69, 70). Stoga je i za pravilnu uporabu rodnoosjetljivog jezika potrebno uzeti u obzir izvanjezični kontekst i gramatička pravila kojima se sadržaj prenosi jezikom, s obzirom na to da apelativna funkcija neće biti ostvarena ako recipijent/recipijentica ne prepoznaje da mu/joj je upućena komunikacijska poruka.

Prema Diewald/Steinhauer (2017), ostvarivanje rodne ravnopravnosti u jeziku, tj. pravilna uporaba rodnoosjetljivog jezika ovisi o interakciji nekoliko čimbenika – vrsti referencije, sintaktičkoj funkciji, tekstualnoj funkciji i statusu riječi.

1. vrsta referencije

Referencijom se jezičnim izrazima upućuje na izvanjezični sadržaj. Iako su povezani, referencija nije istoznačna sa značenjem jer se na izvanjezični sadržaj može upućivati različitim jezičnim oblicima i značenjima. Ovisno o predmetu na koji se upućuje, razlikuju se tri vrste referencije: specifična (*spezifische Referenz*), nespecifična (*nichtspezifische Referenz*) i kategorijska referencija (*klassenbezogene Referenz*) (ibid.: 72, 73).

- a. Kod specifične referencije upućuje se na konkretan referentni objekt koji je poznat sudionicima komunikacije (ibid.: 73):

Susanne/unsere Dozentin ist in die Stadt gegangen.

Ich will morgen in die Stadt.

Zbog činjenice da je u navedenim primjerima riječ o točno određenim referentnim objektima, ova se vrsta referencije naziva i definitivna specifična referencija (*definitiv spezifische Referenz*). Jednako tako, kada se upućuje na točno određeni referentni objekt, ali on nije poznat svim sudionicima komunikacije, riječ je o indefinitivnoj specifičnoj referenciji (*indefinitive spezifische Referenz*) kod koje je uobičajena uporaba neodređenog člana (ibid.: 74):

Dort drüben läuft ein Postbote.

Kod specifične referencije uporaba rodnoosjetljivog jezika komunikacijski je nužna jer izravno utječe na točnost izjave. Zamjenom rodnoosjetljivog izraza u gornjem primjeru generičkim muškim rodnom, izjava bi bila semantički proturječna (usp. ibid.: 76):

**Susanne, unser Dozent, ist in die Stadt gegangen.*

- b. Nespecifičnom referencijom ne upućuje se na točno određene već na općenite referentne objekte, zbog čega se tradicionalno u ovom slučaju rabio generički muški rod. Međutim, upravo je kod ovakve referencije uporaba rodnoosjetljivog jezika

iznimno važna jer osigurava uključenost žena kao referentnih objekata te jasnoću teksta koji slijedi (usp. *ibid.*: 74, 76-79):

**In Amsterdam springen Touristen nachts oft in die Grachten. Diese Frauen sind im allgemeinen schwer alkoholisiert.*

Kao što je vidljivo, referencija u navedenom primjeru nije točna jer ne postoji slaganje u semantičkom obilježju referentnog objekta u prvoj i u drugoj rečenici. Kako bi bilo jasno da se referentni objekt odnosi podjednako na muškarce i žene, uz riječ *Touristen* trebalo bi dodati i imenicu ženskog roda množine *Touristinnen*.

- c. Kategorijska referencija odnosi se na apstraktne kategorije pojmova zbog čega se rjeđe rabi od nespecifične referencije. Iako se njome ne upućuje na konkretne referentne objekte, radi izbjegavanja stereotipne referencije na muškarce kao predstavnike određene kategorije i u ovom je slučaju važno rabiti jedno od rješenja rodnoosjetljivog jezika (usp. *ibid.*: 79-80):

umjesto: *Der Bürger in einer Demokratie hat das Recht auf freie Meinungsäußerung.*

radije: *Die Menschen in einer Demokratie haben das Recht auf freie Meinungsäußerung.*

2. sintaktička funkcija

U odnosu na uporabu rodnoosjetljivog jezika posebnu pozornost potrebno je posvetiti subjektu i imenskom predikatu. Ako subjekt označava žensku osobu, nužna je uporaba odgovarajuće imenske riječi za imenovanje osoba u ženskom rodu, a kada se upućuje na osobe obaju rodova, jedino je ispravna uporaba riječi obaju rodova ili neutralizacija (usp. *ibid.* 80-81):

Unsere Dozentin bringt die korrigierten Klausuren mit.

Unsere Dozentinnen und Dozenten/Unsere Dozierenden/Unsere Lehrkräfte bringen die korriegierten Klausuren mit.

Imenski predikati u njemačkome se tvore kopulom (glagoli *sein*, *werden* ili *bleiben*) i imenicama, pridjevima itd. Između subjekta i imenskog predikata mora postojati semantička kongruencija. Kada je imenska riječ za imenovanje osoba dio imenskog predikata, a subjekt označava žensku osobu, treba rabiti imensku riječ za imenovanje osoba u ženskom rodu, a kada

se subjektom upućuje na miješanu skupinu, dvostruko navođenje ili se poslužiti preoblikovanjem (usp. *ibid.*: 82-84):

Sie ist/wird/bleibt Lehrerin.

Unsere Dozentinnen und Dozenten sind geschickte Didaktikerinnen und Didaktiker.

Unsere Dozentinnen und Dozenten sind didaktisch geschickt/geschickt in der didaktischen Umsetzung.

3. tekstualna funkcija (ponovno uvođenje, kohezija)

U tekstovima se u pravilu višestruko upućuje na osobe ili skupine osoba. U tom pogledu treba razlikovati prvo spominjanje od ponovnog uvođenja. Ponovno uvođenje, tj. upućivanje na već spomenutu osobu moguće je ostvariti vlastitim imenima, osobnim, odnosnim ili posvojnim zamjenicama, definitivnim, opisnim imenskim frazama. Budući da se prvim spominjanjem osobe kod recipijenta teksta stvara predodžba o toj osobi, iznimno je važno rabiti rodnoosjetljiva rješenja za upućivanje na osobe kako bi recipijent imao točnu mentalnu sliku o osobi na koju se odnosi tekst. Oblici ponovnog uvođenja preuzimaju semantička obilježja prvog spominjanja osobe, ali ne daju nikakve dodatne informacije, što je posebno slučaj prilikom ponovnog uvođenja zamjenicama (usp. *ibid.*: 86).

4. status riječi

Imenske riječi za imenovanje osoba u njemačkome također se javljaju kao složenice ili izvedenice. Kada se njima upućuje na osobe, potrebno je voditi računa o rodno osjetljivoj uporabi (npr. *Professoren- und Professorinnengruppe*), dok u slučaju upućivanja na predmete navođenje obaju rodova nije nužno relevantno (**Bürger- und Bürgerinnensteig*, **Arzt- und Ärztinnenkoffer*). Problem se, međutim, javlja kod određenih izvedenica na *-schaft* koje označavaju skupine ljudi, a tvore se od imenica muškog roda i nastavka *-schaft*, kao npr. *Schülerschaft*, *Bürgerschaft*. One u određenoj mjeri imaju iste nedostatke kao i generički muški rod u pogledu veće vidljivosti žena u jeziku, stoga bi bilo preporučljivo rabiti ih u alternaciji s drugim rješenjima rodnoosjetljivog imenovanja osoba. Složenice kojima se imenuju događaji i postupci u kojima sudjeluju osobe, a tvore se od apstraktne imenice i imenske riječi za imenovanje osoba, preporučljivo je preformulirati (usp. *ibid.* 87-89):

umjesto: *Kundenbefragung*
radije: *Befragung unserer Kundinnen und Kunden*
Befragung unserer Kundschaft.

Zaključno, u pogledu uporabe rodnoosjetljivog jezika u tekstu treba spomenuti semantičku kongruenciju koja je, kao što je vidljivo iz već spomenutog, u slučaju upućivanja na točno određene osobe nužna, posebice kod titula, izravnog obraćanja, imenskih predikata i ponovnog uvođenja. Isto vrijedi i za deminutive i hibridne imenice srednjeg roda koje se mogu odnositi na oba spola (usp. *ibid.*: 97).

Iz prikaza rješenja primjene rodnoosjetljivog jezika u njemačkome vidljivo je da postoje mnogobrojni načini koji osiguravaju ravnopravniji i neseksistički jezik te istodobno veću vidljivost žena u jeziku. Iako kritičari rodnoosjetljivog jezika naglašavaju da time jezik postaje neekonomičan, kao što je vidljivo iz spomenutih smjernica, postoje jezična rješenja, poput neutralizacije i apstrakcije, koja ne narušavaju preglednost i čitljivost teksta, a osiguravaju jednako upućivanje na žene i muškarce, za razliku od generičkog muškog roda kod kojeg se žene uvijek moraju upitati odnosi li se on doista na njih. Uostalom, treba se zapitati što je važnije – jezična ekonomija ili značenje. Komunikacija je uspješna ako je točno prenijela značenje koje se njome želi izraziti, a u slučaju uporabe generičkog muškog roda to nije stopostotno osigurano. Stoga katkad treba zanemariti jezičnu ekonomiju u korist točnog prijenosa komunikacijske poruke.

5. TEKSTNA LINGVISTIKA

U prethodnim poglavljima istaknuta je uska međuovisnost jezika i društva. Jezik ne postoji bez ljudi koji će ga govoriti, dok je postojanje društvene zajednice i društvene djelatnosti uvjetovano komunikacijom ljudi koji dijele zajednički jezik i tvore određenu društvenu zajednicu. Jezik se tako može smatrati jednim od vidova ljudskog djelovanja kojim se stvaraju i održavaju međuljudski odnosi unutar društvene zajednice, stoga ljudsku uporabu jezika također nazivamo jezičnim djelovanjem (usp. Glovacki-Bernardi 2004: 5). Kako bi se istražilo jezično djelovanje, potrebno je odrediti njegovu osnovnu jedinicu. Dok su prijašnja jezična istraživanja bila usredotočena na rečenicu kao osnovnu jedinicu jezične analize, pojavom tekstne lingvistike u središte istraživanja kao osnovna jedinica dolazi tekst (usp. Brinker 2005: 8). Tekst kao složeni jezični znak u složenom obliku teksta reproducira složene isječke stvarnosti na koje se odnosi (Greule 2007: 18). U komunikaciji tekst odgovara određenoj komunikacijskoj jedinici, pri čemu tekst može biti sastavljen od jedne rečenice, ali i manjih jedinica (usp. Lüger 1983: 46).

Iako jezično djelovanje podrazumijeva kreativnost, jer isti se sadržaji mogu izraziti na različite načine, ono podliježe određenim zakonitostima koje su uvjetovane kontekstom u kojem se jezično djelovanje odvija (usp. Glovacki-Bernardi 2004: 12). Stoga je i tekst kao osnovna jedinica jezičnog djelovanja vezan uz određeni društveni kontekst koji određuje njegov sadržaj te strategije komunikacijskih partnera pri njegovoj organizaciji i formuliranju (usp. Pavlović i Šarić 2012: 33).

Kao i svako drugo djelovanje, i jezično djelovanje ima određeni cilj i svrhu (usp. Glovacki-Bernardi 2004: 11), a tekst se može smatrati sredstvom tog djelovanja kojim emitent u komunikaciji želi promijeniti određeno stanje, potaknuti na određene radnje ili utjecati na kognitivne, emocionalne ili evaluacijske predispozicije koje pretpostavlja kod recipijenta (usp. Lüger 2005: 5). Svrha komunikacije kao vida jezičnog djelovanja prijenos je informacija, zbog čega je i jedinica teksta definirana kao jedinica informacije koja je na svim razinama komunikacije sustavno organizirana. Temelj strukturiranja teksta je jezična organizacija teksta koja obuhvaća međusobno neodvojivo povezanu gramatičku i komunikacijsku organizaciju (Pavlović i Šarić 2012: 33). Kako bi se informacija ispravno prenijela odnosno tekst ispravno razumio, on se ne može promatrati isključivo s jezičnog odnosno sintaktičko-semantičkog gledišta, već prilikom analize u obzir treba uzeti izvanjezične okolnosti i fenomene, tj. uvjete

njegove proizvodnje i recepcije, njegovu društveno-komunikacijsku funkciju te ovisnost o izvantekstnim varijablama (usp. Lüger 1983: 46-47).

Kao što je istaknuto u potpoglavlju 4.5 jezikom se u komunikaciji prenosi izvanjezična stvarnost, stoga tekst kao osnovna komunikacijska jedinica osim informacije koju prenosi također daje uvid u izvanjezični kontekst u kojemu je nastao. Uzme li se također u obzir da jezik tiska svjedoči o stanju jezika u određenom trenutku i da može utjecati na promjenu jezičnih norma (ibid.: 1), analiza teksta nameće se kao logičan način provjere uporabe rodnoosjetljivog jezika te dobivanje uvida u to u kolikoj je mjeri on prihvaćen u jezičnoj zajednici, ne samo kod autora tekstova već i njihovih recipijenata. Važno je istaknuti da jezik tekstova može biti prilagođen interesima recipijenta te postizanju namjeravanih ciljeva (usp. ibid.: 20-22), zbog čega je jedna od pretpostavki da se rodnoosjetljiv jezik u većoj mjeri poštuje kada su žene recipijentska skupina tekstova. Analiza tekstova dvaju njemačkih časopisa stoga će dati uvid u prihvaćenost i uporabu rodnoosjetljivog jezika u suvremenom njemačkom jeziku, kao i u to poštuje li se njegova uporaba ovisno o recipijentima, tj. ciljanoj publici te postoje li u tekstovima jezične specifičnosti ovisno o recipijentima kojima su tekstovi upućeni.

U nastavku stoga slijedi prikaz tekstne lingvistike, njezina predmeta istraživanja, kao i kriterija koji moraju biti ispunjeni kako bi se nešto smatralo tekstom, posebice kohezije i koherencije. Kohezija i koherencija određenom tekstu daju smisao i značenje te upravo ta dva kriterija pokazuju važnost uporabe rodnoosjetljivog jezika kako bi se recipijentu tekstom prenijelo ispravno značenje i smisao.

5.1. *Razvoj tekstne lingvistike*

Kao zasebna lingvistička disciplina tekstna lingvistika razvila se 60-ih godina 20. stoljeća te je time relativno mlada lingvistička disciplina (Adamzik 2004: 1). Tekstna lingvistika polazi od toga da čovjek govori u tekstovima (Dressler 1973: 3), stoga, za razliku od dotadašnjih lingvističkih istraživanja koja su bila usredotočena na jezik kao sustav, predmet tekstne lingvistike postaje tekst (usp. Viehweger 1980: 6). Obilježena je pluralizmom pristupa, pravaca, načela i metoda opisa, a iako se teorijski koncepti i metodologije unutar tekstne lingvistike razlikuju, njezini brojni pravci imaju zajednička težišta (ibid.; Ivanetić 2003: 2).

Središte gramatičkog opisa postaju funkcionalne jezične jedinice (Mikić Čolić/Trtanj 2019: 250), a glavna zadaća tekstne lingvistike sustavan je opis uvjeta i pravila konstitucije konkretnih tekstova (Ivanetić 2003: 2). Analizom tekstova tekstna lingvistika daje odgovore na

pitanja o tome kako je tekst sastavljen, koji značaj ima, koje vrste tekstova postoje, koje jezične zakonitosti upravljaju konverzacijom itd. (usp. Dressler 1973: 4).

Prije pojave tekstne lingvistike pitanjima koja su u središtu njezina interesa bavila se retorika. Retorici i tekstnoj lingvistici zajedničke su teme dispozicija (*dispositio*), odnosno raspodjela ideja, te elokucija (*elocutio*), odnosno otkrivanje odgovarajućih izraza (usp. Beaugrande/Dressler 1981: 15-16; Glovacki-Bernardi 2004: 30-31). Adamzik (2004.), međutim, smatra da se, iako su se okretanjem tekstu kao osnovnoj jezičnoj jedinici ponovno otkrile spoznaje retorike koja poučava učinkovitu komunikaciju, retorika ne bi smjela smatrati pretečom tekstne lingvistike. S jedne strane, jer se sami tekstni lingvisti nisu smatrali njezinim nastavljačima, a s druge strane, jer tekstna lingvistika nije zamijenila retoriku, već ona i dalje postoji kao zasebna disciplina (usp. Adamzik 2004: 5-9).

Kao što je uvodno već spomenuto, tekstnu lingvistiku obilježava pluralizam pristupa. U izobilju pristupa mogu se, međutim, izdvojiti dva glavna pristupa analizi teksta. Prvi, tzv. transfrastički pristup usmjeren je na opisivanje tvorbe teksta na temelju općih jezično sustavnih zakonitosti (usp. Schrodt 2007: 264; Adamzik 2004: 1) te se stoga može smatrati nastavkom strukturalističkog i generativnog pristupa jeziku (usp. Brinker 2005: 12-14). Tom se pravcu, međutim, prigovorilo da se na tekst ne može gledati kao na izoliranu, statičnu tvorbu, zanemarujući pritom konkretnu komunikacijsku situaciju (usp. Schrodt 2007: 264; Viehweger 1980: 11). Kao reakcija na to, lingvističko istraživanje okreće se komunikaciji te se utemeljuje drugi, tzv. komunikacijski pristup analizi teksta (usp. ibid. 12). Taj je pristup nastao pod utjecajem srodnih disciplina, posebice lingvističke pragmatike, a njegov metodološki koncept prije svega je teorija jezičnih činova i teorija djelovanja (usp. Schrodt 2007: 264-265). Može se zaključiti da je prvi pristup usmjeren na strukturu, odnosno sustav, dok je drugi usmjeren na funkciju teksta (usp. Viehweger 1980: 19). Uz ta dva pristupa Adamzik (2004.) navodi i treći, kognitivistički pristup tekstu koji se prije svega bavi procesima proizvodnje i recepcije tekstova (Adamzik 2004: 1). Iako prilikom lingvističke analize treba razdvojiti strukturu od funkcije, ne mogu se istražiti odvojeno jedna od druge. Opis njihove višestruke povezanosti također je zadaća tekstne lingvistike (usp. Brinker 2005: 9; Glovacki-Bernardi 2004: 20).

Zbog različitih pristupa predmetu istraživanja postoje i različite definicije teksta kao osnovne jedinice jezičnog djelovanja.

5.2. *Tekst*

Kao što je pristup istraživanju teksta raznolik, tako ne postoji ni jedinstvena definicija teksta. U nastavku će biti navedeno nekoliko različitih definicija ovisno o pristupu istraživanja. Iako ne postoji jedinstvena definicija teksta, važno je istaknuti kako tekst kao predmet istraživanja nije ograničen na isključivo pismom zabilježeno jezično djelovanje, već podrazumijeva svaki oblik uobličenog i razumljivog jezika kojim se iskazuje određeni sadržaj (usp. Glovacki-Bernardi 2004: 19-20).

Kako bi se tekst definirao kao predmet istraživanja, Brinker (2005.) ističe da također treba razmotriti što će se u svakodnevnom govoru smatrati tekstom. Pretpostavi li se da tekst tvori slijed jezičnih jedinica, tj. rečenica, treba također objasniti zašto se svaki slijed rečenica neće smatrati tekstom (usp. Brinker 2005: 10). Na primjeru dvaju sljedova rečenica pokazuje da slijed mora biti sadržajno-tematski povezan da bi se smatrao tekstom (usp. *ibid.* 10-12). Može se, dakle, zaključiti da prilikom definicije pojma *tekst* u obzir treba uzeti i druge kriterije osim gramatičke ispravnosti jedinica koje tvore tekst. Jedno od obilježja koje tekst mora ispunjavati i u svakodnevnom govoru jest koherencija u sadržajnom smislu (*ibid.*).

Budući da definicija pojma *tekst* ovisi o pristupu unutar tekstne lingvistike, u nastavku će ukratko biti izložene definicije dvaju glavnih pristupa koje uvelike izravno proistječu iz onoga što smatraju zadaćom tekstne lingvistike.

Transfrastički pristup tekstnoj lingvistici smatra da tvorbom teksta, kao i tvorbom riječi i rečenica, upravljaju zakonitosti jezičnog sustava. Zadaća tekstne lingvistike stoga je otkrivanje i sustavan opis tih načela, pritom se služeći teorijom i metodama opisa rečenice strukturalističke i generativne lingvistike. To se, također, očituje u definiciji pojma *tekst* kao koherentnog slijeda rečenica (usp. Brinker 2005: 14). Ovaj pristup, međutim, u cijelosti zanemaruje komunikacijski kontekst u kojem nastaju tekstovi.

Stoga se, kao što je već spomenuto, razvio komunikacijski pristup istraživanja teksta. Za razliku od transfrastičkog pristupa, komunikacijski pristup, koji se razvio na temelju lingvističke pragmatike, tekst ne smatra isključivo gramatički povezanim slijedom rečenica već složenim jezičnim djelovanjem kojim emitent pokušava uspostaviti određeni komunikacijski odnos s recipijentom. Komunikacijski pristup zadaćom tekstne lingvistike smatra ispitivanje komunikacijske funkcije teksta (usp. *ibid.*: 15).

Ta se dva pristupa, međutim, ne smiju smatrati alternativama, već se međusobno nadopunjuju i kod analize teksta oba se moraju uzeti u obzir, pri čemu teorijsko-metodološki temelj mora biti komunikacijsko-pragmatični pristup. Kombinacijom tih dvaju pristupa tekst se može definirati kao ograničeni slijed jezičnih znakova koji je u sebi koherentan i kao cjelina signalizira prepoznatljivu komunikacijsku funkciju (usp. *ibid.*: 17).

Kombinacija tih dvaju pristupa pronalazi se i u definiciji teksta koju su dali Beaugrande/Dressler (1981.). Oni smatraju da u opisivanju tekstnih vrsta i načina njihove tvorbe nije dovoljno analizirati riječi i rečenice, već je mnogo važnije odgovoriti na pitanje koju funkciju određeni tekst ima u interakciji među ljudima. Stoga oni tekst definiraju kao komunikacijski događaj koji ispunjava sedam kriterija tekstualnosti. Komunikativan je isključivo tekst koji ispunjava svih sedam kriterija tekstualnosti. Ako jedan od kriterija nije ispunjen, tekst nije komunikativan te se stoga smatra ne-tekstom (usp. Beaugrande/Dressler 1981: 3).

Budući da svako jezično djelovanje također ovisi o mnoštvu nejezičnih čimbenika, a tekst kao komunikacijski događaj izravno ovisi o namjerama i željama emitenta, kao i o očekivanjima recipijenta komunikacijske poruke, pomoću kriterija tekstualnosti, koji u obzir uzimaju obilježja unutar i izvan teksta, moguće je ustvrditi je li određeni tekst doista tekst, tj. je li komunikativan.

5.3. *Kriteriji tekstualnosti*

Iako su njihovi kriteriji poslije kritizirani, sedam kriterija tekstualnosti koje su postavili Beaugrande/Dressler važno je spomenuti u kontekstu tekstne lingvistike jer predstavljaju način definiranja teksta kao predmeta istraživanja. Ti su kriteriji: kohezija, koherencija, intencionalnost, prihvatljivost, informativnost, situativnost i intertekstualnost (usp. Beaugrande/Dressler 1981). Kriteriji se, s jedne strane, odnose na jezičnu strukturu teksta – kohezija i koherencija – te, s druge strane, na izvanjezične okolnosti – intencionalnost, prihvatljivost, informativnost, situativnost i intertekstualnost (usp. Ivanetić 2003: 7; Badurina 2011: 53).

Dok će o koheziji i koherenciji biti detaljnije riječi u zasebnim poglavljima 5.4 i 5.5, u nastavku slijedi kratak pregled svih sedam kriterija.

a) Kohezija

Kohezija se odnosi na površinsku strukturu teksta odnosno na način na koji su njezine sastavnice, tj. riječi međusobno povezane gramatičkim sredstvima. Kohezija je utemeljena na gramatičkim ovisnostima na površinskoj strukturi teksta na temelju kojih se prepoznaje značenje i uporaba jezika. Sve funkcije kojima se signaliziraju međusobne veze površinske strukture mogu se podvesti pod pojam *kohezija* (usp. Beaugrande/Dressler 1981: 3-4).

b) Koherencija

Za razliku od kohezije, koherencija se odnosi na dubinsku strukturu teksta, tj. na funkcije uzajamne dostupnosti i relevantnosti konstelacija koncepata (pojмова) i relacija (odnosa) iz površinske strukture teksta. Koncept predstavlja znanje, tj. kognitivni sadržaj koji se aktivira u svijesti korisnika teksta, dok relacije predstavljaju poveznice između koncepata, zbog čega se može reći da je koherencija rezultat kognitivnih procesa korisnika teksta. Koherencija pokazuje da tekstovi predstavljaju ljudsko djelovanje, stoga smisao teksta ovisi o interakciji znanja o tekstu i pohranjenog općeg znanja govornika (usp. *ibid.*: 5-8).

c) Intencionalnost

Kriterij intencionalnosti obuhvaća izvantekstna obilježja i odnosi se na namjeru emitenta da proizvede kohezivan i koherentan tekst kojim će prenijeti znanje odnosno ispuniti određeni cilj, a s druge strane na spremnost recipijenta da prihvati tekst (usp. *ibid.*: 8-9, 118).

d) Prihvatljivost

Kriterij prihvatljivosti vezan je za recipijenta teksta. Odnosi se na recipijentovo očekivanje i prihvaćanje kohezivnog i koherentnog teksta koji će mu biti koristan ili relevantan. Pridonoseći sadržaju teksta ili uklanjajući smetnje u komunikaciji, recipijent održava koheziju i koherenciju teksta te na taj način podupire smisao teksta. Prihvatljivost izravno utječe na uspješnost komunikacije (usp. *ibid.*: 9-10; 139).

e) Informativnost

Informativnost podrazumijeva stupanj očekivanosti odnosno neočekivanosti i poznatosti odnosno nepoznatosti sastavnica teksta. Nizak stupanj informativnosti može dovesti do

dosade ili odbijanja teksta. Pojam informativnosti obično se veže uz sadržaj, a upravo zbog dominantne uloge koherencije u stvaranju tekstualnosti, sadržaj je u središtu recipijentove pozornosti kada procjenjuje informativnost određenog teksta (ibid.: 10-11, 145).

f) Situativnost

Situativnost se odnosi na elemente teksta koji ga čine relevantnim u određenoj situaciji. Situacija na taj način određuje uporabu i značenje teksta. Sudionici u komunikaciji situaciju mogu kontrolirati i upravljati njome kako bi postigli željeni cilj (usp. ibid.: 12, 169).

g) Intertekstualnost

Kriterij intertekstualnosti označava ovisnost uporabe određenog teksta o poznavanju drugih tekstova. Takvo znanje o tekstovima primjenjuje se procesom medijacije. Što je obrada uporabe aktualnog i od prije poznatog teksta veća, veća je i medijacija. Medijacija, a time i intertekstualnost, odgovorna je za razvoj i uporabu tekstnih vrsta kao kategorija tekstova (usp. ibid.: 12-13, 188).

Navedeni kriteriji služe kao konstitutivna načela koja stvaraju i određuju što će se smatrati komunikacijom tekstovima. Uz konstitutivna načela, Beaugrande/Dressler također postavljaju regulativna načela koja kontroliraju komunikaciju tekstovima – efikasnost, efektivnost i primjerenost (usp. ibid.: 13-14).

Iako su istaknuli da svih sedam kriterija mora biti zadovoljeno kako bi se tekst smatrao komunikativnim te se razlikovao od ne-tekstova, Beaugrande/Dressler ističu da se jezična tvorevina smije smatrati ne-tekstom isključivo kada su kriteriji tekstualnosti prekršeni u tolikoj mjeri da onemogućavaju komunikativnu uporabu, primjerice potpuni izostanak kohezije, koherencije ili situativnosti. Razgraničenje između teksta i ne-teksta može ovisiti o izvantekstnim čimbenicima poput tolerancije i predznanja sudionika komunikacije ili tekstnoj vrsti (usp. ibid.: 35). Iz toga proizlazi da su kriteriji tekstualnosti usmjereni na korisnike te da su korisnici jezika ti koji, ovisno o situaciji, određuju što će se smatrati tekstom (usp. Adamzik 2004: 52). Zbog oprečnosti definicije teksta i ne-teksta Beaugrandea/Dresslera, Adamzik njihove kriterije tekstualnosti ne smatra obveznim svojstvima tekstova, već dimenzijama opisa svojstava prototipičnih tekstova (usp. ibid.: 53).

Prije definicije kriterija tekstualnosti Beaugrandea/Dresslera tekstna lingvistika razlikovala je dvije dimenzije opisa – unutar tekstna i izvan tekstna obilježja (usp. *ibid.*). Dvojni podjelu pronalazimo i kod Brinkera koji razlikuje strukturu teksta koja obuhvaća unutar tekstna obilježja od funkcije teksta koja se odnosi na izvan tekstna obilježja (*ibid.*). U odnosu na koheziju i koherenciju koje Beaugrande/Dressler smatraju ključnima za smisao i značenje određenog teksta, treba istaknuti da, za razliku od njih, Brinker smatra da koheziju ne treba razlikovati od koherencije, već on polazi od sveobuhvatnog koncepta koherencije koji se diferencira prema različitim aspektima (gramatičkom, tematskom, pragmatičkom, kognitivnom itd.) (usp. Brinker 2005: 18, fusnota 18). U skladu s tim, on strukturu teksta prikazuje na dvije međusobno povezane razine – gramatičkoj i tematskoj. Na gramatičkoj razini analiziraju se sintaktičko-semantički odnosi među rečenicama teksta, odnosno semantička koherencija, dok se na tematskoj razini proučava kognitivna veza uspostavljena tekstem između činjenica koje su izražene rečenicama (Brinker 2005: 21).

Iako se pristupi tekstu i Beaugrandea/Dresslera i Brinkera mogu smatrati kombinacijom transfrastičkog i komunikacijskog pristupa, s obzirom na to da u analizi teksta, uz tvorbu teksta, u obzir uzimaju i njegovu funkciju, njihovi se pristupi razlikuju u kriterijima opisa tekstova. Dok Beaugrande/Dressler u jezičnoj strukturi teksta razlikuju koheziju od koherencije, Brinker te dvije dimenzije obuhvaća pojmom koherencije.

S obzirom na predmet istraživanja, u nastavku slijedi detaljniji prikaz načina na koji se kriteriji kohezije i koherencije prema Beaugrande/Dressler ostvaruju unutar teksta.

5.4. Kohezija

Kao što je uvedeno spomenuto, kohezija podrazumijeva način međusobnog povezivanja riječi odnosno sastavnica površinske strukture teksta. Budući da ljudski um ima ograničenu sposobnost dugoročne pohrane površinskog materijala i ne može pretražiti široko znanje o svijetu koje posjeduju sudionici komunikacije, upravo sintaksa, kao organizacijski sustav ograničenih mogućnosti izbora i obrazaca, ljudskom umu omogućava brzu obradu i razumijevanje teksta (usp. Beaugrande/Dressler 1981: 50-51). Glavne sintaktičke jedinice – fraza, surečenica i rečenica – predstavljaju obrasce jasno obilježenih ovisnosti koji se mogu rabiti u kratkom vremenskom rasponu uz minimalan trud prilikom njihove obrade. Fraze, surečenice i rečenice predstavljaju gramatička makrostanja koja sadrže pojedinačne sastavnice mikrostanja tekstnog sustava. Kohezija se u njima održava gramatičkim ovisnostima između

sastavnica (usp. *ibid.*: 51, 53, 57). Kod opsežnijih dijelova teksta kohezivna sredstva ukazuju na to kako se već uporabljene strukture i obrasci mogu ponovno uporabiti, izmijeniti ili sažeti te pridonose stabilnosti te ekonomiji materijala i uloženog truda prilikom obrade. Kohezivna sredstva osiguravaju koheziju teksta, a ona su ponavljanje (rekurencija), djelomično ponavljanje (parcijalna rekurencija), paralelizam, parafraza, uporaba proforma³⁸, elipsa, glagolsko vrijeme i glagolski vid, vezna sredstva (junkcije), a kod govorenih tekstova i intonacija (usp. *ibid.* 51-52; Badurina 2011: 57).

a) *Ponavljanje (rekurencija)*

Rekurencija podrazumijeva izravno ponavljanje sastavnica koje se javlja na različitim razinama. Posebno je česta kod spontanog govora, kada govornik nema vremena planirati, a površinski tekst brzo nestaje. Neuobičajeno česta rekurencija, međutim, umanjuje informativnost teksta. Uporabom rekurencije može se naglasiti i pojačati određeno stajalište ili izraziti iznenađenje o nekom događaju. Njome se također prevladavaju nepotrebni prekidi kako bi tekst mogao slobodno teći (usp. Beaugrande/Dressler 1981: 57-59; 86).

b) *Djelomično ponavljanje (parcijalna rekurencija)*

Uporaba komponenata riječi uz promjenu vrste riječi naziva se djelomičnim ponavljanjem te se na taj način osigurava uporaba već aktiviranog pojma čiji se izraz prilagođava različitim kontekstima (*ibid.*: 60; 86).

c) *Paralelizam*

Umanjenje informativnosti teksta zbog ponavljanja može se izbjeći uporabom istih oblika neznatno različitog sadržaja ili različitih oblika istog sadržaja. Paralelizam dovodi do ponavljanja sintaktičkih površinskih struktura, ali one u tom slučaju imaju različite izraze (usp. *ibid.*: 61, 86).

d) *Parafraza*

Parafrazom se u tekstu ponavlja isti sadržaj drugim izrazom. S parafrazom povezano je i pitanje sinonimije. Iako je istovjetno potencijalno značenje izraza prirodnih jezika

³⁸ Iako se u literaturi navode kao *zamjenice*, u radu se prednost daje terminu *proforme* koji rabe Beaugrande/Dressler jer ne obuhvaćaju isključivo zamjenice.

rijetko, kontekst u dovoljnoj mjeri određuje aktualno značenje te na taj način osigurava sinonimiju (usp. *ibid.*: 62, 86).

Spomenutim kohezivnim sredstvima u tekstu se naglašava srodnost među sastavnicama odnosno sadržajnim kontekstima, a rabe se posebice u tekstovima u kojima je stabilnost i točnost izrazito važna, primjerice u zakonskim tekstovima, te se želi isključiti nesigurnost, dok svakodnevni govor rijetko zahtijeva tako visok stupanj preciznosti (usp. *ibid.*: 63-64, 86).

e) Proforme

Ovo kohezivno sredstvo obuhvaća kratke riječi bez posebnog sadržaja koje na površini teksta zamjenjuju punoznačne izraze te na taj način skraćuju ili pojednostavnjuju površinski tekst, iako se pritom u određenoj mjeri gubi determiniranost. Najpoznatije proforme su pronomina koje u tekstu preuzimaju funkciju imenica i imenskih fraza te s njima stoje u odnosu koreferencije (usp. *ibid.*: 64).

Odnos koreferencije između proforma i imenica / imenskih fraza u tekstu može biti ostvaren na dva načina – anaforički i kataforički. Anaforički odnos koreferencije postoji kada proforma slijedi nakon izraza na koji upućuje, odnosno podrazumijeva povezivanje unatrag. Kod kataforičkog odnosa proforma prethodi koreferentnom izrazu, odnosno podrazumijeva povezivanje unaprijed. Kataforička uporaba proforma može stvoriti neizvjesnost te kod recipijenta pojačati zanimanje (usp. *ibid.*: 65; Govacki-Bernardi 2004: 44).

Najčešći pronomina su osobne, posvojne i pokazne zamjenice (Badurina 2011: 57), a kao proforme mogu se javiti i pro-glagoli (npr. hrv. činiti, njem. *tun*, engl. *do*) kojima se održava prisutnost jače determiniranog glagola, pro-prilozi (npr. hrv. *tako*, njem. *so*, engl. *so*) koji zamjenjuju modifikatore u izvornoj glagolskoj frazi te pro-pridjevi (npr. hrv. *takav*, njem. *solch*, engl. *such*) koji koreferiraju s modifikatorima imenice / imenske fraze (usp. Beaugrande/Dressler 1981: 67).

Treba napomenuti da proforme ne moraju uvijek upućivati na istu vrstu riječi, već je riječ o preferenciji kojom se olakšava aktualiziranje već obrađenih gramatičkih okvira. Katkad mogu upućivati i na cijele surečenice. Prednost je proforma da pri obradi teksta treba uložiti mnogo manje napora, ali treba voditi računa o tome da se

izraz koji zamjenjuju može lako pronaći odnosno rekonstruirati jer se u suprotnome poništava dobivena ušteda vremena i napora (usp. *ibid.*: 68-70).

f) Elipsa

Elipsa kao kohezivno sredstvo pridonosi sažimanju i učinkovitosti, a obilježava je sličnost strukturnih sastavnica surečenica površinskog teksta. Elipsa je prema potpunoj strukturi najčešće u anaforičkom odnosu. Kako bi se potpuna struktura mogla rekonstruirati, udaljenost između nje i elipse mora biti ograničena (usp. *ibid.*: 71-72).

g) Glagolsko vrijeme i glagolski vid

Kategorije glagolskog vremena i vida podupiru koheziju teksta tako da signaliziraju odnose unutar ili između situacija i događaja svijeta teksta. Način organizacije tih dviju kategorija razlikuje se od jezika do jezika te raspored vremena i vida u određenoj mjeri ovisi o strategiji oblikovanja teksta. Organizacija vremena u svijetu teksta izrazito je složena i subjektivna jer razlike u uzajamnim odnosima između situacija i događaja postoje ne samo u trajanju već i u strukturi i važnosti (usp. *ibid.*: 74-76, 87).

h) Vezna sredstva (junkcija)

Veznim sredstvima signaliziraju se veze (relacije) između događaja i situacija. Veze mogu biti ostvarene na četiri načina: konjunkcijom (povezivanje dviju stvari istog statusa), disjunkcijom (povezivanje dviju stvari alternativnog statusa), kontrajunkcijom (povezivanje stvari istog statusa koje su u svijetu teksta neusklađene ili nespojive) i subordinacijom (povezivanje stvari čiji je status u međuovisnosti). Na površini teksta odgovarajući veznici signaliziraju vrste veza. Uporaba veznika za signaliziranje veza nije obvezna, osim u slučaju disjunkcije jer recipijenti tekstova, zahvaljujući svom znanju o svijetu, prepoznaju o kakvoj je vezi riječ. Emitenti tekstova, s druge strane, uporabom veznika mogu utjecati na to kako će recipijenti rekonstruirati veze (usp. *ibid.*: 76-77, 80).

i) Intonacija

Koheziju govornih tekstova podupire intonacija. Prema intonaciji recipijenti mogu razlučiti početak i kraj rečenice, odnosno odlomka, što u komunikaciji može utjecati na razvoj diskursa jer intonacija također igra ulogu u određivanju sveza između

konceptata i relacija unutar svijeta teksta, kao i svijeta teksta i zajedničkog predznanja. Može se, stoga, zaključiti da kod govornih tekstova intonacija nije važna samo za njihovu koheziju već i za koherenciju (usp. *ibid.*: 83, 85-86).

Kao što je vidljivo iz pregleda, kohezija teksta podrazumijeva načine povezivanja pojedinačnih sastavnica teksta. To se povezivanje ostvaruje gramatičkim sredstvima koja podliježu jasnim gramatičkim obrascima i konvencijama te na taj način izravno utječe na prijenos značenja teksta recipijentu. U kontekstu rodnoosjetljivog jezika uporaba ispravnih kohezivnih sredstava, posebice u slučaju imenskih riječi za imenovanje osoba i profesijskih imenica, od iznimne je važnosti kako bi recipijent odmah ispravno razumio tekst, tj. mogao prepoznati odnosi li se on na žensku ili na mušku osobu.

5.5. Koherencija

Ispravno razumijevanje teksta ne ovisi samo o ispravnoj gramatičkoj strukturi površinskog teksta već tekst, osim toga, mora biti smislen, odnosno koherentan. Drugi kriterij tekstualnosti koji se odnosi na strukturu teksta je koherencija. Za razliku od kohezije, koherencija se, kao što je već spomenuto, odnosi na dubinsku strukturu teksta i predstavlja povezanost rečenica unutar teksta koja je rezultat kognitivnih procesa recipijenta teksta (usp. Badurina 2011: 56).

Kako bi se pojam koherencije pobliže objasnio, prije svega treba istaknuti kako značenje, odnosno sadržaj jezičnog znaka nije istovjetan znanju (usp. Beaugrande/Dressler 1981: 89). Ako značenje predstavlja potencijal jezičnog izraza da prenese određeno znanje, smisao se može smatrati znanjem koje se doista prenosi tekstom. Iako jezični izrazi mogu imati nekoliko značenja, u određenom tekstu imaju isključivo jedan smisao, osim u slučajevima nenamjerne neodređenosti ili namjerne polivalencije. Uvjet smislenosti teksta postojanje je kontinuiteta smisla unutar znanja koje aktiviraju jezični izrazi. Kontinuitet smisla postoji ako se izraženi koncepti i relacije podudaraju sa znanjem recipijenta teksta (usp. *ibid.*: 88). Budući da koherencija predstavlja uzajamnu dostupnost i relevantnost konceptata i relacija unutar svijeta teksta, Beaugrande/Dressler upravo kontinuitet smisla smatraju temeljem koherencije (usp. *ibid.*). Iz navedenoga proizlazi da smisao teksta izravno ovisi o koherenciji. Za razumijevanje načina na koji se ostvaruje koherencija teksta treba pobliže objasniti pojmove *koncept* i *relacija*.

Koncept je skup znanja koje se u svijesti korisnika jezika više ili manje dosljedno aktivira u aktivnom spremniku pamćenja, a njegovo značenje predstavlja zbroj svih mogućih uporaba.

Zbog njihove prilagodljivosti različitim kontekstima teško je točno odrediti sastavnice i granice pojedinog koncepta odnosno odrediti obuhvaća li koncept u svijetu teksta određeno znanje. Relacije, tj. odnosi među različitim konceptima predstavljaju vezu kojom se ograničava uporaba koncepta (usp. *ibid.*: 89-90). Može se, stoga, zaključiti da znanje koje se prenosi konceptom ovisi o relaciji u kojoj se on pojavljuje s drugim konceptom, odnosno da tekst dobiva smisao na temelju relacije među različitim konceptima koji su na površinskoj strukturi izraženi jezičnim izrazima.

Kao što je vidljivo iz spomenutog, granice i sastavnice koncepata uvjetovane su njihovim relacijama. Jednako tako sastavnice koncepta na okupu drži određena snaga sveze. Sastavnice koncepta mogu se podijeliti u tri skupine: **odlučujuće znanje**, odnosno sastavnice koje su nužne za koncept (npr. svi su ljudi smrtni), **tipično znanje**, odnosno sastavnice koje su istinite za većinu, ali ne sve uporabe koncepta (npr. ljudi obično žive u zajednicama) te **slučajno znanje**, odnosno sastavnice koje su istinite u nasumičnim uporabama koncepta (npr. neki ljudi su plavokosi) (usp. *ibid.*: 90). Međutim, čak kada se koncepti raščlane na manje jedinice odnosno sastavnice, dolazi se do spoznaje da one nisu dovoljno stabilne kako bi se objasnio način na koji ljudski um obrađuje tekst. Stoga treba proučiti način na koji se konceptima dodjeljuje smisao te kako smisao tih koncepata u konačnici stvara svijet teksta, što u ljudskoj komunikaciji predstavlja rutinsku aktivnost. Takvim se pristupom empirijskim proučavanjem tekstova može ustvrditi da neodređenost koncepta i njegovih sastavnica postupno opada sve većom uporabom u određenim komunikacijskim kontekstima. Drugim riječima, što se pojedini koncept češće rabi u istim kontekstima, to će on postati određeniji (usp. *ibid.*: 90-92).

Odgovor na pitanje kako koncept dobiva svoj smisao ne može se pronaći proučavanjem isključivo teksta, već proučavanje u obzir treba uzeti i ljudski faktor. Koncepti i relacije aktiviraju se u pamćenju ljudi komunikativnom uporabom jezičnog izraza. Znanje potrebno za uporabu tekstova je pak organizirano u globalnim obrascima koji se specificiraju i prilagođavaju određenoj proizvodnji i recepciji teksta. Obrasci koji imaju raznoliku uporabu pohranjuju se kao cijeli isječci znanja te se mogu podijeliti u četiri skupine: **okviri** – obrasci koji obuhvaćaju opće znanje o nekom središnjem konceptu, **sheme** – obrasci o događajima i stanjima u vremenski bliskom ili uzročnom redosljedju, **planovi** – obrasci o događajima i stanjima koji vode k određenom cilju te **scenariji** – stabilizirani planovi koji određuju uloge i očekivane radnje sudionika komunikacije. Globalni obrasci znanja recipijentu teksta omogućavaju da pretpostavi i provjeri temu i organizaciju teksta te smanjuju složenost obrade teksta (usp. *ibid.*: 93, 95-96).

Način pohranjivanja i uporabe znanja može se podijeliti na epizodičku i semantičku memoriju. Epizodička memorija obuhvaća vlastita iskustva, dok se semantička memorija odnosi na obrasce u kojima je znanje organizirano (ibid.: 94). Prilikom pohranjivanja znanja, međutim, može doći do prijenosa znanja među jedinicama iste ili slične vrste, tj. podvrste odnosno do tzv. nasljeđivanja. Beaugrande/Dressler ističu tri vrste nasljeđivanja: a) reprezentat kategorije može naslijediti sva svojstva razreda kojem pripada, b) podrazredi od nadrazreda nasljeđuju samo ona svojstva koja ih pobliže određuju i c) nasljeđivanje među jedinicama različitih kategorija koje se nalaze u odnosu analogije, tj. koje su u određenom smislu usporedive (usp. ibid.: 96-97).

Iz navedenog je vidljivo da smisao teksta kao kategoriju nije lako odrediti, tj. on se ne može izvesti isključivo iz značenja jezičnih izraza koji se nalaze na površini teksta. Znanje i značenje snažno ovise o kontekstu u kojima se rabe, a konačni sud o smislenosti teksta donosi recipijent koji na temelju površinske strukture teksta mora uspostaviti ispravne relacije među konceptima kako bi prepoznao stvarno značenje i znanje koje emitent želi prenijeti tekstem. Koherencija se, stoga, može smatrati mrežom povezanih koncepata i relacija koja se sastoji od prostora znanja u čijem se središtu nalazi tema (usp. ibid.: 99-100).

Uvodno je spomenuto da je koherencija temelj stvaranja kontinuiteta smisla. Koncepte kao skupove znanja aktiviraju jezični izrazi odnosno sastavnice površinske strukture teksta te se stoga koncepte može smatrati koracima u stvaranju kontinuiteta smisla. Dohvat i obrada koncepta odvija se u kontrolnim središtima koje Beaugrande/Dressler dijele na primarne i sekundarne koncepte. Primarni koncepti obuhvaćaju objekte, situacije, zbivanja i radnje, dok popis sekundarnih koncepata, među ostalim, obuhvaća stanje, agens, vrijeme, uzrok, koreferenciju i rekurenciju. Pomoću primarnih i sekundarnih koncepata moguće je imenovati veze među konceptima, dok se status veze među konceptima može točnije odrediti pomoću različitih operatora – operator determiniranosti, tipičnosti, početka, završetka, aproksimacije i projiciranja (usp. ibid.: 100-104).

Primjenom spomenutih koncepata i operatora tekst je moguće prikazati kao mrežu koncepata i relacija. Usporedbom konceptualne mreže s gramatičkom mrežom teksta, koja prikazuje gramatičke ovisnosti među izrazima, uočavaju se sličnosti u njihovim obrascima, iz čega proizlazi da prilikom obrade teksta može doći do uporabe strukturalnih sličnosti među razinama. Gramatičke i konceptualne ovisnosti uočavaju se u interakciji odnosno usporedno, iako među njima postoji asimetrija koja proizlazi iz činjenice da je gramatički inventar manji

od konceptualnog. Zahvaljujući ovom paralelizmu, problemi jedne razine rješavaju se pomoću druge razine koju je lakše riješiti. Tako i uporaba kohezivnih sredstava na površinskoj razini olakšava aktiviranje odgovarajućih koncepata na dubinskoj razini, pa se može zaključiti da kohezija podupire koherenciju (usp. *ibid.*: 105-106). Postoje, međutim, i situacije u kojima na površinskoj razini nedostaju očita kohezivna sredstva koja bi olakšala aktiviranje koncepata. U takvim situacijama recipijent koncepte aktivira inferencijom i na taj način premošćuje prazninu odnosno prekid u svijetu teksta (usp. *ibid.*: 108).

Kao što je vidljivo iz pregleda, koherencija je rezultat kognitivnih procesa aktualizacije značenja kojima je cilj stvaranje smisla (usp.: *ibid.*: 117). Postojanje koherencije uvjetovano je ispravnom uspostavom relacija među konceptima odnosno aktivacijom odgovarajućeg znanja. Iako emitent teksta može smatrati da je njegov tekst koherentan, konačni sud donosi recipijent, s obzirom na to da on mora posjedovati odgovarajuće znanje koje će aktivirati kako bi uspostavio točne veze među konceptima odnosno na ispravan način razumio značenje jezičnih izraza na površinskoj strukturi teksta te smisao ukupnog teksta.

Ispravno povezivanje koncepata važno je i u kontekstu uporabe rodnoosjetljivog jezika, što je posebice vidljivo prilikom uporabe generičkog muškog roda. Njegova uporaba neće kod recipijenta aktivirati oba spola, već će vjerojatnije aktivirati znanje koje obuhvaća isključivo osobe muškog spola.

5.6. *Tekstne vrste*

Kao što je već spomenuto, tekst predstavlja osnovnu jedinicu jezičnog djelovanja koja obuhvaća i govorni i pisani jezik. U slučaju pisanog jezika tekstu kao jezično samostalnoj, strukturiranoj jedinici odgovara zaokružena, dovršena grafička jedinica (usp. Glovacki-Bernardi 2004: 46-47). Budući da je svaki tekst ujedno oblik jezične komunikacije koja pretpostavlja emitenta koji recipijentu prenosi određenu poruku, tekst ujedno predstavlja i društvenu interakciju. S obzirom na različite vrste komunikacije i društvene interakcije, mogu se odrediti i različite vrste tekstova i njihove karakteristične sastavnice (usp. *ibid.*: 49). Tekstne vrste predstavljaju globalni oblik organizacije teksta (Ivanetić 2003: 2) odnosno klasifikaciju različitih jedinica, tj. prototipova određenih tekstova u više ili manje složene sustave kategorija (*ibid.*: 57). Razvojem tehnike nastaju novi komunikacijski kanali, što može dovesti do proširivanja odnosno pomicanja osnovnih tekstnih vrsta (Diewald 1995: 30).

Klasifikacija tekstova u tekstne vrste pretpostavlja prije svega određivanje kriterija po kojima se tekstovi prema svojim obilježjima svrstavaju u odgovarajuće tekstne vrste. Neki od kriterija su, primjerice, domena, funkcija, medij, status, sadržaj i situacija (usp. *ibid.*: 58). Nastojanja klasifikacije tekstova pokazala su, međutim, da se tekstovi ne mogu grupirati u određene tekstne vrste isključivo prema jednom kriteriju, već je za određivanje tekstnih vrsta potrebno uzeti u obzir unutrašnje i vanjske značajke teksta (usp. Glovacki-Bernardi 2004: 50).

Kao što je tekstna lingvistika kao disciplina obilježena pluralizmom pristupa, postoje i različiti pristupi odnosno kriteriji prema kojima se tekstovi klasificiraju u tekstne vrste. U nastavku će ukratko biti izloženi kriteriji prema kojima Brinker tekstove klasificira u tekstne vrste. Brinker (2005) kao temeljni kriterij klasifikacije tekstova uzima njihovu funkciju te prema njoj tekstove dijeli na informativne, apelativne, obligacijske, kontaktivne i deklarativne. Budući da takva klasifikacija rezultira opsežnim klasama tekstova, prema njemu za klasifikaciju u tekstne vrste u užem smislu u obzir treba uzeti i kontekstualne i strukturalne kriterije tekstova. Kontekstualni kriteriji odnose se na oblik komunikacije i područje djelovanja. Oblik komunikacije obilježen je medijem prijenosa poruke odnosno teksta (komunikacija uživo, telefon, radio i televizija te pismo) koji određuje komunikacijski kontakt među partnerima. Kod razgovora uživo, primjerice, komunikacija se odvija u dijalogu u vremenski i prostorno izravnom kontaktu i pretpostavlja govoreni jezik, dok je kod pisanih tekstova komunikacija monološka, s vremenskim i prostornim odmakom među komunikacijskim partnerima i podrazumijeva pisani jezik. Kontekstualna obilježja svakog medija ujedno određuju različite oblike komunikacije (razgovor uživo, telefonski razgovor, radijska i televizijska emisija, pismo, knjiga / novinski članak). Za razliku od tekstnih vrsta, komunikacijski oblici određeni su isključivo kontekstualnim, tj. medijskim obilježjima, ne komunikacijsko-funkcijski, te su stoga multifunkcijski. Kategorija područja djelovanja odnosi se na društvena područja u koja se svrstavaju određene komunikacijske situacije. Ta područja podliježu specifičnim normama djelovanja i ocjenjivanja. Brinker tako razlikuje tri glavna područja djelovanja – privatno, službeno i javno. U svakom se području djelovanja komunikacija među sudionicima odvija u točno određenim ulogama i prema određenim pravilima. Obveza pridržavanja pravila ponašanja razlikuje se od područja do područja. Područja djelovanja utječu na strukturu teksta, što Brinker prikazuje usporedbom ljubavnog i poslovnog pisma. Strukturalni kriteriji koji su temeljni za razlikovanje tekstnih vrsta su tema teksta i razvoj teme. Tema teksta je jezgra sadržaja određenog teksta koji predstavlja slijed misli koji se odnosi na jedan ili više predmeta (osobe, činjenice, događaji itd.). Tema teksta određuje se vremenskom orijentacijom, tj. vremenskim

fiksiranjem teme u odnosu na vrijeme govorenja (prijevremeno, istovremeno, naknadno) i lokalnom orijentacijom, tj. odnosom između emitenta odnosno recipijenta i teme (tema = emitent, tema = recipijent, tema = izvan komunikacijskih partnera). Razvoj teme može biti deskriptivan, narativan, eksplikativan i argumentativan. Za razlikovanje tekstnih vrsta važan je način realizacije razvoja teme koji se identificira na temelju stava emitenta prema temi. Na temelju toga deskriptivni razvoj teme razlikuje realizaciju koja naglašava činjenice (npr. novinski članak) od one koja naglašava mišljenje (npr. recenzija knjige), dok argumentativni razvoj teme razlikuje emotivno-ocjenjujuću realizaciju (npr. reklama) od racionalno-utemeljene (npr. novinski komentar) (usp. Brinker 2005: 56, 145-153).

Iz navedenog prikaza proizlazi da je odnos među kriterijima klasifikacije tekstova hijerarhijski te da se tekstove, razvrstane prema temeljnom kriteriju njihove funkcije u osnovne tekstne vrste, pomoću dodatnih kriterija koji pobliže definiraju cjelokupnu komunikacijsku situaciju može razvrstati u tekstne vrste u užem smislu.

5.6.1 Publicističke tekstne vrste

Budući da će u radu biti analizirana uporaba rodnoosjetljivog jezika u tekstovima časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel*, konkretnije u tekstnim vrstama pismo urednika/urednice, tj. uvodnik, kolumna, reportaža, intervju i preporuke iz kulture, u nastavku slijedi pregled klasifikacije tih publicističkih tekstnih vrsta.

Novinsko-publicistički jezik u publicističkim se znanostima promatra s dva gledišta – prema obliku prezentacije, tj. stila i načina izražavanja. Izvještavanje se prema sadržaju i uvjetima recepcije može podijeliti na informiranje, stvaranje mišljenja i zabavu. Tim trima osnovnim publicističkim funkcijama odgovaraju specifični novinarski oblici prezentacije sadržaja – oblici koji naglašavaju činjenice, oblici koji naglašavaju mišljenje te oblici koji naglašavaju maštu. Prema njima se i tekstne vrste mogu svrstati u tri kategorije. Reportaža i intervju pripadaju oblicima prezentacije koji naglašavaju činjenice, kolumna i uvodnik oblicima koji naglašavaju mišljenje, dok kritika i recenzija pripadaju oblicima prezentacije koji naglašavaju maštu. Važno je, međutim, napomenuti da kriteriji primijenjeni u toj klasifikaciji nisu jezični kriteriji, već oni odgovaraju zahtjevima novinarskog posla (usp. Lüger 1983: 18). Kao i kod ostalih tekstnih vrsta, i publicistički tekstovi zahtijevaju dodatne kriterije kako bi ih se svrstalo u odgovarajuće tekstne vrste u užem smislu, s obzirom na to da se katkad prema kriteriju oblika prezentacije mogu svrstati u dvije kategorije; primjerice kritika i recenzija

prema stilu mogu biti usmjerene na stvaranje mišljenja ili zabavne (usp. *ibid.*: 19). Osim prema oblicima prezentacije, novinsko-publicistički jezik također se može opisati prema novinarskim načinima izražavanja, pri čemu treba razlikovati općerepresivni način i emancipirajući način. Oba su načina obilježena jezičnim karakteristikama. Tako je općerepresivni način obilježen emocionalnim jezikom (npr. afektivan vokabular, uzvici i obraćanje, superlativi, izravni govor), patetičnim jezikom (npr. pretjerani, emocionalno nabijeni načini izražavanja), komercijalno-reklamnim jezikom (npr. afektivan vokabular, slikovitost, svakodnevni jezik, jednostavna sintaksa, izravan govor), propagandističkim jezikom (npr. evaluativne imenice i pridjevi, definitivne izjave, polemizirajuće igre riječima) i afirmativnim jezikom (npr. ideološki određeni vokabular, stereotipi, opća mjesta), dok je emancipirajući način obilježen referirajućim jezikom (npr. što objektivniji i neutralniji vokabular, citati, pregledna sintaksa) te kritičkim jezikom (npr. razdvajanje činjenica i sudova, alternativno prikazivanje, racionalno ocjenjivanje). Emancipirajući je način, osim toga, obilježen interesima recipijenata (pozadinske informacije, jasno strukturirane izjave, objašnjenje pojmova) i usmjeren je na svakodnevni jezik (parataksa, izolirane surečenice, ekspresivan poredak riječi, parenteza, elipsa) (*ibid.*: 20-21). Može se također zaključiti da će se, ovisno o načinu izražavanja, tekst razlikovati u objektivnosti odnosno subjektivnosti izjava.

Kao i kod ostalih tekstnih vrsta, i kod klasifikacije novinsko-publicističkih tekstova potrebno je, osim jezičnih kriterija, uzeti u obzir nejezična obilježja. Stoga osim sintakse i semantike riječi treba razmotriti uvjete proizvodnje i recepcije teksta te njegovu društveno-komunikacijsku funkciju (*ibid.*: 46-47). Kod konstitucije tekstova posebno treba uzeti u obzir njegovu namjeru te činjenicu da jezik tekstova može biti prilagođen očekivanjima i mišljenju čitateljstva prema predmetu (*ibid.*: 50). Prema namjeri, novinsko-publicistički tekstovi mogu se podijeliti u pet osnovnih vrsta kojima se mogu pripisati sljedeće grupe odnosno klase tekstova:

1. tekstovi koji naglašavaju informacije – osnovni je cilj prijenos činjenica, zbog čega je u njima naglasak na činjenicama izjava, a ne njihovo ocjenjivanje ili svrstavanje u širi kontekst.
2. persuazivni tekstovi koji naglašavaju mišljenje – izražavaju osobno mišljenje, emocionalnu reakciju ili daju ocjenu o određenim činjenicama. Naglasak je na osobnom stajalištu autora, a manje na davanju informacija o određenom događaju.
3. instruirajući tekstovi – njima se želi postići da čitatelj preuzme određeno mišljenje.
4. bicentrirani tekstovi – u njima prevladavaju dvije jednako vrijedne namjere.

5. tekstovi kojima se uspostavlja kontakt – njima se kod čitatelja želi izazvati zanimanje i pozornost (usp. *ibid.*: 58-60).

U nastavku slijedi pregled tekstnih vrsta koje su u ovome radu predmet analize.

a) Uvodnik

Uvodnikom glavni urednik/urednica izražava stajalište novina/časopisa o aktualnoj temi (usp. Buffagni 2019: 281) te stoga kao tekstna vrsta pripada klasi persuazivnih tekstova koji naglašavaju mišljenje i kojima se eksplicitno izražava mišljenje, sud ili kritika (usp. Lüger 1983: 82). Polazeći od sveobuhvatnije definicije, razdvajanje uvodnika od komentara nije opravdano s gledišta tekstne lingvistike (usp. Lüger 2016: 242-243), s obzirom na to da se ne razlikuju u tekstnoj strukturi i jezičnim obrascima. Kao persuazivni tekstovi koji naglašavaju mišljenje tekstna struktura im je argumentativna, obilježeni su mnogim tvrdnjama, ocjenama i obrazloženjima, adverzativnim, kauzalnim, egzemplifikativnim i konkluzivnim odnosima koje signaliziraju i određeni veznici (*stoga, prema tome, dakle, ipak*). U novinama i časopisima obično se izdvajaju od ostalih tekstnih vrsta svojim naslovom koji signalizira vrstu tekstne namjere, dok nedostatak semantičke jasnoće potiče na čitanje. Jezik uvodnika odgovara namjeri davanja mišljenja i sadrži specifična jezična sredstva poput metafore, hiperbole, retoričkih figura, emfatičke sintakse, upitnih rečenica (usp. Lüger 1983: 82-86).

b) Kolumna

Kao i uvodnik, kolumna pripada persuazivnim tekstovima koji naglašavaju mišljenje. Prema strukturi, kolumna je usporediva s uvodnikom odnosno komentarom (usp. *ibid.*: 82).³⁹ Karakteristično je za kolumnu naglašeno subjektivno stajalište, kao i promatranje određenog problema iz perspektive privatnog života autora ili autorice ili njima bliskih osoba. Struktura teksta kolumne ima tri obvezna i pet fakultativnih dijelova. Obvezni su ime kolumnista ili kolumnistice, naslov kolumne i glavni tekst. Fakultativno kolumna može sadržavati naziv serije kolumne, podnaslov uz glavni naslov, sažetak (tzv. *lead*), slikovni tekst i redakcijski tekst koji u pravilu predstavlja biografske podatke o

³⁹ Za razliku od Lügera, Hoffmann smatra da kolumne ne predstavljaju tekstnu vrstu, već zasebnu tekstnu klasu u kojoj tekstna vrsta koja se u publicističkom smislu naziva kolumnom i podrazumijeva serijsko objavljivanje tekstova istog autora odnosno iste autorice odgovara tekstnoj vrsti ogleđ (njem. *Betrachtung*), a kolumnu u publicističkom smislu naziva i opisuje pod pojmom ogleđna kolumna (njem. *Betrachtungs-Kolumne*) (usp. Hoffmann 2014).

kolumnistu ili kolumnistici. Razvoj teme u kolumnama može se podijeliti na tri dijela – postavljanje problema, analiza problema i rješenje problema. Stilski su kolumne obilježene razgovornim stilom (usp. Hoffmann 2014: 217-219, 228).

c) Reportaža

Kao tekstna vrsta, reportaža pripada tekstovima koji naglašavaju informacije i predstavlja poseban oblik predstavljanja informacija. Obilježava je konkretno i snažno osobno obojeno prikazivanje događaja ili situacija. Zbog perspektive svjedoka reportaža ostavlja dojam minimalnog vremenskog odmaka u odnosu na predmetni događaj. Uvod u događaje obično se opisuje u preteritu, dok se za opis događaja rabi prezent, uz uporabu vremenskih deiktičkih izraza i priloga (*nekoliko minuta poslije, odjednom*), što pridonosi aktualizaciji događaja. Autori reportaža jasno navode raspoloženja i osjećaje, što pridonosi njezinoj svrsi predočavanja tipičnih pojedinačnih slučajeva koji u odnosu na općeniti isječak stvarnosti jesu ili trebaju predstavljati zaključak (usp. Lüger 1983: 77-78).

d) Intervju

Intervju kao tekstna vrsta pripada bicentriranim tekstovima. Intervju predstavlja komunikaciju u dijalogu koja uvijek podrazumijeva osobu koja intervjuira i intervjuiranu osobu te publiku koja čita intervju. Novinskim se intervjuom proširuje ili produbljuje izvještavanje o određenoj temi, a prednost mu je neposrednost informacija, realizam i autentičnost. Međutim, za razliku od intervjuja u elektroničkim medijima, kod novinskog intervjuja postoji vremenski odmak u recepciji i on prolazi međufazu obrade, tj. transkripcije i redakcije obilježja koja su tipična za dijalog, što dovodi do djelomičnog gubitka autentičnosti. Ova se obilježja (poštapalice, upadice itd.) mogu na leksičkoj i frazeološkoj te sintaktičkoj razini očuvati i u novinskom intervjuu te time očuvati autentičnost govorne primarne situacije. Specifičnost je intervjuja da su uloge komunikacijskih partnera jasno podijeljene. Moć usmjeravanja razgovora pripada osobi koja intervjuira, dok intervjuirana osoba može pitanjima, pokušajima promjene teme ili djelomičnim ili dvosmislenim odgovorima pokušati usmjeriti razgovor. Raspodjela moći može također biti suprotna društvenom položaju. Primjerice, nepoznati novinar intervjuira poznatog političara; u tom slučaju novinar ima veću moć usmjeravanja dijaloga, što pridonosi stvaranju napetosti i očekivanja kod čitateljstva. Novinski intervju

obično je naslovljen kao intervju, čime se čitateljstvu signalizira tekstna vrsta. Njegov naslov predstavlja ključnu rečenicu u intervjuu, dok uvodna rečenica prenosi informacije o intervjuiranoj osobi i obilježja koja se u intervjuima elektroničkih medija percipiraju akustično i vizualno, čime čitateljstvo stječe dojam o ozračju i mjestu u kojem se intervju odvija. U ženskim časopisima često se može pronaći miješani oblik intervjuja u kojem se uvodno daju informacije o mjestu i vremenu intervjuja te intervjuiranoj osobi. Pitanja i odgovori u njemu nisu uvijek navedeni kao upravni govor, a tekst često također sadrži informacije o postupku transkripcije intervjuja (usp. *ibid.*: 95-96; Burger 1984: 58-74).

e) Preporuke iz kulture

Preporuke iz kulture također pripadaju klasi persuazivnih tekstova koji naglašavaju mišljenje. Lüger kazališne, glazbene, filmske i književne recenzije obuhvaća pojmom kritike. Kulturnom kritikom autor, s jedne strane, čitateljstvo informira o kulturnoj ponudi, dok, s druge strane, umjetnici na taj način dobivaju informacije o recepciji svojih djela. Istodobno kritika predstavlja i vrstu reklame jer ona izravno utječe na popularnost i prodaju određenog umjetničkog djela. Struktura i jezično oblikovanje usko su vezani za funkciju kritike. Naslov uz dodatak koji potiče na čitanje obično sadrži ime umjetnika i naziv djela, dok se glavni tekst sastoji od referirajućeg i evaluativnog dijela. Ocjena autora može biti dio referirajućeg dijela ili je odvojena cjelina koja prelazi u poziv na kupnju djela ili preporuku za posjećivanje određene manifestacije. Zbog teme jezik kritike često je obilježen stručnim izrazima i estetizirajućim tendencijama (usp. Lüger 1983: 87-89).

Iz navedenog prikaza proizlazi da se tekstne vrste uvodnik, kolumna, reportaža, intervju i preporuke iz kulture primjenom dodatnih kriterija međusobno razlikuju po namjeri, obliku prezentacije i jezičnom oblikovanju. Utječu li te razlike na uporabu rodnoosjetljivog jezika i određenih jezičnih specifičnosti, pokazat će analiza konkretnih tekstova časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel*.

6. ANALIZA PRIMJENE RODNOOSJETLJIVOG JEZIKA

Analiza primjene rodnoosjetljivog jezika provest će se na temelju teorijskog okvira koji je izložen u prethodnim poglavljima. Polazište je neraskidiva sveza jezika i čovjeka odnosno društva kao zajednice u kojoj čovjek živi i bez koje jezik ne postoji. Kao što je već istaknuto, jezik nije samo komunikacijsko sredstvo, on izravno oblikuje ljudsku misao i identitet. Činjenica da jezik nastaje unutar društva i da u konačnici društvo konsenzusom određuje jezična pravila te odlučuje o tome koje će se jezične izmjene prihvatiti izravno utječe i na prihvaćanje jezičnih izmjena u pogledu rodnoosjetljivog jezika.

Kako je istaknuto u 3. poglavlju, jezik je također bio sredstvo moći kojim se žene držalo u podređenom i neravnopravnom položaju unutar društva. Takva uporaba jezika odražavala se u načinu na koji se o ženama govorilo i kako ih se učilo da trebaju govoriti kako bi ih se zadržalo u nepovoljnijem društvenom položaju. Zahvaljujući društvenim promjenama, žene nadilaze nametnute granice svog društvenog položaja i postaju ravnopravnije muškarcima. Ta se činjenica, međutim, nije odrazila u jeziku, zbog čega su potrebne jezične promjene u smislu rodnoosjetljivog jezika. Kao i svaku drugu jezičnu promjenu, rodnoosjetljiv jezik ne mogu nametnuti lingvistice i lingvisti, već ga mora prihvatiti i odobriti društvena zajednica unutar koje se jezik govori (usp. Pusch 1996c: 33). Upravo u tom kontekstu do izražaja dolazi sveza jezika i ljudske misli. S jedne strane, jezik omogućava izražavanje misli, ali je, s druge strane, način njihova oblikovanja u ovisnosti s jezikom. Jezik na taj način utječe na sliku o svijetu svakog čovjeka, odnosno jezik mora imati na raspolaganju znakove, tj. izraze kojima će se moći izraziti svaka pojava koja postoji u čovjekovu okruženju. Ako odgovarajući izrazi ne postoje, društvo se kao zajednica mora dogovoriti o prikladnom izrazu te tako osigurati mogućnost točnog opisivanja ljudske stvarnosti.

Konkretnije, ako žene obavljaju određenu djelatnost ili im se jezikom izravno obraća, mora postojati izraz koji odgovara njihovu spolu, kao što se muškarce imenuje imenicama muškoga roda. Stoga je upravo kod imenskih riječi za imenovanje osoba važna uporaba rodnoosjetljivog jezika jer one predstavljaju društveno vrednovane uloge (usp. Elmiger 2009: 63). Tvrdnje da su generičkim muškim rodnom obuhvaćene i žene neutemeljene su jer u gramatici generički muški rod ne postoji kao kategorija, već je kod njegove uporabe riječ o navici i društvenoj uvjetovanosti (usp. Pusch 1996b: 17-18). S obzirom na društveno uređenje kakvo je postojalo prije nego što je ženama omogućeno sudjelovanje u javnome životu, uporaba muškoga roda ne iznenađuje jer su muškarci imali svu moć odlučivanja. Međutim, s obzirom

na promjene koje su se dogodile, njegova generička uporaba nije opravdana jer su žene danas ravnopravne sudionice sveg javnog života, a to mora odražavati i jezik.

Uporaba rodnoosjetljivog jezika ne osigurava samo točno izražavanje društvene stvarnosti nego i potvrđuje identitet žena kao ravnopravnih članica društva koje nisu samo nečije supruge i majke već i sudionice javnog života koje imaju pravo odlučivati o svim oblicima društvenog života.

Kao što je istaknuto u 5. poglavlju, svako jezično djelovanje može se smatrati tekstom, bez obzira na to je li riječ o govornom ili pisanom tekstu. Okvir unutar kojega se odvija jezično djelovanje jest komunikacija koja pretpostavlja barem dvoje sudionika, tj. emitenta i recipijenta. U komunikaciji tekst predstavlja sredstvo jezičnog djelovanja kojim emitent prenosi određenu poruku recipijentu. Takvim jezičnim djelovanjem čovjek utječe na svijet oko sebe, potiče na djelovanje, mijenja okolnosti u svojoj okolini, utječući tako na svjetonazor društva. Uspješno jezično djelovanje, tj. komunikacija pretpostavlja jezik koji je razumljiv svim sudionicima komunikacije. Iako način izražavanja izravno ovisi o emitentu teksta, ispravno razumijevanje teksta ovisi isključivo o recipijentu i on daje konačan sud o njegovu smislu. Stoga će svrha ili cilj jezičnog djelovanja biti uspješno ostvaren isključivo ako tekst kod recipijenta aktivira isti smisao koji je emitent htio prenijeti. Primijenjeno na rodnoosjetljiv jezik, to znači da tekst koji se obraća ženama ili se na njih odnosi mora biti sastavljen jezikom koji osigurava ispravno shvaćanje tog smisla, odnosno ako se žene kao recipijentice teksta ne osjećaju oslovljenima, smisao nije točno prenesen (usp. Trömel-Plötz 2007a: 37). Analizom teksta stoga se može ispitati uporaba jezika te na taj način ustvrditi u kolikoj je mjeri jezik rodnoosjetljiv, osigurava li vidljivost žena u jeziku te prenosi li ispravno namjeravani smisao odnosno je li jezično djelovanje u odnosu na žene uspješno ostvareno.

Provjera uporabe rodnoosjetljivog jezika ispitat će se na tekstnim vrstama pismo urednice/urednika, tj. uvodnik, kolumna, intervju, reportaža te preporuke iz kulture. Te su tekstne vrste, s jedne strane, izabrane jer su zajedničke dvotjedniku *Brigitte* i tjedniku *Der Spiegel*, a, s druge strane, kao što je detaljnije obrađeno u potpoglavlju 5.6, pripadaju različitim osnovnim publicističkim tekstnim vrstama te se razlikuju u obliku prezentacije, namjeri i stilu. Kod intervjua treba uzeti u obzir da prolazi međufazu transkripcije i redakcije, stoga će se jezik intervjuiranih osoba analizirati pod pretpostavkom da je vjerno prenesen.

U pregledu publicističkih tekstnih vrsta u potpoglavlju 5.6.1 istaknuto je da se novinarsko-publicistički jezik razlikuje ovisno o načinu izražavanja, pri čemu je svaki način obilježen uporabom određenog jezika. Novinarsko-publicistički jezik tako se razlikuje ovisno o uporabi jezičnih sredstava koja se dijele na neutralna i emocionalno-ekspresivna jezična sredstva. Neutralna jezična sredstva stilski su neobilježena, dok su emocionalno-ekspresivna obilježena. Obilježenost se postiže individualnim, subjektivnim, emocionalnim, figurativnim i ekspresivnim sredstvima koja, među ostalim, obuhvaćaju poredbu, metaforu, metonimiju, alegoriju, hiperbolu, eufemizam, ironiju i igru riječi (usp. Silić/Pranjaković 2007: 382). Stoga će analiza ovih tekstnih vrsta dati uvid u to rabe li se određena stilska sredstva (posebice u pogledu uporabe pridjeva) podjednako u istim tekstnim vrstama oba časopisa u skladu s namjerom teksta ili njihova uporaba ovisi o recipijentskoj skupini. Budući da jezik svakog časopisa može biti prilagođen recipijentskoj skupini (usp. Löffler 1985: 125), usporedba istih tekstnih vrsta omogućit će donošenje zaključka o tome poštuje li se uporaba rodnoosjetljivog jezika u većoj mjeri u časopisu namijenjenju ženama nego u časopisu koji nema eksplicitno navedenu recipijentsku skupinu.

6.1. Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj je istraživanja analizom njemačkoga jezika na korpusu koji čine dvotjednik *Brigitte*, tjednik *Der Spiegel* i kao kontrolni časopis dvomjesečnik *Beef!* utvrditi uporabu rodnoosjetljivih jezičnih elemenata, mjeru u kojoj se pridržavaju smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika te na osnovi toga ustanoviti u kojoj su mjeri žene prisutne u njemačkom jeziku. Na temelju analize jezika žele se također prikazati moguće jezične specifičnosti i njihov utjecaj na realizaciju koherencije i kohezije tekstova zavisno od ciljane recipijentske skupine časopisa. Istraživanje polazi od pretpostavke da se u časopisu namijenjenju ženama smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika dosljednije poštuju nego u časopisima koji nemaju eksplicitno navedenu recipijentsku skupinu.

Analiza će se temeljiti na sljedećim hipotezama:

1. Koherencija analiziranih tekstnih vrsta (pismo urednice/urednika, kolumna, intervju, reportaža, preporuke iz kulture) s obzirom na rodnoosjetljiv jezik i smjernice za njegovu uporabu u časopisima strukturira se različito, zavisno o recipijentskoj ciljanoj skupini.

2. Kohezija analiziranih tekstnih vrsta (pismo urednice/urednika, kolumna, intervju, reportaža, preporuke iz kulture) s obzirom na rodnoosjetljiv jezik i smjernice za njegovu uporabu u časopisima strukturira se različito, zavisno o recipijentskoj ciljanoj skupini.
3. Funkcija pridjeva u realizaciji koherencije i kohezije tekstova različita je, zavisno o recipijentskoj ciljanoj skupini.

6.2. *Korpus*

Korpus na kojemu će se provesti analiza uporabe rodnoosjetljivog jezika čine ukupno 773 teksta njemačkog ženskog dvotjednika *Brigitte*, informativnog tjednika *Der Spiegel* i muškog dvomjesečnika *Beef!*.

6.2.1. Časopis *Brigitte*

Časopis *Brigitte* izabran je zbog činjenice da je jedan od najstarijih ženskih časopisa u Saveznoj Republici Njemačkoj. Kao vodeći ženski časopis u Njemačkoj, čitateljstvo *Brigitte* broji 2,5 milijuna žena, što izdavač objašnjava povjerenjem čitateljica koje je rezultat činjenice da časopis svojim čitateljicama pristupa iskreno.⁴⁰ Iako je službena godina osnutka 1954. godina, časopis svoje korijene ima u časopisu *Dies Blatt gehört der Hausfrau!* koji je prvi put objavljen 1886. godine i pretežno sadržavao tekstove o kućanstvu i odgoju djece. Promjenom izdavača časopis mijenja ime u *Blatt der Hausfrau* pod kojim izlazi sve do 1944. godine. Nakon desetogodišnje stanke 1954. godine časopis je ponovno ugledao svjetlo dana pod imenom *Brigitte*. Iako su teme časopisa u početku bile ograničene na modu, kozmetiku, kuhanje i šivanje, promjenom društvene uloge žene proširuju se područja koja su tematski zastupljena u časopisu.⁴¹ Sam izdavač na svojim mrežnim stranicama navodi da *Brigitte* zna što žene pokreće i zanima, a to su moda, ljepota, kultura, putovanja, kuhanje, zdravlje i stanovanje. Za žene aktualne i društveno relevantne teme obrađuju se jednostavno i emocionalno, ali ne površno.⁴²

Iz navedenog opisa izdavača vidljivo je da društveni stereotip o interesima žena i dalje postoji, a ako je riječ i o društveno relevantnim temama koje se tiču žena, one neće zahtijevati veliki napor tijekom čitanja, ali će biti obrađene na emocionalan način. Stereotip ne postoji samo u odnosu na teme koje bi mogle zanimati žene već i onaj u odnosu na ženske intelektualne

⁴⁰ usp. <https://www.internationalmediasales.net/international/portfolio/detail/brigitte/>

⁴¹ usp. <https://www.welt.de/print-wams/article109635/Geburtstag-einer-guten-Freundin.html>

⁴² usp. <https://www.guj.de/portfolio/brigitte-deu>

sposobnosti (teme se obrađuju jednostavno, tj. nezahtjevnim jezikom) i njihovu sklonost osjećajima (teme se obrađuju emocionalno).

Usprkos navedenim stereotipovima, ostaje pretpostavka o dosljednijoj primjeni rodnoosjetljivog jezika u časopisu *Brigitte*, upravo zato što su mu žene ciljana skupina, a rodnoosjetljiv jezik predstavlja jedan od načina zadržavanja postojećih i privlačenja budućih čitateljica. S druge strane, jezik časopisa mogao bi otkriti specifičnosti koje utječu na realizaciju kohezije i koherencije upravo zbog predrasuda i stereotipova o „ženskom“ jeziku koji su spomenuti u 3. poglavlju rada.

6.2.2. Časopis *Der Spiegel*

Izbor informativnog tjednika *Der Spiegel* utemeljen je na činjenici da je riječ o jednom od najstarijih informativnih časopisa u Saveznoj Republici Njemačkoj, čiji je prvi broj objavljen 4. siječnja 1947. godine kao nasljednik časopisa *Die Woche* koji je prvi put objavljen krajem 1946. godine.⁴³ S nakladom od 723.109 brojeva i čitateljstvom od 4,48 milijuna (op.a. osim tiskanog izdanja, časopis se objavljuje i u elektroničkom obliku), časopis ima najveću nakladu među informativnim časopisima u Njemačkoj, a teme koje su u njemu zastupljene obuhvaćaju politiku, gospodarstvo i znanost, medicinu i tehniku, kulturu i zabavu, medije, društvo i sport. Nakladnik ističe temeljito istraživanje i pouzdanu kvalitetu kao glavne odlike časopisa koji je postao sinonim za istraživačko novinarstvo.⁴⁴

Tjednik *Der Spiegel* izabran je kao rodno neutralan časopis odnosno kao časopis koji kao ciljanu skupinu nema eksplicitno naveden nijedan spol. Zbog toga bi se u njemu rodnoosjetljiv jezik trebao rabiti, iako se upravo zbog tema koje obrađuje pretpostavlja da tjednik neće pridavati toliku važnost dosljednoj primjeni rodnoosjetljivog jezika jer njegovo čitateljstvo obuhvaća i muškarce, zbog čega se pretpostavlja da će se prikloniti tradicionalnoj generičkoj uporabi muškog roda koja obuhvaća i žene. Analiza će pokazati je li ova pretpostavka istinita te ako jest, utječe li na koheziju i koherenciju teksta.

6.2.3. Časopis *Beef!*

Kao izvor tekstova za provjeru rezultata komparativne analize izabran je časopis *Beef!*. Riječ je dvomjesečnom kulinarskom časopisu za muškarce koji izlazi od 2015. godine. U njemu

⁴³ usp. <https://gruppe.spiegel.de/unternehmen/historie>

⁴⁴ usp. <https://gruppe.spiegel.de/journalismus/medien-und-marken/der-spiegel>

se obrađuju sve teme u vezi s kuhanjem pod sloganom *Männer kochen anders* (*muškarci kuhaju drukčije*). Sam nakladnik (op.a. riječ je o istom nakladniku kao i kod časopisa *Brigitte*) ističe da je riječ o prvom kulinarskom časopisu za muškarce koji je plemenit, pametan, duhovit i ima stav. Svojim čitateljima pruža zahtjevne i ekskluzivne recepte, specijalistička znanja o načinima pripreme, najbolje namirnice i kulinarske priče iz cijeloga svijeta.⁴⁵ Iz ovog opisa proizlazi da je, iako se kuhanje tradicionalno veže uz žene, u ovom muškom časopisu tematika podignuta na zahtjevniju razinu. Može se pretpostaviti da se time muškarcima želi poručiti da kuhanje u njihovom slučaju ne predstavlja beznačajne i trivijalne zadatke te im time dati na većoj važnosti i ugledu.

Budući da su muškarci ciljana skupina časopisa, kontrolnom analizom utvrdit će se rabi li se, unatoč ciljanoj skupini, u njegovim tekstovima rodnoosjetljiv jezik.

6.2.4. Tekstne vrste

Analiza uporabe rodnoosjetljivog jezika provest će se na tekstnim vrstama pismo urednika/urednice odnosno uvodnik, kolumna, intervju, reportaža te preporuke koje se odnose na kulturu (glazba, književnost, film i sl.). Pri izboru tekstnih vrsta vodilo se računa da su zajedničke obama časopisima na kojima će se provesti komparativna analiza. Tekstovi korpusa izabrani su nakon inicijalnog pregleda obaju časopisa radi utvrđivanja postojanja zajedničkih tekstnih vrsta. Kako bi korpus bio što objektivniji, konačan izbor tekstova izvršen je arbitrarno prema tekstnim vrstama u izdanjima časopisa iz 2019. i 2020. godine. U konačnici korpus ukupno obuhvaća 768 tekstova, i to po 24 pisma urednice/urednika, 48 kolumna, 48 intervju, 24 reportaže te 240 preporuka iz kulture iz svakog časopisa. Budući da je kod preporuka iz kulture riječ o kraćim tekstovima, njihov je broj znatno veći od preostalih tekstnih vrsta. Kontrolna analiza provest će se na pet tekstova časopisa *Beef!*, i to dva uvodnika i tri reportaže.

6.3. Metodologija

Kao što je već spomenuto u poglavlju 4.5, ostvarivanje rodne ravnopravnosti u jeziku ovisi o interakciji nekoliko čimbenika – vrsti referencije, sintaktičkoj funkciji, tekstualnoj funkciji i statusu riječi. Važnu ulogu također ima semantička kongruencija koja je nužna pri upućivanju na točno određene osobe (usp. Diewald/Steinhauer 2017). Uporaba rodnoosjetljivog jezika u tekstovima korpusa ispitat će se analizom leksičkih sredstava odnosno imenskih riječi

⁴⁵ usp. <https://www.guj.de/portfolio/beef-deu>

za imenovanje osoba (imena, titule, imenske fraze, zamjenice, prijedložne fraze i zbirne imenske riječi). Pri analizi će se voditi računa o tome upućuje li se u tekstovima na osobe generičkim muškim rodom ili se rabe preporučena rješenja rodnoosjetljivog jezika iz 4. poglavlja.

Analizom će se provjeriti rabe li se za imenovanje osoba obaju spolova ili u slučaju nespecifične referencije generički muški rod ili sljedeća preporučena rješenja rodnoosjetljivog jezika:

- a. izričito navođenje obaju rodova, uključujući skraćene oblike navođenja obaju rodova kosom crtom ili spojnicom, zagradama, velikim I, zvjezdicom, donjom crtom
- b. zamjenski oblici i preformuliranje koje obuhvaća poimeničene pridjeve i participe, apstrakciju, rodno neutralne oblike, kratice, izravno obraćanje, preformuliranje pridjevom, tvorbu odnosnih rečenica.

Analizom će se utvrditi koja se rješenja rodnoosjetljivog jezika, ako se rabe, najčešće rabe u tekstovima obaju časopisa.

Zbog navoda da je za tzv. ženski jezik karakteristična figurativna uporaba određenih vrsta pridjeva kojima se, među ostalim, izražava naklonost i odobravanje (npr. lijep, drag, divan, dražestan, ljubak, božanstven) te sklonosti žena hiperbolama (usp. Jespersen 1922: 250; Lakoff 1973: 51), osim imenskih riječi za imenovanje osoba analiza će obuhvatiti i uporabu pridjeva u tekstovima obaju časopisa kako bi se utvrdilo razlikuje li se uporaba pridjeva u tekstovima namijenjenima ženama od tekstova koji nemaju rodno obojenu ciljanu skupinu. Cilj je analize pridjeva utvrditi razlikuje li se njihova funkcija ovisno o recipijentima tekstova.

Na temelju analize leksičkih sredstava također će se provjeriti na koji se način u tekstovima ostvaruju kohezija i koherencija odnosno ostvaruje li se ona s korištenim leksičkim sredstvima jer su ta dva kriterija tekstualnosti ključna za značenje i smisao teksta. Pri analizi ostvarivanja kohezije obratit će se pozornost na kohezivna sredstva kojima se ostvaruje, koja uključuju ponavljanje (rekurenciju), djelomično ponavljanje (parcijalnu rekurenciju), paralelizam, parafrazu, uporabu proforma, elipsu, glagolsko vrijeme i glagolski vid i vezna sredstva. Posebna će se pozornost dati imenskim riječima za imenovanje osoba koje u tekstovima predstavljaju kohezivno sredstvo. Budući da kohezija izravno podupire koherenciju teksta, uporaba rodnoosjetljivog jezika osigurava ispravnu koheziju u površinskoj strukturi, a

time i koherenciju u dubinskoj strukturi teksta, čime je osigurano ispravno značenje i smisao teksta.

Rezultati dobiveni za tekstove obaju časopisa zatim će se usporediti kako bi se utvrdilo postoje li razlike i specifičnosti u jezičnoj realizaciji između njemačkog ženskog i rodno neobojenog časopisa, postoje li razlike u izboru leksika te poštuju li se jezična ravnopravnost isključivo u tekstovima čija su ciljana skupina žene ili se i u tekstovima koji nemaju rodno određenu ciljanu skupinu poštuju jezična pravila rodno neutralnog odnosno rodnoosjetljivog jezika.

Komparativna analiza tekstova ženskog i rodno neobojenog časopisa dat će objektivne rezultate na temelju kojih će se moći donijeti zaključak o vidljivosti žena i njihovoj ravnopravnosti u suvremenom njemačkom jeziku.

Kako bi se takav zaključak provjerio, provest će se kontrolna analiza na tekstovima muškog časopisa *Beef!* te donijeti konačan zaključak o tome ovisi li uporaba rodnoosjetljivog jezika o ciljanoj recipijentskoj skupini.

7. ANALIZA

Nakon provedene analize tekstova obaju časopisa u nastavku slijedi pregled nalaza. Nalazi analize podijeljeni su prema časopisima u dva potpoglavlja. Za svaki časopis nalazi su prikazani prema analiziranim tekstnim vrstama, a na kraju svakog potpoglavlja nalazi se kratak zaključak za svaki časopis. U trećem potpoglavlju prikazani su nalazi kontrolnog ispitivanja nalaza komparativne analize na tekstovima časopisa *Beef!*.

7.1. Časopis Brigitte

Nakon analize tekstova časopisa *Brigitte* uvodno se može istaknuti da se u tekstovima časopisa uglavnom poštuju smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika. To je posebno vidljivo pri imenovanju novinarki i novinara časopisa te sugovornica i sugovornika, s obzirom na to da su profesijske imenice uz njihova imena uvijek navedene u odgovarajućem rodu, ovisno o njihovom spolu. U nastavku će za svaku tekstnu vrstu biti prikazani načini na koji je rodnoosjetljiv jezik ostvaren uporabom preporučenih rješenja, ali i slučajevi u kojima se preporuke dosljedno ne poštuju.

7.1.1 Pismo urednice

Na početku svakog broja časopisa nalazi se pismo urednice, odnosno uvodnik. Njime glavna urednica časopisa čitateljice i čitatelje uvodi u naslovnu temu svakog broja. Već oslovljavanje kojim započinje svaki uvodnik daje naslutiti osviještenost glavne urednice o pitanju rodnoosjetljivog jezika:

„Liebe Leserin, lieber Leser.“

Iako je riječ o ženskom časopisu, glavna se urednica ne obraća isključivo ženama već i muškarcima, iz čega se može zaključiti da je svjesna važnosti ravnopravnosti žena i muškaraca u jeziku te da u svom pisanju primjenjuje rodnoosjetljiv jezik. Treba, međutim, spomenuti da se u dva od 24 analizirana pisma urednice u samom tekstu obraća isključivo ženama:

*„Sind sie eher **Idealistin** oder **Realistin**?“* (br. 17/2019, str. 3)

*„... an deren entscheidender Stelle Sie, **liebe Leserin**, stehen.“* (br. 23/2019, str. 3)

*„...werden Sie mit dem „Schal fürs Leben“ **zur Hoffnungsträgerin!**“* (ibid.)

Iz toga proizlazi da oslovljavanje čitateljstva časopisa uporabom obaju rodova nije dosljedno provedeno u dvama analiziranim tekstovima te su na taj način muškarci isključeni kao izravni recipijenti teksta.

a) imenovanje osoba

U pogledu načina ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika, u tekstovima se može pronaći nekoliko različitih preporučenih rješenja. Pri izravnom upućivanju na konkretne osobe, odnosno specifične referencije, rodnoosjetljiv jezik dosljedno se rabi, što je posebno vidljivo pri uporabi profesijskih imenica koje se rabe u ženskom ili muškom rodu, ovisno o spolu osobe o kojoj je riječ:

„...„*Sea-Watch*“-*Kapitänin* *Carola Rackete*...“ (br. 18/2019, str. 3)

„...*Erfolgsautor* *John Strelecky*...“ (br. 2/2020, str. 3)

„...*der Fotograf**in* *Julia Knop*...“ (br. 8/2020, str. 3)

Glavna urednica Brigitte Huber također je u potpisu uvijek navedena kao glavna urednica odnosno *Chefredakteurin*.

Upućivanje na osobe obaju spolova ostvaruje se na nekoliko preporučenih načina. Jedan od načina koji se može pronaći u analiziranim tekstovima izričito je navođenje obaju rodova:

„...*tolle Speakerinnen und Speaker*...“ (br. 6/2019, str. 3)

„*Solche Frauen und Männer*...“ (br. 18/2019, str. 3)

„...*prominenten Unterstützerinnen und Unterstützern*...“ (br. 23/2020, str. 3)

Za upućivanje na osobe obaju spolova također se rabi skraćeni oblik izričitog navođenja obaju rodova pomoću zvjezdice (*) tzv. *Genderstern*:

„*Nur vordergründig würden Revoluzzer*innen gesucht, in der Praxis vielmehr Menschen mit Grips*...“ (br. 18/2019, str. 3)

„*Völlig normal, sagen Expert*innen*...“ (br. 15/2020, str. 3)

Osim izričitim navođenjem obaju rodova, u pismu urednice za upućivanje na osobe obaju spolova rabe se i zamjenski oblici koji, kao što je već spomenuto u potpoglavlju 4.4.2., mogu zamijeniti izričito navođenje obaju rodova. Od zamjenskih oblika u tekstovima se rabi:

- poimeničeni pridjev množine:

„*Verwandte und Bekannte werden uns besuchen.*“ (br. 5/2019, str. 3)

„*Auch wenn Kinder selten erkranken, sind sie extrem bedroht, durch Verlust von Angehörigen etwa...*“ (br. 12/2020, str. 3)

- poimeničeni particip I. množine:

„*Auch in der Wirtschaft sucht man überall die Querdenkenden, die Altes...*“ (br. 18/2019, str. 3)

- poimeničeni particip II. množine:

„*...auf jene Familien richten, die zu Geflohenen im eigenen Land geworden sind...*“ (br. 23/2020, str. 3)

- rodno neutralni izrazi:

„*9,63 Millionen Menschen erreichen wir über all diese Kanäle.*“ (br. 12/2019, str. 3)

„*Wie sich chronisch geplagte Menschen helfen,...*“ (br. 3/2020, str. 3)

„*Im Mittelpunkt jeder Kolumne: ein spannender Mensch – und die Dinge, die wirklich wichtig sind im Leben.*“ (br. 26/2020, str. 3)

„*Meine Kollegin Sonja Niemann wollte dem Phänomen auf die Spur kommen und die Stars der Szene kennenlernen.*“ (br. 5/2020, str. 3)

„*Was sich hinter dieser Abkürzung verbirgt, und wie die neuen Gurus ticken, lesen Sie in Sonjas spannender Reportage ab Seite 52.*“ (br. 5/2020, str. 3)

- opisivanje zamjenicom *wir*:

„*Dabei ist unser Körper der wichtigste Verbündete, den wir haben. Es lohnt sich, dass wir uns wirklich um ihn kümmern.*“ (br. 6/2019, str. 3)

„**Wir** müssen zulassen, dass die Krise uns verändert. Dann können **wir** sie meistern und letztlich auch daran wachsen.“ (br. 12/2020, str. 3)

U jednom od 24 analizirana pisma urednice na jednom se mjestu pojavljuje generički muški rod:

„Abgesehen davon gab und gibt es natürlich einige Menschen, die mich beeinflusst bereichert, bestimmt, auch verändert haben. Familie, **Freunde**, der Partner.“ (br. 5/2020, str. 3)

Unatoč tomu, s obzirom na to da je riječ samo o jednom slučaju uporabe generičkog muškog roda, što se može smatrati previdom, u svim pismima urednice pri upućivanju na osobe poštuju se smjernice za rodnoosjetljiv jezik.

b) uporaba pridjeva

U odnosu na pridjeve koji se pojavljuju u analiziranim pismima urednice treba istaknuti čestu uporabu intenziviranih pridjeva. U poglavlju 3.1. kao odlika „ženskog“ jezika spomenuta je navodna sklonost žena hiperbolama, stoga se može pretpostaviti da se tim načinom uporabe pridjeva časopis nastoji približiti čitateljicama tipično „ženskim“ jezikom. Intenzivirani pridjevi u pismima urednice pojavljuju se na nekoliko različitih načina, među ostalim kombinacijom priloga i pridjeva:

„...gelingt es mir immer häufiger, pünktlich, **gar überpünktlich** zu sein.“ (br. 23/2019, str. 3)

„...ein **höchst amüsantes** Ritual.“ (br. 21/2020, str. 3)

„...wie Ildikós neuer, **überaus erfolgreicher** Roman...“ (br. 26/2020, str. 3)

Kod pridjeva čije se značenje intenzivira priložima posebno treba istaknuti one čije se značenje intenzivira prilogom *so* (*tako*, *toliko*), što Jespersen također ističe kao tipično obilježje „ženskog“ jezika (usp. Jespersen 1922: 250):

„Wer von uns ist schon **so perfekt**...“ (br. 23/2019, str. 3)

„**So groß** ist die Liebe gar nicht mehr.“ (br. 24/2020, str. 3)

Uz navedene načine treba spomenuti da se u analiziranim tekstovima intenziviranje značenja pridjeva također postiže njihovom uporabom u superlativu:

„...*die leckersten Speisen*...“ (br. 15/2019, str. 3)

„...*in bester Gesellschaft*...“ (br. 20/2019, str. 3)

„*Die schönste Message*...“ (ibid.)

„...*er ist mein wichtigster Verbündeter*...“ (br. 3/2020, str. 3)

Osim spomenutih pridjeva intenziviranog značenja, u tekstovima se također mogu pronaći pridjevi kojima se izražava naklonost i odobravanje, kao i pridjevi koji imaju hiperbolične konotacije, što se smatra tipičnim obilježjem ženskog jezika, kao što je spomenuto u poglavlju 3.3.:

„...*eine großartige Erfolgsstory*...“ (br. 12/2019, str. 3)

„...*es ist ein herrliches Gefühl*...“ (br. 23/2019, str. 3)

„...*und damit immensen Erfolg haben*...“ (br. 5/2020, str. 3)

„...*diese ultimative Beziehungsfrage*...“ (br. 15/2020, str. 3)

„...*eine fehlgeleitete SMS mit desaströsen Folgen*...“ (br. 26/2020, str. 3)

U tekstovima se pridjevi osim toga često javljaju u nizu dvaju ili više pridjeva, i u atributivnoj i predikativnoj funkciji:

„...*von der scheinbar unerschöpflichen Energie unserer Mutter*...“ (br. 5/2019, str. 3)

„...*oder die schlimmste anzunehmende Katastrophe*...“ (br. 11/2019, str. 3)

„...*auf den neuen, selbstbewussten Look seiner Liebsten*...“ (br. 15/2020, str. 3)

„...*wo die Welt gerade dunkel ist, entbehrungsreich, lebensgefährlich*...“ (br. 23/2020 str. 3)

Iz navedenih primjera uporabe pridjeva vidljivo je da oni, osim atributivne i predikativne funkcije, imaju dodatnu stilističku funkciju hiperbole. Uporabom intenziviranih

pridjeva, pridjeva kojima se izražava naklonost i odobravanje te nizanjem pridjeva kod čitateljstva se izaziva emotivna reakcija te pobuđuje i održava zanimanje za daljnje čitanje. Budući da je časopis ponajprije namijenjen ženama, razlog za takvu uporabu pridjeva leži u stereotipu o ženama kao izrazito emocionalnim osobama. Kako je već istaknuto, u 6.2.1. sam izdavač navodi da se teme u časopisu obrađuju na emocionalan način, što se ostvaruje upravo opisanom uporabom pridjeva.

c) kohezija i koherencija

Kohezija se u analiziranim pismima urednice u odnosu na leksička sredstva ostvarivanja rodnoosjetljivog jezika ostvaruje odgovarajućim kohezivnim sredstvima. Kod imenskih riječi za imenovanje osoba ostvaruje se uglavnom anaforičkom uporabom odgovarajućih proforma, tj. osobnih, odnosnih, posvojnih i neodređenih zamjenica:

*„Keineswegs, meint **der Psychiater Prof. Dr. Achim Haug**. Er ist überzeugt davon...“*
(br. 8/2019, str. 3)

*„Nein, sagt Deutschlands **erfolgreichste Psychologie-Autorin Stefanie Stahl**, deren Bücher ... Letztendlich, so **ihre** auf C. G. Jung basierende These, gibt es...“* (br. 17/2019, str. 3)

*„Ich habe keine Ahnung, wie viele **Frauen** in den letzten Jahren und Jahrzehnten von unseren Teams zum großen Vorher-Nachher eingeladen und umgestylt wurden. Allerdings weiß ich, dass **sie** stets **alle** zum Schluss sehr glücklich und stolz in die Kamera gelächelt haben. Meistens waren übrigens auch **ihre** jeweiligen Partner sehr angetan, bis auf wenige Ausnahmen...“* (br. 15/2020, str. 3)

Osim proformama, kohezija se u tekstovima također ostvaruje parafrazom:

*„Nur vordergründig würden **Revoluzzer*innen** gesucht, in der Praxis vielmehr **Menschen mit Grips**.“* (br. 18/2019, str. 3)

*„...früher fand **Jana** den Job ihres Vaters cool: Pilot! ...das fand **die zehnjährige Tochter meiner Freundin** immer klasse.“* (br. 22/2019, str. 3)

*„**Viele Menschen** arbeiten hier an unterschiedlichsten Stellen eng zusammen: **unser Reportage-Team; das Save-Team vom libanesischen Stützpunkt**, das die Reise*

*vorbereitet – und jenes in Deutschland, das prominente Unterstützer*innen sucht; unsere Kolleginnen aus der Fotoabteilung; natürlich all die bekannten Menschen, die sich mit Foto und Statement einsetzen; unsere Kreativkolleginnen, die den „Schal fürs Leben“ entworfen haben – sie alle bilden eine Hilfskette...“ (br. 23/2019, str. 3)*

Uporaba odgovarajućih kohezivnih sredstava također osigurava koherenciju teksta, s obzirom na to da se na taj način, osim ispravnog značenja pojedinačnih leksičkih sredstava, također prenosi ispravan smisao teksta.

Treba, međutim, spomenuti i primjer kada kohezija nije posve ostvarena:

„Liebe Leserin, lieber Leser, tanken Sie Ihre Akkus auf, wenn Sie allein sind oder in netter Gesellschaft? Sind Sie eher Idealistin oder Realistin?“ (br. 17/2019, str. 3)

Iako se osobnom zamjenicom *Sie* (*Vi*) može uputiti na čitateljicu i na čitatelja, u drugom pitanju je jasno da se njome upućuje isključivo na čitateljicu, što postaje vidljivo uporabom imenskih riječi za imenovanje osoba u ženskom rodu (*Idealistin, Realistin*). Stoga u ovom slučaju nije ostvarena potpuna kohezija, a time ni potpuna koherencija teksta.

Također treba spomenuti još jedan primjer u kojem je kohezija ispravno ostvarena parafrazom (*Familie, Freunde, der Partner*), ali upitna je koherencija:

„Abgesehen davon gab und gibt es natürlich einige Menschen, die mich beeinflusst bereichert, bestimmt, auch verändert haben. Familie, Freunde, der Partner.“ (br. 5/2020, str. 3)

Budući da riječ *Freunde* (*prijatelji*) predstavlja imenicu muškog roda u množini, tekst nije posve koherentan, odnosno dvosmislen je, s obzirom na to da se može tumačiti tako da *Freunde* podrazumijeva isključivo muškarce ili da je riječ o generičkoj uporabi muškog roda te da imenica *Freunde* obuhvaća i žene. U svakom slučaju, žene u oba slučaja nisu izričito navedene niti je upućivanje na njih vidljivo iz imenice muškoga roda.

7.1.2 Kolumna

Analizirane kolumne obuhvaćaju po 24 primjerka dvije redovite kolumne časopisa *Brigitte* – kolumnu *Fragen der Liebe* (*Pitanja ljubavi*) u kojoj psiholog i terapeut za parove

Oskar Holzberg daje savjete o ljubavnim problemima te kolumnu *Geht das nur mir so?* (*Osjećam li se samo ja tako?*) u kojoj suradnice i suradnici časopisa (24 analizirana primjerka ove kolumne sastavilo je 13 autorica i jedan autor) iznose svoja mišljenja o aktualnim temama.

7.1.2.1. *Kolumna Fragen der Liebe*

a) imenovanje osoba

Za upućivanje na osobe autor kolumne kod specifične referencije rabi rodnoosjetljiv jezik, s obzirom na to da postoji slaganje između spola osobe i roda profesijske imenice:

„Wie **der Journalist** Daniel Bergner in seinem Buch „*Die versteckte Lust der Frauen*“ schreibt.“ (br. 11/2019, str. 10)

„Der US-amerikanische **Star-Journalist** Malcom Gladwell hat sich mal gefragt...“ (br. 17/2019, str. 8)

„...wie **der Psychologe** Daniel Kahneman...“ (br. 3/2020, str. 8)

Od preporučenih rješenja za upućivanje na osobe obaju spolova u tekstovima se pronalazi izričito navođenje obaju rodova:

„Aber wenn beispielsweise **der Partner** oder **die Partnerin** kürzlich eine Affäre hatte...“ (br. 8/2019, str. 8)

„Denn **unser Seelenpartner** oder **unsere Seelenpartnerin**...“ (br. 23/2019, str. 10)

„Und weil wir **unseren Partner** oder **unsere Partnerin** gut kennen, können wir ihn oder sie vielleicht auf diese Gefühle ansprechen.“ (br. 26/2020, str. 8)

Osim izričitim navođenjem obaju rodova, kolumnist u ovoj kolumni za upućivanje na osobe obaju spolova rabi zvjezdicu (*) kao skraćeni oblik izravnog navođenja obaju rodova:

„...selbst wenn das angesichts der jungen attraktiven **Partner*innen**...“ (br. 17/2019, str. 8)

„...ein Verhalten ist, das **unser*e Partner*in** wirklich verändern kann...“ (br. 24/2020, str. 8)

U analiziranim tekstovima osim toga se mogu pronaći primjeri uporabe zamjenskih oblika, i to:

– poimeničeni pridjev množine:

„...entdecken in ihnen andere wichtige **Erwachsene** für sich.“ (br. 5/2019, str. 8)

„Sie treffen die **Falschen**.“ (br. 18/2020, str. 8)

„Sie sind **Gefangene** ihres emotionalen Rückzugs...“ (br. 20/2019, str. 10)

– poimeničeni particip I. množine:

„...die sich **die Vermögenden** reihenweise zulegen...“ (br. 17/2019, str. 8)

– rodno neutralni izrazi:

„Und wenn wir uns fest an jemanden binden, dann sind wir emotional auf denjenigen **Menschen** angewiesen.“ (br. 8/2019, str. 8)

„Und **der geliebte Mensch** ist immer die Illusion der Erfüllung unserer Träume.“ (br. 23/2019, str. 10)

„Wir brauchen Gewissheit, dass unser **Lieblingsmensch**...“ (br. 18/2020, str. 8)

– opisivanje zamjenicom *wir*:

„Aber wenn **wir** einen Freundeskreis haben...“ (br. 5/2019, str. 8)

„Um das durchzuhalten, stellen **wir** oft das Mitgefühl mit uns selbst ein.“ (br. 13/2019, str. 8)

„**Wir** können weder über unsere Karriere noch über unsere Beziehung wissen...“ (br. 22/2019, str. 10)

„**Wir** erleben Liebe als überwältigend intensive Emotion.“ (br. 11/2020, str. 8)

„**Wir** möchten unsere Sicht auf das Leben teilen.“ (br. 26/2020, str. 8)

Navedeni primjeri pokazuju način na koji se u ovoj kolumni poštuju smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika. Međutim, uporaba rodnoosjetljivog jezika u analiziranim kolumnama nije dosljedna. Tako, primjerice, autor uz rodnoosjetljiv jezik rabi generički muški rod, iako daje savjete i iznosi činjenice koje se mogu jednako odnositi na žene i muškarce.

Posebice imenice *der Freund/die Freunde* i *der Partner* te neodređene zamjenice *jeder* i *anderer* rabi u generičkom muškom rodu, iako postoje njihove inačice ženskog roda *die Freundin/die Freundinnen, die Partnerin, jede* i *andere*:

„**Jeder** braucht eigene **Freunde**, klar. Auch wenn niemand versteht, was uns mit Babsi verbindet, die nur für ihre Kunst lebt und furchtbar schnell beleidigt ist, oder wieso wir uns immer wider mit Herbert treffen, dessen einzige andere **Freunde** Netflix und sein Smartphone sind.“ (br. 5/2019, str. 8)

„Während wir selbst auf keinen Fall eifersüchtig erscheinen wollen, erfreut es uns, wenn **unser Partner** ein kleinwenig eifersüchtig reagiert.“ (br. 8/2019, str. 8)

„Aber wenn beispielsweise der Partner oder die Partnerin kürzlich eine Affäre hatte, ist Eifersuch nicht überzogen, sondern einfach ein Zeichen, dass **der betrogene Partner** sich noch nicht wieder sicher fühlt.“ (ibid.)

„Wissen wir von **den Verhaltensforschern** nicht auch längst, dass ein Flirt bei uns Menschen von der Frau ausgeht?“ (br. 11/2019, str. 10)

„Sobald **unser Liebster** dann sein Leid klagt, erinnert uns das an unsere eigene Belastung und Unzufriedenheit.“ (br. 13/2019, str. 10)

„Deshalb können wir auch nicht wissen, ob wir es einmal bereuen werden, uns gegen den besseren Job, für das gemeinsame Leben und gegen die Fernbeziehung entschieden zu haben – und **dem Partner** nicht irgendwann vorwerfen, dass wir **seinetwegen** keine Karriere gemacht haben.“ (br. 22/2019, str. 10)

„Sucht mein **Partner** wirklich keinen Sex – oder nur mit mir nicht, und **ihm** fehlt doch etwas?“ (br. 5/2020, str. 8)

„Wir haben die besten Chancen, wenn wir **dem anderen** beschreiben, was **seine** oder **ihre Macke** in uns auslöst, was für uns schwierig daran ist.“ (br. 24/2020, str. 8)

Dok generička uporaba imenice *der Freund* te zamjenica *jeder* i *anderer* nikako nije opravdana u kontekstu rodnoosjetljivog jezika, generička uporaba imenice *der Partner* mogla bi se objasniti pretpostavkom da kolumnu doista čitaju isključivo žene, iako se kolumnist nigdje izričito ne obraća isključivo ženama.

b) uporaba pridjeva

Kao i kod pisma urednice, u analiziranim tekstovima ove kolumne pronalaze se intenzivirani pridjevi. Načini na koje se intenzivira značenje pridjeva uključuju intenziviranje pomoću priloga:

„...in ihrer Abteilung war es **ohnehin gerade schwierig**.“ (br. 22/2019, str. 10)

„Aber es bleibt ein anspruchsvolles, **sehr schwieriger** Ziel.“ (br. 8/2020, str. 10)

I u tekstovima ove kolumne treba istaknuti intenziviranje značenja pridjeva prilogom *so*:

„Wir wollen von Eifersucht nur frei sein, weil sie **so intensiv** werden kann, weil sie sich **so irrational steigern kann, so besitzergreifend** werden kann...“ (br. 8/2020, str. 10)

„Deshalb ist die Liebe **so intensiv, so absolut**.“ (br. 11/2020, str. 8)

„Das Leben war nie **so abenteuerlich** wie mit ihm, dem Outdoorfreak.“ (br. 21/2020, str. 10)

Uz spomenute načine, u tekstovima se također mogu pronaći superlativi pridjeva:

„Auch unsere **dunkelsten** Seiten“ (br. 11/2020, str. 8)

„Es kann doch gar nicht sein, dass wir die **intensivsten** Gefühle zu jemandem haben...“ (br. 15/2020, str. 8)

Osim pridjeva intenzivirana značenja, u analiziranim tekstovima rabi se i nizanje pridjeva:

„...dass sie keine **gemeinsamen guten** Freunde hatten.“ (5/2019, str. 9)

„Da sie einige Zeit den alles **überdeckenden, alltäglichen** Kämpfen entkommen sind...“ (br. 14/2019, str. 8)

„...wie wir selbst **liebepoll, fürsorglich, verständnisvoll** sein können.“ (br. 17/2019, str. 8)

„...weil sich Männer an der Seite einer **beruflich erfolgreicherer** Frau deutlich schwertun.“ (br. 22/2019, str. 10)

„Wenn ich mit Menschen spreche, die in einer **unglücklichen, einseitigen** Beziehung gefangen sind...“ (br. 3/2020, str. 8)

„Ist es doch wie eine **letzte romantische** Hoffnung auf Gerechtigkeit...“ (br. 12/2020, str. 10)

Ovakvom se uporabom pridjeva, kao i u pismima urednice, kod čitateljstva izaziva emocionalna reakcija i stvara osjećaj razumijevanja.

c) kohezija i koherencija

U slučajevima kad se poštuju smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika, kohezija se ostvaruje odgovarajućim kohezivnim sredstvima, primjerice anaforičkom uporabom osobnih zamjenica:

„Da **Frauen** stärker darauf hinsozialisiert werden, auf soziale Beziehungen generell zu achten, drängen **sie** oft vehementer auf Nähe und geklärte Gefühle.“ (br. 6/2019, str. 8)

Ispravna uporaba kohezivnih sredstava u ovakvim slučajevima podržava i ispravnu koherenciju teksta, što osigurava ispravno značenje i smisao te u konačnici ispravno razumijevanje teksta.

Problem se, međutim, javlja kod već spomenute uporabe generičkog muškog roda, posebice u slijedu nekoliko rečenica u kojima se naizmjenično rabi generički muški rod i rodnoosjetljiv jezik:

„Blöderweise erfasst sie uns umso mehr, je weniger wir sie offen gegenüber **dem Partner** äußern können. Und wer als Kind Bindungen nur als sehr unsicher erlebt hat, reagiert leichter eifersüchtig. Zu eifersüchtig. Aber wenn beispielsweise **der Partner** oder **die Partnerin** kürzlich eine Affäre hatte, ist Eifersucht nicht überzogen, sondern einfach ein Zeichen, dass **der betrogene Partner** sich noch nicht wieder sicher fühlt.“ (br. 8/2019, str. 8)

Kao što je vidljivo iz ovog primjera, kod rekurencije (*dem Partner – der Partner oder die Partnerin – der betrogene Partner*) ne postoji potpuno slaganje u rodu, zbog čega izravno dolazi do poteškoća u razumijevanju smisla, odnosno, iako su u pogodbenoj surečenici izričito imenovane osobe obaju rodova, s obzirom na to da je u glavnoj surečenici navedena isključivo osoba muškog roda, posljednja rečenica navedenog odlomka može se tumačiti kao da isključivo

žene varaju partnere. Zbog toga kohezija izravno utječe i na koherenciju teksta i dovodi do dvosmislenosti i poteškoća u razumijevanju teksta.

Isti problem s kohezijom, a time i koherencijom, postoji i u sljedećem primjeru:

*„Manchmal dauert es Jahre bis wir in der Familie **unseres Partners** aufgenommen sind. (...) Aber wir können von **unserem Partner** oder **unser⁴⁶ Partnerin** verlangen, an unserer Seite zu stehen.“* (br. 18/2020, str. 8)

Sljedeći primjer pokazuje kako kod generičke uporabe neodređene zamjenice *anderer* i neodgovarajućih kohezivnih sredstava također dolazi do poteškoća u koheziji, a time i koherenciji teksta.

*„Wir haben die besten Chancen, wenn wir **dem anderen** beschreiben, was **seine oder ihre Macke** in uns auslöst, was für uns schwierig daran ist. Und in einer entspannten Situation können wir **unseren Partner** immer fragen, wie wir **seiner Meinung** nach am besten auf **seine** Macke reagieren sollen...“* (br. 24/2020, str. 8)

U prvoj zavisnoj surečenici prve rečenice stoji zamjenica muškog roda u jednini *anderer*, dok se u njezinoj zavisnoj surečenici kao kohezivno sredstvo anaforički rabi posvojna zamjenica u ženskom i muškom rodu *seine oder ihre*. Između koreferenata, dakle, ne postoji slaganje u rodu, tj. postoji samo djelomično slaganje kod zamjenica muškog roda. U idućoj se rečenici na *dem anderen* upućuje kohezivnim sredstvom parafraze – *unseren Partner* na koju se u surečenici upućuje posvojnomo zamjenicom muškog roda (*seiner* i *seine*). Iako postoji slaganje u rodu i broju između zamjenice *anderer*, parafraze i proforme u drugoj rečenici, ne postoji slaganje u rodu s posvojnomo zamjenicom u ženskom i muškom rodu u zavisnoj surečenici prve rečenice, zbog čega u tom pogledu nije ispravno ostvarena kohezija, a zbog čega također dolazi do poteškoća s koherencijom teksta jer ostaje dvosmislen u pogledu referentne osobe odnosno referentnih osoba.

⁴⁶ Primjer je preuzet kako stoji u originalu. Umjesto „unser Partnerin“ trebalo bi pisati „unserer Partnerin“, stoga je očigledno riječ o pogreški u pisanju koja nije ispravljena prije tiskanja časopisa.

7.1.2.2. *Kolumna Geht mir das nur so?*

a) imenovanje osoba

Imenovanje osoba u ovoj kolumni pretežno je u skladu sa smjericama za uporabu rodnoosjetljivog jezika. Kod specifične referencije u tekstovima kolumne postoji slaganje u rodu i spolu:

„*Mag sein, dass **Großonkel Rudolf**...*“ (br. 5/2019, str. 19)

„*Mit **meiner besten Freundin Beate**...*“ (br. 8/2020, str. 20)

„***Ichiro Matsui, der Bürgermeister der japanischen Stadt Osaka**...*“ (br. 15/2020, str. 14)

U analiziranim tekstovima za upućivanje na osobe obaju spolova rabe se oblici izričitog navođenja oba roda, ali u većini slučajeva pretežno skraćeni oblici sa zvjezdicom (*):

„*Zweitens werden in den Kindernachrichten keinerlei **Politiker und Politikerinnen** gezeigt...*“ (br. 8/2019, str. 19)

„*...müssten eigentlich bei **jeder und jedem** ein paar Schwingungen ankommen.*“ (br. 21/2020, str. 18)

„*Mag **jede*r**.*“ (br. 17/2019, str. 17)

„*Ich miete oft Ferienhäuser, weil wir gern mit **Freund*innen** verreisen...*“ (br. 18/2019, str. 19)

„*Eigentlich sind **Gastgeber*innen** für so was da...*“ (br. 22/2019, str. 22)

„*...freuen sich die südelbischen **Nachbar*innen** auf die Migration aus dem Norden, vor allem: Warum hören sich meckernde Möchtegern-Hipster eigentlich an wie **AfD-Funktionär*innen**...*“ (br. 24/2019, str. 18)

„***Pragmatiker*innen** fordern Klimaschutz...*“ (br. 5/2020, str. 16)

„*...und dass Humor die schwierigste Sache der Welt ist, wissen auch ihre **Drebuchautor*innen**...*“ (br. 8/2020, str. 20)

„...dass die **Mitarbeiter*innen** sich nicht länger als nötig einem Ansteckungsrisiko aussetzen wollen...“ (br. 15/2020, str. 14)

Osım izričitog navođenja obaju rodova, za upućivanje na osobe rabe se i sljedeći zamjenski oblici:

- poimeničeni pridjev množine:

„...um nich **die Falschen** anzusprechen.“ (br. 6/2019, str. 19)

„...es braucht diese dritte Instanz, **die Fremde** einander näherbringen kann.“ (br. 22/2019, str. 22)

„**Die Neuen** nerven. So lange, bis sie selbst **die Alten** sind.“ (br. 24/2019, str. 18)

„Wie sind die Kinder als **Erwachsene** dan gewappnet für eine Welt, in der sie später mit **Fremden** auf der Straße zurecht kommen müssen...“ (br. 18/2020, 18)

- poimeničeni particip I. množine:

„...über **die Anti-Atomkraft-Protestierenden** lustig gemacht...“ (br. 24/2019, str. 18)

- poimeničeni particip II. množine:

„Im Münchner Vorort lässt man **die Zug'roasten** in der Bäckerei am ausgestreckten Arm verhundern: „Was mögn's, Brötchen? Mir ham nur Semmeln.““ (br. 24/2019, str. 18)

- rodno neutralni izrazi:

„**Menschen** wie ich behelfen sich meist damit, sich andere Merkmale einzuprägen: ...“ (br. 6/2019, str. 19)

„Junge **Menschen** gehen auf die Straße und Diskussionspodien.“ (br. 17/2019, str. 17)

„Denn sobald man eine Assoziation, einen Gedanken zu einem **Menschen** hat, kann man sich diesem **Menschen** zuwenden, und auch selbst was von sich zeigen.“ (br. 22/2019, str. 22)

„Erzieht man einen Weltbürger, indem man ihm schon im Kleinkindalter den Sprechkontakt zu anderen **Menschen** untersagt?“ (br. 18/2020, str. 18)

„Und nicht einfach verscherbeln will, weil ich sie mit Momenten und **Menschen** verbinde, die mir am Herzen liegen.“ (br. 26/2020, str. 18)

– opisivanje zamjenicom *wir*:

„**Wir** müssen reden? Nein. **Wir** müssen zuhören.“ (br. 5/2019, str. 19)

„**Wir** sollen uns auch schämen, wenn **wir** das Falsche essen oder zu viel Auto fahren. Und wenn **wir** angesichts der #MeToo-Debatte unser Leben Revue passieren lassen: Steigt uns da nicht auch die Röte ins Gesicht, weil **wir** Situationen heute anders einordnen?“ (br. 20/2019, str. 20)

Iako se u tekstovima ove kolumne pronalaze rješenja koja su u skladu sa smjernicama i preporukama za uporabu rodnoosjetljivog jezika, u nekoliko analiziranih tekstova uz rodnoosjetljiva rješenja također se može pronaći uporaba generičkog muškog roda za upućivanje na osobe obaju spolova:

„Sie konfrontieren **Politiker** und **Konsumenten** damit, dass sie die Beruhigungspillepalle nicht länger hinnehmen werden.“ (br. 17/2019, str. 17)

„Es gibt diesen kurzen Moment auf Hochzeiten, den ich nicht ganz so liebe wie die Freudentränen, das Kuchenbuffet und die Party mit **Freunden**.“ (br. 23/2019, str. 20)

„...hier häufig betuchte **Immobilienkäufer**, dort Hilfsbedürftige....Im Landkreis Lüchow-Dannenberg, Niedersachsen, haben sich in den Achtzigern **manche Bauern**... Gegen Partylärmstress helfen übrigens Yoga und Oropax, das als Tipp an **die Ureinwohner** des südlichen Elbufers. Für den Fall, dass **die Ottenser** kommen.“ (br. 42/2019, str. 18)

„Sondern auch von **Berufskraftfahrern**, die sich mit dem Sattelschlepper über Waldwege routen lassen und fast in Abgründe stürzen.“ (br. 1/2020, str. 16)

„Sie müssen sich das so vorstellen: **Einer** von uns beiden kommt nach Hause. Zwar wird **der andere** noch kurz begrüßt... Hat **der andere** es geschafft, den Balanceakt zu

vollführen und **seine** persönliche Wohlfühlwärme mit der **des Partners** zu vereinbaren?“
(br. 3/2020, str. 18)

„Von früh bis spät dringen **die Nachbarn** zu mir hoch.“ (br. 5/2020, str. 16)

„Überhaupt haben Millionen Deutsche festgestellt, dass Berufe wie **Bäcker, Virologe, Volkswirtschaftler** oder **Lehrer** überaus ihre Berechtigung haben, nach Monaten des Dilettantismus in diesen Zünften.“ (br. 11/2020, str. 14)

b) uporaba pridjeva

Iako u manjoj mjeri, u kolumni *Geht das nur mir so?* također se rabe intenzivirani pridjevi. U tekstovima se mogu pronaći pridjevi čije je značenje intenzivirano prilogom:

„Aber es ist schon vorgekommen, dass ich vor Verabredungen mit **wirklich reizenden** Menschen, die ich schon einige Male getroffen hatte, noch mal die Bildersuch von Google bemühen musste, um nicht die Falschen anzusprechen.“ (br. 6/2019, str. 19)

„Was soll ich sagen, er wrar einfach immer da, **sehr zuverlässig**, er schnurrte über Stunden ohne Maulerei.“ (br. 11/2019, str. 20)

„Bin ich zu **idealistisch**, zu **wenig kompromissbereit**?“ (br. 14/2019, str. 17)

„Das Risiko muss man eingehen, wenn man es mit **sehr lebhaften** Nachbarn zu tun hat“
(br. 5/2020, str. 16)

Među tim pridjevima također se mogu pronaći pridjevi intenzivirani prilogom *so*:

„**So erleichternd** und sehr in die Zeit passend, in der wir doch alle wieder mehr mit anderen reden sollen?“ (br. 22/2019, str. 22)

„Selten fühle ich mich **so ohnmächtig** wie wenn die Zeitangabe plötzlich nicht mehr in Grün, sondern auf Rot auf meinem Display steht.“ (br. 1/2020, str. 16)

„Aber warum ist es **so schwer**?“ (br. 14/2019, str. 17)

„Alles könnte jetzt **so gemütlich** sein – wenn da nicht die ewige Auseinandersetzung mit meinem Mann um die Raumtemperatur wäre.“ (br. 3/2020, str. 18)

„Denn das macht Schule **so aufregend**.“ (br. 11/2020, str. 14)

„Grundsätzlich sollte die Brillenfrage gar keine **so große** Sache sein in einer Generation, die sich jetzt, ab Ende 40, beruflich und privat noch mal neu aufstellt.“ (br. 24/2020, str. 20)

Kao i u prethodnim slučajevima, značenje pridjeva također je intenzivirano komparacijom:

„Vielleicht sollten wir, egal wo, einen Umgang mit dem Leben pflegen, der **indianischer** ist, **nomadischer**, **buddhistischer**.“ (br. 24/2019, str. 18)

„Das ist **effektiver**, **ökonomischer** und schützt vor Schimmel.“ (br. 2/2020, str. 18)

„Solches Stöbern ist wie ein **tieferes Andocken** ans eigene ich.“ (br. 8/2020, str. 20)

„Denn im Ranking der **heißesten Muskelpartien** steht der Oberschenkel ganz oben.“ (br. 23/2020, str. 20)

Uz to, u ovoj kolumni također postoji nizanje pridjeva:

„Eine **gebotene**, eine **vernünftige** Entscheidung.“ (br. 11/2019, str. 20)

„Der letzte Tag des Peugeot war für mich ein **doppelt schwarzer**, denn wir hatten einen Unfall auf der Autobahn. ...doch der Peugeot hielt mich umschlossen wie eine Rettungskapsel – ich blieb **völlig unverletzt**, nur der Schock war heftig.“ (ibid.)

„...fragt er **sichtlich irritiert** und rückt ein paar Zentimeter von mir weg.“ (br. 14/2019, str. 17)

„Die Tragweite **großer ungelöster** Probleme lässt sich aber nicht kleinquatschen. Nehmen wir nur mal die **aktuell stärkste** Angst der Deutschen, die Angst vor dem Klimawandel. Wie spüren an der **eigenen hitzefeuchten** Haut, dass der Klimawandel nicht mehr anklopft; er hat die Tür eingetreten.“ (br. 17/2019, str. 17)

„Jeden Sommer fremdele ich ungefähr einen Tag mit der **heruntergekommenen und doch kostspieligen neuen** Umgebung, dann fange ich an, sie zu lieben.“ (br. 18/2019, str. 19)

„Aber gegen das Gefühl einer **langen, gemeinsamen, wendungsreichen** Geschichte kann man auch mit dem heißesten neuen Serienhit nicht anstreamen.“ (br. 8/2020, str. 20)

„Das leckere Zitrusparfüm der Kollegin, der **frisch gebrühte** Kaffee, der **lustige bunte** Sweater der Chefin, selbst der alberne Klingelton eines Teammitglieds...“ (br. 11/2020, str. 14)

„Busenhype sind gerade „Sideboobs“, **seitlich hervorblitzende** Brüste unter **schmal geschnittenen** Kleidern, jedenfalls in Hollywood.“ (br. 23/2020, str. 20)

Budući da u ovoj kolumni autorice i autor daju svoje mišljenje o aktualnim temama, navedena uporaba pridjeva pojačava njihove iznesen stavove i mišljenja te kod čitateljica i čitatelja izaziva reakciju slaganja ili neslaganja.

c) kohezija i koherencija

U odnosu na imenske riječi za imenovanje osoba, kohezija se u ovoj kolumni u slučajevima uporabe rodnoosjetljivog jezika pravilno ostvaruje i na taj način također osigurava koherenciju teksta. Kohezija se ostvaruje anaforičkom uporabom odnosnih i osobnih zamjenica:

„Aber es ist schon vorgekommen, dass ich vor Verabredungen mit **wirklich reizenden Menschen, die** ich schon einige Male getroffen hatte, noch mal die Bildersuche von Google bemühen musste, um nicht die Falschen anzusprechen.“ (br. 6/2019, str. 19)

„**Junge Menschen** gehen auf die Straße und Diskussionspodien. **Sie** konfrontieren Politiker und Konsumenten damit, dass **sie** die Beruhigungspillepalle nicht länger hinnehmen werden“ (br. 17/2019, str. 17)

„Eigentlich sind **die Gastgeber*innen** für so was da, aber ich sehe natürlich ein, dass **sie** eh schon genug zu tun haben.“ (br. 22/2019, str. 22)

Kohezija se, osim toga, ostvaruje parafrazom:

„Zum Glück habe ich **Dani. Meine Kollegin und Futterneid- oder besser Futterleidgenossin.**“ (br. 13/2019, str. 20)

Međutim, pri upućivanju na osobe uporabom generičkog muškog roda dolazi do poteškoća glede kohezije i koherencije teksta:

„Den das Gefälle zwischen **denen, die** schon da sind, und **denen, die** kommen, ist ja in beiden Fällen entgegengesetzt: hier häufig **betuchte Immobilienkäufer**, dort **Hilfsbedürftige**.“ (br. 42/2019, str. 18)

U ovom primjeru odnosne zamjenice *denen*, na koje anaforički upućuju odnosne zamjenice *die*, kataforički upućuju na *betuchte Immobilienkäufer* i *Hilfsbedürftige*, čime je kohezija pravilno ostvarena. Međutim, s jedne se strane za upućivanje rabi generički muški rod (*betuchte Immobilienkäufer*), a s druge rodnoosjetljivo rješenje poimeničenog pridjeva množine (*Hilfsbedürftige*), što uzrokuje nepravilno ostvarivanje koherencije odnosno poteškoće s razumijevanjem teksta zbog njegove dvosmislenosti, s obzirom na to da se može tumačiti da su kod imenice *Immobilienkäufer* isključivo muškarci referentne osobe.

Drugi primjer u kojem, unatoč ispravnoj koheziji, zbog uporabe generičkog muškog roda nije ostvarena ispravna koherencija:

„Sie müssen sich das so vorstellen: **Einer** von uns beiden kommt nach Hause. Zwar wird **der andere** noch kurz begrüßt... Hat **der andere** es geschafft, den Balanceakt zu vollführen und **seine** persönliche Wohlfühlwärme mit der **des Partners** zu vereinbaren?“ (br. 3/2020, str. 18)

Autorica u tekstu kolumne prepričava nesuglasice s mužem oko sobne temperature. Iako bi se navedena situacija mogla jednako odnositi na nju i njega, zbog uporabe generičkog muškog roda tekst ostaje dvosmislen, pogotovo jer ne sadrži izravno upućivanje na autoricu kao suprugu.

Dok se kohezija ispravno ostvaruje odgovarajućim kohezivnim sredstvima bez obzira na to je li riječ o rješenjima rodnoosjetljivog jezika ili uporabi generičkog muškog roda, zbog uporabe generičkog muškog roda koherencija nije ispravno ostvarena. Kao, primjerice, u idućem primjeru u kojem autorica rabi imenicu muškog roda u množini, iako je riječ o obitelji koju čine žena, muž i dvoje djece. Zbog uporabe muškog roda tekst je dvosmislen jer bi se mogao shvatiti da je riječ isključivo o muškarcima:

„Von früh bis spät dringen **die Nachbarn** zu mir hoch.“ (br. 5/2020, str. 16)

7.1.3 Reportaža

U 24 analizirane reportaže časopisa *Brigitte* smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika za imenovanje osoba u velikoj se mjeri poštuju, posebice kada je riječ o ispravnoj uporabi profesijskih imenica u odnosu na novinarke i novinare reportaža i specifične referencije na osobe o kojima je riječ u reportažama. Unatoč tomu, i u tekstovima reportaža postoje slučajevi uporabe generičkog muškog roda.

a) imenovanje osoba

U analiziranim se tekstovima kod specifične referencije rabe rodnoosjetljive imenske riječi za imenovanje osoba odnosno postoji slaganje u gramatičkom rodu i biološkom spolu:

„**Edith ist eine gebildete Frau, die als Rechtsanwältin Karriere gemacht hat.**“ (br. 5/2019, str. 84)

„**Maddy Allen, Managerin von Help Refugees, kommentiert das nüchtern:...**“ (br. 8/2019, str. 45)

„**Mehrmals im Monat erhalten Signe Preuschoft, 57, Orang-Utan-Schützerin aus Tübingen und ihr Team solche Anrufe.**“ (br. 11/2019, str. 55)

„**Nuala Moore, 52, ist Extremschwimmerin.**“ (br. 12/2020, str. 87)

„**Susanne, 39, ist die Visionärin, ein von ihrem Fach begeisterte Frau, die Sachen sagt wie „Holzersetzende Pilze haben mich schon im Studium passioniert.“ Pierre, 38, ist ruhiger, ein Pragmatiker.**“ (br., 26/2020, str. 80)

Od rješenja za upućivanje na osobe obaju spolova u tekstovima se rabi izričito navođenje obaju rodova:

„**Was die jungen Britinnen und Briten hier lernen würden:...**“ (br. 8/2019, str. 66)

„**Genau wählt sie aus, wen sie als Pflegerinnen und Pfleger einstellt.**“ (br. 11/2019, str. 57)

„**Weit über 60 Millionen Bäume sind es bisher, die Userinnen und User in die Welt gebracht haben.**“ (br. 22/2019, str. 73)

Međutim, za upućivanje na osobe obaju spolova pretežno se rabi skraćeni oblik sa zvjezdicom (*):

„Die Eltern wissen: Sie können sich jederzeit über den Roten Halbmond nach dem Zustand der kleinen **Patient*innen** erkundigen.

Die Kinder mussten kichern, als die **Friedensdorfmitarbeiter*innen** ihnen kurz vor Abflug noch ein paar Handzeichen beibrachten, die ihnen in den ersten Tagen in Deutschland die Verständigung erleichtern sollten.“ (br. 13/2019, str. 63)

„Die **Bewohner*innen** haben sich versammelt, eine Frau stillt ihren Säugling, eine andere flechtet mit raschen Bewegungen Fasern der Tukumpalme zu einem Korb.“ (br. 14/2019, str. 50)

„In dem Karton lagen Notizen von **Therapeut*innen** und der Polizei.“ (br. 20/2019, str. 64)

„Es ist nur eines von vielen Problemen, die Ajna und ihre **Mitstreiter*innen** mit Kriegskindern auf der ganzen Welt verbinden. [...] Auf den Konferenzen hat Ajna nun Kontakte zu **Aktivist*innen** in anderen Ländern geknüpft; ...“ (ibid., str. 68)

„Seo hat mit ihrem Gang in die Öffentlichkeit den **Koreaner*innen** demonstriert, dass Opfer nicht per se schwach und hilflos sind.“ (br. 1/2020, str. 66)

„Anders als **Psychotherapeut*innen**, die sich mit individuellen Problemen befassen, verbreiten die Life Coaches ihre Lehren auf großen Bühnen in Messehallen, sie schreiben spirituell angehauchte Bücher oder kommen per sanfter Videoansprache aufs Smartphone.“ (br. 5/2020, str. 53)

Osim izričitog navođenja obaju rodova i skraćenog oblika sa zvjezdicom (*), za imenovanje i upućivanje na osobe obaju spolova u tekstovima se također rabe zamjenski oblici, i to:

– poimeničeni pridjev množine:

„Manche **Betroffene** bedürfen der Pflege.“ (br. 6/2019, str. 60)

„...sie ist bodenständig, von freundlicher Unaufgeregtheit und weiß, dass Belehrungen oder Empörung im Kontakt mit **Einheimischen** wenig bringen.“ (br. 11/2019, str. 55-56)

„Ehrenamtliche Rotkreuz-Helfer steigen die Gangway hoch, um die **Erschöpften** in Empfang zu nehmen.“ (br. 13/2019, str. 63)

„**Weiß**e wie **Schwarz**e verloren Existenz und Leben.“ (br. 11/2020, str. 40)

– poimeničeni particip I. množine:

„Auch in Ruanda, im Kongo, im Nordirak gibt es kaum Unterstützung für die **Überlebenden** sexualisierter Kriegsgewalt.“ (br. 20/2019, str. 68)

„9,5 Millionen Euro nahm Atmosfair im vergangenen Jahr an Kompensationsleistungen ein, 60 Prozent von **Privatreisenden**.“ (br. 22/2019, str. 73)

„Eine Forderung der **Protestierenden** war das Verbot der populären Porno-Seite Zoranet.“ (br. 1/2020, str. 67)

„Was in den folgenden zwei Tagen passiert: Wir tauschen High Fives mit **Umsitzenden** aus und rufen ihnen zu: ...“ (br. 5/2020, str. 54)

– poimeničeni particip II. množine:

„Darin ist man sich einig, die ordnungspolitische Macht ebenso wie die Menschen, die den **Geflüchteten** helfen wollen.“ (br. 8/2019, str. 65)

„Die **Geflohenen** dürfen sich im Libanon nur provisorische Unterkünfte bauen, sie sollen sich nicht dauerhaft im Land einrichten.“ (br. 23/2019, str. 68)

„In dem seit 2016 ein regionaler Bürgerkrieg wütet, mit Tausenden Toten und einer halben Million **Vertriebenen**, und wo ein Präsident, seit 37 Jahren im Amt, für wenig mehr als sich selbst sorgt.“ (br. 3/2020, str. 62)

– apstrakcija:

*„Rita hat Teams aufgebaut, die Lehrer*innen fortbildet, sie hat mit **Ministerien und Schulleitungen** verhandelt und Eltern von Kindern mit und ohne Behinderung zusammengebracht.“* (br. 62/2020, str. 62)

– rodno neutralni izrazi:

*„Wenn sie fahren, sind sie die Hingucker auf den Straßen von Lagos, Nigerias größter Stadt; **die Leute** starren ihnen dann auf die Brust, als wollten sie überprüfen, ob es wirklich Frauen sind.“* (br. 17/2019, str. 60)

*„**Menschen**, die andere **Menschen** darin coachen, wie man besser lebt.“* (br. 5/2020, str. 53)

*„Außer den rund 20 **Pflegern** und Tierärzten des Teams darf es kein Mensch betreten, dafür sorgen **Sicherheitskräfte**, die rund um die Uhr patrouillieren.“* (br. 11/2019, str. 56-57)

Iako se u tekstovima reportaža primjenjuje rodnoosjetljiv jezik, u njima se još može pronaći uporaba generičkog muškog roda. Primjerice, u reportaži u kojoj je riječ o autističnom sinu biološke psihologinje i neuroznanstvenika za upućivanje na njih dvoje i ostale znanstvenice i znanstvenike rabi se isključivo generički muški rod:

*„**Die Forscher** Kamilla und Henry Markram haben das Gegenteil bewiesen – und damit das Leben ihres Sohnes Kai verändert. [...] **Die Ärzte** untersuchten ihn. [...] Die Idee des Verlags: **Wissenschaftler** veröffentlichen ihre Erkenntnisse in Fachzeitschriften, die Studien werden geprüft und übers Netz frei verfügbar gemacht.“* (br. 6/2019, str. 58-62)

Generički muški rod u tekstovima se pojavljuje i usporedno uz uporabu rodnoosjetljivog rješenja:

*„Außer den rund 20 **Pflegern** und Tierärzten des Teams darf es kein Mensch betreten, dafür sorgen Sicherheitskräfte, die rund um die Uhr patrouillieren. [...] Dafür sind die **Pfleger** zuständig. [...] Genau wählt sie aus, wen sie als **Pflegerinnen und Pfleger** einstellt.“* (br. 11/2019, str. 56-57)

Indikativno je da se za nazive stanovnica i stanovnika određenih država gotovo isključivo rabi muški rod:

*„Alle, die hier stranden, wollen über den Ärmelkanal: darunter viele **Eritreer, Sudanesen, Afghanen, Iraner**. Vor allem Männer, einige Familien mit Kindern, wenige Frauen.“* (br. 8/2019, str. 65)

*„Während des 52 Jahre währenden Bürgerkriegs flohen Hunderttausende **Kolumbianer** nach Venezuela; jetzt, da in Kolumbien seit drei Jahren offiziell Frieden ist und die Wirtschaft anzieht, kommen **die Venezolaner**.“* (br. 18/2019, str. 56)

*„Fast alle sind jung, sechs bis acht Monate alt, **die Italiener** sagen, das Fleisch von Pferden vorm ersten Zahnwechsel schmecke besser.“* (br. 8/2020, str. 66)

Imenice koje se u reportažama pojavljuju isključivo u muškom rodu, a odnose se ili se mogu odnositi na skupine ljudi obaju spolova; su: *die Mitarbeiter (suradnici)* (br. 6/2019, str. 61; br. 11/2019, str. 58; br. 22/2019, str. 74), *die Patienten (pacijenti)* (br. 13/2019, str. 63-64), *die Siedler (doseljenici)* (br. 14/2019, str. 50-51), *die Nachbarn (susjedi)* (br. 5/2020, str. 54 [kao složenica *Sitznachbarn*]; br. 24/2020, str. 78), *die Einwohner (građani)* (br. 18/2019, str. 32; br. 11/2020, str. 40; br. 23/2020, str. 59), *die Bewohner (stanovnici)* (br. 24/2020, str. 59).

b) uporaba pridjeva

Kao i kod pisma urednice i kolumna, u reportažama se također može pronaći uporaba intenziviranih pridjeva. U tekstovima se može pronaći nekoliko oblika intenziviranih pridjeva, među ostalim, pridjevi koji su intenzivirani prilogom:

*„Irgendwann macht uns eine **sehr nette** Ärztin auf und erklärte, sie seien mit der Diagnostik noch nicht fertig.“* (br. 21/2020, str. 58)

*„Lebensmittel sind für sie **nahezu unerschwinglich**, die Preise, die seit Jahren aufgrund der Inflation im Land steigen, sind explodiert, ...“* (br. 23/2020, str. 59)

Kao i kod prethodnih tekstnih vrsta, posebno treba istaknuti pridjeve intenzivirane prilogom so:

*„Und sie ist **so nett**. [...] Sonja Niemann freute sich darüber, dass sie bei den Events **so wahnsinnig nette** Teilnehmer*innen getroffen hat.“* (br. 5/2020, str. 53, 56)

„Man könnte meinen, Andrea und Hans-Peter hätten nie etwas anderes gewollt als **so eine große Familie**.“ (br. 18/2020, str. 72)

Osim toga, tekstovi također sadrže nizove pridjeva:

„Die Sorge um sie, die Kontrollanrufe, die **panische, fünfstündige** Anreise, wenn sie nicht erreichbar ist, sind für mich Alltag geworden.“ (br. 5/2019, str. 84)

„Sieht man von oben auf das Land, sieht es aus wie ein Flickenteppich: neben dem Dschungelgrün liegen **riesige, sandrote** Brachen.“ (br. 59/2019, str. 59)

„...erklärt Nuala in diesem **weichen, mädchenhaften** Tonfall.“ (br. 12/2020, str. 90)

Iako se u reportažama može pronaći mnogo manje slučajeva uporabe intenziviranih pridjeva i nizova pridjeva, u slučajevi u kojima se rabe također služe izazivanju emocija i održavanja zanimanja čitateljica i čitatelja.

c) kohezija i koherencija

U analiziranim reportažama kohezija i koherencija ispravno se ostvaruju prilikom uporabe rodnoosjetljivog jezika. Kohezija se u ovom slučaju ostvaruje, među ostalim, anaforičkom uporabom osobnih zamjenica:

„**Das Mädchen Muzghan** hat am Ende des langen Reisetages alle Zeichen vergessen. Mit gesenkten Blick sitzt **sie** am frühen Abend auf der Bettkannte in einem Einzelzimmer der kinderchirurgischen Station des Evangelischen Krankenhauses Hamm.“ (br. 13/2019, str. 63)

„**Nour** ist eine **große, selbstbewusste Frau**; auch wenn strenge Falten ihren Mund rahmen, geht etwas Kraftvolles von **ihr** aus, ein starker Wille.“ (br. 22/2019, str. 68)

„Es begann alles mit einem Brief, den **die Staatsanwältin Ji Hyuon Seo**, 46, im Januar 2018 in das Intranet ihrer Behörde stellte. Darin beschuldigte **sie** einen hochrangierten Kollegen, **sie** auf einer Beerdigung 2010 wiederholt betatscht zu haben.“ (br. 1/2020, str. 65)

Kohezija se, osim toga, ostvaruje katafориčkom uporabom osobnih zamjenica:

„**Sie** habe schon viele Siege errungen, doch die größten Erfolge gewinne sie im Kopf, sagt **Nuala Moore** aus dem irischen Hafentädtchen Dingle.“ (br. 12/2020, str. 87)

„Zum siebten Mal bitten wir **Sie, liebe Leser*innen**, in diesem Jahr um Ihre Unterstützung für syrische Flüchtlingskinder.“ (br. 23/2020, str. 58)

Osim zamjenicama, kohezija se ostvaruje parafrazom:

„**Muzghan, das humpelnde Mädchen**, das vor einigen Wochen noch so verloren auf der Krankenhausbettkante saß...“ (br. 13/2019, str. 64)

„Im Widerstand gegen Norte Energia waren sich **Dorfbewohner*innen**, anfangs einig. **Männer, Frauen und Kinder** blockierten die Transamazonica, das Straßenbauprojekt, das einmal Brasilien mit Peru verbinden soll.“ (br. 14/2019, str. 51)

Poteškoće u pogledu kohezije, a time i koherencije nastaju, međutim, kod uporabe generičkog muškog roda. Posebice kada se u istom tekstu za iste referentne osobe istodobno rabe rodnoosjetljiva rješenja i generički muški rod:

„Gegen 14 Uhr fahren die Volunteers von Care4Calais, einer anderen britischen Hilfsorganisation vor. Fast 30 **Schüler** aus London, alle um die 17, sind diesmal mit ihren Lehrerinnen dabei. Den ganzen Morgen haben **sie** kleine, nagelneue Rucksäcke mit Spenden gepackt, Unterhosen, Snacks, T-Shirts, nach Größen sortiert und mit Aufklebern gekennzeichnet Jetzt bilden **sie**, an Händen gefasst, vor der geöffneten Lieferwagentür einen Korridor, in dem sich die Flüchtlinge aufreihen, um sich einer nach dem anderen einen Rucksack abzuholen. Einige **Schüler** wirken angespannt, andere aufgekratzt. [...] Was die jungen **Britinnen und Briten** hier lernen würden: ...“ (br. 8/2019, str. 66)

Iako su u ovom primjeru uporabljena odgovarajuća kohezivna sredstva za upućivanje na učenike, iz posljednje rečenice navedenog primjera, koja se nalazi u idućem odlomku teksta, prilikom upućivanja na imenicu *Schüler* u prethodnom odlomku parafrazom *junge Britinnen und Briten* vidljivo je da referentne osobe imenice muškog roda u množini – *Schüler* – nisu isključivo osobe muškog već i osobe ženskog spola. I dok je kohezija ispravno ostvarena zamjenicom *sie* u prvom odlomku, kohezivno sredstvo parafraze *junge Britinnen und Briten* stvara poteškoće u pogledu koherencije teksta, odnosno čitateljicama i čitateljima nije odmah jasno da je riječ o istim referentnim osobama.

Isti se problem javlja i u sljedećem primjeru u kojem se u tekstu prvo isključivo govori o njegovateljima (*20 Pflegern*), što kod čitateljica i čitatelja stvara dojam da su zaposleni isključivo muškarci, dok je u nastavku teksta riječ o njegovateljicama i njegovateljima (*Pflegerinnen und Pfleger*).

*„Außer den rund 20 **Pflegern** und Tierärzten des Teams darf es kein Mensch betreten, dafür sorgen Sicherheitskräfte, die rund um die Uhr patrouillieren. [...] Dafür sind die **Pfleger** zuständig. [...] Genau wählt sie aus, wen sie als **Pflegerinnen und Pfleger** einstellt.“* (br. 11/2019, str. 56-57)

Iz navedenog proizlazi da uporaba generičkog muškog roda stvara poteškoće s koherencijom teksta, tj. da unatoč uporabi ispravnih kohezivnih sredstava, dolazi do poteškoća u prijenosu ispravnog smisla.

7.1.4 Intervju

Kao i u ostalim dosad obrađenim tekstnim vrstama, rodnoosjetljiv jezik u velikoj se mjeri primjenjuje i u tekstovima intervjua, i kod novinarki i novinara i kod njihovih sugovornica i sugovornika. Međutim, i u ovim se tekstovima osim preporučenih rodnoosjetljivih rješenja može utvrditi uporaba generičkog muškog roda. Budući da je u intervjuiima komunikacija dijaloška, primjeri će unutar analize biti prikazani prema sudionicima intervjua.

a) imenovanje osoba

Za imenovanje osoba u intervjuiima se rabe različita rješenja kojima se ostvaruje rodnoosjetljiv jezik. U slučaju specifične referencije, posebice profesijskih imenica, rabe se imenske riječi za imenovanje osoba koje svojim rodom odgovaraju spolu referentne osobe. To je prije svega vidljivo pri imenovanju sugovornica i sugovornika u slučaju osobe koja intervjuiira:

*„Gerontopsychologin **Katja Warhei** gibt Auskunft [...] **Dr. Katja Werheid** ist **Professorin** für klinische Neuropsychologie und Gerontopsychologie an der Humboldt-Universität zu Berlin, arbeitet am Klinikum Ernst von Bergmann in Potsdam sowie als **selbstständige Therapeutin**.“* (br. 5/2019, str. 90-91)

*„Ein Gespräch mit **Autorin Julia Friedrichs** über Gerechtigkeit, Moral und warum es so wichtig ist, offen über Geld zu reden [...] **Julia Friedrichs** ist **Journalistin, Autorin**“*

(u.a. „*Gestatten: Elite*“, 288 S., 10 Euro, Piper) und **Filmemacherin**.“ (br. 22/2019, str. 92, 94)

„*Wie wir für und gegen uns essen, erklärt **Ernährungsmediziner Prof. Christian Sina** [...] **Prof. Dr. Christian Sina** ist **Leiter** des Instituts für Ernährungsmedizin am Universitätsklinikum Schleswig-Holstein*“ (br. 13/2019, str. 159)

„**Chefarzt Wolf Lütje** über Geburten zwischen Traum und Traumatisierung [...] **Dr. Wolf Lütje** ist **Chefarzt** am Amalie Sieveking-Krankenhaus in Hamburg. Dort hat er die **Kaiserschnitt**rate um ein Drittel auf 20 Prozent gesenkt. **Er** ist **Präsident** der Deutschen Gesellschaft für Psychosomatische Frauenheilkunde und Geburtshilfe und hat sieben Kinder.“ (br. 8/2020, str. 147-148)

Za upućivanje na osobe obaju spolova u tekstovima intervjua može se pronaći nekoliko preporučenih rješenja. Tako u tekstovima i osobe koje intervjuiraju i intervjuirane osobe rabe izričito navođenje obaju rodova:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„*Was raten Sie Frauen für den **Arzt/Ärztin-Besuch**?*“ (br. 14/2019, str. 15)

„*Hat man in der Apotheke vielleicht sogar besser als **Ärztin oder Arzt** im Blick, welche Arzneien jemand nimmt?*“ (br. 22/2019, str. 140)

„*Wie erleben Ihre **Patientinnen und Patienten** dieses Umdenken?*“ (br. 2/2020, str. 96)

„*Welche Menschen gehören in das Raster des **Narzissten bzw. der Narzisstin**?*“ (br. 24/2020, str. 131)

○ **intervjuirane osobe:**

„*Meine **Mitstreiterinnen und Mitstreiter**, aber vor allem viele andere, geben mir das Gefühl, das Richtige zu tun.*“ (br. 6/2019, str. 105)

„***Er oder sie** weiß einfach, dass es so ist, dass jemand hinter **ihm oder ihr** her ist etwa.*“ (br. 8/2019, str. 137)

„Ich kenn viele **Politikerinnen und Politiker**, die sich auch persönlich fragen, ob es das wert ist.“ (br. 13/2019, str. 126)

„Wenn man die Typen kennt, wird es einem leichter fallen, mit den vermeintlichen **Macken des Kollegen oder der Kollegin** umzugehen.“ (br. 17/2019, str. 120)

„Menschen, die genau verstehen, was **der oder die Jugendliche** durchmacht, und die auf dem Weg manchmal schon eine paar Schritte weiter sind.“ (br. 5/2020, str. 134)

Osim izričitog navođenja obaju rodova, upućivanje na osobe obaju spolova u analiziranim tekstovima ostvaruje se skraćanim oblikom sa zvjezdicom (*):

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Um ihn zu verstehen, forschen **Wissenschaftler*innen** derzeit in der Arktis.“ (br. 24/2019, str. 16)

„Sind es meistens die Städte selbst bzw. deren **Politiker*innen**, die autofreie Zonen wollen, oder sind es eher Initiativen aus der Bevölkerung? [...] In Ottensen scheinen die Fronten ziemlich verhärtet. Auch die **Befürworter*innen** reagieren extrem, angeblich wurden schon Autofahrer beschimpft.“ (br. 3/2020, str. 17)

„Und pro Jahr wirft **jede*r** von uns im Schnitt 85 Kilo Lebensmittel weg.“ (br. 21/2020, str. 135)

○ **interviewirane osobe:**

„In Läden mit hohen Verkaufstheken übersehen mich die **Verkäufer*innen**.“ (br. 17/2019, str. 15)

„In England zum Beispiel gilt man als „Young Carer“ und trägt auch einen entsprechenden Ausweis mit sich, **der Lehrer*innen** und andere Mitmenschen auf die starke Zusatzbelastung hinweist.“ (br. 20/2019, str. 19)

„Die Expedition läuft ein gutes Jahr. Sie hat sechs Abschnitte zu denen jeweils ein Austausch von **Wissenschaftler*innen** stattfindet.“ (br. 24/2019, str. 17)

„Aber auch in der Berichterstattung werden oft Fronten aufgebaut: **Fußgänger*innen** gegen Auto, Auto gegen Fahrrad, Fahrrad gegen Lkw.“ (br. 3/2020, str. 17)

„Ja, sogar sehr gut. **Die Schüler*innen** bekommen jeweils 100 000 Euro Spielgeld, mit dem sie sich fiktiv an der Börse ausprobieren können.“ (br. 18/2020, str. 114)

Uz izričito navođenje obaju rodova i skraćenog oblika sa zvjezdicom (*), u analiziranim intervjuima za imenovanje osoba obaju spolova rabe se i zamjenski oblici, i to:

– poimeničeni pridjev množine:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Trotzdem fordern wir als **Erwachsene** dieses Verschwimmen sogar noch, indem wir Märchen erzählen oder vom Weihnachtsmann. Warum eigentlich?“ (br. 8/2019, str. 137)

„Eine Studie der Uni Witten-Herdecke hat 2018 ergeben, dass rund 480.000 Kinder und **Jugendliche** zwischen zehn und 19 Jahren eine*n **Angehörigen** pflegen.“ (br. 20/2019, str. 19)

„Mit Entlastungen für **Ärmere**, sagt die Ökonomin Claudia Kemfert.“ (br. 1/2020, str. 14)

○ **interviewirane osobe:**

„80 Prozent der **Pflegebedürftigen** werden immer noch von **Angehörigen** gepflegt.“ (br. 5/2019, str. 91)

„**Die Betroffenen** sind in ihrer Weltauffassung genauso sicher wie Gesunde.“ (br. 8/2019, str. 137)

„Wir können als **Einzelne** viel tun, aber letztlich muss Veränderung auf der großen Ebene her.“ (br. 11/2019, str. 19)

„**Die Organisierten** können super realistische Timelines entwickeln.“ (br. 17/2019, str. 121)

– poimeničeni particip I. množine:

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„Jeder Zweite hat inzwischen Ressentiments gegenüber **Asylsuchenden**.“ (br. 13/2019, str. 126)

„In Ihrem Buch schreiben Sie, wie erschüttert **die Ausbrechenden** durch die Trennung oft sind.“ (br. 15/2020, str. 80)

○ *interviewirane osobe:*

„Grundsätzlich entwickeln **junge Pflegende** oftmals starke Selbstzweifel und auch ein dauerhaftes Gefühl der Überforderung.“ (br. 20/2019, str. 19)

„Deswegen ist es mir so wichtig, **die Heranwachsenden** damit nicht allein zu lassen.“ (br. 24/2019, str. 132)

„Weil **die Umstehenden** fürchten, dass ihnen das auch passieren könnte.“ (br. 15/2020, str. 80)

– poimeničeni particip II. množine:

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„Ich kenne Familien, da gibt's beim Übern des Instruments oder bei Tisch kein Pardon, aber es werden menschliche Werte gelebt, das Kümmern um Benachteiligte beispielsweise.“ (br. 18/2019, str. 16)

„Ihr habt in der Gemeinschaft geregelte Jobs und seid offiziell **Angestellte** der Findhorn Stiftung.“ (br. 18/2019, str. 93)

„Wie haben die **Beschäftigten** auf das neue Modell reagiert?“ (br. 21/2020, str. 94)

○ *interviewirane osobe:*

„Außerdem gibt es starke Familiengesetze, die dazu führen, dass alle **Beteiligten** nur hören und sehen, was sie hören und sehen wollen.“ (br. 14/2019, str. 96)

„Ein Beispiel dafür sind die Netzkampagnen, die für ein Wahlrecht kämpfen, das Menschen mit Behinderung und psychische **Erkrankte**, die betreut werden, nicht länger ausschließt.“ (br. 17/2019, str. 15)

– apstrakcija:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Aber es ist doch gerade **die junge Generation**, die derzeit auf die Straße geht.“ (br. 11/2019, str. 19)

„Dabei nutzt die in Frankreich geborene Tochter einer Kongolesin und eines Italieners ihre Prominenz geschickt und zählt inzwischen zu den bekanntesten **Persönlichkeiten** der Mode- und Beautyszene, wenn es um Diversity und Frauenrechte geht.“ (br. 23/2020, str. 84)

– rodno neutralni izrazi:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Heute erreichen Sie über Ihre Social-Media-Kanäle an die 30 000 **Menschen**. Was regt Sie am meisten auf?“ (br. 17/2019, str. 15)

„Und das soll reichen, um mich als **Mensch** zu beschreiben?“ (br. 17/2019, str. 119)

„Sie unterrichten **Einzelpersonen**, aber auch Unternehmen darin, wie sie krisenfest werden.“ (br. 12/2020, str. 82)

○ **intervjuirane osobe:**

„Man braucht nur vier bis sechs Prozent der **Bevölkerung**, um genug Unordnung zu erzeugen, um die politische Richtung zu ändern.“ (br. 11/2019, str. 19)

„Die Psychologie der **Patientenschaft** unterscheidet sich, wir haben bei uns sicher eine höhere Anspruchshaltung.“ (br. 8/2019, str. 97)

„Dass also **Menschen** mit ihren Hoffnungen und Leidenschaften für ihre Ideen brennen – ich glaube, das schafft auch Leidenschaft für politische Ideen.“ (br. 13/2019, str. 124)

„Wir haben verschiedene Nutritypen ermittelt, also **Menschen** mit ähnlichen Stoffwechselreaktionen.“ (br. 13/2019, str. 160)

„Gibt es an einer Fakultät **eine Person**, die das Thema wichtig findet, dann wird es gelehrt; geht **die Person** in Pension, ist es wieder weg.“ (br. 14/2019, str. 15)

„Das sprach sich rum und zog **weitere Leute** an, die von den spirituellen Freunden mehr über die Verbundenheit mit der Natur und dem Universum lernen wollten.“ (br. 18/2019, str. 92)

„Ich kenne nicht nur die 20 **Leute** aus der eigenen Klasse, sondern erlebe, dass es auf der Welt sehr wohl noch andere gibt, die so sind und so aussehen wie ich.“ (br. 24/2019, str. 132)

– kratice:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Die **Pharmazie-Profis** haben sich doch bislang noch nicht so hervorgetan. Warum jetzt die „Geheimtipps von der Apothekerin“?“ (br. 22/2019, str. 140)

○ **intervjuirane osobe:**

„Man denkt ja oft, **Extros** wären geselliger und **Intros** sind ein bisschen gehemmt.“ (br. 17/2019, str. 120)

– opisivanje zamjenicom *wir*:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Und warum lassen **wir** uns nicht einfach von den objektiven Fakten überzeugen und ändern unsere Einstellung?“ (br. 8/2019, str. 138)

„Und was können **wir** als Modekonsument*innen direkt tun?“ (br. 13/2019, str. 19)

„Wenn **wir** woanders sind, meinen **wir**, die Tage vergingen im Fluge, sind **wir** wieder zu Hause, kommt es uns vor, als hätte der Urlaub weig gedauert. Was passiert da in unserem Kopf?“ (br. 20/2019, str. 130)

○ *intervjuirane osobe:*

„**Wir** fühlen uns wohler, wenn **wir** Sinn erkennen in dem, was **wir** erleben. Aber **wir** Gesunden können Dinge länger offen lassen“ (br. 8/2019, str. 138)

„Ich glaube, dass **wir** dringend wieder ein starkes Verständnis von Regierung brauchen. Im Moment habe ich nicht das Gefühl, dass **wir** eine aktive Regierung haben.“ (br. 13/2019, str. 126)

„Und wenn **wir** diese Inforationen plötzlich anders zusammenbringen, erlaubt **uns** das, aus unseren üblichen Denkmustern auszubrechen, die Welt und sich selber neu zu erleben.“ (br. 23/2020, str. 19)

Unatoč uporabi rodnoosjetljivih jezičnih rješenja, u analiziranim je tekstovima intervjuja za imenovanje osoba utvrđena također uporaba generičkog muškog roda, ponajprije kod intervjuiranih osoba.

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„Nun hat es in meiner Freiburger Jugend schon **Millionäre und Sozialhilfeempfänger** gegeben, deren Lebensumfeld sich kaum überschneitt.“ (br. 22/2019, str. 92)

○ *intervjuirane osobe:*

„Wie mit **Kollegen und Freunden** sollten wir aber auch mit unseren Eltern kommunizieren – auf Augenhöhe. [...] Und im Streitfall, wenn Angehörige sich nicht einigen können, kann man **Mediatoren** hinzuziehen.“ (br. 5/2019, str. 91)

„Ich glaube aber, dass transparente und unter breiter Beteiligung **aller Experten** – also **Mediziner, Gesundheitsökonomien, Patientenorganisationen und Zivilgesellschaft** – etablierte Kriterien einen wichtigen Beitrag darstellen können, gerecht zu verteilen.“ (br. 8/2019, str. 97)

„Wir alle haben manchmal private Vorstellungen, die **unsere Freunde** nicht teilen. [...] So schließen **Wahnpatienten** zum Beispiel schneller als Gesunde auf darin liegende Bedeutungen. [...] Dann versuche ich immer wieder mal **dem Patienten** meine eigene Realität und die, die in meiner Welt geteilt wird, zu vermitteln.“ (ibid., str. 137, 138)

„Bei der Recherche für mein Buch über **Erben** habe ich mit **Anwärttern** auf Millionenvermögen gesprochen, die nicht einmal genau wussten, was in ihrer Familie zu verteilen ist.“ (br. 22/2019, str. 93)

„Sexuelle Freizügigkeit ist dabei natürlich ein Thema. **Die Studenten** aus Dänemark, Schweden oder den Niederlanden behaupten oftmals, dass es in ihrer Heimat auch in diesem Punk überhaupt keine Tabus mehr gäbe. [...] Wenn ich **meinen Studenten** erkläre, was ein Denk-Tabu ist, frage ich sie: „Könnt ihr euch vorstellen, mit eurem Bruder oder eurer Schwester zu schlafen?“ Das ruft wirklich immer Entsetzen hervor, und zwar völlig unabhängig, aus welchem Land **die Seminar-Teilnehmer** kommen.“ (br. 11/2020, str. 71)

U jeziku intervjuiranih osoba generički muški rod dolazi do uporabe čak u obliku preporučenog rodnoosjetljivog rješenja, primjerice poimeničenog participa I., međutim, uporaba isključivo muškog roda jednine ne osigurava upućivanje na osobe obaju spolova:

„Es muss schon beiden Seiten klar sein, worauf sie sich einlassen als **Fragender** und als **Erzählender**.“ (br. 14/2019, str. 96)

U tekstovima se mogu pronaći i primjeri kada se na iste referentne osobe upućuje generičkim muškim rodnom i rodnoosjetljivim rješenjem:

„In einer Umfrage von 2019 unter 2000 **Teilnehmern** sagten 64 Prozent der **Brit*innen**, der Brexit würde ihre Psyche beschädigen. [...] Wie sieht die Zukunft aus für die **Briten**?“ (br. 23/2019, str. 19)

b) uporaba pridjeva

Kao i kod prethodno obrađenih tekstnih vrsta, u intervjui se, i kod osoba koje intervjuiraju i kod intervjuiranih osoba, također može utvrditi uporaba intenziviranih pridjeva čija je funkcija izazivanje emocija i pojačavanje izjava, a mogu se pronaći u obliku pridjeva intenziviranih priložima:

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„Im Nordpolarmeer zeigt sich der Klimawandel **besonders dramatisch**.“ (br. 24/2019, str. 16)

„Ist der Widerstand gegen entsprechende Projekte im Autoland Deutschland **besonders groß**?“ (br. 3/2020, str. 17)

„Gibt es in unserer **extrem freizügigen** Zeit eigentlich noch Tabus? [...] Das ist **wirklich problematisch**.“ (br. 11/2020, str. 69, 70)

„Tatsächlich berichten Menschen nach einem Trip of von **sehr positiven** Gefühlen: Verbundenheit, Freude, Liebe. Wie kommt das?“ (br. 23/2020, str. 19)

„Aber es gibt ja auch Verbindungen, die **ziemlich toxisch** sind, und trotzdem sind es Verbindungen.“ (br. 26/2020, str. 154)

○ *interviewirane osobe:*

„Wir sind beide **zutiefst politische** Menschen, es flogen häufig die Fetzen, aber die Leidenschaft fürs Diskutieren verbindet uns auch.“ (br. 6/2019, str. 105)

„Es war beispielsweise lange Zeit **absolut undenkbar**, Gewalt in der Familie anzusprechen.“ (br. 11/2020, str. 70)

I u intervjuima se, prije svega u jeziku intervjuiranih osoba, kao i kod prethodno obrađenih tekstnih vrsta rabe pridjevi intenzivirani prilogom so:

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„Psychodelika sind Drogen, vor denen uns unsere Eltern immer gewarnt haben. Was macht sie für Sie **so interessant**?“ (br. 23/2020, str. 19)

○ *interviewirane osobe:*

„Eine **so umfassende** Forschungsexpedition mitzumachen, ist auf jeden Fall ein Traum.“ (br. 24/2019, str. 17)

„Heute sage ich, gut, dass er **so massiv** war.“ (br. 12/2020, str. 83)

„Ihr hattet **so viel** Sex in eurem Leben, **so viel** Saß! Ihr seid für **so viele** Jahre erotische Wesen gewesen.“ (br. 15/2020, str. 81)

„Die waren **so unbequem** und haben jedes Mal laut geklackert, wenn ich auf die Toilette gegangen bin.“ (br. 18/2020, str. 114)

„Und dann traf ich auch **so unglaubliche** Leute wie den Designer Azzedine Alata, die mir halfen Vertrauen aufzubauen, und mir die guten Seiten dieser Branche zeigten.“ (br. 23/2020, str. 84)

„Wenn die Wahl zwischen verschiedenen Optionen **so einfach** wäre, weil die eine gut ist und die andere schlecht, hätte man eh kein Problem.“ (br. 24/2020, str. 101)

Ista funkcija pojačavanja izjava i izazivanja zanimanja i emocija kod čitateljica i čitatelja postiže se nizovima pridjeva:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Der **schwer kranke, über 90-jährige** Vater einer Freundin hat in den letzten Monaten vor seinem Tod noch eine Immuntherapie bekommen.“ (br. 8/2019, str. 96)

„Bisher findet man aber bei Instagram vor allem Bilder von **schönen, schlanken, perfekten** Menschen. Eine Scheinwelt.“ (br. 24/2019, str. 132)

○ **intervjuirane osobe:**

„Wer streng erzogen wurde, tritt eher für eine **strafende, kontrollierende** Politik ein, die kein Problem darin sieht, Überlegenheit auszunutzen und Ressourcen auszubeuten. wo immer es geht.“ (br. 18/2019, str. 15)

„Ich war **durchgängig körperlich geschwächt und wahnsinnig müde**.“ (br. 20/2019, str. 19)

„Es gibt hierzu eine Studie aus dem letzten Jahr, dass Jugendliche sehr wohl wissen, dass Instagram eine **total irreal**e Welt ist, aber es ist für sie ein Zufluchtsort.“ (br. 24/2019, str. 132)

„Man redet sich ein, wie **großartig, liebevoll und einfühlsam** man ist, obwohl der Partner so **hilflos, schwierig und egoistisch** ist.“ (br. 5/2020, str. 92)

c) kohezija i koherencija

U odnosu na rodnoosjetljiva leksička sredstva za imenovanje osoba kohezija se u analiziranim tekstovima intervjuja ispravno ostvaruje. Kohezivna sredstva koja se rabe su anaforička uporaba odnosnih i osobnih zamjenica:

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„**Meine Mutter** lebt allein, ihr Mann ist vor Kurzem mit Demez ins Heim hezogen. Wann spreche ich mit **ihr**, wie **sie** sich die nächsten Jahre vorstellt?“ (br. 5/2019, str. 90)

„Sie unterrichten **Einzelpersonen**, aber auch Unternehmen darin, wie **sie** krisenfest werden.“ (br. 12/2020, str. 82)

„Gehen wir zu **denjenigen, die** verlassen werden. **Sie** scheinen ja im Vorfeld oft eine Nähe verweigert zu haben?“ (br. 15/2020, str. 80)

○ *interviewirane osobe:*

„Ich kenn viele **Politikerinnen und Politiker, die** sich auch persönlich fragen, ob es das wert ist.“ (br. 13/2019, str. 126)

„Weil **die Umstehenden** fürchten, dass **ihnen** das auch passieren könnte.“ (br. 15/2020, str. 80)

„**Die Schüler*innen** bekommen jeweils 100 000 Euro Spielgeld, mit dem **sie** sich fiktiv an der Börse ausprobieren können.“ (br. 18/2020, str. 114)

Uz zamjenice kao kohezivno sredstvo rabi se parafraza:

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„**Ihre Mutter** ist ein CSU-Urgestein: **Barbara Stamm**, bis letztes Jahr **Präsidentin des Bayerischen Landtages**. [...] **Claudia Stamm**. **Die Politikerin** im Café des Hotels

„Mariandl“ in München. **Die 48-Jährige** lebt mit ihren Kindern etwas außerhalb in Ottobrunn.“ (br. 6/2019, str. 105, 106)

„Deutschland hat jetzt seit fast 14 Jahren **eine Kanzlerin**. Wäre es denn jetzt ein Rückschritt, wenn nach **Frau Merkel** tatsächlich ein Mann käme?“ (br. 13/2019, str. 126)

○ **intervjuirane osobe:**

„Wir haben verschiedene **Nutritypen** ermittelt, also **Menschen** mit ähnlichen Stoffwechselreaktionen.“ (br. 13/2019, str. 160)

„Ich hatte zum Beispiel **eine Patientin, ein junges Mädchen**, das plötzlich grundlos panische Angst entwickelte, sie könnte vergewaltigt werden.“ (br. 14/2019, str. 96)

„In Belgien stagniert die Zahl **der Beschäftigten** in Behinderten-Werkstätten, **die Menschen** erhalten dort den Mindestlohn; in Deutschland dagegen gibt es immer mehr Mitarbeiter*innen in diesen Einrichtungen, und ihr Lohn liegt fast immer unter dem gesetzlichen Minimum.“ (br. 17/2019, str. 15)

Uporaba kohezivnih sredstava ujedno osigurava koherenciju teksta odnosno ispravan prijenos značenja i smisla teksta čitateljicama i čitateljima.

Problemi u pogledu kohezije i koherencije tekstova, međutim, nastaju pri uporabi generičkog muškog roda za imenovanje osoba, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Nun hat es in meiner Freiburger Jugend schon **Millionäre und Sozialhilfeempfänger** gegeben, **deren** Lebensumfeld sich kaum überschneidet.“ (br. 22/2019, str. 92)

Iako je kohezija ispravno ostvarena uporabom odnosne zamjenice, zbog uporabe generičkog muškog roda tekst ostaje dvosmislen, tj. nije moguće jednoznačno zaključiti identitet referentnih osoba jer one mogu biti isključivo muškarci ili mogu uključivati i žene.

○ **intervjuirane osobe:**

„Ich glaube aber, dass transparente und unter breiter Beteiligung aller **Experten** – also **Mediziner, Gesundheitsökonom, Patientenorganisationen und Zivilgesellschaft** – etablierte Kriterien einen wichtigen Beitrag darstellen können, gerecht zu verteilen. Wir haben **schwedische Ärztinnen und Ärzte** befragt, und von **ihnen** wird das gut aufgenommen. Diese Prioritätskataloge sind allerdings auch nur Vorschläge, was auf jeden Fall empfohlen wird und was nicht; **die Mediziner** können davon abweichen. **Sie** haben weiterhin Behandlungsfreiheit.“ (br. 8/2019, str. 137, 138)

Iako je u prvoj rečenici kohezija ispravno ostvarena kohezivnim sredstvom parafraze (*Mediziner, Gesundheitsökonom, Patientenorganisationen und Zivilgesellschaft*), zbog uporabe muškog roda (*Mediziner, Gesundheitsökonom*) u parafrazi i referenta *Experten* postoji dvosmislenost jesu li osobe na koje se upućuje isključivo muškarci ili je riječ o generičkoj uporabi muškoga roda. S druge strane, u drugoj rečenici zbog izričitog navođenja obaju rodova (*schwedische Ärztinnen und Ärzte*) ne postoji sumnja o referentnim osobama, međutim ostaje nejasno jesu li oni također referentne osobe imenice *Experten*, kao i odnosi li se u trećoj rečenici imenica muškog roda u množini (*die Mediziner*) podjednako na žene i muškarce ili isključivo na muškarce.

U sljedećem primjer također dolazi do problema zbog parafraze u muškom rodu:

„Viele **Gynäkolog*innen und Hebammen** glauben, dass sie die Kinder holen. **Ein guter Geburtshelfer** ist aber ein stiller Begleiter.“ (br. 8/2020, str. 148)

U prvoj rečenici za imenovanje osoba uporabljen je skraćeni oblik sa zvjezdicom i imenica u ženskom rodu na koje se u surečenici ispravno referira zamjenicom u množini *sie*. Međutim, u idućoj rečenici rabi se parafraza muškog roda u jednini zbog čega nije posve jasno odnosi li se ona isključivo na muškarce, pogotovo uzme li se u obzir da je jedan od koreferenata imenica *Hebamme* koja je ženskoga roda. Stoga u ovom primjeru ni kohezija ni koherencija nisu ispravno ostvarene.

7.1.5 **Preporuke iz kulture**

Preporuke iz kulture odnose se na preporuke glazbe, knjiga te filmova i serija. U analiziranim tekstovima preporuke rodnoosjetljivog jezika, uz nekolicinu generičkih muških rodova, dosljedno se primjenjuju.

a) imenovanje osoba

U pogledu specifične referencije imenovanje osoba u tekstovima u skladu je s preporukama za rodnoosjetljiv jezik, odnosno rodovi imenskih riječi za imenovanje osoba odgovaraju spolu osobe na koju se odnose:

*„Ich freue mich sehr über jedes Buch der **Thriller-Autorin Ursula Poznanski**, aber diesmal habe ich ein bisschen gefremdelt.“* (br. 5/2019, str. 57)

*„Die **Juristin Ruth Bader Ginsberg**, heute 85, kämpfte stets gegen eine Frauen diskriminierende Gesetzgebung.“* (br. 6/2019, str. 67)

*„**Autor Jon Wray** recherchierte in Afghanistan für ein Sachbuch, als er von einem Mädchen hörte, das angeblich auf Seiten der Mudschahedin kämpfte.“* (ibid., str. 69)

*„**Pielina Wanjiru Schindler** ist diplomierte **Geografin**. Sie ist aber auch im Stiftungsbeirat von Viva con Agua, **Feminismus-Aktivistin** – und vor allem: **Musikerin**.“* (br. 20/2019, str. 72)

*„Als **Zoologin** hat **Delia Owens** bislang über Afrikas Tierwelt publiziert.“* (br. 3/2020, str. 68)

*„Als **Schauspielerin** ziemlich groß, als **Sängerin** auch: **Jasmin Tabatabai**“* (br. 12/2020, str. 50)

Za razliku od ostalih tekstnih vrsta, za upućivanje na osobe obaju spolova u preporukama iz kulture ne rabi se izričito navođenje obaju rodova, već skraćeni oblik sa zvjezdicom (*):

*„Und hat eine besondere Beziehung zu bestimmten **Künstler*innen**.“* (br. 22/2019, str. 65)

*„Deshalb laden sie sich für ihr Projekt Roseaux, dessen zweite CD wenig originell „Reseaux II“ (Tou Tu Tard) heißt, befreundete Vokalist*innen ein, und die sind spitze.“* (br. 24/2019, str. 65)

*„Ich habe, treue **Leser*innen** wissen das, von Zeit zu Zeit einen Hang zu schwermütiger Musik.“* (br. 8/2020, str. 76)

„Ein Geschenk für deutsche **Zuschauer*innen**, denn wer außerhalb des Vereinigten Königreichs geboren ist, kennt Charles Dickens‘ teils autobiographischen Roman häufig nur vom Titel her.“ (br. 21/2020, str. 51)

„Dolly hat sich jede Menge **Duettpartner*innen** eingeladen: Willie Nelson, Michael Bublé, ihr Patenkind Miley Cyrus...“ (br. 26/2020, str. 86)

„Was denken **Psycholog*innen** wirklich über ihre **Patient*innen**?“ (ibid., str. 87)

Osim toga, za imenovanje osoba obaju spolova u tekstovima se rabe i zamjenski oblici:

- poimeničeni pridjev množine:

„In diesem Fall aus der Sicht zweier **Hinterbliebener**.“ (br. 20/2019, str. 74)

- poimeničeni particip I. množine:

„Als der Galerist Eduard Wettengel, ein alter Bekannter von Karlina und ehemaliger Student von Ziva, ebenfalls auftaucht, kommt das sensible Gleichgewicht der **Trauernden** ins Wanken.“ (br. 8/2020, str. 74)

- rodno neutralni izrazi:

„Leider ist das Buch stilistisch schlicht geraten, aber was den Plot angeht, wird Dicker seine **Fans** nicht enttäuschen.“ (br. 8/2019, str. 59)

„Wie fühlt es sich eigentlich an, wenn, **ein Mensch**, den man liebt, plötzlich rechtem Gedankengut anhängt?“ (br. 11/2019, str. 60)

„Da sind sie zwei einander fremde **Menschen**, die zwei getrennte Leben führen.“ (br. 1/2020, str. 59)

„Die Live-Aufnahme von der legendären Tour, die die wunderbare Mezzosopranistin Joyce DiDonato letztes Jahr mit der Oper und einer **Starbesetzung** (u.a. Franco Fagioli und Jakub Józef Orliński) machte, funkelt mit Esprit.“ (br. 5/2020, str. 61)

„Die behutsamen Wendungen des Drehbuchs überraschen immer wieder, und dem starken **Schauspiel-Trio** zuzusehen, ist eine einzige Freude.“ (br. 12/2020, str. 52)

Unatoč tomu što se preporuke za rodnoosjetljiv jezik poštuju kod specifične referencije na pojedinačne osobe i rabe preporučena rješenja za imenovanje osoba obaju spolova, u tekstovima se ipak mogu pronaći rijetki slučajevi uporabe generičkog muškog roda:

*„Sie protokolliert abgehörte Gespräche von **Nazi-Sympathisanten**, die von einem Agenten angestachelt, sich auf die deutsche Übernahme von England vorbereiten.“* (br. 6/2019, str. 68)

*„Dort hat seine Oma alle **Mitbewohner**, die auch jüdische **Vorfahren** haben, und aus diesem Grund aus der Ex-Sowjetunion nach Deutschland auswandern konnten, fest im Griff.“* (br. 11/2019, str. 63)

*„Resi schreibt für ihre älteste Tochter auf, was so alles schiefgehen kann im Leben: das Wohnbauprojekt der alten Clique, das Schreiben über **Freunde**, die einem dann beleidigt den Mietvertrag kündigen, obwohl man Mutter einer Großfamilie ist, und der Traum, seine „Schäfchen im Trockenen“ zu haben, obwohl man ein Absteiger-Kind ist.“* (br. 13/2019, str. 71)

*„Für **Popmusiker** zählen in der Hauptsache immer noch Verkaufszahlen.“* (br. 17/2019, str. 66)

*„Irgendwann kommt **jeder Künstler** an einen Punkt, an dem **er** sich entscheiden muss, wie viel **er** von sich zeigt.“* (br. 18/2019, str. 60)

*„Das kleine Land am Kaukasus hat aber auch einige Exportschlager: junge , extrem talentierte **Musiker**.“* (br. 20/2019, str. 73)

*„Das Interessante an „The Peanut Butter Falcon“ sind **die Schauspieler**.“* (br. 1/2020, str. 59)

*„Wer solche **Freunde** hat, braucht keine **Feinde** mehr.“* (br. 3/2020, str. 68)

*„Regisseur Spike Lee („BlacKKKlansman“) macht einmal mehr, was er am besten kann: **die Zuschauer** in weniger bekannten Kapiteln afroamerikanischer Geschichte unterrichten und sie gleichzeitig über alle Maße unterhalten.“* (br. 18/2020, str. 80)

b) uporaba pridjeva

Analizirani tekstovi preporuka iz kulture obiluju pridjevima, posebice intenziviranim pridjevima koji se u tekstovima javljaju u nekoliko oblika. Kao pridjevi intenzivirani drugim pridjevom:

„Das ist *energetischer Pop und Soul mit allerlei anderem Einfluss, ein bisschen wie bei Pink. **Richtig gut.***“ (br. 11/2019, str. 61)

„Denn *Filmmacherin Norra Fingscheidt hat für ihr sorgfältig recherchiertes und auf der Berlinale ausgezeichnetes Spielfilm-Debüt eine **unfassbar talentierte** Hauptdarstellerin gefunden.*“ (br. 20/2019, str. 74)

„Das ist leicht: zum einen dieser *herzerreißende, bitter realistische* Film über ein Mädchen, das in kein (Pflege-)System zu passen schein, einfach weil das System nicht für sie gemacht ist.“ (br. 1/2020, str. 59)

„Anna Katharina Hahn erzählt in ihrem *erbarmungslos gutem* Roman „Aus und davon“ vom Ausnahmezustand namens Familie.“ (br. 18/2020, str. 78)

„Sie ist ganz *schön großartig.*“ (br. 24/2020, str. 65)

Osim drugim pridjevom, intenziviraju se prilozima:

„Dabei ist die *Kriminalhandlung irgendwie egal (niemand hat Mitleid mit dem Opfer), aber was den Roman lesenswert macht, ist die teils sehr komische, teils erbarmungslose* Schilderung und hoch qualifizierten, erfolgreichen Frauen und Mütter, die sich einer männlichen Berufswelt unterwerfen müssen und trotzdem gute Miene zum bösen Spiel machen.“ (br. 12/2020, str. 55)

„Das ist *sehr lustig und sehr anrührend – und sehr stylish!*“ (br. 23/2020, str. 70)

Posebice prilgom so:

„Die *Entwicklung, die die Beziehung der beiden Frauen nimmt, ist zwar zu keinem Moment nachvollziehbar, wird aber irgendwann so irre, dass man einfach nicht mehr wegschauen kann.*“ (br. 11/2019, str. 64)

„Es gibt gerade jetzt **so viele** Spitzenfilme zu sehen – allein auf dieser Doppelseite stehen nur Highlights!“ (br. 21/2020, str. 51)

„Es war alles **so schön**: vier Kinder, ein Leben auf dem Land.“ (br. 23/2020, str. 72)

Kod preporuka iz kulture posebno je uočljiva uporaba pridjeva kojima se izražava divljenje i odobravanje. Javljaju se pojedinačno ili se njima intenzivira drugi pridjev. Posebno treba istaknuti pridjeve *traumhaft*, *fantastisch*, *grandios*, *faszinierend*, *herrlich*, *wunderbar*, *herzzerreißend*, *großartig* i *hinreißend* koji se u tekstovima najčešće rabe:

„„Olympic Girls“ (Soulfood) heißt das neue Album von Fullbrook & Co., es wärmt das Herz mit **traumhaft schönen** Melodien zwischen Indie-pop und Easy Listening und klingt ein bisschen nach den 60ern.“ (br. 5/2019, str. 58)

„„Stan & Ollie“ ist eine **traumhaft schöne** Hommage an zwei unserer Kindheitslegenden geworden.“ (br. 11/2019, str. 63)

„Ich finde die Platte **fantastisch**, besonders.“ (br. 6/2019, str. 71)

„Regisseur Todd Phillips und sein Hauptdarsteller haben mit „Joker“ einen **fantastischen** Film gemacht.“ (br. 2/2019, str. 66)

„Wer hätte gedacht, dass ein Lied über Greyerzer Ziegen eine so umhauen könnte? **Grandios**.“ (br. 8/2019, str. 55)

„Dazu gibt es **grandiose** Musik.“ (br. 5/2020, str. 61)

„Der Deutsch-Iraner Arash Safalan, bereits bekannt für sein Album „ÜberBach“, macht das auf „This is (not) Beethoven“ (Modern Recordings) auf ziemlich **grandiose** Art.“ (br. 18/2020, str. 77)

„Von „Rise Columbia“ bis „YankeeDoodle Dandy“ ist dies eine **faszinierende** Reise in Amerikas Musikgeschichte.“ (br. 24/2019, str. 65)

„Es ist spannend und berührend geworden – und gibt einen **faszinierenden** Einblick in diese eigene, geschlossene Welt mitten in New York.“ (br. 8/2020, str. 72)

„„Zuviel und nie genug“ heißt ihr **faszinierendes** POTUS-Psychogramm.“ (br. 26/2020, str. 88)

„Auch darin, **herrlich monothematische** Alben zu machen.“ (br. 11/2020, str. 46)

„Die jazzigen Lieder drehen sich um Tiere und Tierisches, vom Einhornsnitzel bis zu Geisterreihern, und natürlich gibt es ein Wiederhören mit den **herrlich trotteligen** Mitgliedern des „Chors der Romantiker e.V.““ (br. 11/2020, str. 47)

„Die heißt wenig originell „Album No. 8“ (Warner), erzählt aber in **herrlich opulentem** Breitwandsound von den Großartigkeiten der Liebe – und von Rissen in Herzwänden, wenn sich die Liebe mal laut, mal leise wieder verabschiedet.“ (br. 23/2020, str. 68)

„60 **herrlich persönliche** Miniaturen über Kleider und Leute – und natürlich Elke.“ (br. 26/2020, str. 88)

„Dabei ist in jeder Szene das Vergnügen zu spüren, dass der alte irische Filmemacher-Haudegen Neil Jordan („Interview mit dem Vampir“) und sein Cast bei der Arbeit hatten – vor allen voran die **wunderbare** Isabelle, die hier wirklich alle Register zieht.“ (br. 11/2019, str. 64)

„Die Live-Aufnahme von der legendären Tour, die die **wunderbare** Mezzosopranistin Joyce DiDonato letztes Jahr mit der Oper und einer Starbesetzung (u.a. Franco Fagioli und Jakub Józef Orliński) machte, funkelt mit Esprit.“ (br. 5/2020, str. 61)

„Es ist ein **wunderbar** melancholisches, nordisch-folkelig zurückgenommenes Lebenszeichen.“ (br. 8/2020, str. 76)

„Und der eben jetzt mit 40 eine **wunderbar** abgründige Platte hingelegt hat, Pop, Indie, Folk, Elektro, Philosophie: alles drin. Toll.“ (br. 21/2020, br. 54)

„**Herzerreißend** schön und endlich zum Abspielen zu Hause.“ (ibid., str. 77)

„Ihr Roman ist so viel mehr als eine Geschichte aus dem Krieg, er ist eine **herzerreißende** Liebeserklärung an Söhne und Mütter.“ (br. 8/2019, str. 58)

„Das ist **großartig**, spannend und ziemlich wichtig.“ (br. 15/2020, str. 48)

„Leider nicht live am Broadway (selbst vor Corona war es unmöglich Karten zu bekommen), aber auch die gefilmte Version ist **großartig**.“ (br. 26/2020, str. 88)

„Link hat daraus einen **hinreißenden** Film über das (Nie-richtig-) Ankommen im Exil und den großen Mut eines jeden flüchtenden Menschen gemacht (das darf man ruhig auch aktuell lesen), gesehen mit den Augen des Kindes Anna.“ (br. 1/2020, str. 58)

„Alles an ihr ist **unfassbar hinreißend**.“ (br. 26/2020, str. 88)

Od pridjeva kojima se izražava divljenje u preporukama iz kulture mogu se pronaći sljedeći pridjevi:

„Maddalena Del Gorbo holt ihn zum Glück aus der Versenkung und spielt Werke, die Esterházy bei den renommiertesten Komponisten bestellte. **Zauberhaft**.“ (br. 17/2019, str. 67)

„Ein **vortrefflicher** Roman.“ (br. 18/2019, str. 62)

„Eine streng religiöse Mutter (stark: Nicole Kidman) und ihr Mann schicken ihren geliebten Sohn (**atemberaubend** wie immer: Lucas Hedges) in eine furchtbare christliche Therapieeinrichtung, wo er von seiner Homosexualität geheilt werden soll – in dem aufrichtigen Glauben, damit das Beste für ihr Kind zu tun.“ (br. 5/2019, str. 60)

„Und der ist **toll**.“ (br. 11/2020, str. 46)

„Auch mit dem **famosen** dritten Album.“ (br. 11/2020, str. 47)

„Das ist **entzückend** und bohrt sich mit Widerhaken in Ohr und Seele, jedenfalls bei mir.“ (br. 23/2020, str. 69)

Budući da u preporukama iz kulture autorice i autor izravno daju svoje mišljenje o najnovijoj glazbi, knjigama i filmovima, ne iznenađuje iznimno velika uporaba pridjeva kojima se pojačava mišljenje kako bi se čitateljicama i čitateljima približilo određeno djelo. Uporabom intenziviranih pridjeva potkrepljuju preporuke koje daju, čime kod čitateljica i čitatelja izazivaju veće zanimanje.

c) kohezija i koherencija

Kohezija se u slučaju rodnoosjetljivog imenovanja osoba u tekstovima preporuka iz kulture ispravno ostvaruje. Od kohezivnih sredstava u tekstovima se pojavljuje anaforička i kataforička uporaba zamjenica:

„Niemand schafft es wie die **Costa-Buchpreisträgerin Kate Atkinson**, ihre englischen Landsleute mit einer so süchtigmachenden Mischung aus Ironie, Zuneigung und wohltdosierter Nüchternheit zu beschreiben. Ihr neuer Roman „Deckname Flamingo“ erzählt das Leben von **Julia Armstrong**, die als junge Frau im Zweiten Weltkrieg beim MI5 anheuert: ...“ (br. 6/2019, str. 68)

„Rate, wer zum Essen bleibt“ ist eine überspitzte, bitterböse Gesellschaftskomödie von Phillip Tingler aus der Welt **der Privilegierten**. Denen wünscht man jedenfalls von Herzen eine Connie, die ihnen zeigt, wo der Hammer hängt.“ (br. 24/2019, str. 68)

„Sie sind gerade auch in separaten (großartigen Filmen im Kino zu sehen: **Nina Hoss** in „Pelikanblut“, **Lars Eidinger** in „Persischstunden“.“ (br. 23/2020, str. 70)

Osim uporabe proforma kao kohezivnog sredstva, u odnosu na imenske riječi za imenovanje osoba u testovima također se može pronaći djelomična rekurencija:

„Ich freue mich sehr über jedes Buch der **Thriller-Autorin Ursula Poznanski**, aber diesmal habe ich ein bisschen gefremdelt. Statt der alleinerziehenden Ermittlerin Beatrice Kaspary, die mir sehr ans Herz gewachsen ist, schickt **Poznanski** eine neue Heldin ins Rennen, und zwar in ihrer Heimatstadt Wien.“ (br. 5/2019, str. 57)

Jedno od najčešće rabljenih kohezivnih sredstava u tekstovima preporuka iz kulture je parafraza koja se rabi za pojedinačne osobe, kao i u slučajevima imenovanja osoba obaju spolova.

„Wer immer noch bei dem Namen Sarah Kuttner an **die Viva-Moderatorin** denkt (so wie ich sehr lange), dem sei gesagt, dass sich **die 40-Jährige** eine vollkommene zweite Karriere als Romanautorin aufgebaut hat.“ (br. 8/2019, str. 58)

„**Aminahs** Dorf wird von Menschenräufern überfallen. **Die junge Frau** wird verschleppt.“ (br. 11/2019, str. 64)

„So rein beruflich lief es richtig gut für **Adel Tawil** in den, sagen wir mal vergangenen 16 Jahren: Ich + Ich, „Lieder“, Platz eins für das zweite Solo-Album... Es ist wirklich kein Wunder, dass **der Berliner mit ägyptisch-tunesischen Wurzeln** bei Solo-Platte Nummer drei eine ziemlich breite Brust hat.“ (br. 14/2019, str. 56)

„*Amy, Roberta, Jill und Karen sind top ausgebildet, aber seit fast zehn Jahren dreht sich alles nur noch um die Familie, selbst wenn sie sich nach Abwurf der Kinder in der Schule im Café treffen. [...] Auch wenn die Protagonistinnen in der City auf eher hohem Niveau leiden, liest man Wolitzers leichtfüßig erzähltes Buch mit Vergnügen, denn sie verurteilt nie und rührt immer wieder.*“ (br. 24/2019, str. 67)

„*Noch ein Star! Und noch einer und noch einer. [...] Unter anderem: Jamie Lee Curtis, Toni Colette, Daniel Craig und Don Johnson (ja, echt, der aus „Miami Vice“!). [...] Wer's war? Hm. Vermutlich ein Star.*“ (br. 11/2020, str. 48)

„*Dolly hat sich jede Menge Duettpartner*innen eingeladen: Willie Nelson, Michael Bubl , ihr Patenkind Miley Cyrus... Kitschig und toll.*“ (br. 26/2020, str. 86)

Uporaba navedenih kohezivnih sredstava, osim ispravne kohezije, takoder podržava ostvarivanje ispravne koherencije teksta. Rodnoosjetljivo imenovanje osoba i uporaba odgovarajućih kohezivnih sredstava osiguravaju prijenos i razumijevanje ispravnog značenja i smisla teksta.

Kao i kod ostalih tekstnih vrsta, poteškoće u pogledu kohezije i koherencije javljaju se prilikom uporabe generičkog muškog roda za imenovanje osoba. U idućem primjeru kohezivno sredstvo proforme ispravno je uporabljeno kako bi upućivalo na imenicu *Freunde*, stoga je kohezija ispravno ostvarena. Međutim, zbog činjenice da imenica *Freunde* predstavlja imenicu muškog roda, u množini smisao teksta ostaje dvosmislen u pogledu referentnih osoba imenice, odnosno čitateljice i čitatelji ne znaju obuhvaća li imenica *Freunde* isključivo muškarce ili i žene.

„*Resi schreibt für ihre älteste Tochter auf, was so alles schiefgehen kann im Leben: das Wohnbauprojekt der alten Clique, das Schreiben über Freunde, die einem dann beleidigt den Mietvertrag kündigen, obwohl man Mutter einer Großfamilie ist, und der Traum, seine „Schäfchen im Trockenen“ zu haben, obwohl man ein Absteiger-Kind ist.*“ (br. 13/2019, str. 71)

U sljedeća dva primjera poteškoće s koherencijom uzrokuje imenovanje osoba generičkim muškim rodnom (*jeder Künstler, junge, extrem talentierte Musiker*) koje se zatim parafrazira ženskim osobnim imenom (*Marika Hackman, Mariam Batsashvili*) odnosno profesijskom imenicom ženskog roda (*die Pianistin*). Zbog neslaganja roda između koreferenata tekst je

dvosmislen, s obzirom na to da se može tumačiti da su imenicama muškog roda kao referentne osobe uključene žene o kojima je u tekstovima riječ, kao i da nisu.

*„Irgendwann kommt **jeder Künstler** an einen Punkt, an dem **er** sich entscheiden muss, wie viel **er** von sich zeigt. **Marika Hackman** hat sich auf ihrem dritten Album „Any Human Friend“ (Universal) für bedingungslose Offenheit entschieden.“* (br. 18/2019, str. 60)

*„Das kleine Land am Kaukasus hat aber auch einige Exportschlager: **junge, extrem talentierte Musiker**. **Mariam Batsashvili** gehört dazu; seit **die junge Pianistin** 2014 den Liszt Wettbewerb gewann, stürmt sie die Konzertbühnen der Welt.“* (br. 20/2019, str. 73)

U tekstovima se također pronalaze primjeri u kojima uporaba muškog roda za osobe obaju spolova uzrokuje dvosmislenost teksta. U sva tri primjera riječ je o glumicama i glumcima na koje se zajedno upućuje generičkim muškim rodnom u množini (*Hauptdarsteller*, *Schauspieler* i *Darsteller*). U sva tri primjera žene nisu izričito navedene, zbog čega se mogu tumačiti da nisu referentne osobe imenica muškoga roda.

*„Der Fokus liegt auf einem Ehepaar (**Yong Mei, Wang Jingchun**), das seinen Sohn verloren hat und ihn durch einen Adoptivsohn zu ersetzen sucht – bis dahin zum identischen Vornamen. [...] Zu Recht wurden **beide Hauptdarsteller** auf der Berlinale ausgezeichnet.“* (br. 23/2019, str. 57)

*„Das Interessante an „The Peanut Butter Falcon“ sind **die Schauspieler**. Die Hauptrolle von Zak spielt **Zack Gottsagen**, ein hochtalentierter junger Mann mit Down Syndrom. Unterstützt wird er von **Shia Labeouf** („Nymphomaniac“) und **Dakota Johnson** („Fifty Shades of Grey“) in überraschen einnehmenden Rollen.“* (br. 1/2020, str. 59)

*„**Sie** sind gerade auch in separaten (großartigen Filmen im Kino zu sehen: **Nina Hoss** in „Pelikanblut“, **Lars Eidinger** in „Persischstunden“. In „Schwesterlein“ spielen **diese beiden wunderbaren Darsteller** erstmals gemeinsam – ein Zwillingpaar, der Bruder ist todkrank.“* (br. 23/2020, str. 70)

7.1.6 *Zaključak*

Iz prikaza analize pojedinačnih tekstnih vrsta proizlazi da se preporuke i smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika u časopisu *Brigitte* u velikoj mjeri poštuju. Dosljedno se poštuju kod specifične referencije odnosno imenovanja konkretnih osoba i njihovih profesijskih imenica. U odnosu na imenovanje osoba obaju spolova i upućivanja na njih od preporučenih rješenja rabe se izričito navođenje, skraćeni oblik izričitog navođenja sa zvjezdicom (*), kao i zamjenski oblici poimeničenih pridjeva, participa I. i. II. te rodno neutralni izrazi i u manjoj mjeri apstrakcija.

U odnosu na uporabu skraćenog oblika sa zvjezdicom (*) treba spomenuti da se on u tekstovima časopisa *Brigitte* rabi i s imenicama koje odstupaju od tvorbe ženskog roda dodavanjem nastavka na muški rod, zbog čega se, kao što je spomenuto u poglavlju 4.4.1., u takvim slučajevima preporučuje izričito navođenje obaju rodova, kako bi se izbjegle gramatičke greške koje mogu nastati, kao što je vidljivo iz sljedećeg primjera:

*„Viele **Gynäkolog*innen** und Hebammen glauben, dass sie die Kinder holen. Ein guter Geburtshelfer ist aber ein stiller Begleiter.“* (br. 8/2020, str. 148)

Imenica *der Gynäkologe* ubraja se među imenice čiji se ženski oblici ne tvore izravnim dodavanjem nastavka *-in* za ženski rod na muški oblik imenice, stoga je umetanje zvjezdice (*) između fleksijskog morfema imenice *der Gynäkologe* i nastavka za ženski rod množine neispravno te ne daje rješenje koje bi obuhvaćalo oba roda, pogotovo imajući na umu da množina imenice *der Gynäkologe* glasi *die Gynäkologen* te da prilikom uporabe zvjezdice (*) kao skraćenog oblika izričitog navođenja obaju rodova treba postojati slaganje u broju između imenice muškog roda i nastavka za ženski rod.

Osim toga, kod neodgovarajuće uporabe zvjezdice (*) također može doći do poteškoća s čitanjem teksta, što je vidljivo iz sljedećeg primjera:

*„Glauben Sie, dass es bald Standard sein wird, **eine*n Intimitäts-Koordinator*in** am Set zu haben wenn es Nackt- und Sexszenen gibt?“* (br. 8/2020, str. 19)

U ovom slučaju zvjezdica (*) je kod neodređenog člana ispravno umetnuta između člana ženskog roda i nastavka za muški rod, kao što je i kod imenice ispravno umetnuta između imenice muškog roda (*Koordinator*) i nastavka za ženski rod (*-in*). Međutim, zbog nepoklapanja redosljeda rodova kod člana i imenice dolazi do poteškoća s čitanjem. Ta bi se poteškoća mogla

riješiti izričitim navođenjem članova u muškom i ženskom obliku uz skraćeni oblik sa zvjezdicom (*): *einen oder eine Intimitäts-Koordinator*in*.

Iako se u časopisu pronalaze različiti načini rodnoosjetljivog imenovanja osoba, treba također istaknuti da se preporuke i smjernice ne primjenjuju dosljedno kao što je vidljivo iz primjera isključive uporabe generičkog muškog roda ili naizmjenične uporabe rodnoosjetljivih rješenja i generičkog muškog roda. Uporaba muškog roda za imenovanje osoba izravno utječe na koheziju i koherenciju tekstova. Kao što je vidljivo iz primjera, čak kada je kohezija ispravno ostvarena odgovarajućim kohezivnim sredstvima, nije zajamčena koherencija teksta jer uporabom muškog roda tekst ostaje dvosmislen. Pri uporabi rodnoosjetljivih rješenja kohezija i koherencija ispravno su ostvarene, čime je zajamčeno i ispravno razumijevanje značenja i smisla. Može se, stoga, zaključiti da, kako bi čitateljice i čitatelji imali ispravnu predodžbu o referentnim osobama, je li riječ o osobama muškog, ženskog ili obaju spolova, u tekstu se moraju rabiti odgovarajuća rodnoosjetljiva rješenja za imenovanje osoba.

Unatoč poteškoćama u uporabi skraćenog oblika sa zvjezdicom (*) i uporabe generičkog muškog roda, uporaba različitih rodnoosjetljivih rješenja dokazuje osviještenost novinarki i novinara te uredništva časopisa o potrebi i važnosti uporabe rodnoosjetljivog jezika.

7.2. Časopis Der Spiegel

Nakon analize tekstova tjednika *Der Spiegel* uvodno se može zaključiti da se smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika ne poštuju dosljedno, tj. da se u slučajevima kada referentne osobe uključuju ili mogu uključivati i žene za imenovanje osoba pretežno rabi generički muški rod. U vezi s tim treba napomenuti da je u ožujku 2021. jedan broj tjednika bio posvećen pitanju rodnoosjetljivog jezika te je u jednom od članaka istaknuto da su rodnoosjetljivi znakovi (veliko I, kosa crta, zvjezdica) u tekstovima časopisa rijetkost, da se češće naizmjenično rabe muški i ženski rod te raste uporaba neutralnih izraza, dok se u internoj komunikaciji rabe svi oblici rodnoosjetljivog jezika⁴⁷. Iz ovoga proizlazi da uredništvo tjednika ne propisuje uporabu rodnoosjetljivog jezika već je svakoj novinarki i svakom novinaru prepuštena odluka o tome hoće li rabiti rodnoosjetljiv jezik.

⁴⁷ Der Spiegel, br. 10, 6. ožujka 2022., *liebe Lesende*, str. 15.

7.2.1 *Pismo urednika*

Za razliku od časopisa *Brigitte*, pismo urednika tj. uvodnik u tjedniku *Der Spiegel* ne potpisuje glavni urednik časopisa, već jedan od urednika ili urednica pojedinih redakcija i u njemu obrađuje jednu od aktualnih tema broja. Nakon analize 24 uvodnika može se zaključiti da se rodnoosjetljiv jezik ne primjenjuje dosljedno.

a) imenovanje osoba

U pogledu imenovanja osoba i upućivanja na njih, rodnoosjetljiv jezik u tekstovima poštuje se isključivo kada je riječ o specifičnoj referenciji i u tom slučaju rod imenske riječi za imenovanje osoba odgovara spolu osobe na koju se odnosi, npr.:

*„Darüber gibt es selbst anderthalb Jahre nachdem **Kanzlerin Merkel** das Ende alter Gewissheiten in einer Bierzeltrede thematisiert hat, noch keine ernsthafte Diskussion.“*
(br. 1/2019, str. 8)

„Der amerikanische Ökonom Clayton M. Christensen hat untersucht, welche Unternehmen in Zeiten der Digitalisierung Erfolg haben.“ (br. 10/2019, str. 6)

*„Die dubiosen 100 000 Mark in bar, die Wolfgang Schäuble den CDU-Vorsitz kosteten. Seine **Nachfolgerin** wurde **Angela Merkel**, die damit letzten Endes fast 14 Jahre Kanzlerschaft auch einem Spendenskandal verdankt.“* (br. 18/2019, str. 6)

*„Ja, **Norbert Walter-Borjans** hatte vor Jahren seine Momente bundesweiten Ruhms, als er als **Finanzminister** von Nordrhein-Westfalen Jagd auf Steuerhinterzieher machte.“*
(br. 50/2019, str. 8)

*„**Kommissionspräsidentin Ursula von der Leyen** nennt Griechenland den „Schild Europas“.“* (br. 11/2020, str. 6)

*„**Familienministerin Franziska Giffey** und die Länder beauftragten einen Arbeitskreis.“* (br. 18/2020, str. 6)

*„Ausgerechnet **George W. Bush**, **Trumps** Vorvorgänger, dessen Invasion in den Irak den Niedergang einleitete, sprach diese Woche davon, dass Ungerechtigkeit und Angst dem Land die Luft abschnürten.“* (br. 24/2020, str. 8)

„Aber wenn man sich wie **SPD-Chefin Saskia Esken** an die Seite einer Kolumnistin stellt, die Polizeibeamte auf den Müll wünscht, sollte man sich nicht wundern, wenn am Ende die Populisten von rechts gewinnen.“ (br. 27/2020, str. 8)

„Weil klar war, „dass jede Woche zählt“, wie **Biontech-Chef Uğur Şahin** schon im Oktober sagte.“ (br. 51/2020, str. 8)

Međutim, prilikom imenovanja osoba obaju spolova odnosno upućivanja na njih, preporuke za uporabu rodnoosjetljivog jezika rijetko se poštuju i primjenjuju. Unatoč tomu, u analiziranim tekstovima pronalaze se primjeri uporabe nekih od preporučenih rješenja.

U tekstovima se tako mogu pronaći sljedeći primjeri izričitog navođenja obaju rodova:

„Nach einer gewissen Normalität in der Verteilung von Spitzenämtern wäre das nächste Ziel, es besser zu machen – **jeder und jede** für sich.“ (br. 30/2019, str. 6)

„Gesprochen hat ihn Greta Thunberg im vergangenen Jahr, 56 Jahre nach dem Reverend, auf dem Wirtschaftsforum in Davos vor **den mächtigsten Männern und Frauen** dieser Welt. [...] Aufgewachsen im Getto in Houston, Community College, eine kurze Zeit Mitglied einer Hip-Hop-Crew, ein bewaffneter Raubüberfall, vier Jahre Haft, der Umzug nach Minneapolis, aus dem Süden in den Norden, wie es schon so viele seiner **schwarzen Brüder und Schwestern** getan haben, um ein neues Leben zu beginnen.“ (br. 24/2020, str. 8)

„In 51 von 71 Jahren Bundesrepublik hat die Union **den Kanzler oder die Kanzlerin** gestellt.“ (br. 45/2020, str. 8)

Za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanje na njih u tekstovima, osim izričitog navođenja oba roda, rabe se zamjenski oblici, i to:

– poimeničeni pridjev množine:

„Dort, wo außer **den Betroffenen** so echt keiner hinschaut wenn eine Redaktion geschlossen oder fusioniert wird.“ (br. 10/2019, str. 6)

„**Konservative** bauten bei Wahlen bisher darauf, **Rechten** das Wasser abzugraben, indem sie sich ihnen inhaltlich und rhetorisch annäherten.“ (br. 22/2019, str. 8)

„Dass gültige Haftbefehle gegen 500 **Rechtsradikale** bis heute nicht vollstreckt sind, zeugt von einer befremdlichen Nachsichtigkeit und Halbherzigkeit der deutschen Justiz.“ (br. 26/2019, str. 6)

„In dieser aufgeheizten Lage könnte Merkel mit ihrer Erfahrung, Nüchternheit und Unabhängigkeit von Parteizwängen **die Bequemen** aufrütteln und den **Wütenden** Grenzen aufzeigen.“ (br. 38/2019, str. 6)

„Und Deutschland kann mehr Menschen aufnehmen, notfalls auch in einer Koalition der **Willigen**. Das könne wir uns schon noch zutrauen: ein Kontingent der **Schwächsten** und am schlimmsten **Betroffenen**.“ (br. 11/2020, str. 6)

„Zweitens muss der Staat **Selbstständigen**, denen eine Kredit nicht hilft, auch mit direkten Geldzahlungen beistehen.“ (br. 13/2020, str. 6)

„Für mich als Kind hatte das nichts Ernstes, es war ein Spiel, eine Art Räuber und Gendarm für **Erwachsene**.“ (br. 41/2020, str. 6)

„Seit Wochen wird beklagt,, dass zu viele Menschen sterben, dass jedes Leben zählt, dass Hunderte **Tote** am Tag nicht bloß eine Statistik sein dürfen.“ (br. 51/2020, str. 8)

– poimeničeni particip I. množine:

„Regierungshandeln muss transparent sein, **die Handelnden** sind dem Volk gegenüber rechenschaftspflichtig.“ (br. 42/2019, str. 8)

„Und auch jetzt, wo das Coronavirus die Wirtschaft in einen nie gekannten Stillstand zwingt, wollen **die Regierenden** mit weitreichenden Zusagen Vertrauen schaffen.“ (br. 13/2020, str. 6)

– rodno neutralni izrazi:

„Im Jahr 2017 starben 409 **Menschen** auf den deutschen Autobahnen, bei fast der Hälfte, also 181, war der Grund eine unangemessen hohe Geschwindigkeit.“ (b. 5/2019, str. 10)

„Und so legten **die Fachleute** diese Woche brav ein autofreundliches Minimalpapier vor.“ (br. 14/2019, str. 8)

„Als würde der Rassismus nicht grassieren, als würden **Menschen mit dunkler Haut** nicht tagtäglich belästigt und verunglimpft, als würden AfD-Politiker nicht vom „Umbau der einheimischen Bevölkerung“ fantasieren.“ (br. 38/2019, str. 6)

„Der Preis, den Deutschland und Europa für den Moment der Humanität 2015 gezahlt haben, war ungeheuer hoch – die Spaltung der EU, vielleicht sogar bis zum Brexit, das Erstarken der Rechtspopulisten in vielen EU-Ländern, in Deutschland hat sich die AfD im Parteiensystem etabliert, die Volksparteien haben große Teile ihrer **Wählerschaft** verloren, auch wegen der Flüchtlingsfrage.“ (br. 11/2020, str. 6)

„Wäre nicht Zeit gewesen, auch solche **Lehrkräfte** für digitalen Fernunterricht fortzubilden, denen dazu bisher jeder Zugang fehlte und deren Betreuungsleistung während des Lockdowns darin bestand, per Mail einmal in der Woche Arbeitsblätter zu verschicken? [...] Vom ohnehin überforderten **Lehrpersonal** zu erwarten, neben der Vermittlung von Wissen auch eine lückenlose Hygieneaufsicht zu gewährleisten, wäre Selbsttäuschung.“ (br. 33/2020, str. 6)

– opisivanje zamjenicom *wir*:

„Das Ergebnis einer solchen Debatte könnte auch sein, dass **wir** bereit sind, mit Risiken zu leben.“ (br. 1/2019, str. 8)

„Vielleicht erinnern **wir** uns mal kurz daran, wer nach dem Kriegsende den Wiederaufbau Deutschlands mitfinanziert hat.“ (br. 15/2020, str. 6)

– apstrakcija:

„Wie gut die Vorkehrungen und die Information der Familien sind, hängt allein vom Engagement der **Schulleitung** ab.“ (br. 33/2020, str. 6)

S obzirom na njihov mali broj, navedeni su svi primjeri uporabe rodnoosjetljivih rješenja za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanje na njih. U ostalim slučajevima rabi se isključivo generički muški rod. Pritom posebno treba istaknuti da se imenice *der Bürger, der Wähler, der Politiker* pojavljuju isključivo u muškom rodu množine kada se njima upućuje na osobe obaju spolova, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera:

„Die Regierung ist nicht dazu da, **die Bürger** zur Vernunft zu zwingen. [...] Der Erfolg von Union und SPD als große Volksparteien gründete lange Zeit darauf, dass sie wussten, was sie **den Bürgern** zumuten könne und was nicht.“ (br. 5/2019, str. 10)

„Vielleicht braucht es dieses warnende Beispiel, damit **Verleger und Politiker und Bürger** begreifen, was auf dem Spiel steht, wenn Zeitungen sterben.“ (br. 10/2019, str. 6)

„Zugleich würden **die Bürger** nur moderat belastet, weil das Aufkommen aus der Steuer rückerstattet werden soll, etwa in Form eines jährlichen Klimaschecks zu Weihnachten. [...] Wer sich weigert, den Verbrauch fossiler Brennstoffe zu versteuern, muss **die Bürger** mit neuen Auflagen, Gesetzen und Verboten traktieren. [...] Das würde den Ärger womöglich noch vergrößern, und so beginnen **die schwarz-roten Klimapolitiker** umzudenken.“ (br. 14/2019, str. 8)

„Doch werden sie erwischt, verstärkt das den fatalen Eindruck vieler **Bürger**, die Politik sei vor allem für die großen Unternehmen da. [...] Doch nicht als eigene Welt der Parteien, **der Berufspolitiker**, die vom Rest abgeschottet Entscheidungen treffen, auf einem Raumschiff, in einem Treibhaus. Nein, Politik muss aus der Gesellschaft kommen, und selbstverständlich gehören Unternehmen zur Gesellschaft, als **Arbeitgeber**, als **Akteure** mit ökonomischen Interessen. [...] Die Wirtschaft kann ihre Interessen nicht nur über Parteispenden durchsetzen, sondern auch über Lobbyarbeit gegenüber **Politikern**, über die fachliche Beratung von Ministerien. Zudem wechseln **Manager** in die Politik und **Politiker** in die Wirtschaft. [...] Ein Register sollte ausweisen, welcher **Politiker** welchen **Lobbyisten** wann getroffen hat.“ (br. 18/2019, str. 6)

„Mit **Politikern**, die diesen Staat verachten, ist kein Staat zu machen. [...] Die größte Herausforderung für etablierte Parteien wird es sein, **Wähler** zurückzugewinnen, die an Rechtspopulisten verloren hingen, was - je nach Land - etwa zwischen einem Zehntel und einem Drittel der Bevölkerung ist. [...] Wenn **Bürger** die Wahl haben zwischen dem Original und der Kopie, wählen sie das Original. Die Konsequenz, die die bürgerlichen Parteien daraus ziehen sollten, kann nicht sein, Themen, die **Bürger** umtreiben, wie Migration oder Kriminalität, den Rechten zu überlassen. Demokraten müssen eigene Konzepte entwickeln und den **Wählern** stärker als bisher deutlich machen, worin sich diese von jenen Rechten unterscheiden.“ (br. 22/2019, str. 8)

„Merkels Rede wäre die Chance gewesen, **die Bürger** auf teure Einschnitte einzustimmen und „Klimaleugnern“ klare Ansagen zu machen. [...] Doch sogar auf den letzten Metern ihrer Kanzlerschaft, unangefochten in der CDU, getragen von hohen Beliebtheitswerten und umgeben von einer Gesellschaft, deren Klimasensibilität ausgeprägter ist denn je, will Merkel **den Bürgern** bloß nichts zumuten. [...] Oder wie lässt sich erklären, dass ausgerechnet Merkel, die die jüngsten Ostwahlen **wie wenige Politiker** verstehen und erklären kann, dazu bis heute schweigt. [...] Die **ihre Bürger** 2015 aufforderte, Flüchtlingen „ein freundliches Gesicht zu zeigen“? [...] Als würde der Rassismus nicht grassieren, als würden Menschen mit dunkler Haut nicht tagtäglich belästigt und verunglimpft, als würden **AfD-Politiker** nicht vom „Umbau der einheimischen Bevölkerung“ fantasieren.“ (br. 38/2019, str. 6)

„Warum sollten **die Bürger** in Berlin, Madrid und Paris Verständnis aufbringen, wenn ihr Steuergeld via Brüssel and EU-Regierungen fließt, die offen gegen Minderheiten hetzen?“ (br. 30/2020, str. 6)

„Sie durfte die Freiheit **ihrer Bürger** einschränken, weil es um Leben und Tod ging. [...] Auch mit Blick auf jene 28 Prozent **der Bürger**, denen die Corona-Politik laut ZDF-Politbarometer sogar zu lasch ist, die schärferen Maßnahmen verlangen.“ (br. 37/2020, str. 8)

„Verantwortliche **Politiker** dürfen diese Gelegenheit nicht leichtfertig verspielen.“ (br. 41/2020, str. 6)

„Damit begibt er sich argumentativ in die Nähe von Rechtspopulisten wie Donald Trump oder der AfD, die gern einen Gegensatz zwischen dem „Volk“ und den **Politikern** in den Hauptstädten konstruieren, um sich selbst als Anwälte der Bevölkerung aufspielen zu können.“ (br. 45/2020, str. 8)

Iz navedenih primjera vidljivo je da se te tri imenice isključivo rabe u muškome rodu množine te se može zaključiti da se rabe generički, iako postoje njihove ženske inačice *die Bürgerinnen*, *die Wählerinnen*, *die Politikerinnen* koje bi, da su izričito navedena oba roda, osigurale vidljivost žena u tekstovima, kao i upućivanje na njih.

U tekstovima se muški rod rabi čak kada je iz konteksta jasno da referentne osobe nisu isključivo muškarci, kao što dokazuju sljedeći primjeri:

„Am 18. Juni dieses Jahres entschieden **die Richter** des Europäischen Gerichtshofs (EuGH), dass seine Straßenabgabe rechtswidrig ist. Sie war als Wahlkampfschlager für die CSU konzipiert, aber das Gesetz aus dem Hause Scheuer wurde so schlecht konstruiert, dass **die Richter** zu keinem anderen Urteil kommen konnten: [...] Scheuer hatte nicht die Geduld, das Urteil **der Luxemburger Richter** abzuwarten.“ (br. 42/2019, str. 8)

U ovom primjeru riječ je isključivo o sucima Europskog suda (*die Richter*), iako na sudu djeluju i sutkinje, a odluku koja se navodi u samome tekstu donijelo je vijeće u sastavu sutkinja i sudaca.

U idućem primjeru imenice *Kollegen* i *Staats- und Regierungschefs* rabe se u muškome rodu, čime su kao referentne osobe isključene čelnice država i predsjednice vlada članica Europske unije:

„Das Einstimmigkeitsprinzip, das in der EU bei vielen wichtigen Entscheidungen gilt, versetzt Orbán in die Lage, **seine Kollegen** zu erpressen: Sollten die **anderen Staats- und Regierungschefs** auf einer wirksamen Rechtsstaatsklausel bestehen, werde er gegen die Corona-Hilfen sein Veto einlegen, eilte der Ungar selbstbewusst mit.“ (br. 30/2020, str. 6)

Kao i u prethodnom primjeru, u idućem uporabom isključivo imenice muškoga roda isključene su ministrice financija saveznih država:

„Doch bis heute hat sich Finanzminister Olaf Scholz mit seinen **Länderkollegen** nicht über die Kosten Einigen können.“ (br. 14/2019, str. 8)

U posljednjem primjeru uporabom generičkog muškog roda isključene su gradonačelnice njemačkih gradova:

„Derweil rufen verzweifelte **Bürgermeister** an.“ (br. 51/2020, str. 8)

Generički muški rod također se rabi za imenovanje nacija. Iznimka je imenica *die Deutschen* koja, s obzirom na to da je riječ o poimeničenom pridjevu čiji oblik množine glasi jednako za oba roda, uključuje oba roda. Može se, međutim, pretpostaviti da njezina uporaba nije rezultat brige o poštivanju rodnoosjetljivog jezika jer su sve ostale nacije navedene isključivo u muškom rodu množine:

„Sie wollten da, was Deutsche, **Franzosen, Briten, Amerikaner** schon längst haben, Demokratie, Rechtsstaat, Menschenrechte. [...] Das 19. Jahrhundert wurde von den **Briten** dominiert, das 20. zu einem großen Teil von den **US-Amerikanern**. Die **Briten** dachten damals nicht an den Export von Demokratie und Menschenrechten, sie wollten andere Völker unterwerfen, um sie auszubeuten. [...] **Die US-Amerikaner** trugen das Projekt im 20. Jahrhundert nach außen, zunächst vor allem durch den Präsidenten Woodrow Wilson im Umfeld des Ersten Weltkriegs, erfolgreicher dann nach dem Zweiten Weltkrieg, als sich erst Westeuropa und später Osteuropa demokratisierten. [...] Wer nicht mehr fordern kann, der kann immer noch werben, kann and die Vernunft **der Chinesen** appellieren.“ (br. 34/2019, str. 6)

„Das Abkommen mit der Türkei war der richtige Weg, um zu verhindern, dass sich **Millionen Syrer** auf den Weg nach Europa machen.“ (br. 11/2020, str. 6)

„Dass sie am Ende von den fleißigen deutschen Steuerzahlern beglichen werden müssten, weil **Italiener** mit Geld angeblich noch nie umgehen konnten. Die Kanzlerin hat diese Narrativ so oft bedient, dass jedes Eingeständnis an **Spanier** und **Italiener** wie eine Niederlage wirken würde. [...] Und wenn **die Europäer** nicht sofort signalisieren, dass sie sich dieser Krise gemeinsam entgegenstemmen, wird das ein Fest für Populisten, EU-Feinde und die Hedgefonds in London oder New York.“ (br. 15/2020, str. 6)

Iz navedenih primjera uporabe generičkog muškog roda vidljivo je da su žene izravno isključene kao referentne osobe, odnosno o čitateljicama i čitateljima ovisi hoće li smatrati da muški rod uključuje i žene, zbog čega tekst postaje dvosmislen jer ne prenosi jasno poruku o referentnim osobama.

b) uporaba pridjeva

Za razliku od časopisa *Brigitte*, u tekstovima uvodnika časopisa *Der Spiegel* uporaba intenziviranih pridjeva nije izražena, tj. od 48 analiziranih uvodnika mogu se pronaći u samo 12. U većini slučajeva riječ je o intenziviranju značenja pridjeva pomoću priloga, i to prije svega prilogom *so*:

„Man kann lange in der deutschen Seele forschen, um zu ergründen, warum ein Tempolimit hierzulande auf **so erbitterten** Widerstand stößt.“ (br. 5/2019, str. 10)

„Deshalb ist es **so wichtig**, dass so viele Firmen und Freiberufler wie möglich die Durststrecke überstehen.“ (br. 13/2020, str. 6)

„Der jüngste Vorschlag für das Instrument, den Ratspräsident Charles Michel erarbeitet hat, ist **so schwerfällig und schwach**, dass Orbán und seine illiberalen Kumpane im Rat gegen jeden Versuch, ihnen das Geld zu verweigern, ohne größere Probleme eine Blockade organisieren können.“ (br. 30/2020, str. 6)

„Gerade weil es **so wichtig** ist, dass die Kinder gemeinsam und unter professioneller Anleitung lernen, ist es **so frustrierend**, aus den Ferien zurückzukehren und feststellen zu müssen, dass einem niemand genau sagt, wie das gehen soll, ohne die Gesundheit zu gefährden.“ (br. 33/2020, str. 6)

„Leider sind Angela Merkels Worte selten **so deutlich** und bestimmt, in der Coronakrise war sie zuletzt fast verstummt.“ (br. 37/2020, str. 8)

Osim pridjeva čije je značenje intenzivirano prilogom *so*, u analiziranim uvodnicima pronađen je i jedan primjer intenziviranja značenja prilogom *sehr*:

„Es ist unvernünftig, aber eben auch **sehr reizvoll**, einmal das Gaspedal bis zum Anschlag durchzudrücken.“ (br. 5/2019, str. 10)

Značenje pridjeva, osim toga, intenzivira se drugim pridjevom, kao što je vidljivo iz sljedeća dva primjera:

„Schlüssiger ist die Erklärung, dass die Deutschen ein **hoch emotionales** Verhältnis zum Auto haben.“ (br. 5/2019, str. 10)

„Der Preis, den Deutschland und Europa für den Moment der Humanität 2015 gezahlt haben, war **ungeheuer hoch** – die Spaltung der EU, vielleicht sogar bis zum Brexit, das Erstarken der Rechtspopulisten in vielen EU-Ländern, in Deutschland hat sich die AfD im Parteiensystem etabliert, die Volksparteien haben große Teile ihrer Wählerschaft verloren, auch wegen der Flüchtlingsfrage.“ (br. 11/2020, str. 6)

Osim pridjeva intenziviranih prilozima i drugim pridjevima, u uvodnicima su također pronađeni i primjeri uporabe superlativa kojima se intenzivira značenje pridjeva:

„Der Ausruf „Nie wieder!“ war in Deutschland bisher mit den **dunkelsten** Momenten seiner Geschichte verbunden, es war die historische Lehre aus der deutschen Schuld.“ (br. 11/2020, str. 6)

„Europa muss Griechenland helfen, damit es endlich in der Europäischen Union keine Lager mehr gibt, die nicht weniger schlimm sind als manches, was wir aus den **ärmsten** Gegenden der Welt kennen. [...] Das können wir uns schon noch zutrauen: ein Kontingent der Schwächsten und am **schlimmsten** Betroffenen.“ (br. 11/2020, str. 6)

„I want you to panic. Das ist auch solch ein Satz. Gesprochen hat ihn Greta Thunberg im vergangenen Jahr, 56 Jahre nach dem Reverend, auf dem Wirtschaftsforum in Davos vor den **müchtigsten** Männern und Frauen dieser Welt.“ (br. 24/2020, str. 8)

„Dabei wäre es **höchste** Zeit für eine politische Zwischenbilanz: [...] Das Wort, das Argument, der Diskurs sind die **stärksten** Waffen der politischen Entscheider – auch gegen die reine Emotion, mit der die Schreihälse vom vergangenen Wochenende ihre Anhänger finden.“ (br. 37/2020, str. 8)

U analiziranim uvodnicima također su pronađeni primjeri uporabe pridjeva koji imaju hiperbolične konotacije:

„Doch werden sie erwischt, verstärkt das den **fatalen** Eindruck vieler Bürger, die Politik sei vor allem für die großen Unternehmen da.“ (br. 18/2019, str. 6)

„Doch bei der Pkw-Maut scheiterte er mit seinem Temperament auf **spektakuläre** Weise.“ (br. 45/2019, str. 8)

„Ein staatliches Ausgabenprogramm nützt wenig, wenn es erst in **etlichen** Monaten zu Aufträgen führt. [...] Das ist wichtig, damit die Bürger bei den **drastischen** Beschränkungen des sozialen Lebens weiter mitziehen.“ (br. 13/2020, str. 6)

„De facto aber würden all diese Vorschläge auf das Gleiche hinauslaufen: eine **gigantische** Vergemeinschaftung von Risiken – nur werden sie nicht Eurobonds genannt. [...] Es würde beweisen, dass wir einander in größter Not nicht im Stich lassen, dass Europa mehr ist als ein Bündnis von Egoisten, mehr als ein gut geölter, aber **kalthertiger** Binnenmarkt mit (noch) gemeinsamer Währung. Ach ja, und eine

***bombensichere** Geldanlage, die endlich wieder Zinsen abwirft, wären Corona-Bonds auch. Nur für Hedgefonds nicht.*“ (br. 15/2020, str. 6)

*„Die Videos mit den letzten Minuten von George Floyd sind **unerträglich**.*“ (br. 24/2020, str. 8)

*„Viele Millionen Dosen sind bereits fertig, sie lagern verpackt und abholbereit in **riesigen** Gefrierschränken.*“ (br. 51/2020, str. 8)

Budući da uporaba intenziviranih pridjeva u uvodnicima časopisa *Der Spiegel* nije toliko izražena kao u časopisu *Brigitte*, može se zaključiti da se njihova uporaba može pripisati individualnim stilovima novinarki i novinara, kao i novinarsko-publicističkom stilu u službi pojačavanja mišljenja izraženih u tekstovima uvodnika.

c) kohezija i koherencija

Kohezija i koherencija u tekstovima uvodnika pravilno se ostvaruju prilikom uporabe rodnoosjetljivog jezika. Od kohezivnih sredstava u tekstovima se može pronaći anaforička uporaba proforma:

*„**Die Deutschen** waren in den vergangenen Jahrzehnten immer stolz darauf, als vernünftiges Volk zu gelten. **Sie** erfanden die Chipkarte und den Airbag.*“ (br. 5/2019, str. 10)

*„Auch **Verkehrsminister Andreas Scheuer** ist ein Ausfall, wenn es um die Zukunft des Planeten geht. Schon vor Monaten hatte **er** den von ihm eingesetzten Experten klargemacht, dass **er** weder Tempolimits noch höhere Spritpreise gutheißen werde.*“ (br. 14/2019, str. 8)

*„Träumereien, dass **Angela Merkel** einen amerikanischen Präsidenten in dieser Rolle ersetzen könnte, haben sich nicht erfüllt. Mit ihrer Flüchtlingspolitik zog **sie** zeitweilig im linksliberalen Teil des Westens solche Hoffnungen auf sich.*“ (br. 34/2019, str. 6)

*„Für **Saskia Esken**, seine politische Partnerin, gilt das erst recht. Dass **sie** im Bundestag sitzt, dürfte außerhalb ihres Wahlkreises Calw nur wenigen bekannt sein.*“ (br. 50/2019, str. 8)

„Entweder begreifen Deutschlands **Regierende**, was **sie** da so fahrlässig abschmettern. Oder sie wollen es nicht begreifen, weil **sie** Angst haben, die AfD könne Hilfen für europäische Nachbarn für ihre Propaganda ausschachten.“ (br. 15/2020, str. 6)

Osim anaforičke uporabe proforma, u jednom od analiziranih tekstova također se može pronaći kataforička uporaba proforma:

„**Er** werde „alles Nötige“ zur Rettung der Gemeinschaftswährung tun, versprach **Mario Dragi** auf dem Höhepunkt der Eurokrise.“ (br. 13/2020, str. 6)

Od kohezivnih sredstava u tekstovima se pronalazi i parafraza:

„**Die Kanzlerin** sprach wolkig von „bedrückenden Nachrichten“ und verweigerte dem Thema so die angemessene Behandlung. **Die CDU-Vorsitzende** reagierte immerhin spät.“ (br. 26/2019, str. 6)

„Dass er immer noch prominent am Kampf um den Vorsitz beteiligt ist, belegt hingegen das schwere Versäumnis von Merkel, eine geeignete **Nachfolgerin** aufzubauen. **Annegret Kramp-Karrenbauer, Parteivorsitzende** seit Dezember 2018, zeigte sich im Februar 2020 von der rauen Demokratie überfordert, als Teile der Thüringischen CDU nach dem Kemmerich-Schock Neuwahlen zunächst ablehnten.“ (br. 45/2020, str. 8)

„Welche Kapriolen linke Identitätspolitik schlägt, konnte man in den vergangenen Tagen am Text **der Kolumnistin Hengameh Yaghoobifarah** in der Tageszeitung „taz“ ablesen. In ihm sinnierte **die Autorin** über die Frage: was tun mit Beamten, sollte sich die ultralinke Forderung nach Abschaffung der Polizei durchsetzen?“ (br. 27/2020, str. 8)

Iz navedenih je primjera vidljivo da se u slučaju uporabe rodnoosjetljivih rješenja i uporabe odgovarajućih kohezivnih sredstava pravilno ostvaruje kohezija, čime se podupire ostvarivanje ispravne koherencije teksta, s obzirom na to da uporaba rodnoosjetljivih rješenja i odgovarajućih kohezivnih sredstava osigurava prijenos ispravnog značenja i smisla teksta. Na taj način kod čitateljstva časopisa ne postoji dvosmislenost u pogledu spola referentne osobe, što je slučaj kod uporabe generičkog muškog roda za imenovanje osoba, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera u kojima se generički muški rod rabi u jednini i množini, zbog čega nastaje dvosmislenost u pogledu referentnih osoba. Čitateljice i čitatelji moraju sami zaključiti je li u pogledu referentnih osoba riječ o muškarcima i ženama ili isključivo muškarcima.

U prvom primjeru generički muški rod rabi se u jednini, a kohezivno sredstvo proforme nalazi se u anaforičkom odnosu koreferencije. Međutim, zbog uporabe profesijske imenice isključivo u muškom rodu (*der Fahrradhändler, der Gastronom*) rečenice su dvosmislene u pogledu referentnih osoba jer se mogu razumjeti kao da se odnose isključivo na muške predstavnike navedenih profesija ili da uključuju i ženske predstavnice:

„Der Fahrradhändler darf sein Geschäft nicht mehr öffnen, trotzdem muss er weiter die Miete zahlen. Der Gastronom macht unfreiwillig Kurzarbeit, aber es gibt keine Arbeitsagentur, die für ihn zuständig ist.“ (br. 13/2020, str. 6)

U idućem primjeru generički muški rod u množini (*die Experten*) parafrazira se rodno neutralnom imenicom u množini (*die Fachleute*), što kod čitateljstva može izazvati dvosmislenost jer imenica *die Experten* može označavati i isključivo muškarce, dok imenica *die Fachleute* obuhvaća osobe obaju spolova te se može postaviti pitanje imaju li one iste referentne osobe ili je riječ o različitim referentnim osobama – u prvoj rečenici isključivo muškarcima, dok u drugoj rečenici referentne osobe obuhvaćaju muškarce i žene:

*„Schon vor Monaten hatte er den von ihm eingesetzten **Experten** klargemacht, dass er weder Tempolimits noch höhere Spritpreise gutheißen werde. Und so legten die **Fachleute** diese Woche brav ein autofreundliches Minimalpapier vor.“* (br. 14/2019, str. 8)

Čak kada se za kohezivno sredstvo parafraze rabi rodnoosjetljivo rješenje izričitog navođenja obaju rodova, koreferencija je samo djelomično uspješna jer ne postoji potpuno slaganje u rodu između koreferenata. Dok je imenica *die Wähler* muškog roda množine i u rodu i broju odgovara koreferentu *weiße Arbeiter*, to nije slučaj s koreferentom *weiße Arbeiterinnen* koja je imenica ženskog roda množine, zbog čega se tekst može tumačiti kao da se odnosi isključivo na referentne osobe muškoga spola.

*„Trump jedenfalls hatte die Wahl gewonnen, weil er jene **Wähler** für sich erobert hatte, die über Jahrzehnte die Basis der Demokraten bildeten: **weiße Arbeiter und Arbeiterinnen**.“* (br. 27/2020, str. 8)

U sljedećem primjeru za generički muški rod množine ispravno je uporabljena proforma s kojom je u anaforičkom odnosu te je kohezija ispravno ostvarena. Međutim, zbog uporabe

muškog roda tekst je dvosmislen, tj. o čitateljicama i čitateljima ovisi hoće li referentne osobe biti isključivo muškarci ili one uključuju i žene.

*„Wenn **Politiker** ihre Niederlage nicht akzeptieren, setzen **sie** das System unter Stress.“*
(br. 45/2020, str. 8)

Da uporaba generičkog muškog roda uzrokuje dvosmislenost teksta dokazuje i sljedeći primjer u kojem se za imenovanje osoba rabi isključivo muški rod. Zbog uporabe muškoga roda (*deutsche Forscher, deutsche Zulassungsexperten*) tekst se može shvatiti tako da su isključivo njemački istraživači i stručnjaci za odobrenje cjepiva i lijekova, tj. muškarci razvili cjepivo:

*„Dabei gibt es einen hochwirksamen Impfstoff, entwickelt von **deutschen Forschern** in enger Abstimmung mit **deutschen Zulassungsexperten**.“* (br. 51/2020, str. 8)

U posljednjem primjeru poteškoće s koherencijom teksta proizlaze također iz uporabe muškoga roda (*weißer „taz“-Autoren*). Dok je kolumnistica Hengameh Yaghoobifarah ispravno parafrazirana pridjevom i imenicom ženskoga roda (*einer migrantischen Autorin*), u nastavku teksta riječ je o isključivo bijelim autorima novina „taz“ (*weiße „taz“-Autoren*), čije se pravo kritičkog izražavanja dovodi u pitanje. Čitateljice i čitatelji, stoga, tekst mogu shvatiti kao da su referentne osobe doista isključivo muškarci koji su bijelci i autori novina „taz“ ili, prihvate li generičku uporabu muškoga roda, u referentne osobe mogu uključiti žene koje su bjelkinje i autorice novina „taz“.

*„Welche Kapriolen linke Identitätspolitik schlägt, konnte man in den vergangenen Tagen am Text der **Kolumnistin Hengameh Yaghoobifarah** in der Tageszeitung „taz“ ablesen. [...] Die Infamie der Kolumne wurde von der Redaktion mit Diskriminierungserfahrungen **einer migrantischen Autorin** entschuldigt; zugleich wurde das Recht **weißer „taz“-Autoren** in Zweifel gezogen, sich kritisch zu äußern.“*
(br. 27/2020, str. 8)

Iz navedenih primjera jasno su vidljive poteškoće koje u pogledu koherencije teksta stvara uporaba generičkog muškog roda, odnosno koliko je za ispravno razumijevanje i prijenos smisla teksta u odnosno na imenovanje osoba važna uporaba rodnoosjetljivog jezika kako bi čitateljice i čitatelji teksta imali jednaku predodžbu o referentnim osobama kao i autorice i autori teksta.

7.2.2 Kolumna

Analizirane kolumne časopisa *Der Spiegel* obuhvaćaju ukupno 48 primjeraka četiriju redovitih kolumna časopisa. Kolumna pod nazivom *So gesehen* izlazi u svakome broju časopisa, dok su se kolumne *Der gesunde Menschenverstand* i *Der schwarze Kanal* do 13. lipnja 2019. izmjenjivale svaka dva tjedna, a otad se kolumna *Der Gesunde Menschenverstand* svaka dva tjedna izmjenjuje s kolumnom *Die Gegendarstellung*. Kao što je vidljivo iz niže navedene analize, svim analiziranim tekstovima zajednička je nedosljedna uporaba rodnoosjetljivog jezika.

a) imenovanje osoba

U analiziranim tekstovima kolumna rodnoosjetljiv jezik dosljedno se rabi kod specifične referencije te u tim slučajevima postoji slaganje između roda imenske riječi za imenovanje osoba i spola referentne osobe, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera:

„Der Dirigent Daniel Barenboim steht in der Kritik, weil er sich Musikern gegenüber schlecht benommen haben soll.“ (kolumna *Der schwarze Kanal*, br. 10/2019, str. 8)

„Die Familienministerin Franziska Giffey hat vorgeschlagen, bei Trennungen die Unterhaltszahlungen anzupassen.“ (kolumna *Der schwarze Kanal*, br. 18/2019, str. 8)

*„Bei der zweiten politischen Flüssigkeit der Woche handelt es sich um den ordinären Milchshake, die Wurfwaffe der Wahl, wenn es darum geht, dem **Brexit-Politiker Nigel Farage** öffentliche Auftritte zu verleiden.“* (kolumna *So gesehen*, br. 22/2019, str. 10)

*„Vor sechs Jahren sei man für die Forderung nach einem Fleischverbot verdroschen worden, sagte **die frühere Agrarministerin Renate Künast** neulich in der „Welt“.“* (kolumna *Die Gegendarstellung*, br. 26/2019, str. 8)

*„Das fordert **Verteidigungsministerin Annegret Kramp-Karrenbauer**, so will es **Kanzlerin Angela Merkel**.“* (kolumna *Die Gegendarstellung*, br. 34/2019, str. 8)

*„Dennoch gebe es eine „merkwürdige Diskrepanz“, sagt **Allensbach-Chefin Renate Köcher**.“* (kolumna *So gesehen*, br. 38/2019, str. 8)

*„Hätten Möbelhäuser ihre Gnade gefunden, wenn **ihre langjährige Vertraute Hildegard Müller** heute nicht **Chefin** des Verbands der Automobilindustrie wäre*

sondern **Einrichtungslobbyistin?**“ (kolumna *Der gesunde Menschenverstand*, br. 18/2020, str. 19)

„**Italiens Ministerpräsident Giuseppe Conte** heizte die Stimmung an, indem er den Deutschen nationalen Egoismus vorwarf, weil sie gegen Corona-Bonds waren.“ (kolumna *Die Gegendarstellung*, br. 24/2020, str. 21)

„Und die Gier **des langjährigen Vorstandsvorsitzenden von Wirecard, Markus Braun**, hat soeben einen ganten Dax-Konzern mit Tausend Mitarbeitern vernichtet.“ (kolumna *Der gesunde Menschenverstand*, br. 30/2020, str. 21)

„Wählen Sie zwischen der DVD-Box »Meine schönsten Warnungen – Alle Talkshowauftritte von Karl Lauterbach«, der Dokumentation »Markus Söder präsentiert traditionelle Alltagsmaskentracht« und dem Zeichentrickthriller »Die Abriegelung« mit **Manuela Schwesig** in einer Sprechrolle als **charakterstarke Wachhündin**.“ (kolumna *So gesehen*, br. 45/2020, str. 26)

„**Oberinspektor Lauterbach** schickte voriges Wochenende den folgenden Lagebericht aus der Kölner Innenstadt: „Glühweinstände sind heute Abend voll im Einsatz. Im Belgischen Viertel zB stehen die Leute ohne Maske und Abstand mit Glühwein/Flaschenbier. Das kostet zum Schluss Neuinfizierte und Tote.““ (kolumna *Der gesunde Menschenverstand*, br. 51/2020, str. 11)

Kao što je vidljivo iz navedenih primjera, kod specifične referencije rodnoosjetljiv jezik rabi se dosljedno, tj. imenske riječi za imenovanje osoba svojim rodnom odgovaraju spolu referentnih osoba. I u slučajevima kada referentne osobe u tekstu nisu izričito navedene imenom i prezimenom, poštuje se uporaba rodnoosjetljivog jezika, odnosno uporabom profesijskih imenica i imenskih riječi za imenovanje osoba ženskoga roda čitateljstvu se daje do znanja da su referentne osobe žene, kao što pokazuju sljedeći primjeri:

„Am Gymnasium eines Freundes hat **die Schulleiterin** erklärt, natürlich sei der Schulbesuch in Deutschland verpflichtend, es habe aber kein Kind Repressionen zu fürchten, wenn es am Freitag dem Unterricht fernbleibe. Mitte der Woche ging ein Schreiben **der Klassenlehrerin** ein, das unter den Eltern Beunruhigung auslöste. **Sie** stimme mit der Schulleitung völlig überein, schrieb **die Lehrerin**. Allerdings wolle sie

darauf hinweisen, dass weiterhin unangekündigt Tests geschrieben würden, auch an Freitagen.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 14/2019, str. 10)

*„Linkenchef Bernd Riexinger hat Ärger wegen der Strategiekonferenz seiner Partei am vergangenen Wochenende. Es geht um die Wortmeldung **einer Berliner Genossin** zum Thema Energiepolitik; sie hatte gesagt: [...]“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 11/2020, str. 23)*

*„Die Opposition spottete über »Seehofers schweren Schnitzler«, die »Tageszeitung« veröffentlichte rasch eine Kolumne, in der **eine linke Aktivistin** den Innenminister mit einer Bratwurst gleichsetzte, die sich nur unter ihresgleichen auf einem Grill wohlfühlen könne. Dann endlich verkündete Seehofer, er habe jetzt doch keinen Hunger, aber er sei sehr froh, diese wichtige Debatte angestoßen zu haben. Minister und **Aktivistin** haben sich auf ein Glas Wasser verabredet.“ (kolumna So gesehen, br. 27/2020, str. 24)*

*„Und wenn man seiner **lieben Freundin**, die sich so treu gekümmert hat, als man mal krank war, ein kleines Geschenk von 65 Millionen Euro überweist, dann heißt es sofort: Geldwäsche und Steuerhinterziehung. Dabei kann **die Freundin, eine Expertin für Steuervermeidung**, so gut mit Geld umgehen.“ (kolumna So gesehen, br. 33/2020, str. 20)*

*„Und die **Schulministerin von Schleswig-Holstein** mahnte: „Es gibt ein Recht auf Bildung, aber kein Recht auf Glühwein.““ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 51/2020, str. 11)*

U odnosu na specifičnu referenciju, međutim, treba istaknuti jedan primjer u kojem je profesijska imenica navedena u muškome rodu, iako su referentne osobe žena i muškarac (predsjednica i predsjednik stranke SPD) koji su navedeni imenom i prezimenom:

*„Die SPD verhinderte eine Abwrack- und Neukaufprämie für Fahrzeuge mit Benzin- oder Dieselmotor; diese schadeten dem Klima, so **die Parteichefs Saskia Esken und Norbert Walter-Borjans**.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 30/2020, str. 19)*

U pogledu imenovanja osoba obaju spolova ili upućivanja na njih u većini je slučajeva u uporabi generički muški rod, dok se preporučena rodnoosjetljiva rješenja rabe u manjem broju. Od preporučenih rješenja u analiziranim tekstovima može se pronaći:

- izričito navođenje obaju rodova:

U 48 analiziranih tekstova kolumna mogu se pronaći samo dva primjera izričitog navođenja obaju spolova, od toga jedan u kojem se kolumnist izravno obraća čitateljicama i čitateljima:

„Liebe Leserin, lieber Leser, ich freue mich über Ihre Bereitschaft, an einem Ratespiel teilzunehmen.“ (kolumna *Die Gegendarstellung*, br. 30/2019, str. 8)

*„Basierend auf Erkenntnissen aus der in der ersten Corona-Welle besonders betroffenen Stadt New York rät nun das kanadische Gesundheitsministerium seinen **Bürgerinnen und Bürgern** zu außergewöhnlichen Maßnahmen.“* (kolumna *So gesehen*, br. 37/2020, str. 24)

Za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanje na njih u analiziranim se tekstovima od rodnoosjetljivih rješenja većinom rabe zamjenski oblici, dok se, kao i u tekstovima uvodnika, skraćeni oblici izričitog navođenja obaju spolova uopće ne rabe. Od zamjenskih oblika u tekstovima se pojavljuju:

- poimeničeni pridjev množine:

*„Aber dass **die Mächtigen** dem Widerstand schon im Moment des Protests zujubeln, das ist neu. Ich habe mit **Gleichgesinnten** gegen das Wettrüsten demonstriert, gegen Hunger und für eine Zukunft ohne Atomkraft – aber immer war klar, dass es sich gegen die herrschende Klasse richtete. [...] **Die Einzigen**, die sich den Klimademos in den Weg stellen, sind ein paar störrische Lehrer, die partout nicht die Rolle der Claqueure akzeptieren wollen, die ihnen die Schulaufsicht zugedacht hat.“* (kolumna *Der schwarze Kanal*, br. 14/2019, str. 10)

*„**Die Älteren** unter uns werden sich noch an Ronald Reagan erinnern und seine „Strategic Defense Initiative“, kurz SDI genannt und als „Star Wars“ belächelt.“* (kolumna *So gesehen*, br. 30/2019, str. 8)

*„Diese Menschen im Alter von 30 bis 59 Jahren stellen 70 Prozent **der deutschen Erwerbstätigen**, sie erwirtschaften mehr als 80 Prozent der steuerpflichtigen Einkünfte.“* (kolumna *So gesehen*, br. 38/2019, str. 8)

„Nicht nur die Verursacher, auch **die Empörten** leiden: Angesichts der schlimmen Kurznachricht steigt ihr Blutdruck, sie verfassen erboste Antworten, die Erregung wächst, am Ende sind alle frustriert.“ (kolumna So gesehen, br. 11/2020, str. 24)

„Was aber, wenn die unsichtbare Hand vor allem damit beschäftigt ist, sich selbst zu bedienen, zum Schaden des Gemeinwesens, zum Schaden **vieler Unbeteiligter**? [...] **Betroffene** berichten, sich mit Symptomen zur Schlachtbank geschleppt zu haben, auch aus Existenzangst.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 27/2020, str. 21)

„Weitere Termine platzen, sogar für **engste Vertraute** war der Minister nicht erreichbar.“ (kolumna So gesehen, br. 27/2020, str. 24)

„Wer die Fähigkeit verliert, sich aufzuregen, kapituliert vor Menschen wie Donald Trump, der den Aufstand **der Anständigen** auch mit der Macht der Gewohnheit zu unterdrücken versucht. Zu den Komplizen **der Radikalen** zählt nämlich auch die Ermüdung.“ (kolumna, Der gesunde Menschenverstand, br. 37/2020, str. 21)

„Gerade wenn wir wollen, dass Kinder auch im Winter Kitas und Schulen besuchen, dass möglichst wenig Arbeitsplätze verloren gehen und **die Alten** und **Schwachen** Corona überstehen, sollte ein jeder die letzten Reserven an Disziplin und Solidarität mobilisieren.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 41/2020, str. 17)

„Die Bundesregierung ist zuversichtlich, dass mit diesen Angeboten ein schönes Weihnachtsfest im Kreis **der Liebsten** ermöglicht werden kann.“ (kolumna So gesehen, br. 45/2020, str. 26)

– poimeničeni particip I. množine:

„Neues Jahr, vergehende Zeit, Chancen und Probleme, man kommt ins Grübeln – und der Schock einiger Batterien, das Kreischen und Jubeln **der Umstehenden**, so was klärt den Kopf.“ (kolumna So gesehen, br. 1/2019, str. 10)

„Zunächst wirkt die Webung mit sechs **Bahnreisenden** harmlos: [...].“ (kolumna So gesehen, br. 18/2019, str. 8)

„Die Zahl **der Flugreisenden** unter dreißig ist in den vergangenen Jahren kontinuierlich A) zurückgegangen B) angestiegen.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 30/2019, str. 8)

„Das war die Geburt einer neuen Laveparade auf dem Wasser! Das machen wir nächstes Jahr wieder“, zitiert die „B.Z.“ einen **der Kulturschaffenden**.“ (kolumna So gesehen, br. 24/2020, str. 24)

„Oder mit seinem überschwänglichen Einsatz für das Duo Saskia Esken und Norbert Walter-Borjans, ohne den der SPD **diese Vorsitzenden** erspart geblieben wären.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 33/2020, str. 19)

– poimeničeni particip II. množine:

„Über die Jahrhunderte wurden Aufstände **der Unterdrückten** immer wieder blutig niedergeschlagen, zuletzt am Bloody Sunday 1972, als Soldaten im nordirischen Derry 14 katholische Demonstranten erschossen.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 5/2019, str. 12)

„Denn selbst mit paritätischen Listen ließe sich nicht zu 100 Prozent sicherstellen, dass sich nicht doch ein paar mehr Männer unter **die Abgeordneten** mogeln.“ (kolumna So gesehen, br. 5/2019, str. 12)

„Alle EU-Vorhaben müssten künftig am Klimaschutz gemessen werden, fordern **Abgeordnete**. [...] **Die EU-Abgeordneten** rücken rhetorisch an Apokalyptiker wie bei „Extinction Rebellion“ heran, die mit ihrer Kunstblut-Performance bei der Weltklimakonferenz in Madrid im Beiprogramm auftreten und von einer Art Ökodiktatur fantasieren. Die Aufgabe **der EU-Abgeordneten** ist nicht, den Notstand auszurufen, sondern diesen zu verhindern.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 50/2019, str. 10)

– rodno neutralni izrazi:

„**Menschen** geben Geld aus, um es in die Luft zu jagen.“ (kolumna So gesehen, br. 1/2019, str. 10)

„Funk habe mit wenigen Halbsätzen **einen Menschen** töten können, hat ein Ressortleiter des SPIEGEL über ihn gesagt. [...]Allerdings ist damit noch nicht die Frage beantwortet, wie man **Menschen** dazu bringt, Höchstleistungen zu liefern.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 10/2019, str. 8)

„**Hunderttausende** werden wieder einmal kopfkrazend rekapitulieren müssen, ob die Uhr nun eine Stunde vor- oder zurückzustellen ist.“ (kolumna So gesehen, br. 14/2019, str. 10)

„Und ja, die Zahl der in Deutschland verzehrten Biowürstchen ist do klein, dass man sich fragt, ob sogar **Grünenmitglieder** heimlich ins Quälfleisch konventioneller Mastbetriebe beißen; andernfalls wäre die niederschmetternde Statistik des Bundes Ökologischer Lebensmittelwirtschaft gar nicht zu erklären.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 30/2019, str. 8)

„Der Lummerland-Express verfügt scheint's über ausreichend **Personal**, intakte Züge und über Schienen, die im Sommer nicht verbiegen.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 34/2019, str. 8)

„Sind auf der Straße nur noch Rüpel unterwegs, ist nirgends mehr **gutes Personal** aufzutreiben?“ (kolumna So gesehen, br. 38/2019, str. 8)

„**Fachleute** im Innenministerium haben einen 17 Seiten langen Leitfaden entwickelt, Überschrift: „Wie wir Covid-19 unter Kontrolle bekommen“.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 15/2020, str. 23)

„Wer so mit **der Kundschaft** umgeht, darf sich nicht wundern, wenn die nicht wiederkommt.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 30/2020, str. 19)

„Er redet bürgerkriegsähnliche Verhältnisse herbei, um seine **Anhängerschaft** wenige Wochen vor der Wahl maximal zu mobilisieren.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 37/2020, str. 21)

– opisivanje zamjenicom wir:

„Zur Mitternacht des letzten Tages im Jahr aber geben **wir** auf. Da schwelgen **wir** in dem Aberglauben, Glück mit Raketen beschwören zu können, freuen **uns**, weil die

*Dämonen sich vor Explosionen fürchten, und blicken in die Sterne, ob sie verstanden haben, mit wem sie es hier unten zu tun haben. [...] So ganz genau wissen **wir** auch nicht, wie das so läuft mit dem Leben, dem Universum und dem Schicksal. **Wir** staunen und spekulieren wie die Katze vor dem WLAN-Router.“ (kolumna So gesehen, br. 1/2019, str. 10)*

*„**Wir** wollten das System infrage stellen, **wir** wollten nicht dessen Beifall. Wenn meine Mutter mich nach Brokdorf geschickt hätte, um den Atomstaat in die Knie zu zwingen, hätte ich Zweifel bekommen, ob sich die Reise lohnt.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 14/2019, str. 10)*

*„Sollen **wir** jetzt alle Maske tragen?“ (kolumna So gesehen, br. 15/2020, str. 23)*

U svim ostalim slučajevima u kojima referentne osobe mogu biti žene i muškarci za imenovanje osoba i upućivanja na njih u tekstovima kolumna rabi se isključivo muški rod, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera:

*„Der Dirigent Daniel Barenboim steht in der Kritik, weil er sich **Musikern** gegenüber schlecht benommen haben soll. **Mitarbeiter** berichten von Wutausbrüchen und Zurechtweisungen, wenn ihm ihre Leistung nicht genügte. [...] Selbst **die Musiker**, die sich jetzt über Barenboims Führungsstil beklagen, sagen, dass niemand musikalisch an ihn heranreiche.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 10/2019, str. 8)*

*„Insbesondere geborenen **Langschläfern**, den sogenannten Eulen, drohen Depression, Suff und Fettleibigkeit, weil sie an hellen lauen Abenden mehr Getränke ordern und noch später ins Bett kommen als sonst.“ (kolumna So gesehen, br. 14/2019, str. 10)*

*„Die Chefredaktion des „Guardian“ hat **den Mitarbeitern** der Zeitung eine Anleitung zukommen lassen, welche Wörter sie in Zukunft benutzen sollen, wenn sie zu Umweltthemen schreiben. [...] Menschen, die nicht überzeugt sind, dass der Hauptverursacher für den Klimawandel der Mensch sei, sollen nicht länger als „**Klimaskeptiker**“ bezeichnet werden, sondern als „**Klimawissenschaftsleugner**“ oder, besser noch, als „**Klimaleugner**“ [...] Die Kreativität scheint besonders groß, wenn es darum geht, **Anhänger** und **Gegner** zu unterscheiden.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 22/2019, str. 10)*

„Es ist das Gefühl der Erleichterung, das **Patienten** beschreiben, wenn sie nach langer Leidensgeschichte eine verlässliche Diagnose bekommen: endlich Klarheit.“ (kolumna Die Gendarstellung, br. 13/2020, str. 19)

„Um nicht in Orgienverdacht zu geraten, müsste eine Debatte für Angela Merkel wohl so aussehen: Entweder pflichten ihr alle **Teilnehmer** bei. Oder, noch besser: Sie schweigen.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 18/2020, str. 19)

„Ein Glück für **deutsche Urlauber**, dass sich Angela Merkel mit Frankreichs Präsident Macron plötzlich doch für ein 750-Milliarden-Euro-Hilfsprogramm der EU einsetzte.[...] Das italienische Finanzministerium legt – exklusiv für Großinvestoren und italienische **Sparer** – eine hoch verzinste Anleihe auf, von der **Sparer** in Deutschland nur träumen können? [...] Und gucken Sie nicht neidisch, wenn Sie erfahren, dass Ihr **geringverdienender italienischer Miturlauber** gerade bis zu 500 Euro Urlaubsgeld vom Staat geschenkt bekommen soll, unter der Bedingung, dass das Geld in Italien bleibt.“ (kolumna Die Gendarstellung, br. 24/2020, str. 21)

„Und da ist die Gier nach dem schnellen Euro an der Börse, von der sich Millionen **Aktionäre** leiten lassen, **Großinvestoren** wie **Kleinanleger**.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 27/2020, str. 21)

Među imenskim riječima za imenovanje osoba koje se u analiziranim testovima rabe isključivo u muškome rodu, iako referentne osobe također mogu biti žene, kao i u tekstovima uvodnika posebno treba izdvojiti imenice *der Bürger* (osim što se, kao što je već spomenuto, oblik množine u jednome tekstu pojavljuje uz imenicu ženskoga roda množine), *der Politiker* i *der Arbeiter* i njihove izvedenice:

„Seit Merz' Abgang vor neun Jahren verfügt die CDU über ähnlich **viele profilierte Wirtschaftspolitiker** wie der Heidelberger Zoo.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 1/2019, str. 10)

„**Mitarbeiter** berichten von Wutausbrüchen und Zurechtweisungen, wenn ihm ihre Leistung nicht genügte.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 10/2019, str. 8)

„Nicht nur jeder EU-Staat, sondern jeder **EU-Bürger** sollte selbst entscheiden können, welche Zeit für ihn gilt, ganz nach seinen chronobiologischen Bedürfnissen.“ (kolumna So gesehen, br. 14/2019, str. 10)

„Die Chefredaktion des „Guardian“ hat **den Mitarbeitern** der Zeitung eine Anleitung zukommen lassen, welche Wörter sie in Zukunft benutzen sollen, wenn sie zu Umweltthemen schreiben.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 22/2019, str. 10)

„Die Grünen im Stadtrat von Velbert (NRW) wollten **den Bürgern** per Bebauungsplan verbieten, Schotterlandschaften in ihren Vorgärten anzulegen. [...] Sie halten den **Durchschnittsbürger** für einen lenkungsbedürftigen Konsumtrottel, dem der Einblick in höhere Wirkzusammenhänge fehle.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 26/2019, str. 8)

„In seinem Buch »Empty Planet« schreibt der Kanadier Darrell Bricker, dass die Zahl **der Erdenbürger** entgegen bisherigen Prognosen künftig zurückgehen werde.“ (kolumna So gesehen, br. 26/2019, str. 8)

„Seitdem die Grünen im Deutschlandtrend bei mehr als 20 Prozent liegen, glauben die Regierungsparteien, sie müssten grün werden, um bei **den Bürgern** besser anzukommen.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 30/2019, str. 8)

„**Den Bürgern** ist der Lummerland-Express allerdings unbekannt. [...] Ich glaube, dass es in Wahrheit **die Politiker** sind, die die Probleme verursachen.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 34/2019, str. 8)

„Wenn in der Kurie jemand etwas ändern wolle, seien 10 Prozent **der Mitarbeiter** sofort dafür.“ (kolumna So gesehen, br. 42/2019, str. 10)

„**Politiker** von Union und FDP sind empört, CSU-Generalsekretär Markus Blume fordert Riexingers Rücktritt.“ (kolumna Die Gegendarstellung br. 11/2020, str. 21)

„Und schließlich: Misstrauen gegenüber den Autoritäten. Nachdem **die führenden Politiker** täglich neue und teils widersprüchliche Informationen über die Coronakrise ausgesendet haben, fragen sich viele **Bürger**, warum man den Beteuerungen zur Versorgungssicherheit Glauben schenken sollte.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 13/2020, str. 19)

„Wie sollte die Regierung die Bürger in der Coronakrise informieren? [...] Darum sei so entscheidend, dass **Politiker** offen sagten, was sie planten. [...] Sie schlagen vor, **die**

***Bürger** mit dem schlimmstmöglichen Szenario zu konfrontieren, um eine Schockwirkung zu erzielen.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 15/2020, str. 23)*

*„Der Gier des Fleischfabrikanten Clemens Tönnies sind gerade die Gesundheit Tausender **Werkvertragsarbeiter** und die Freiheit Zehntausender **Bürger** zum Opfer gefallen. [...] Und die Gier des langjährigen Vorstandsvorsitzenden von Wirecard, Markus Braun, hat soeben einen ganzen Dax-Konzern mit Tausenden **Mitarbeitern** vernichtet. [...] In Zeiten des Sub-Sub-Unternehmertums kann davon keine Rede mehr sein. Tönnies' **Arbeiter** müssen zwar nicht in Ketten in die Fabrik, menschenwürdig sind ihre Arbeitsbedingungen trotzdem nicht.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 27/2020, str. 21)*

*„Wer den Akademikertitel zum Maßstab für **Politiker** macht, offenbart nicht nur eine elitäre Arroganz, er verhöhnt auch das Prinzip demokratischer Volksvertretung. Rund 82 Prozent der Bundestagsabgeordneten, so hat es die »Welt« einmal ausgezählt, haben einen Hochschulabschluss, aber nicht mal 17,6 Prozent **der Bürger**. [...] Nun gibt es gute Argumente, **Politikern** zu raten, sich eine berufliche Existenz aufzubauen, die sie unabhängig von der Politik macht. Aber das macht einen nicht automatisch zu **einem besseren Politiker**. [...] Der wahre Charakter **eines Politikers** zeigt sich eh nicht darin, was er vor seiner Zeit in hohen Ämtern gemacht hat.“ (kolumna der gesunde Menschenverstand, br. 33/2020, str. 19)*

*„Ich mag's nicht so gern, wenn **Politiker** mich wie ein Kleinkind behandeln, das zu doof ist, sich die Strümpfe selbst anzuziehen. [...] Ich will, dass wir **Bürger** als mündige Wesen behandelt werden. [...] Mich macht es zunehmend fuchsig, wie ignorant sich viele **Mitbürger** inzwischen in Sachen Covid-19 verhalten. [...] Sonst erklären uns **die Politiker** bald wieder, wo wir stehen, sitzen und trinken dürfen.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 41/2020, str. 17)*

*„Bei ausländischen **Hilfsarbeitern** in Wurstfabriken.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 45/2020, str. 23)*

Kao i kod tekstova uvodnika, i u tekstovima kolumna imena nacija, osim *die Deutschen*, pojavljuju se isključivo u muškom rodu, kao što se može vidjeti iz sljedećih primjera:

„Die Geschichte **der Iren** ist voll von Demütigungen und Grausamkeiten, es ist eine Geschichte von Unterwerfung und Unterdrückung. [...] In der Folge machten sich **die Engländer** die Insel immer stärker untertan, sie beuteten Land und Leute aus, machten **die Iren** zur geknechteten und entrechteten Unterschicht in der eigenen Heimat. [...] Schon beim Brexit-Votum vor zweieinhalb Jahren hatte eine Mehrheit **der Nordiren** für den Verbleib in der EU gestimmt.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 5/2019, str. 12)

„Der Ruf **der Deutschen** als Mülltrenner soll wiederhergestellt werden.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 38/2019, str. 8)

„Was **die Deutschen** fürchten“ (kolumna So gesehen, br. 38/2019, str. 8)

„Welcher **Italiener** hätte geglaubt, dass **die Deutschen** so großzügig sein können? Als Geizhälse gelten jetzt **die Niederländer**, die mit **Österreichern, Schweden und Dänen** den Geschenkeil im Hilfsprogramm noch stoppen wollen. Man fragt sich, wo **die Holländer** dieses Jahr Urlaub machen.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 24/2020, str. 21)

b) uporaba pridjeva

Iako u manjoj mjeri, u analiziranim tekstovima kolumni moguće je pronaći uporabu intenziviranih pridjeva. Značenje pridjeva najčešće je intenzivirano priložima:

„Alles andere ist **ziemlich kleinkariert**.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 1/2019, str. 10)

„Die Kreativität scheint **besonders groß**, wenn es darum geht, Anhänger und Gegner zu unterscheiden.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 22/2019, str. 10)

„Wer bislang an die Überlegenheit des Kapitalismus glaubte, muss in diesen Tagen **ganz tapfer** sein.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 27/2020, str. 21)

„Dann endlich verkündete Seehofer, er habe jetzt doch keinen Hunger, aber er sei **sehr froh**, diese wichtige Debatte angestoßen zu haben.“ (kolumna So gesehen, br. 27/2020, str. 24)

„*Mich macht es **zunehmend fuchsig**, wie ignorant sich viele Mitbürger inzwischen in Sachen Covid-19 verhalten.*“ (kolumna *Der gesunde Menschenverstand*, br. 41/2020, str. 17)

Analizirani tekstovi kolumni također sadrže nekoliko primjera intenziviranja značenja pridjeva prilogom *so*:

„*Seit der Wiedervereinigung sind die Deutschen noch nie **so alte** Autos gefahren, sagt der Experte Ferdinand Dudenhöffer vom Center Automotive Research, der die Daten zusammengestellt hat.*“ (kolumna *Die Gegendarstellung*, br. 30/2020, str. 19)

„*Nichts dürfen wir mehr, so weit ist es gekommen in diesen politisch ach **so korrekten** Zeiten: [...] Als König der Faschisten hätte er **so ein schönes, ungestörtes** Leben haben können.*“ (kolumna *So gesehen*, br. 33/2020, str. 20)

„*Anders als nach den Reisebeschränkungen im Frühjahr ist Urlaub im riskanten Ausland zwar theoretisch weiter möglich, faktisch aber **so mühsam und stigmatisiert**, dass er kaum noch stattfindet. [...] Weil es **so viele** Infektionen innerhalb Deutschlands gibt, sind die Ansteckungen, die ihren Ursprung in Italien oder Österreich haben, nur eine von vielen Ursachen.*“ (kolumna *Der gesunde Menschenverstand*, br. 45/2020, str. 23)

kao i slučajeva u kojima je značenje intenzivirano drugim pridjevom ili dvama pridjevima:

„*Aber es ist auch **ganz schön dumm**.*“ (kolumna *Der gesunde Menschenverstand*, br. 1/2019, str. 10)

„*Die **einzig wahrhaft demokratische** und humane Lösung wird erstaunlicherweise überhaupt noch nicht diskutiert: [...]*“ (kolumna *So gesehen*, br. 14/2019, str. 10)

„*Aber vielleicht ist die Motivation, etwas auszulaudern, gerade dann **besonders ausgeprägt**, wenn Menschen das Gefühl haben, dass fruchtbare Diskussionen gar nicht erwünscht sind, sondern unterdrückt werden sollen. [...] Schwieriger finde ich, dass die Kanzlerin ein **chronisch distanziertes** Verhältnis zu Diskussionen hat.*“ (kolumna *Der gesunde Menschenverstand*, br. 18/2020, str. 19)

„War die objektiv **vollkommen überflüssige** Teilnahme Merkels an einer absurd **pompös inszenierten** Sitzung des recht be deutungs losen bayerischen Kabinetts ein Zeichen ihrer Unterstützung einer Kanzlerkandidatur des CSU-Chefs?“ (kolumna So gesehen, br. 30/2020, str. 22)

Uz već navedene načine intenziviranja značenja pridjeva u analiziranim tekstovima kolumni, značenje pridjeva intenzivirano je njihovim stupnjevanjem odnosno uporabom superlativa:

„Wer sich ohne Fahrradhelm in den Straßenverkehr begibt, riskiert bei einem Sturz **schwerste** Kopfverletzungen.“ (kolumna So gesehen, br. 34/2019, str. 8)

„Im **schlimmsten** Fall drohen Jobverlust und soziale Isolation.“ (kolumna So gesehen, br. 11/2020, str. 24)

„Der **offensichtlichste** Grund ist, dass es sich um ein nützliches Produkt handelt, das sich anders als Salatköpfe „gut bunkern“ lässt, wie der Bochumer Psychologieprofessor Jürgen Margraf im WDR sagte.“ (kolumna Die Gendarstellung, br. 13/2020, str. 19)

Osim pridjeva čije je značenje intenzivirano priložima, pridjevima i stupnjevanjem, nekoliko analiziranih kolumni sadrži pridjeve kojima se izražava naklonost i odobravanje te pridjeve koji imaju hiperbolične konotacije:

„Es ist schon ein **unfassbarer** Unsinn: [...] Aber **großartig** ist es auch: [...] Die Gründe für ein Verbot der Böllerei sind **exzellent**, so wie man ja auch die dummen Gedanken [...]“ (kolumna So gesehen, br. 1/2019, str. 10)

„Nichts wäre **fataler** als der Eindruck, es würden demokratische Standards außer Kraft gesetzt werden.“ (kolumna So gesehen, br. 5/2019, str. 12)

„Bei der EU-weiten Internetbefragung sprach sich die Mehrheit für die dauerhafte Sommerzeit aus, für die Eulen wäre sie **verheerend**.“ (kolumna So gesehen, br. 14/2019, str. 10)

„Der **unheimliche** Einfluss der Getränke auf Politik [...] Als Hauptschuldiger gilt das im Jul 2017 auf Ibiza offenbar in großen Mengen genossene Mixgetränk Wodka-Red-Bull, eine **teuflische** Mischung aufputschender Substanzen, die laut einer Studie der

Purdue University im US-Bundesstaat Indiana das Gehirn ähnlich schädigen könnte wie Kokain.“ (kolumna So gesehen, br. 22/2019, str. 10)

*„Und ja, die Zahl der in Deutschland verzehrten Biowürstchen ist so klein, dass man sich fragt, ob sogar Grünenmitglieder heimlich ins Quälfleisch konventioneller Mastbetriebe beißen; andernfalls wäre die **niederschmetternde** Statistik des Bundes Ökologische Lebensmittelwirtschaft gar nicht zu erklären.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 30/2019, str. 8)*

*„Mancher ist bereits vormittags **stocknüchtern**.“ (kolumna So gesehen, br. 24/2020, str. 24)*

Budući da kolumna kao tekstna vrsta pripada tekstovima kojima se izražava mišljenje i emocionalna reakcija, uporaba pridjeva čije je značenje intenzivirano ili koji imaju hiperbolične konotacije, iako ona nije učestala, predstavlja način na koji autori izraženim mišljenjima daju snažniji naglasak.

c) kohezija i koherencija

Kohezija se u analiziranim tekstovima u slučaju uporabe rodnoosjetljivog jezika ispravno ostvaruje. Od kohezivnih se sredstava, među ostalim, može pronaći anaforička uporaba proforma:

*„Sagen wir es so: Natürlich können **Merkel und Kramp-Karrenbauer** ihren Konkurrenten öffentlich vorführen. **Sie** sitzen am längeren Hebel, **sie** haben die Macht.“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 1/2019, str. 10)*

*„Ein Irrtum: Augenscheinlich unbeabsichtigt weckte er den Zorn **der im Publikum anwesenden Weimarer Steuerberaterin Gabriele Möller-Hasenbeck**, die noch während Stelters Auftritt die Bühne erklomm und den Komiker zur Rede stellte. Dieser verteidigte sich zwar noch mit den Worten, hier würde „ganz einfach Karneval“ gemacht, aber zu spät. Allgemeine Empörung! Darf der das? Darf **die** das?“ (kolumna So gesehen, br. 10/2019, str. 8)*

*„**Eine Kollegin** will wegen des Artikels künftig die »FAZ« meiden, wie **sie** auf Twitter bekannt gab. **Sie** sei die Plädoyers fürs Hausfrauenleben leid. Außerdem habe **sie** keine*

*Lust auf das „ganze schlechte Gewissen“, das **ihr** die Zeitung mache.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 18/2019, str. 8)*

*„Ich glaube, dass **Markus Söder** hier auf seine ruchlose Art überzeugender ist. Am Mittwoch besuchte **er** ein Rewe-Zentrallager in Eitting und inspizierte die Hochregale voll Klopapier in allen Stärken und Farben.“ (kolumna Die Gegendarstellung, br. 13/2020, str. 19)*

*„Schwieriger finde ich, dass **die Kanzlerin** ein chronisch distanziertes Verhältnis zu Diskussionen hat. Sie wollte keine Öffnungsorgien unterbinden, was epidemiologisch nachvollziehbar gewesen wäre. Nein, schon Debatten darüber, wie viel Öffnung zu rechtfertigen sei, passen **ihr** offenkundig nicht. Es ist bezeichnend, welches Maß an Diskussion **sie** bereits für orgiastisch hält und ab wann eine Debatte aus ihrer Sicht entgleitet. Es genügt schon, wenn jemand es wagt, von Möbelhäusern zu reden. Warum fand **sie** es richtig, dass Autohäuser als Erstes wieder öffnen dürfen? Hätten Möbelhäuser **ihre** Gnade gefunden, wenn **ihre** langjährige Vertraute Hildegard Müller heute nicht Chefin des Verbands der Automobilindustrie wäre, sondern Einrichtungslobbyistin?“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 18/2020, str. 19)*

*„Und als ich neulich im Restaurant ein Fenster öffnen wollte, stand **die Chefin** (ohne Maske) gleich aufgebracht am Tisch und schloss es sofort wieder. **Ihre** Begründung: Zugluft! Davon könne **sie** krank werden!“ (kolumna Der gesunde Menschenverstand, br. 41/2020, str. 17)*

Osim anaforičke uporabe proforme, u jednom od tekstova analiziranih kolumna proforma se pojavljuje u kataforičkoj uporabi:

*„**Sie** stimme mit der Schulleitung völlig überein, schrieb **die Lehrerin**.“ (kolumna Der schwarze Kanal, br. 14/2019, str. 10)*

Iz navedenih primjera vidljivo je da rodovi proforma odgovaraju rodovima imenica koje zamjenjuju te se na taj način osigurava kohezija teksta, dok uporaba rodnoosjetljivog jezika i odgovarajućih proforma u slučajevima nespecifične referencije osiguravaju da kod čitateljstva tekstova ne postoji sumnja u spol referentne osobe, čime je osigurana ispravna koherencija u pogledu prijenosa značenja i smisla teksta.

Osim proforma, u tekstovima se u odnosu na imenske riječi za imenovanje osoba kao kohezivno sredstvo rabi djelomična rekurencija:

*„Ein Irrtum: Augenscheinlich unbeabsichtigt weckte er den Zorn **der im Publikum anwesenden Weimarer Steuerberaterin Gabriele Möller-Hasenbeck**, die noch während Stelters Auftritt die Bühne erklimm und den Komiker zur Rede stellte. Dieser verteidigte sich zwar noch mit den Worten, hier würde „ganz einfach Karneval“ gemacht, aber zu spät. Allgemeine Empörung! Darf der das? Darf die das? Der Innenminister von NRW bezog Stellung („Überflüssig“). Der WDR erwog, die TV-Aufzeichnung um die unschöne Szene zu kürzen, wollte dann aber doch nur **Möller-Hasenbecks** Intervention herausschneiden. **Die Steuerberaterin** berichtete von Anfeindungen, Dunja Hayali griff beschwichtigend per Twitter ein. Nun könnte man all das als überkommene Ritualhandlungen abtun, den abgeschmackten Doppelnamenwitz, die empörte Reaktion darauf, die erwartbare Debatte danach und den Karneval sowieso. Doch dann kam die letzte Wendung im sogenannten #Steltermate: Düsseldorfer Karnevalisten wollen die Kölner Konkurrenten offenbar demütigen und laden zu diesem Zweck ausgerechnet **Gabriele Möller-Hasenbeck** ein, mit ihnen zu feiern.“* (kolumna *So gesehen*, br. 10/2019, str. 8)

*„Ich glaube, dass **Markus Söder** hier auf seine ruchlose Art überzeugender ist. Am Mittwoch besuchte er ein Rewe-Zentrallager in Eitting und inspizierte die Hochregale voll Klopapier in allen Stärken und Farben. **Söder** sah aus wie einst Bundeskanzler Gerhard Schröder im Kampf gegen die Jahrhundertflut 2002, nur ohne Gummistiefel, als er verkündete, es gebe keinen Grund für Hamsterkäufe, die Versorgung sei sichergestellt. „Jedenfalls“, so **Söder**, „in Bayern.““* (kolumna *Die Gegendarstellung*, br. 13/2020, str. 19)

U navedenim primjerima djelomična rekurencija osigurava koheziju teksta i prenosi ispravno značenje u pogledu referentne osobe. Osim toga, u prvom je primjeru uporabom rodnoosjetljivog jezika, tj. uporabom ženske profesijske imenice (*die Steuerberaterin*) osigurana jasnoća u odnosu na spol referentne osobe te time i koherencija teksta.

Od kohezivnih sredstava u tekstovima se, osim toga, može pronaći parafraza:

*„Erneut hat **Horst Seehofer** mit einem umstrittenen Alleingang Freunde und Gegner irritiert. In der „Bild“-Zeitung teilte **der Bundesinnenminister** (CSU) überraschend*

mit, er habe Appetit auf ein Schweineschnitzel und werde „sich bald eins kaufen“.“
(kolumna *So gesehen*, br. 27/2020, str. 24)

„Zunächst wirkt die Werbung mit **sechs Bahnreisenden** harmlos: **Ein Bärtiger** verzehrt das beliebte Schinken-Käse-Baguette aus dem Bordbistro. **Ein Glatzkopf** scheint einen Geschäftsbericht zu lesen. **Eine Frau** trägt Ohrhörer. **Eine Mutter** herzt ihr Kleinkind. **Ein Mann** mit Kaffeetasse erfreut sich am Blick aus dem Zug.“ (kolumna *So gesehen*, br. 18/2019, str. 8)

„Es kursiert ein Handyvideo aus einem Drogeriemarkt; **die Verkäuferin** entreißt **einer Kundin** eine Packung „Sanft&Sicher 3 Lagen“. **Die Frau** wehrt sich, hat aber schlechte Karten, weil sie bereits weitere Packungen auf das Kassenband gelegt hat. Man sieht in dem Video, wie sich **die Kontrahentinnen** fast an die Gurgel gehen, hört Satzketten wie „bist du bekloppt, oder was?“ und denkt, dass die Zivilisation nur ein dünner Firnis ist und gleich darunter die Barbarei.“ (kolumna *Die Gegendarstellung*, br. 13/2020, str. 19)

„**Angela Merkel und Markus Söder** haben alle Sorgen zerstreut, Deutschland könnte seine Spitzenposition als Technologiestandort verloren haben. Traumhafte Bilder **der Kanzlerin und des bayerischen Ministerpräsidenten** am und auf dem Chiemsee hatten zunächst Spekulationen ausgelöst: [...]“ (kolumna *So gesehen*, br. 30/2020, str. 22)

„Oder mit seinem überschwänglichen Einsatz für **das Duo Saskia Esken und Norbert Walter-Borjans**, ohne den der SPD diese Vorsitzenden erspart geblieben wären.“ (kolumna *Der gesunde Menschenverstand*, br. 33/2020, str. 19)

„Kaum jemand außerhalb Baden-Württembergs kannte **Franz Untersteller**, das ändert sich gerade: **Der grüne Landesumweltminister** ist da neue Zugpferd der Grünen für das Wahlkampfjahr 2021.“ (kolumna *So gesehen*, br. 51/2020, str. 14)

Kao što je vidljivo iz navedenih primjera uporabe različitih kohezivnih sredstava u odnosu na imenovanje osoba i poštivanje rodnoosjetljivog jezika, kohezija teksta ispravno je ostvarena uporabom kohezivnih sredstava koja svojim rodnom odgovaraju imenskim riječima za imenovanje osoba, dok rodnoosjetljiv jezik osigurava nedvosmislenu referenciju na osobe, čime je koherencija teksta ispravno ostvarena.

Međutim, poteškoće se javljaju pri uporabi generičkog muškog roda kada referentne osobe mogu biti i žene i muškarci. Dok se u sljedećim primjerima kohezija ispravno ostvaruje primjerice anaforičkom uporabom proforma koje svojim rodom odgovaraju rodu imenice na koju se odnose, zbog istodobne uporabe rodnoosjetljivog jezika i generičkog muškog roda tekst ostaje dvosmislen u pogledu referentnih osoba, odnosno čitateljice i čitatelji mogu se zapitati je li riječ o istim ili različitim referentnim osobama, što je vidljivo iz sljedećih primjera:

*„In der „Frankfurter Allgemeinen“ habe ich den Bericht von **Erzieherinnen** gelesen, **die** klagen, dass selbst Einjährige immer öfter einen Achtstundentag hätten. [...] Ich versuche, mich damit zu beruhigen, dass unsere Kita doppelt so viele **Erzieher** beschäftigt, wie das normalerweise üblich ist.“* (kolumna *Der schwarze Kanal*, br. 18/2019, str. 8)

U ovom primjeru kolumnist prvo spominje isključivo imenicu *die Erzieherinnen*, iz čega proizlazi da su referentne osobe žene i koja ispravno koreferira s proformom odnosne zamjenice *die*. Međutim, u nastavku teksta govori isključivo o muškarcima (*die Erzieher*), čime tekst zbog uporabe muškog roda (*die Erzieher*) postaje dvosmislen jer se može shvatiti kao da u njegovu vrtiću rade isključivo odgajatelji ili da muški oblik imenice uključuje i žene te da u vrtiću osim odgojitelja rade i odgojiteljice.

*„**Die Einzigen**, die sich den Klimademos in den Weg stellen, sind ein paar störrische **Lehrer**, die partout nicht die Rolle der Claqueure akzeptieren wollen, die **ihnen** die Schulaufsicht zugedacht hat.“* (kolumna *Der schwarze Kanal*, br. 14/2019, str. 10)

Uporaba muškog roda u ovom primjeru također dovodi do dvosmislenosti teksta. Iako *die Einzigen* predstavlja rodnoosjetljivo rješenje imenovanja osoba, s obzirom na to da je riječ o poimeničenom pridjevu množine i uključuje žene i muškarce, koreferent *ein paar störrische Lehrer* može se tumačiti na dva načina – da je riječ isključivo o muškarcima kao referentnim osobama ili da su žene uključene muškim rodom, zbog čega nije ispravno ostvarena koherencija teksta.

*„**Fachleute** im Innenministerium haben einen 17 Seiten langen Leitfaden entwickelt, Überschrift: „Wie wir Covid-19 unter Kontrolle bekommen“. An erster Stelle nennen **sie** das Thema Kommunikation. **Die Experten** raten zu brutaler Offenheit. **Sie** schlagen vor, die Bürger mit dem schlimmstmöglichen Szenario zu konfrontieren, um eine Schockwirkung zu erzielen.“* (kolumna *Die Gegendarstellung*, br. 15/2020, str. 23)

Iako je u ovom primjeru u objema rečenicama kohezija ispravno ostvarena anaforičkom uporabom odgovarajuće proforme, koherencija nije ispravno ostvarena jer se postavlja pitanje imaju li imenica *die Fachleute*, neutralni izraz koji obuhvaća osobe obaju spolova, i *die Experten*, imenica muškoga roda množine, iste referentne osobe – žene i muškarce – ili je u slučaju imenice *die Experten* riječ o drugim referentnim osobama, tj. isključivo muškarcima.

„Eigentlich geht es den Leistungsträgern recht gut. 44 Prozent der Befragten geben an, mit ihrer materiellen Lage heute zufriedener zu sein als vor fünf Jahren – das ist ein neuer Höchststand. Dennoch gebe es eine „merkwürdige Diskrepanz“, sagt Allensbach-Chefin Renate Köcher.“ (kolumna *So gesehen*, br. 38/2019, str. 8)

Iako je u ovom primjeru kohezivno sredstvo parafraze ispravno uporabljeno, s obzirom na to da među imenicama postoji slaganje u rodu i broju (iako se imenica *die Befragten* kao poimeničeni particip II. množine također može odnositi na žene), uporabom muškog roda *die Leistungsträger* žene nisu izričito navedene kao referentne osobe. Osim toga, dvosmislenost nastaje i u pogledu značenja i smisla ako se pretpostavi da imenica *die Befragten* uključuje žene jer se tekst može tumačiti tako da su žene bile uključene u anketu, ali je isključivo 44 posto ispitanih muškaraca zadovoljno svojom situacijom.

„Abschluss der Solidaritätsaktion war eine musikalisch untermalte Kundgebung auf dem Landwehrkanal direkt vor dem Urban-Krankenhaus, an der so auch die dort behandelten Covid-19-Patienten sowie Ärzte und Pflegepersonal teilhaben konnten. Auch in dunkler Stunde konnten sie spüren, dass sie nicht vergessen sind, sondern dazugehören – wenn in Berlin gefeiert wird, bis der Arzt kommt.“ (kolumna *So gesehen*, br. 24/2020, str. 24)

U ovom primjeru uz muški rod za imenovanje osoba rabi se neutralni izraz (*das Pflegepersonal*) koji uključuje osobe obaju spolova. Budući da su ostale referentne osobe imenovane isključivo muškim rodом (*die Covid-19-Patienten, die Ärzte, der Arzt*), tekst je dvosmislen i može se tumačiti tako da je kod pacijenata i liječničkog osoblja isključivo riječ o muškarcima, dok žene uz muškarce obavljaju poslove njege pacijentica i pacijenata.

„Und dass gerade die SPD seit Jahren kaum noch Arbeiter unter den eigenen Abgeordneten hat, dürfte zu ihrer Glaubwürdigkeit bei der Kernklientel nicht zwingend beigetragen haben. [...] Für meinen Geschmack gibt es bereits genügend

Verwaltungsbeamte, Lehrer oder Rechtsanwälte im Bundestag.“ (kolumna der *gesunde Menschenverstand*, br. 33/2020, str. 19)

Osobe u ovom primjeru imenovane su isključivo imenicama muškoga roda, zbog čega su žene isključene kao referentne osobe, osim ako čitateljice i čitatelji ne pretpostave da su one obuhvaćene muškim rodnom. Budući da je konačno tumačenje značenja i smisla prepušteno čitateljstvu, koherencija u tekstu nije ispravno, tj. jednoznačno ostvarena.

Kao što je vidljivo iz navedenih primjera, uporaba generičkog muškog roda u tekstovima dovodi do dvosmislenosti značenja i smisla u pogledu referentnih osoba i time uzrokuje poteškoće u koherenciji teksta.

7.2.3 *Reportaža*

Kao i u slučaju prethodno obrađenih tekstnih vrsta, iz analize 24 reportaže časopisa *Der Spiegel* proizlazi da se rodnoosjetljiv jezik u analiziranim tekstovima ne rabi dosljedno, što je vidljivo iz niže navedene detaljnije analize i primjera.

a) imenovanje osoba

U odnosu na imenovanje osoba, u analiziranim se tekstovima rodnoosjetljiv jezik u većini slučajeva dosljedno rabi kada je riječ o specifičnoj referenciji. U tim slučajevima rod imenskih riječi za imenovanje osoba odgovara spolu referentne osobe, što je vidljivo iz sljedećih primjera:

*„Bei der Europawahl im Mai hofft Nahles, einige der rot-grünen Wechselwähler von Habecks Grünen zurückholen zu können, vor allem weil sie glaubt, mit **Katarina Barley die bessere Spitzenkandidatin** zu haben.“* (br. 1/2019, str. 27)

*„**Fawzia Koofi, eine parteilose Abgeordnete und Vorsitzende der Menschenrechtskommission des Parlaments in Kabul, will zumindest versuchen, eine alternative Verhandlungsdelegation aufzustellen.**“* (br. 5/2019, str. 90)

*„Zuletzt warf **Alain Caparros, der erste externe C&A-Chef, hin.**“* (br. 14/2019, str. 67)

*„**Brugger ist stellvertretende Fraktionsvorsitzende der Grünen und eine der mächtigsten Vertreterinnen des linken Flügels.**“* (br. 22/2019, str. 35)

„Auch bei **Remigia Ternes, der Generaloberin der Josefsschwestern** in Trier, klingelte schon das Telefon.“ (br. 38/2019, str. 39)

„Zu den bekanntesten Experten zählt **Christian Drosten, 47, Chef der Virologie an der Berliner Charité.**“ (br. 13/2020, str. 104)

„Als Benny Gantz einknickte, schien Itay verzweifelt. Er hat sich vor Wochen einen portugiesischen Pass besorgt, seine **Lebensgefährtin Carianne ist Niederländerin**, sie haben ein Grachtenhaus in Amsterdam, mit Boot.“ (br. 15/2020, str. 63)

„Seit März lägen die Verkäufe über den Budgetzielen, berichtet **Festos Managing Director für China, Thomas Pehrson**, Anfang Mai per E-Mail. [...] 80 bis 90 Prozent der Unternehmen nahmen Anfang Mai die Produktion wieder auf, berichtet **die Wirtschaftsexpertin Seung-Youn Oh** vom Bryn Mawr College in Pennsylvania.“ (br. 24/2020, str. 72; 73)

„Denn dass da in Brüssel noch eine **Kommissionspräsidentin Ursula von der Leyen** sitzt, täuscht nicht darüber hinweg, dass der Frauenanteil in der deutschen Politik einer Art Konjunkturphase gleicht.“ (br. 30/2020, str. 24)

I u slučajevima kada referentne osobe nisu spomenute imenom i prezimenom, poštuje se rodnoosjetljiv jezik tako da rod imenskih riječi za imenovanje osoba odgovara spolu referentnih osoba:

„Die Mutter hat eine WG gefunden, zwei **Studentinnen** wohnen dann zusammen mit ihr und **einer Freundin**, die auch das Downsyndrom hat. **Die Studentinnen** bekommen Geld dafür.“ (br. 50/2019, str. 62)

„Es gibt einige **Frauen** in der CDU, die sich als aufrechte **Konservative** begreifen und lange gegen die Quote waren, sie jetzt aber als eine Art Notwehr betrachten. Sie sagen: Zwar seien auch **Frauen** an die Macht gekommen, aber sie konnten die männlichen Strukturen nicht aufbrechen. Die Sitzungszeiten zum Beispiel, unvereinbar mit kleinen Kindern. Die geringe Zahl der **Kandidatinnen**, die für das Direktmandat in einem Wahlkreis antreten.“ (br. 30/2020, str. 26)

Iako se rodnoosjetljiv jezik u većini slučajeva dosljedno rabi u slučajevima specifične referencije, u analiziranim se tekstovima ipak mogu pronaći primjeri nepoštivanja

rodnoosjetljivog jezika kada se za žene rabe imenice muškoga roda, iako postoje odgovarajuće imenice ženskoga roda:

*„Seit Mitte der Neunzigerjahre dürfen auch **Frauen Gesellschafter** werden – in der Theorie.“* (br. 14/2019, str. 67)

*„In der Unionsfraktion ist nur **jeder fünfte Abgeordnete eine Frau**, dort sitzen 51 Frauen und 195 Männer, geringer ist der Frauenanteil nur bei der AfD.“* (br. 30/2020, str. 28)

Osim toga, u slučajevima specifične referencije, kada referentne osobe obuhvaćaju žene i muškarce, u analiziranim se tekstovima mogu pronaći primjeri gdje se odgovarajuće imenske riječi za imenovanje osoba rabe isključivo u muškom rodu:

*„Auch ihre knappe Mehrheit im Parlament geht auf einen Kraftakt der **Staats- und Regierungschefs** zurück. Neben **Merkel** schworen unter anderem Pedro Sánchez aus Spanien und der Portugiese António Costa Abgeordnete darauf ein, für von der Leyen zu stimmen.“* (br. 30/2019, str. 34)

*„Bislang gibt es nur wenige ernsthaft interessierte **Kandidaten** für den mehrmonatigen Aufenthalt im Konvent. In Österreich, wo das Angebot seit 2016 besteht, haben bisher knapp 30 **Frauen und Männer** daran teilgenommen.“* (br. 38/2019, str. 38)

*„In der Unionsfraktion ist nur **jeder fünfte Abgeordnete eine Frau**, dort sitzen 51 Frauen und 195 Männer, geringer ist der Frauenanteil nur bei der AfD.“* (br. 30/2020, str. 28)

Za razliku od specifične referencije, u slučajevima kada referentne osobe jesu ili mogu biti muškarci i žene, rodnoosjetljiv jezik ne rabi se dosljedno, odnosno za imenovanje osoba obaju spolova ili upućivanje na njih pretežno se rabi generički muški rod. U tekstovima se ipak mogu pronaći neka od preporučenih rješenja rodnoosjetljivog jezika, i to:

– izričito navođenje obaju rodova:

*„Gab es um 1960 herum in Deutschland noch etwa 110000 **Nonnen und Mönche**, waren es vor 20 Jahren noch 38348. [...] Bislang gibt es nur wenige ernsthaft interessierte Kandidaten für den mehrmonatigen Aufenthalt im Konvent. In Österreich,*

*wo das Angebot seit 2016 besteht, haben bisher knapp 30 **Frauen und Männer** daran teilgenommen.“ (br. 38/2019, str. 38)*

U 24 analizirane reportaže pronađena su samo ta dva primjera izričitog navođenja obaju spolova. Skraćeni oblici izričitog navođenja u analiziranim se tekstovima uopće ne rabe, međutim, mogu se pronaći zamjenski oblici i rodno neutralni izrazi. Od zamjenskih oblika u reportažama mogu se pronaći:

– poimeničeni pridjev množine:

*„Da seien **die Offiziellen** misstrauischer geworden, sobald sie von Dark Tourism hörten, sagt Hohenhaus.“ (br. 10/2019, str. 45)*

*„**Frühere Angehörige** aus verschiedenen Hochschulen berichten inzwischen von ähnlichen Erfahrungen, die sie in den vergangenen Jahrzehnten offenbar machen mussten.“ (br. 18/2019, str. 34)*

*„Freunde aber seien sie nicht, sagt Habeck, sondern politische **Vertraute**.“ (br. 22/2019, str. 36)*

*„Aber die katholische Kirche verliert nicht nur **Gläubige**.“ (br. 34/2019, str. 47)*

*„Der Bluttest. Ein seit 2012 erhältliches Verfahren zur Diagnose von einigen Gendefekten bei **Ungeborenen**, er gilt als schnell und ungefährlich. [...] Es ist ein Dialog, den Michaela Dedreux seit 21 Jahren mit Freunden und **Fremden** führt.“ (br. 50/2019, str. 59; 62)*

*„Was Corona für **die Beschäftigten** bedeutet, kann Francesca erzählen, die für eine Mailänder Modekette arbeitet. [...] Normalerweise produziert er mit 25 **Angestellten** Kaminrohre und Metallgeländer.“ (br. 18/2020, str. 86-87)*

*„Nervöse **Angestellte** schleusen die Gäste durch den Hintereingang, nachdem sie das Gepäck mit einer Spritzpumpe desinfiziert haben.“ (br. 24/2020, str. 72)*

*„Nötig sei eine Verbesserung der menschlichen Konstitution: weniger Fettleibigkeit, weniger Diabetes, weniger Bluthochdruck, weniger Ausgrenzung von sozial **Benachteiligten** und Minderheiten.“ (br. 41/2020, str. 84)*

„Anders die USA, Führungsmacht der westlichen Welt: Sie stellen 4 Prozent der Menschheit, aber mehr als 20 Prozent der **Corona-Infizierten** und **-Toten**. [...] Risiken bestehen insbesondere für **Adipöse**, Diabetiker und Lungenkranke.“ (br. 41/2020, str. 84)

„Die **Verantwortlichen** agieren kopflos und widersprüchlich, in den Krankenhäusern fehlen Schutzausrüstung für **Bedienstete** und Beatmungsgeräte für Patienten, Infektionszahlen schnellen nach oben.“ (br. 45/2020, str. 89)

– poimeničeni particip I. množine:

„Und dann wechselten CDU und SPD binnen einem Jahr ihre **Vorsitzenden** aus. [...] Zwei Berliner Büros kurz vor Weihnachten, zwei **Parteivorsitzende**, zwei Bilanzen, die unterschiedlicher nicht ausfallen könnten.“ (br. 1/2019, str. 25)

„Ein Faktor könne auch die ausländische Herkunft von **Studierenden** sein, sagt die Wiesbadener Rechtsanwältin Claudia Burgsmüller, die Opfer sexualisierter Gewalt vertritt.“ (br. 18/2019, str. 35)

„Die **Teilnehmenden** verpflichten sich zu nichts. [...] Die Mehrzahl der Besucher sind **Individualreisende**, auch viele ältere Stammgäste.“ (br. 38/2019, str. 39)

– poimeničeni particip II. množine:

„Mehr als ein Drittel **der Befragten** berichteten, sie hätten schon mal darüber nachgedacht, Europa zu verlassen. [...] 89 Prozent **der Befragten** gaben an, der Antisemitismus habe in ihrem Land seit 2013 zugenommen. [...] Hier gaben nahezu alle **jüdischen Befragten** an, Ressentiments wahrzunehmen.“ (br. 42/2019, str. 19)

„Nirgends wird in der Vereinbarung der beiden Präsidenten erwähnt, was aus den bereits **Vertriebenen** wird.“ (br. 11/2020, str. 81)

– rodno neutralni izrazi:

„Viele **Menschen** hätten sich in den vergangenen Jahren daran gewöhnt, dass ihre Bedürfnisse unmittelbar befriedigt und ausgeführt würden.“ (br. 1/2019, str. 26)

„Und **Tausende** entscheiden sich jedes Jahr, Frankreich gleich ganz zu verlassen – die meisten emigrieren nach Israel.“ (br. 42/2019, str. 20)

„Köln-Mülheim, wie Kreuzberg ohne **Ökos**. [...] Vor ihr knapp hundert **Leute**, sie tragen T-Shirts mit der Aufschrift „Inklusion statt Selektion“. [...] Laut einer amerikanischen Studie hatten **Menschen** mit dem Down syndrom 1983 eine Lebenserwartung von 25 Jahren, heute sind es etwa 60 Jahre.“ (br. 50/2019, str. 59; 60)

„**Die Fachleute** für Epidemien erscheinen nun fast wie Mitglieder der Exekutive.“ (br. 13/2020, str. 104)

„Um den Kontakt zwischen **Servicepersonal** und Fluggästen zu minimieren, fällt der Bordservice aus, stattdessen bekommt jeder Passagier eine 1,5-Liter-Flasche Wasser und eine schuhkartongroße Schachtel mit Snacks. Das **Bordpersonal** misst alle vier Stunden die Körpertemperatur der Gäste.“ (br. 24/2020, str. 72)

„Das „Global Britain“, das er seinen **Landsleuten** stets versprochen hat, ist zum Greifen nah.“ (br. 45/2020, str. 89)

Kao što je već spomenuto, u ostalim slučajevima, kada referentne osobe jesu ili mogu biti muškarci i žene, u analiziranim se tekstovima isključivo rabi generički muški rod, što je vidljivo iz sljedećih primjera:

„Die Uno verkündete im Oktober, dass in den ersten neun Monaten des vergangenen Jahres 8050 tote oder verletzte **Zivilisten** zu beklagen gewesen seien.“ (br. 5/2019, str. 89)

„Etwa 4000 Menschen werden an den Folgen sterben, so steht es in einem Bericht der Vereinten Nationen. Andere **Experten** gehen von mehreren Zehntausend Opfern aus.“ (br. 10/2019, str. 42)

„Dieses Ranking sei auch eine Warnung, sagt Hohenhaus, damit **Besucher** wissen, was sie erwartet. Wie emotional belastend es werden kann. Auf jede Reise bereitet er sich akribisch vor. Leiht sich Bücher aus. Liest Blogs. Tauscht sich mit **Reiseleitern** aus. [...] Pripjat wurde parallel zum Kraftwerk gebaut, fast aus jeder Familie arbeitete jemand in Tschernobyl. Eine sowjetische Vorzeigestadt, an nichts sollte es ihren **Bewohnern**

mangeln; es gab ein Schwimmbad und eine Bibliothek, ein Kino und einen Vergnügungspark mit Riesenrad.“ (br. 10/2019, str. 44)

„**Die Spezialisten** sollten unparteiisch sein, gegenüber allen Mitgliedern der Familie Brenninkmeijer. [...] Der Riss zwischen **Traditionalisten** und **Modernisierern** geht jetzt quer durch die Sippe.“ (br. 14/2019, str. 68; 69)

„Das liegt in der Natur des Unterrichts, bei dem oft **ein Lehrer und ein Schüler** unter sich sind und in dem der körperliche Kontakt dazugehört. Das liegt an der besonderen Rolle **des Professors**, der für seine **Schüler** auch **Mentor** und Vorbild ist. [...] Er habe versprochen, sie mit **Künstlern** und **Galeristen** zusammenzubringen.“ (br. 19/2019, str. 34; 36)

„Inzwischen ist de Maizière von der alten Schule in die neue gewechselt. **Den Kollegen** aus dem aktuellen Kabinett rät er zu mehr Offenheit. [...] **Viele Kollegen** vertrauten sich ihm an und suchten seinen Rat, sagt Lauterbach, fraktionsübergreifend. [...] Gegenüber „Bild“ versuchte Gauland, es dann wieder etwas einzufangen: Das alles sei lange her, sei „überwunden“. Allerdings berichten **Parteikollegen** immer noch, dass er oft schwermütig sei, vor allem bei schlechtem Wetter.“ (br. 26/2019, str. 42)

„Nach ihrer Bewerbungsrede applaudierten viele **Europaparlamentarier** im Stehen, die Abgeordneten sind dort ansonsten eher sparsame Rhetorik gewohnt.“ (br. 30/2019, str. 33)

„**Ordensexperten** sagen, es sei für Novizen oft schwer, sich in die Gemeinschaften zu integrieren.“ (br. 38/2019, str. 39)

„Die meisten **Juden** möchten Deutschland nicht verlassen, die Zahl **der jüdischen Einwanderer** übersteigt die **der Auswanderer** bei Weitem.“ (br. 42/2019, str. 19)

„Das Zerrbild **des Juden** als **Brunnenvergifter, Wucherer, Parasit und Ausbeuter** entstand in jenen Jahrhunderten und setzt sich in Teilen bis heute fort. [...] Mitunter weigerten sich **Schüler**, das Gotteshaus zu betreten, nicht nur muslimische, sondern auch christliche.“ (br. 42/2019, str. 21; 22)

„Die Mutter sah sich Natalies **Mitschüler** an.“ (br. 50/2019, str. 61)

„Es leben aber auch rund drei Millionen **Zivilisten** in Idlib.“ (br. 11/2020, str. 81)

„Der Audi ist nagelneu, aber ich desinfiziere sein Lenkrad, als hätte ich dort drinnen **den Vorbesitzer** erschossen.“ (br. 15/2020, str. 64)

„Lange schloss sie die knapp 300 Millionen **Wanderarbeiter** aus, die mangels einer städtischen Haushaltsregistrierung kein Anrecht auf Transferleistungen haben. [...] Ende April berichteten **Analysten** des Wertpapierhändlers Zhongtai Securities in einem Report, ihren Berechnungen zufolge hätten tatsächlich 70 Millionen **Arbeitnehmer** im Zuge der Coronakrise ihren Job verloren.“ (br. 24/2020, str. 73; 74)

„„The Bricks“ nennen **die Anwohner** die roten Reihenhäuser aus Backstein. [...] Sie kennen Armut, Drogen, Gangs – viele von Floyds **Klassenkameraden** erleben nicht ihr 30. Lebensjahr. [...] Bald überragt George seine **Mitschüler**, er wird fast zwei Meter groß. [...] **Fußgänger** gibt es kaum. Dies ist Durchfahrtsamerika. [...] Seine Eltern trennen sich, als er acht Jahre alt ist, seine **Mitschüler** erzählen den Zeitungen, er sei ein ruhiger, dünner Junge gewesen. Freundlich, nicht aggressiv – aber seltsam, das schon. Er wird geärgert von **Klassenkameraden**, er ist gern allein, Sport mag er nicht. [...] Unten im Restaurant servierten **Kellner** mexikanische Gerichte, oben tanzten die Gäste im Klub zu Cumbia-Beats. [...] In Minneapolis wird **ein Schwarzer** 13-mal eher erschossen als **ein Weißer**. 80 Prozent aller **Polizisten** der Stadt sind weiß. [...] Dieses Geschäft wurde auf dem Rücken von **Sklassen** ausgetragen. [...] **Der Schwarze**, so das jahrhundertalte rassistische Urteil, sei eigentlich ein gefährlicher **Wilder**. Die Freilassung **der Sklassen**, das Ankommen in der Nachbarschaft, die Wahl Barack Obamas zum Präsidenten, all das vergrößerte bei vielen die Furcht vor dem Verlust alter Privilegien, die Angst vor dem vermeintlich **Fremden**. [...] Ngwolo sagt, **die Demonstranten**, die bei den Protesten nach Floyds Tod Steine auf **Beamte** warfen und ihnen ins Gesicht brüllten, das seien oft gut ausgebildete Jugendliche, die ihre Rechte kennen und wissen, wen sie anrufen müssen, falls sie in Gewahrsam genommen werden. [...] Rund 50 **Polizisten** starben zuletzt jedes Jahr durch Gewalt, etwa 20-mal so viele wie in Deutschland.“ (br. 27/2020, str. 48-52)

„Das Problem, sagen **die Wissenschaftler**, bestehe darin, dass rund ein Fünftel des brasilianischen Baumbestands bereits verschwunden sei, eine Fläche groß wie Chile. [...] Das Schicksal seiner **Ureinwohner**. Kein **Fremder** darf sie ohne Genehmigung

betreten. Über ihre wirtschaftliche Nutzung entscheiden **die Bewohner** im Wesentlichen selbst, und es ist deshalb kein Zufall, dass die Abholzung in den vergangenen Jahren kontinuierlich abgenommen hatte. [...] Dass **Sojabauern** oder **Viehzüchter** sie legten, weil sie sich von ihm ermuntert fühlten, sei die Erfindung sensationsgieriger Medien. [...] Auch **die Ureinwohner** wollten nicht mehr leben wie die Höhlenmenschen, und wie zum Beleg las er einen Brief vor, den angeblich **Vertreter** von 52 Ethnien unterzeichnet hatten. [...] Eine halbe Million **Abonnenten** folgen ihrem Videokanal, auf dem sie in kurzen Clips aus ihrem Alltag berichtet. [...] **Die Ärzte**, die Ysani damals untersuchten, tippten auf Epilepsie, aber sicher ist sie sich bis heute nicht. [...] Sie erkannte sich darin nicht wieder, wenn ihre **Lehrer** von edlen Wilden sprachen, die in harmonischen Kollektiven zusammenlebten. [...] **Linke Aktivisten** luden sie auf Podien ein, aber nach und nach verschoben sich ihre Prioritäten. [...] Sie kümmerte sich um die Website, über **die Touristen** einen Aufenthalt bei ihren Verwandten buchen können, aber es reicht ihr nicht. [...] Mit dem Bau der Fernstraße Transamazônica kamen Hunderttausende **Siedler** in die Region.“ (br. 33/2020, str. 77-79)

„Dort sei er von **Beamten** mitgenommen und gefoltert worden. [...] Der pakistanische Geheimdienst und deutsche **Beamte** befragten Hajib in der Untersuchungshaft. [...] Der Vermerk listet 25 **Beamte** von Bund und Ländern auf, die im Einsatz waren. [...] In Frankfurt sei er ständig von **Beamten** begleitet worden, sogar bis auf die Toilette: [...] Doch die **Beamten** hätten geantwortet, er dürfe den Frankfurter Flughafen nicht verlassen, es sei denn nach Marokko. [...] Die ganze Zeit über blieben laut Vermerk zwei **Beamte** bei ihm.“ (br. 37/2020, str. 44-45)

„Für Herbst und Winter erwarten **Experten** eine massive Zunahme von Erkrankungen mit Covid-19 – besonders in Europa, aber auch in den USA. [...] **Medizinstatistiker** vom Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME) an der University of Washington erwarten das (offiziell) zweimillionste Virusopfer schon Mitte Dezember. [...] Zum Jahrestag, das sagt das aktuelle Modell der **IHME-Forscher** aus Seattle voraus, werden mehr als 2,5 Millionen Menschen weltweit auf der Totenliste stehen. [...] Schon um das Jahr 1920, so nehmen **Forscher** an, war das HI-Virus im westlichen Zentralafrika von Schimpansen auf den Menschen überggesprungen; es brauchte Jahrzehnte, bis es überhaupt auffiel. [...] Wenn **die Statistiker** mit ihrer Projektion für das Gesamtjahr recht behalten, dann wird Covid-19 sogar mehr als dreimal so viele Menschen umbringen wie HIV/Aids und fünfmal mehr als Malaria im vergangenen

Jahr. Covid-19 ist mitnichten „nur eine harmlose Grippe“, wie anfänglich auch **Mediziner** hofften und **Verschwörungstheoretiker** noch immer glauben (wenn sie das Virus denn überhaupt für wahr halten). [...] Im Unterschied zu vielen früheren Seuchenzügen vollzieht sich das große Sterben diesmal nicht überwiegend weit entfernt in den Slums armer Länder, wo es zu wenige **Ärzte** und Arzneien gibt. [...] Viele Menschen sterben ganz allein, vielleicht in der Obhut von in Plastik verhüllten **Pflegern**. [...] Covid-19 räumt vor allem unter den Alten ab, ganz besonders unter **Heimbewohnern** und Menschen mit Vorerkrankungen. [...] Doch niemand kann sich in Sicherheit wähen, nur weil er 20 oder 40 ist. Zwar erleben die meisten **Patienten** dieser Altersgruppe einen milden Verlauf, aber auch unter jungen Menschen hat Covid-19 getötet, selbst Kinder und Jugendliche. Risiken bestehen insbesondere für Adipöse, **Diabetiker** und **Lungenkranke**. [...] Nach nicht einmal einem Jahr können **Mediziner** die Gefährlichkeit von Sars-CoV-2 noch immer nicht abschließend beurteilen. **Jeder**, gleich welchen Alters, ist daher gut beraten, alles zu tun, eine Infektion und Weiterverbreitung des Virus zu verhindern. [...] Beide Länder haben Corona mit der strengen Isolierung **Infizierter** und der Quarantäne ihrer Kontakte früh niedergeknüppelt – Strategien, die sie im Kampf gegen Ebola tief verinnerlicht haben. [...] Die Regierung unter Jacinda Ardern kommunizierte über die Maßnahmen stets offen im Einklang mit **den Wissenschaftlern** des Landes, was die Bevölkerung mit Vertrauen und Unterstützung honorierte. [...] Sollten sich die Deutschen durchringen schreiben die **IHME-Experten**, das ihrer Ansicht nach wichtigste Schutzmittel, nämlich Masken, so gewissenhaft wie Singapurer zu tragen, also fast immer außerhalb der Wohnung, so könnten bis Januar an die 13000 Tode verhindert werden.“ (br. 41/2020, str. 83-85)

„Vielmehr wurden beide National dramen durch dasselbe Unvermögen **der Regisseure** in Downing Street befeuert. [...] Die Verantwortlichen agieren kopflos und widersprüchlich, in den Krankenhäusern fehlen Schutzausrüstung für Bedienstete und Beatmungsgeräte für **Patienten**, Infektionszahlen schnellen nach oben. [...] Die jedoch erfährt davon praktisch nichts, stattdessen verschwinden die Empfehlungen der **Experten** in den Schubladen der Regierung. [...] Sie schafft ein Brexit-Ministerium, für **das Hunderte Beamte** aus anderen Ressorts abgezogen werden – auch aus dem Gesundheitsministerium. [...] Und Johnson liefert. Er wählt seine **Minister** nicht nach Kompetenz aus, sondern einzig nach ihrer Ergebenheit zur reinen Brexit-Lehre. [...] Er

kettet sich an **die konservativen Brexit-Hardliner** und selbst ernannten **Freiheitskämpfer**, die mit der EU am liebsten nichts mehr zu tun haben wollen. [...] Die größte innere Bedrohung sind für den Regierungschef zu diesem Zeitpunkt **EU-Freunde** innerhalb und außerhalb seiner Partei. [...] Das „bizarre Gerede“ irgendwelcher **Gesundheitsapostel** über notwen dige Barrieren gehe „über das hinaus, was medizinisch vernünftig ist“. [...] Als **Journalisten** danach fragen, verstrickt sich die Regierung in Widersprüche. Mal ist die Mail aus Brüssel offenbar nicht angekommen, mal ging sie an den falschen **Adressaten**. [...] Den Rat von **Experten**, dem er über Monate angeblich sklavisch gefolgt ist, schlägt er nun immer öfter in den Wind. [...] Über Wochen liefert sich der Premierminister Scharmützel mit den mächtigen **Regionalbürgermeistern** Nordenglands. [...] Der Mann, dem seine Biografen nachsagen, er wolle stets von allen geliebt werden, hat sich eine erstaunliche Schar von **Feinden** geschaffen. [...] **Ökonomen** und **Mediziner** sprechen von einem unverantwortlichen Spiel, an dessen Ende ein „perfekter Sturm“, so der Wirtschaftsprofessor Jonathan Portes vom Londoner King's College, über die Insel toben könnte.“ (br. 45/2020, str. 88-91)

„Aber Falma soll nicht sprechen, am besten mit niemandem, aber wohl vor allem nicht mit **Journalisten**. [...] Die EBA ist unter anderem dafür zuständig, Genehmigungen an ausländische **Journalisten** auszuhändigen, sie kann Recherchen untersagen. Sie bestimmt auch, wo sich **Reporter** im Land bewegen dürfen und wo nicht. [...] Die Regierung hat Angst vor dem Auseinanderfallen einer fragilen Nation; **Aktivisten**, **Oppositionelle** und **Rebellen** haben Angst, von der Regierung, Sicherheitskräften oder anderen ethnischen Gruppen verfolgt und im schlimmsten Fall getötet zu werden; andere haben Angst vor einem Bürgerkrieg. [...] Wer **Angehöriger** der Tigray war, hatte bessere Chancen als andere, von dem Aufschwung zu profitieren. [...] Die Führung der TPLF befindet sich auf der Flucht, doch deren Verbände verfügen weiter über **Kämpfer** und wohl auch schwere Artillerie und Raketen. Wahrscheinlich mehr als 1000 Menschen wurden bei den Gefechten getötet, vermutlich sind unter den Toten auch viele **Zivilisten**. [...] Wie stumme **Zeugen** eines großen Scheiterns. [...] Zu Abiys erbittertsten **Gegnern** zählen nun auch Angehörige der Oromo im Süden und im Zentrum sowie der Tigray im Norden. [...] **Kritiker** werden seither vom Apparat immer schärfer überwacht und unterdrückt, **Journalisten** werden festgesetzt, auch in Oromia nehmen Verhaftungen und Hinrichtungen durch Sicherheitskräfte zu. [...] Rund 1,8

Millionen **Binnenflüchtlinge** gab es bereits vor dem Krieg in Tigray. [...] Rebellengruppen bewaffnen sich zunehmend, kämpfen gegen Regierungstruppen, töten aber auch **Zivilisten** der Amharen, der zweitgrößten Ethnie, die das Land jahrhundertlang beherrschte. [...] Es gibt Dutzende Fronten in Äthiopien, und **Beobachter** fürchten, dass sich das Land in ein afrikanisches Jugoslawien verwandeln könnte, in einen Staat, der sich selbst zerlegt.“ (br. 51/2020, str. 88-90)

Iako u navedenim primjerima referentne osobe mogu podjednako biti muškarci i žene, za njihovo se imenovanje rabe isključivo imenske riječi za imenovanje osoba muškoga roda. Kao i u već analiziranim tekstnim vrstama časopisa *Der Spiegel*, treba istaknuti imenice *der Wähler*, *der Bürger*, *der Politiker* i *der Arzt* koje se u analiziranim tekstovima reportaža pojavljuju isključivo u muškom rodu, pretežno u množini, iako se podjednako mogu odnositi na muškarce i žene:

„Weil nach Jahren der latenten Positionslosigkeit viele **Wähler**, die ein größeres Bedürfnis nach Haltung und Positionen haben, nach rechts oder nach links abgewandert sind, zur AfD oder zu den Grünen, die vor allem in der Flüchtlingspolitik jeweils klar Position beziehen.“ (br. 1/2019, str. 27)

„Als die USA, Frankreich und Großbritannien Marschflugkörper auf Syrien abfeuerten, weil dort vermutlich Giftgas eingesetzt worden war, berief Baerbock sofort eine Telefonkonferenz ein – bevor die **Außen- und Verteidigungspolitiker** der Fraktion die Angriffe unterschiedlich kommentieren konnten.“ (br. 22/2019, str. 35)

„Nach Angela Merkels Zitteranfall stellt sich wieder die Frage, wie **Politiker** mit Schwächen oder Krankheiten umgehen sollen. [...] Ihr Job ist so wichtig, dass **die Bürger** wissen sollten, ob sie in der Lage ist, ihn uneingeschränkt auszuüben. [...] So war es bislang üblich bei **Spitzenpolitikern**. Bloß keine Schwäche eingestehen, keine Krankheit. Das ist die alte Schule. Man demonstriert seine Pferdenatur, um ja keine Zweifel an der Funktionstüchtigkeit des Staats aufkommen zu lassen. Aber es gibt inzwischen eine neue, eine andere Form des Umgangs mit Schwäche in der Politik. Beide Denkschulen existieren derzeit nebeneinander. Sie zeigen den veränderten Blick auf **den Politiker**.“ (br. 26/2019, str. 40)

„Medien suchten nach **Ärzten**, die eine Ferndiagnose wagen würden. [...] Unter den handverlesenen **Ärzten**, die für die Kanzlerin zuständig sind, gilt Merkel als

ausgesprochen zäh. Als sie im Dezember 2013 beim Langlauf in der Schweiz auf einer vereisten Loipe gestürzt war und sich den Beckenring gebrochen hatte, ignorierte sie die Schmerzen zunächst stoisch. Viele **Patienten** lassen sich da sofort starke Schmerzmittel verschreiben. [...] Als die **Ärzte** die Kanzlerin schließlich über den Bruch aufklärten, scherzte Merkel, sie sei froh, keine Simulantin zu sein. **Die Ärzte** redeten der Kanzlerin ins Gewissen, empfahlen mehr Bewegung und eine Diät, um die Hüfte und die Knie zu entlasten, andernfalls drohten langfristige Schäden.“ (br. 26/2019, str. 40)

„Kaum ein **Außenpolitiker** in Europa hatte in den vergangenen Tagen eine Idee, wie die Bomben und die Menge der Fliehenden zu stoppen wären. [...] Kaum waren die ersten paar Tausend Flüchtlinge an die türkisch-griechische Grenze gefahren worden und hatten andere im Schlauchboot gen Griechenlands Inseln ablegen dürfen, gerieten **EU-Politiker** in größte Nervosität. [...] Der Ex-Weltbank-Berater und Analyst des Global Public Policy Institute, Tobias Schneider, hat aus Jahren in Hintergrundrunden **europäischer Außenpolitiker** das Fazit gezogen.“ (br. 11/2020, str. 82)

„Von Nord bis Süd fragen sich **die Bürger**, warum so wenig von den Milliardenhilfen nach unten durchsickert.“ (br. 18/2020, str. 86)

„In einer Zeit, in der **Politiker** medienerprobte Rollenspieler sind, kommt es nicht mehr allzu oft vor, dass man hinter die Fassaden blicken kann.“ (br. 33/2020, str. 76)

„Bestenfalls finden **Politiker** und Behörden Mittel und Wege, die Einschränkungen nicht flächendeckend und nicht gleich über Monate zu verhängen.“ (br. 41/2020, str. 84)

„Er verspielt das wichtigste Kapital, das eine Regierung in Krisenzeiten hat – das Vertrauen ihrer **Bürger**.“ (br. 45/2020 str. 91)

Imenice za imenovanje nacija, osim u slučaju specifične referencije, u analiziranim tekstovima također su navedene isključivo u muškome rodu množine, iako se mogu odnositi na osobe obaju spolova:

„Ansonsten liegt Stille über den Bergen südöstlich von Herat, die sie hier Haft-Darband nennen, wo Mullah Niazi auf die Gelegenheit lauert, das zurückzuerobern, was **die Amerikaner** den Taliban genommen haben: die Macht über Afghanistan. [...] Nach dem Tod des Taliban-Gründers Mullah Omar setzten **die Pakistaner** 2015 ihren Kandidaten, Mullah Mansoor, durch. [...] Koofi strebt eine Verhandlungsdelegation

an, die die ganze Gesellschaft repräsentiert, **Paschtunen** ebenso wie **Tadschiken, Usbeken, Hazara.**“ (br. 5/2019, str. 89)

„**Denn Juden** auszugrenzen, sie öffentlich verächtlich zu machen, das scheint wieder möglich in Deutschland. [...] In 69 Fällen waren es Gewalttaten gegen **Juden**, bei denen mehr als 40 Menschen verletzt wurden, ein neuer, beschämender Höchststand. 27-mal wurden jüdische Friedhöfe geschändet.“ (br. 42/2019, str. 19)

„Erst seit dem Drama an der griechisch-türkischen Grenze interessieren sich die **Europäer** wieder für den Krieg in Idlib. [...] Ausgerechnet Erdoğan, der sich mit seiner Kriegsbesessenheit gegen Syriens **Kurden** und dem Schleifen der türkischen Demokratie als politischer Partner diskreditiert hat.“ (br. 11/2020, str. 81; 82)

„Der Norweger meint, dass mehr **Chinesen** durch die Umweltverschmutzung gestorben seien, die durch den Lockdown ausblieb, als durch das Virus, es klingt sinnvoller als der Titel des wunderbaren Buches.“ (br. 15/2020, str. 64)

„Zwei Monate nach Ausbruch der Pandemie kommt die staatliche Unterstützung immer noch nur quälend langsam bei **den Italienern** an.“ (br. 18/2020, str. 86)

„An Zynismus nicht zu überbieten aber war der Beitrag eines Mannes, den viele **Brasilianer** mittlerweile „Umweltzerstörungsminister“ nennen. [...] Entwicklung ist ein Konzept, das in den Kulturen der Ureinwohner nicht existiert. Ihm zugrunde liegt ein Weltbild, das erst mit **den Portugiesen** nach Brasilien kam.“ (br. 33/2020, str. 76; 79)

„Warnte das BKA **die Marokkaner** vor einem möglichen Terroristen und verantwortete damit zumindest indirekt die Festnahme samt Folter?“ (br. 37/2020, str. 45)

„Über 200000 **Amerikaner** wurden bisher von dem Erreger aus dem Leben gerissen – mehr als dreimal so viele, wie US-Soldaten in Vietnam gefallen sind. [...] Sollten sich die Deutschen durchringen schreiben die IHME-Experten, das ihrer Ansicht nach wichtigste Schutzmittel, nämlich Masken, so gewissenhaft wie **Singapurer** zu tragen, also fast immer außerhalb der Wohnung, so könnten bis Januar an die 13000 Tode verhindert werden.“ (br. 41/2020, str. 84; 85)

„In einer Stunde – Mitternacht auf dem Kontinent – wird endlich wahr werden, worauf etwas mehr als die Hälfte der **Briten** seit dreieinhalb Jahren sehnsüchtig wartet.“ (br. 45/2020, str. 88)

„In Somalia, wo die **Äthiopier** ein wichtiges Kontingent der Schutztruppe Amisom stellen, entfernte die Führung ebenfalls die Offiziere aus Tigray.“ (br. 51/2020, str. 90)

b) uporaba pridjeva

U analiziranim reportažama također je zabilježena uporaba intenziviranih pridjeva, iako, s obzirom na duljinu tekstova, njihova uporaba nije toliko istaknuta kao u što je to slučaj u reportažama časopisa *Brigitte*.

Značenje pridjeva, među ostalim, intenzivirano je priložima, prije svega prilogom *so*:

„Andrea Nahles hat sich am Ende dieses für ihre Partei **so furchtbaren** Jahres einen Rest an Optimismus bewahrt.“ (br. 1/2019, str. 27)

„In deren Mitte steht ein gar nicht **so kleiner** Gründungsmythos: [...] Das ist kein leichtes Unterfangen bei einer **so weit verzweigten** Geschäftsdynastie.“ (br. 14/2019, str. 67, 68)

„Warum ist es **so schwer**, Regelungen zu finden, die den Zustand verändern?“ (br. 30/2020, str. 24)

Osim intenziviranja značenja pridjeva, prilogom *so* u analiziranim reportažama pronađena su dva primjera intenziviranja značenja pridjeva priložima *zu* i *viel*:

„Doch das Feld war **zu speziell**, der Fokus.“ (br. 10/2019, str. 44)

„Dabei wäre eine andere Antwort **viel naheliegender, viel persönlicher**.“ (br. 22/2019, str. 34)

Također se pronalaze primjeri u kojima je značenje pridjeva intenzivirano drugim pridjevom:

„Vielleicht bricht der Streit in der Familie zur rechten Zeit auf. Vielleicht bildet er eine **dringend notwendige** Zäsur.“ (br. 14/2019, str. 68)

„Unter den handverlesenen Ärzten, die für die Kanzlerin zuständig sind, gilt Merkel als **ausgesprochen zäh**.“ (br. 26/2019, str. 40)

„Die Kluft zwischen kirchlichem Korsett und individueller Freiheit ist im Konvent **besonders deutlich**: [...]“ (br. 38/2019, str. 38)

„Weil 80 Prozent der Firmen weniger als 15 Beschäftigte und oft nur geringe Reserven haben, sind sie **besonders verwundbar**.“ (br. 18/2020, str. 86)

Osim toga, u tekstovima se mogu pronaći superlativi pridjeva:

„Das Jahr 2018 war das **turbulenteste** in der deutschen Politik seit der Wiedervereinigung. [...] 2018 war das vielleicht **extremste** Jahr in der deutschen Politik seit der Wiedervereinigung.“ (br. 1/2019, str. 25)

„Selbst in der **gravierendsten** Phase der Weltfinanzkrise ist Chinas Wachstum im Vergleich zum Vorquartal lediglich um 2,4 Prozentpunkte gefallen.“ (br. 24/2020, str. 73)

Uz već navedene načine intenziviranja pridjeva, u analiziranim reportažama rabe se pridjevi koji imaju hiperbolične konotacije:

„Was der Union kurzfristig Erfolge bescherte, unter anderem ein Wahlergebnis von 41,5 Prozent bei der Bundestagswahl 2013, hatte **gravierende** Folgen für das deutsche Parteiensystem. [...] In der SPD lauern **unzählige** Mitglieder und Funktionäre darauf, die Große Koalition endlich verlassen zu dürfen.“ (br. 1/2019, str. 27)

„Der **enorme** Stress ihres Amtes setzt ihr offenkundig nicht stark zu.“ (br. 26/2019, str. 40)

„Sie übernimmt den Topjob in **turbulenten** Zeiten.“ (br. 30/2019, str. 33)

„Aber Anlass zur Hoffnung gibt auch die Autoindustrie, die zum Jahresbeginn einen **katastrophalen** Einbruch erlitten hatte.“ (br. 24/2020, str. 72)

„Es ist halb neun, hinter den Glasfronten im fünften Stock des Adenauer-Hauses dämmert es langsam, und Annegret Kramp-Karrenbauer, Bundesvorsitzende der CDU,

*Bundesministerin für Verteidigung, springt von ihrem Stuhl auf und durchquert, im Laufschrift, die Diagonale ihres **riesenhaften** Büros.*“ (br. 30/2020, str. 24)

*„Die Zahlen? Sie sind **horrend**.*“ (br. 41/2020, str. 83)

*„Die Regierung ringt mit dem Brexit-Chaos, dazu kommen **desaströse** Corona-Zahlen. [...] In einer Grundsatzrede in Greenwich schwärmt er am 3. Februar von den **ungeheuren** Möglichkeiten seiner blockbefreiten Nation.*“ (br. 45/2020, str. 88, 89)

Iako se pridjevi intenziviranog značenja u analiziranim tekstovima rabe u manjem opsegu, njihova uporaba odgovara osobno obojenom prikazivanju događaja koje je karakteristično za tekstnu vrstu reportaže.

c) kohezija i koherencija

U analiziranim tekstovima reportaža kohezija se u pogledu imenovanja osoba i uporabe rodnoosjetljivog jezika ispravno ostvaruje odgovarajućim kohezivnim sredstvima, čime je osiguran prijenos ispravnog značenja teksta. Od kohezivnih sredstava u tekstovima najčešće se može pronaći anaforička uporaba proforma:

*„„Ich bin froh, dass es rum ist“, sagt **Andrea Nahles** in ihrem Vorsitzendenbüro im Willy-Brandt-Haus. **Sie** könne sich an kein vergleichbares Jahr in ihrer politischen Karriere erinnern. Die SPD ist in diesem Jahr zum Sinnbild der sterbenden Volkspartei geworden. Und niemand leidet unter diesem Trend mehr als **ihre Chefin**.*“ (br. 1/2019, str. 25)

*„So hat es **die Pianistin Shoko Kuroe** später der Polizei erzählt, so hat **sie** es ihrem Therapeuten erzählt, so erzählt **sie** es vor einigen Wochen in einem Café in der Hamburger HafenCity.*“ (br. 18/2019, str. 34)

*„**Annegret Kramp-Karrenbauer** hat ja auch deshalb hingeworfen, weil ihr das mit dem Durchsetzen irgendwann sehr schwergefallen ist. **Sie** wollte Parteivorsitzende sein und dann vielleicht Kanzlerkandidatin.*“ (br. 30/2020, str. 26)

Osim anaforičke uporabe proforma, od kohezivnih sredstava u tekstovima se rabi parafraza:

„**Fawzia Koofi, eine parteilose Abgeordnete und Vorsitzende der Menschenrechtskommission des Parlaments in Kabul, will zumindest versuchen, eine alternative Verhandlungsdelegation aufzustellen. Die 43-jährige Politikerin, das pinkfarbene Kopftuch weit hinter dem Haaransatz, sinkt auf die Rückbank ihres gepanzerten Land Cruisers und zieht die Vorhänge vor den Seitenfenstern zu.**“ (br. 5/2019, str. 90)

„Aus Rom ist **Ordensschwester Karolin Kuhn** angereist, sie arbeitet am Zentrum für Kinderschutz an der Päpstlichen Universität Gregoriana. **Eine Expertin** für sexuellen Missbrauch in der katholischen Kirche.“ (br. 34/2019, str. 49)

„Zu den bekanntesten Experten zählt **Christian Drosten, 47, Chef der Virologie an der Berliner Charité. Der Forscher** leitet nicht nur ein Institut von Weltruf, er erscheint neuerdings auf vielen Kanälen.“ (br. 13/2020, str. 104)

Osim što uporaba rodnoosjetljivog jezika osigurava prijenos ispravnog značenja, ona također osigurava prijenos ispravnog smisla teksta, s obzirom na to da u pogledu referentnih osoba na koje se imenske riječi za imenovanje osoba odnose kod čitateljica i čitatelja ne postoji dvojba u pogledu spola referentnih osoba.

Međutim, prilikom uporabe generičkog muškog roda, kao i u ostalim analiziranim tekstnim vrstama, do poteškoća dolazi u pogledu koherencije teksta. Iako na površinskoj strukturi teksta rabljena kohezivna sredstva odgovaraju imenskim riječima za imenovanje osoba, na dubinskoj strukturi dolazi do dvosmislenosti jer čitateljice i čitatelji teksta njegovo značenje i smisao mogu tumačiti na dva načina, tj. da su referentne osobe isključivo muškarci ili da obuhvaćaju podjednako žene i muškarce, kao što pokazuju sljedeći primjeri:

„**Virologen und Epidemiologen** haben plötzlich viel Einfluss auf politische Entscheidungen – obwohl **sie** selbst noch zu wenig über den Gegner wissen.“ (br. 13/2020, str. 104)

„**Experten** in der Politik waren es bislang gewohnt, eine Nebenrolle zu spielen. Oft genug schrieben **sie** Gutachten, die dann in Aktenschränken vergilbten. Die neue Pandemie aber stellt die alte Ordnung auf den Kopf. **Die Fachleute** für Epidemien erscheinen nun fast wie Mitglieder der Exekutive.“ (br. 13/2020, str. 104)

„Beide Großkrisen hängen miteinander zusammen – weil der Zocker Boris Johnson viel zu viel riskiert hat. Nun wenden sich auch seine **Parteifreunde** von ihm ab.“ (br. 45/2020, str. 88)

Osim što primjeri u kojima uporaba generičkog muškog roda, unatoč ispravnoj koheziji, dovodi do poteškoća u pogledu koherencije teksta, u analiziranim se tekstovima reportaže mogu pronaći primjeri uporabe generičkog muškog roda kada su žene isključive referentne osobe ili jedne od referentnih osoba uz muškarce, iako postoje odgovarajuće imenice ženskoga roda ili zamjenski oblici koji bi obuhvatili oba spola, zbog čega rabljena kohezivna sredstva, u ovom slučaju parafraza, ne odgovaraju referentnim osobama te koherencija teksta nije ispravno ostvarena odnosno tekst postaje dvosmislen, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera.

U prvom primjeru imenica muškoga roda množine *die Spezialisten* parafrazirana je imenicom srednjeg roda množine *die Panel-Mitglieder*, zatim imenicom muškoga roda množine *anerkannte Juristen* (ugledni pravници). U nastavku teksta eksplicitno je navedeno da *anerkannte Juristen* obuhvaća dvojicu muškaraca. Dvosmislenost teksta nastaje zbog zasebnog imenovanja žene, što se može tumačiti tako da nije ugledna pravica ni stručnjakinja ili da je obuhvaćena imenicom *anerkannte Juristen*.

„**Die Spezialisten** sollten unparteiisch sein, gegenüber allen Mitgliedern der Familie Brenninkmeijer. Das ist kein leichtes Unterfangen bei einer so weit verzweigten Geschäftsdynastie. Bestellt wurden schließlich sieben **Panel-Mitglieder**. Darunter **anerkannte Juristen** wie **Eberhard Stilz**, bis 2018 **Präsident des Staatsgerichtshofs für das Land Baden-Württemberg**; **Professor Karsten Schmidt**, **Ex-Präsident der Bucerius-Law-School**. Und **Vera Van Houtte**, **Vizepräsidentin des Schiedsgerichtshofs der Internationalen Handelskammer in Paris**.“ (br. 14/2019, str. 68)

Iako je Annalena Baerbock 2019. godine dijelila funkciju predsjednice stranke s Robertom Habeckom, u idućem se tekstu za upućivanje na oboje rabi imenica muškoga roda množine *die Grünenchefs*, kao što se i za njezine prethodnice i prethodnike na toj funkciji rabi imenica muškoga roda množine *die Parteichefs*. Zbog toga, ako čitateljice i čitatelji nisu upućeni u činjenicu da je ona supredsjednica stranke i da su stranku vodile i žene i muškarci, kao i činjenice da imenice *die Grünenchefs* i *die Parteichefs* svojim rodnom ne odgovaraju spolu

jedne od referentnih osoba, može doći do pogrešnog prijenosa značenja i tumačenja smisla samoga teksta, tj. tekst se može protumačiti tako da gđa Baerbock nije predsjednica stranke.

*„Mit jedem neuen Erfolg wachsen die Ansprüche der **Grünen**. „Wir wollen nicht zurück in unsere Nische, wir wollen raus in die Breite der Gesellschaft und eine Partei für alle Menschen in diesem Land sein“, verkündete **Baerbock** Ende März großspurig auf einer Berliner Bühne, als sie über das neue Grundsatzprogramm sprach. Die Grünen applaudierten laut, der Größenwahn kommt an. [...] **Baerbock** hatte etwas geschafft, was vorherigen **Parteichefs** nicht gelungen war.“* (br. 22/2019, str. 34; 36)

U sljedećem primjeru rabljena parafraza rodno također ne odgovara koreferentnom izrazu, zbog čega bi se tekst mogao tumačiti tako da je kod imenica *die Präsidentin der Europäischen Kommission* i *der Kommissionschef* riječ o dvjema različitim funkcijama odnosno dvjema različitim osobama.

*„Doch auch die EU ist gespalten, wie nicht zuletzt das knappe Ergebnis bei **von der Leyens** Wahl belegt: 383 von 747 Abgeordneten stimmten am Dienstagabend dafür, dass sie neue **Präsidentin der Europäischen Kommission** wird, das sind nur neun Stimmen mehr als nötig. Selten wurde ein **Kommissionschef** mit einer so dünnen Mehrheit gewählt.“* (br. 30/2019, str. 33)

Poteškoće u pogledu koherencije teksta također nastaju u slučaju miješane uporabe zamjenskih oblika, rodno neutralnih izraza i generičkog muškog roda za imenovanje osoba obaju spolova, što dokazuju sljedeći primjeri.

Referentne osobe imenskih riječi za imenovanje osoba *die Prominenten* i *die Stars* podjednako mogu biti žene i muškarci, dok uporaba imenice muškoga roda *die Politiker* može dovesti do dvosmislenosti u pogledu referentnih osoba, s obzirom na to da se može tumačiti da se, za razliku od imenica *die Prominenten* i *die Stars* koje obuhvaćaju oba spola, odnosi isključivo na muškarce. Kako bi se izbjegla svaka dvosmislenost u pogledu referentnih osoba, u ovom bi slučaju bilo preporučljivo izričito navođenje obaju rodova.

*„Die Nachbarin organisiert exklusive Kleinreisen für **Prominente, Stars und Politiker.**“*
(br. 15/2020, str. 63)

U sljedećem primjeru parafraza imenice *die Angestellten*, koja kao poimeničeni pridjev množine obuhvaća žene i muškarce, imenicom muškog roda *die Arbeiter* također uzrokuje

dvosmislenost značenja i smisla jer se može tumačiti tako da je poslodavac prije epidemije koronavirusa zapošljavao 25 osoba obaju spolova (*Angestellte*), dok se sada nada zapošljavanju šest do sedam radnika odnosno muškaraca (*Arbeiter*).

*„Michele Prisco führt die Firma Falp in Saviano bei Neapel, am Fuße des Vesuvs. Normalerweise produziert er mit 25 **Angestellten** Kaminrohre und Metallgeländer. [...] Prisco wäre froh, wenn er wenigstens Aufträge für sechs oder sieben **Arbeiter** bekommt.“* (br. 18/2020, str. 87)

U posljednjem primjeru rodnoosjetljiv jezik rabi se za upućivanje na osobe obaju spolova kada su one u ulozi putnica i putnika (*die Reisenden*), iako se u nastavku teksta za upućivanje na njih rabi imenica muškog roda jednine i množine *der Passagier/die Passagiere* i *die Fluggäste/Gäste*. Izravno imenovanje žena (*die Frauen*) isključivo je u odnosu na njihove partnere (*ihre Partner*), dok se za sva ostala imenovanja osoba isključivo rabe imenske riječi za imenovanje osoba muškoga roda (*die Techniker, die Manager, die Diplomaten, die Journalisten, die Vertreter, die Ausländer*), čime žene nisu izričito navedene kao referentne osobe, a što dovodi do toga da čitateljice i čitatelji tekst mogu tumačiti tako da su referentne osobe imenica muškoga roda isključivo muškarci.

*„Rund 180 **Reisende** sind am Frankfurter Flughafen in den Lufthansa-Jet gestiegen: vor allem **Techniker und Manager** deutscher Auto- und Maschinenbauer, die zurück in ihre chinesischen Werke geschickt werden. **Frauen**, einige hochschwanger, die ihre **Partner** wiedersehen wollen; viele von ihnen haben Kinder auf dem Schoß. Ein paar **Diplomaten, Journalisten**. China hatte die Grenzen für **Ausländer** Ende März geschlossen, als die Epidemie im Land abebbte, im Rest der Welt aber aufflammte. Für die **Vertreter** der deutschen Wirtschaft öffnete die Volksrepublik sie am letzten Maiwochenende wieder. Die **Ausländer** werden gebraucht, sie sollen helfen, Chinas Konjunktur neuen Schwung zu verleihen. Rund 5000 deutsche Unternehmen haben Standorte im Reich der Mitte. [...] Vor dem Abflug in Frankfurt werden alle **Passagiere** auf Sars-CoV-2 getestet. An Bord gilt Maskenpflicht. Um den Kontakt zwischen **Servicepersonal und Fluggästen** zu minimieren, fällt der Bordservice aus, stattdessen bekommt jeder **Passagier** eine 1,5-Liter-Flasche Wasser und eine schuhkartongroße Schachtel mit Snacks. Das **Bordpersonal** misst alle vier Stunden die Körpertemperatur der **Gäste**.“* (br. 24/2020, str. 72)

7.2.4 Intervju

U 48 analiziranih tekstova intervjua časopisa *Der Spiegel* rodnoosjetljiv jezik rabi se djelomično odnosno, kao što će biti detaljnije prikazano u nastavku, u određenim se slučajevima za imenovanje osoba i dalje rabi generički muški rod, iako referentne osobe mogu biti osobe ženskoga i muškoga spola. Intervju podrazumijeva dijalošku komunikaciju, stoga će primjeri unutar analize biti navedeni prema komunikacijskim partnerima.

a) imenovanje osoba

Za razliku od prethodno spomenutih tekstnih vrsta, uporaba rodnoosjetljivog jezika u analiziranim intervjuima poštuje se u većoj mjeri, što posebice dokazuje više primjera izričitog navođenja obaju rodova. Razlog tomu može biti veća osviještenost novinara i novinarki te intervjuiranih osoba u pogledu uporabe rodnoosjetljivog jezika. Kao i kod već prikazanih tekstnih vrsta, rodnoosjetljiv jezik u najvećoj se mjeri poštuje kada je riječ o specifičnoj referenciji, kada su osobe u tekstu navedene imenom i prezimenom. U tim slučajevima rod imenske riječi za imenovanje osoba odgovara spolu referentne osobe.

o *osobe koje intervjuiraju:*

„Bundesjustizministerin Katarina Barley denkt über ein Paritätsgesetz nach. Die Parteien sollen etwa dazu verpflichtet werden, mehr Frauen auf ihre Listen zu setzen.“
(br. 1/2019, str. 31)

*„Frauen gelten oft als **Gründerinnen** mit einer Mission.“* (br. 1/2019, str. 73)

*„Der Spitzenkandidat der Europäischen Volkspartei bei der Europawahl, **Manfred Weber**, will den Begriff Heimat nicht den Rechtspopulisten überlassen, steckt in Brüssel jedoch in einem Bündnis mit Ungarns Regierungschef.“* (br. 10/2019, str. 29)

*„Die Philosophin **Svenja Flaßpöhler** und der Autor **Florian Werner** über Elternschaft und Emanzipation.“* (br. 18/2019, str. 118)

*„Und im Zweifel würden Sie, Herr Spahn, das Thema in einem grünschwarzen Kabinett unter **Kanzler Habeck** oder **Kanzlerin Baerbock** vorantreiben?“* (br. 26/2019, str. 29)

*„Wie kam es zu Ihrer Spezialisierung als **Opferanwältin**?“* (br. 11/2020, str. 53)

„**Albrecht Broemme**, 66, leitete von 1992 bis 2006 die Berliner Feuerwehr und war danach **Präsident des Technischen Hilfswerks**. Nun errichtet er im Auftrag der **Berliner Gesundheitssenatorin** in einem abgetrennten Bereich der Berliner Messe ein Corona-Krankenhaus.“ (br. 18/2020, str. 48)

„**Die Chefökonomin der Weltbank, Carmen Reinhart**, hält eine schnelle konjunkturelle Erholung für eine Illusion und warnt vor einem dramatischen Anstieg der globalen Armut.“ (br. 45/2020, str. 76)

○ **intervjuirane osobe:**

„Aber ich gebe zu, dass **Angela Merkel** in diesem Punkt keine **Vorreiterin** war.“ (br. 34/2019, str. 26)

„**Der Sänger Max Giesinger** wurde mal von uns gesperrt, weil Leute meinten, sein Profil sei ein Fake.“ (br. 38/2019, str. 71)

„Klar kann **ich** das verstehen, als **Ministerin** und als **Mutter**.“ (br. 18/2020, str. 16)

„**Trumps Verhältnis zu Merkel** – und auch zur **ehemaligen britischen Premierministerin Theresa May** – gehört sicherlich zu den problematischsten, die ich beobachten konnte.“ (br. 30/2020, str. 85)

Uporaba rodnoosjetljivog jezika poštuje se i u slučajevima specifične referencije, kada referentne osobe u tekstu nisu navedene imenom i prezimenom, s obzirom na to da se iz roda rabljene imenice može zaključiti kojeg je spola referentna osoba:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Der Begriff des „gemeinsamen, freien Rundfunks“ wird der ARD von **einer Beraterin** empfohlen, die im Auftrag des Senders ein sogenanntes Framing-Handbuch erstellt hat.“ (br. 10/2019, str. 63)

○ **intervjuirane osobe:**

„Keiner hat sich bewegt, und am Ende sollte **die Umweltministerin** trotzdem schöne Klimaschutzzahlen verkünden.“ (br. 14/2019, str. 61)

Kao što je uvodno spomenuto, u 48 analiziranih intervjua časopisa *Der Spiegel* rodnoosjetljiv jezik poštuje se u većoj mjeri nego u ostalim dosad prikazanim tekstnim vrstama kada je riječ o imenovanju osoba obaju spolova i upućivanja na njih, posebice kada je riječ o izričitom navođenju obaju rodova. Od preporučenih rodnoosjetljivih rješenja za imenovanje osoba u analiziranim se tekstovima rabe:

– izričito navođenje obaju rodova:

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„Was halten Sie von der Idee einer Listenaufstellung, bei der **Männer und Frauen** gleich berücksichtigt werden müssen.“ (br. 34/2019, str. 25)

„Eine Studie zum Gesundheitsverhalten der Deutschen seit Beginn der Coronakrise kommt zu dem Schluss, dass sich **ältere Männer und Frauen** durch das Virus weniger verwundbar fühlen als die 30- bis 49-Jährigen.“ (br. 24/2020, str. 58)

„Wäre es das richtige Signal, wenn nach Angela Merkel jemand ins Kanzleramt einziehen würde, **der oder die** jünger ist als der Bevölkerungsschnitt?“ (br. 33/2020, str. 42)

„Viele Ihrer **Opponentinnen und Opponenten** sind heute vergessen oder auch tot.“ (br. 41/2020, str. 127)

„Umfragen zur Corona-Pandemie der Universität Freiburg zeigen, dass sich **knapp jede und jeder dritte Befragte** stark oder sogar sehr stark belastet fühlt.“ (br. 51/2020, str. 40)

○ *intervjuirane osobe:*

„Wenn die Wahl zum Bundestag an die Zugehörigkeit zu der Gruppe **der Frauen oder Männer** geknüpft wird, dann wird es bei dieser einen Gruppenbildung womöglich nicht bleiben. [...] Es gibt schon Forschung dazu, wie **Männer und Frauen** sich Netzwerke schaffen und welche strukturellen Nachteile etwa Mütter dabei haben.“ (br. 1/2019, str. 31)

„Der öffentlich-rechtliche Rundfunk kommt damit unter den Verdacht, **die Zuschauerinnen und Zuschauer** bewusst beeinflussen zu wollen.“ (br. 10/2019, str. 63)

„Meine Eltern erzählen, wie selbstverständlich es früher war dass man zu Hause starb und **der oder die Tote** zum Abschiednehmen noch ein, zwei Tage in der Wohnung blieb. [...] Wer nicht aktiv widerspricht, wäre nach eurem Vorschlag automatisch **Spenderin oder Spender**. [...] Deswegen schlagen wir vor, dass **Bürgerinnen und Bürger**, wenn sie ohnehin bei öffentlichen Behörden sind, aktiv und wiederkehrend gefragt werden und sich dann dort oder zu Hause in das Register eintragen können.“ (br. 26/2019, str. 26-28)

„Sondern weil ich es kaum ertragen kann, dass jemand, der mir im Restaurant den Kaffee bringt, der bei Amazon Regale einräumt, einen Lohn hat, von dem **er oder sie** im Alter nicht leben kann.“ (br. 26/2019, str. 39)

„Die Bürgergesellschaft, die ja eine historische Errungenschaft gegenüber den ererbten Privilegien des Feudalsystems war, stellt den selbstbestimmten Menschen in den Mittelpunkt: als **Bürgerinnen und Bürger** mit gleichen Rechten und Pflichten, die sich aktiv in Staat und Gesellschaft einbringen.“ (br. 38/2019, str. 24)

„Es gab viele Fortbildungen für **Polizistinnen und Polizisten**. [...] Heute würde **keine Richterin und kein Richter** mehr sagen, es ist in Ordnung, seine Frau ab und an mal zu schlagen oder zu vergewaltigen.“ (br. 11/2020, str. 52)

„Im Moment kann also jeder infektiös sein, egal ob **sie oder er** Symptome zeigen oder nicht.“ (br. 15/2020, str. 44)

„Leitlinien müssen allgemein anerkannt werden, sonst wissen auch **die Bürgerinnen und Bürger** nicht mehr, woran sie sich orientieren sollen. [...] Aus meiner Sicht spricht viel dafür, dass überall dort, wo **Schülerinnen und Schüler** den Abstand nicht einhalten können, Masken getragen werden müssen. [...] **Die Lehrerinnen und Lehrer** sollten erst mal schauen, wie groß der Rückstand wirklich ist.“ (br. 18/2020, str. 17)

„Dazu gehört, dass man **Mitarbeiterinnen und Mitarbeiter** anständig behandelt, egal wie die Branche heißt.“ (br. 27/2020, str. 33)

„Wir reagieren darauf, indem wir Attacken auf **Polizistinnen und Polizisten** konsequent zur Anzeige bringen. Auch die „taz“-Kolumne war Hate Speech, sie entmenschlicht **Polizistinnen und Polizisten**, führt zu Respektlosigkeit und gefährdet damit Leib und Leben der **Kolleginnen und Kollegen**. [...] . Die Ausbildung hier ist viel umfassender und professioneller, **unsere Beamtinnen und Beamten** werden für Festnahmesituationen trainiert und haben immer auch ihre Verantwortung für ihr Gegenüber im Kopf. [...] Ich würde mir wünschen, dass insbesondere **Politikerinnen und Politiker** nicht sofort auf jeden Videoschnipsel in den sozialen Medien reagieren. [...] Dennoch müssen wir aufpassen, dass nicht jeder Regelverstoß, den etwa **Streifenpolizistinnen und Streifenpolizisten** ahnden, zu einem Vorwurf führt. [...] **Täter und Täterinnen** suchen die Anonymität der Großstadt. Außerdem haben wir jedes Jahr 15 Millionen **Touristinnen und Touristen**, die locken Kriminelle an.“ (br. 27/2020, str. 44-45)

„Minassian fuhr 2018 in Toronto mit einem Kleinbus in eine Menschenmenge, zehn **Männer und Frauen** starben, er bezeichnete die Tat als Incel-Rebellion.“ (br. 45/2020, str. 55)

U navedenim primjerima izričito navođenje obaju rodova osigurava ispravnost referencije kod čitateljica i čitatelja u pogledu referentnih osoba, odnosno na taj način ne postoje dvojbe o tome jesu li žene referentne osobe ili nisu.

Za imenovanje osoba obaju spolova u analiziranim se tekstovima ne rabe skraćeni oblici izričitog navođenja obaju spolova, ali se rabe sljedeći zamjenski oblici:

– poimeničeni pridjev množine:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Der bayerische Ministerpräsident Markus Söder will die Finanzierung der öffentlich-rechtlichen Sender reformieren und **die Jungen** zurückgewinnen.“ (br. 10/2019, str. 63)

„Was sagen denn Ihre **Angehörigen**, Herr Spahn?“ (br. 26/2019, str. 26)

„Was stört Sie daran, wenn **die Jüngeren** ihnen helfen wollen, sich zu schützen?“ (br. 24/2020, str. 58)

„Frau Wermer, Herr Polenz, durch die Klimademonstrationen haben **Jugendliche** eine Menge bewirkt.“ (br. 33/2020, str. 40)

○ **intervjuirane osobe:**

„Die Verfassung kennt nur eine einzige Bezugsgröße für Wahlen, nämlich das Volk – die Gesamtheit aller **Wahlberechtigten**.“ (br. 1/2019, str. 31)

„Die gibt es seit den Achtzigern, sie zeigt laufend die steigende Staatsverschuldung an. Und mein Gedanke war, die **Toten** zu zählen, für die Trump in seiner Präsidentschaft verantwortlich sein würde.“ (br. 5/2019, str. 84)

„Absurd. Erst allmählich kommen **die Verantwortlichen** in Berlin jetzt in Bewegung. [...] Die Gelbwesten-Bewegung in Frankreich zeigt, dass wir aufpassen müssen, Umweltschutz so auszugestalten, dass **die Betroffenen** mitgehen können.“ (br. 14/2019, str. 61)

„Wenn ich mit Kollegen und **Bekannt**en spreche, merke ich, dass viele bei Leihmutterschaft eine Grenze ziehen.“ (br. 30/2019, str. 104)

„Die Gespräche dort erinnern mich an manche Foren von **Magersüchtigen**. Die **Betroffenen** steigern sich hier zusammen in ihre Situation hinein und drücken sich immer tiefer ins Elend. Während **Essgestörte** um das niedrigste Gewicht konkurrieren, verhöhnen sich **Incels** gegenseitig. [...]“ (br. 45/2020, str. 54)

– poimeničeni particip I. množine:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Die neuen **SPD-Vorsitzenden Saskia Esken und Norbert Walter-Borjans** wirken schwach. Haben Sie auf das falsche Team gesetzt? [...] Ist es für Sie als heimlichen Vorsitzenden nicht auch von Vorteil **zwei schwache Parteivorsitzende** zu haben?“ (br. 13/2020, str. 42)

„**Protestierende** in Berlin am 1. August: „Zunächst auf die Einsicht setzen““ (br. 33/2020, str. 28)

- **intervjuirane osobe**

„Das Bürgerliche zeigt sich deshalb in der Verteidigung der Freiheit, der Anerkennung des Individuums und damit auch im Respekt vor **Andersdenkenden**.“ (br. 38/2019, str. 24)

„Für **die Alleinlebenden** brauchen wir aufsuchende Angebote: Menschen, die zwischendurch anrufen oder klingeln und sich erkundigen, wie es ihnen geht.“ (br. 24/2020, str. 59)

„Bei **Studierenden** ist es die Prüfungsphase oder in Partnerschaften der Moment einer Trennung. [...] Aber Bevölkerungsgruppen wie **Alleinerziehende**, Singles oder ältere Menschen sind es gewohnt, Kontakte eher zufällig herzustellen.“ (br. 51/2020, str. 40)

– poimeničeni particip II. množine:

- **osobe koje intervjuiraju:**

„Herr Braun, die Zahl der **Corona-Infizierten** steigt immer weiter, viele Menschen halten sich nicht an die von der Regierung beschlossenen Einschränkungen.“ (br. 13/2020, str. 27)

- **intervjuirane osobe:**

„Das Schlimmste ist vorstellbar. Flugzeuge können vom Himmel fallen, weil **die Angestellten** der Flugsicherung nicht mehr bezahlt werden, weswegen sie nebenbei nachts als Uber-Fahrer ein bisschen Geld verdienen gehen und dann zu müde sind, um ihrem Job ordentlich zu machen.“ (br. 5/2020, str. 84)

„Das Publikum bestand aus lauter **Google-Angestellten**.“ (br. 22/2019, str. 72)

„Eine Leihmutterchaft kann für alle **Beteiligten** ein Gewinn sein: für die Wunscheltern, die Leihmutter, deren Familie und das Kind.“ (br. 30/2019, str. 104)

„Weil es noch nicht mal ein Problembewusstsein gab, weder beim Fotografen noch bei **den Fotografierten**.“ (br. 34/2019, str. 26)

„In der anderen finden sich **die Gefährdeten**.“ (br. 24/2020, str. 58)

– rodno neutralni izrazi:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Man spürt in Ihrem Buch einen großen Respekt vor den Menschen, die in ihren einsamen Büros Gutes tun für die Allgemeinheit, für wenig Geld. Romantisieren Sie **den Beamtenstand** nicht?“ (br. 5/2019, str. 85)

„Die Unsicherheit vieler **Menschen** hängt möglicherweise damit zusammen, dass sie dem Hirntodkonzept misstrauen.“ (br. 26/2019, str. 28)

„Trotzdem: Ist es aus verfassungsrechtlicher Sicht vertretbar, dass die Hälfte der **Wählerschaft** im Parlament nur einen Minderheitenstatus hat?“ (br. 1/2019, str. 31)

„Wäre es nicht sinnvoll, gezielte Maßnahmen zu ergreifen, statt alle **Menschen** in gleichem Maße einzuschränken.“ (br. 15/2020, str. 44)

○ **interviewirane osobe:**

„Jeden Versuch, das **Wahlvolk** in Gruppen zu teilen, die irgendwie gefördert oder gebremst werden sollten, halte ich für bedenklich.“ (br. 1/2019, str. 31)

„Sondern **die Menschen**, die es verteilen, zumindest, wenn wir von Venture-Capital sprechen. Die entscheiden leider nicht nur rational, sondern folgen unbewusst dem Gesetz der Vertrautheit. Sonst würden sie gemischte **Teams** bevorzugen – Studien zeigen, dass solche **Teams** erfolgreicher sind und rund 50 Prozent höhere Gewinne erwirtschaften.“ (br. 1/2019, str. 73)

„Für mehr **Menschen** muss es erstrebenswert sein, umzusteigen auf kleinere, abgasärmere Fahrzeuge; auf Bus, Bahn oder aufs Fahrrad – oder sie gehen einfach mal zu Fuß. [...] Mir geht es um **die Menschen** mit kleinem Geldbeutel. [...] Es müssen sehr viele **Menschen**, wie es so schön heißt, mitgenommen werden.“ (br. 14/2019, str. 61)

„Tinder wurde von der **Generation Z** inspiriert, den 18- bis 25-Jährigen.“ (br. 38/2019, str. 70)

„Es geht auch um **Pflegekräfte, medizinisches Personal und Menschen**, die im Supermarkt an der Kasse sitzen.“ (br. 13/2020, str. 41)

„Das Kommunalwahlrecht ab 16 ist in Ordnung, da zählen mehr **die Personen** als Parteien.“ (br. 33/2020, str. 41)

– opisivanje zamjenicom *wir*:

○ *osobe koje intervjuiraju:*

„Müssen **wir** alles erlauben, was technisch machbar ist?“ (br. 30/2019, str. 104)

„Diese Melodie kennen **wir** bei Thyssenkrupp seit Jahren.“ (br. 34/2019, str. 62)

„Herr Schröder, **wir** erleben unruhige Zeiten, Corona-Krise, Flüchtlingskrise, Führungsstreit in der CDU, aber Kanzlerin Merkel lässt sich nur selten blicken.“ (br. 11/2020, str. 35)

„**Wir** erleben in dieser Krise die Rückkehr des Nationalstaats.“ (br. 15/2020, str. 30)

„Das hören **wir** von Ihnen immer wieder – aber Sie sagen nicht, was Sie konkret dagegen tun wollen.“ (br. 27/2020, str. 33)

○ *interviewirane osobe:*

„**Wir** brauchen mehr weibliche Führungskräfte, um mehr Frauen zu motivieren, führen zu wollen.“ (br. 1/2019, str. 74)

„Da ist mir bewusst geworden, wie sehr **wir** den Tod aus der Familie, aber auch generell aus der Gesellschaft verbannt haben.“ (br. 26/2019, str. 26)

„Ich will zwar nicht, dass **wir** in unserer Geschichte gefangen sind. Aber **wir** müssen so mit ihr umgehen, dass sie sich nicht wiederholt. [...] **Wir** müssen – als Bundesrepublik Deutschland – den Ehrgeiz haben, den guten Ruf zu halten, den **wir** uns in der Klimapolitik erarbeitet hatten.“ (br. 38/2019, str. 26-27)

„**Wir** alle müssen uns sicher noch besser abstimmen. Aber als Parteispitze repräsentieren **wir** die Breite der SPD und werden daher von Mitgliedern stärker akzeptiert, als das früher der Fall war.“ (br. 13/2020, str. 42)

„**Wir** erleben gerade, dass unsere Grundfreiheiten massiv eingeschränkt werden. **Wir** dürfen nicht mehr einfach so rausgehen. **Wir** können nicht mehr uneingeschränkt unseren Berufen nachgehen. Geschäfte liegen brach. **Wir** dürfen unsere Angehörigen in Pflegeheimen nicht mehr besuchen.“ (br. 15/2020, str. 42)

Unatoč većoj uporabi rodnoosjetljivog jezika, u analiziranim se intervjuima za imenovanje osoba obaju spolova ili upućivanje na njih većinom rabi generički muški rod, zbog čega u tekstovima žene nisu izričito navedene kao referentne osobe, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera.

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Eine reizvolle Idee, allerdings gewinnen **die Kandidaten** kleiner Parteien selten Direktmandate.“ (br. 1/2019, str. 31)

„Aber **Investoren** wollen Rendite sehen. [...] Wie viele **Unterstützer** haben Sie inzwischen an Bord?“ (br. 1/2019, str. 73)

„Für Ihre Bewerbung zum Spitzenkandidaten bei der Europawahl ließen Sie einen Film drehen, der Sie fast ausschließlich in Wildenberg zeigt, beim Kirchgang, im Gespräch mit **Senioren** oder als Gitarrist einer Band. Was wollen Sie den **Wählern** auf Sizilien oder in Warschau damit vermitteln?“ (br. 10/2019, str. 29)

„Und so kamen Sie auf die Idee, über langweilige **Regierungsfunktionäre** und den US-Staatsapparat zu schreiben?[...] Warum ist der Typus des **Staatsdieners** in den USA so unbeliebt?“ (br. 5/2019, str. 83, 85)

„Langjährige **Beobachter** der Nato sagen, die Allianz habe zwei Probleme: ein amerikanisches und ein deutsches.“ (br. 14/2019, str. 30)

„Sie haben in Ihrem Büro nicht einmal einen Internetanschluss – erstaunlich für jemanden, der zu **den härtesten Kritikern** der Digitalisierung gehört.“ (br. 22/2019, str. 71)

„**Besucher** berichten, sie sei 15 Quadratmeter groß. [...] **Mitarbeiter** speichern jeden Morgen eine Presseübersicht und wichtige Dokumente auf einem USB-Stick, Zugang zum Internet hat er nicht.“ (br. 22/2019, str. 82)

„**Soziologen** sagen, die enorme Zahl möglicher Partner beim Onlinedating führe zu emotionaler Abstumpfung. [...] Laut einer Studie von Global Webindex sollen etwa 40 Prozent der **Tinder-Nutzer** in einer festen Beziehung sein.“ (br. 38/2019, str. 70)

„Es ging um die Zurückweisung von **Migranten** an der deutschen Grenze, die bereits in anderen Ländern registriert waren. [...] Jetzt schlägt er vor, Deutschland solle ein Viertel der im Mittelmeer geretteten **Flüchtlinge** aufnehmen. [...] Haben Sie die Hoffnung aufgegeben, **der AfD Wähler** abjagen zu können?“ (br. 42/2019, str. 40)

„Herr Möllers, es müssen aufregende Zeiten für **Verfassungsrechtler** sein.“ (br. 50/2019, str. 32)

„Bislang konnten sich **die EU-Außenminister** noch nicht einmal auf ein abgestimmtes Vorgehen gegen das neue Sicherheitsgesetz verständigen, das chinesischen Behörden in Hongkong ein hartes Vorgehen gegen **Kritiker** ermöglicht.“ (br. 30/2020, str. 30)

„Rechtsextreme. Grüne **Impfgegner**. Linke. Jugendliche, die auf dem Recht auf Feiern bestehen. Alle in einer Demonstration vereint. [...] Wollen das nicht viele **der Demonstranten**? [...] Zum Machtfaktor werden die **Demonstranten** durch Aufmerksamkeit. Bekommen sie zu viel davon?“ (br. 33/2020, str. 26-27)

„Im vergangenen Jahr ist die Zahl **der Asylbewerber** in der EU erstmals seit der Flüchtlingskrise wieder gestiegen. [...] Der Beschluss **der Staats- und Regierungschefs** vom Juli legt die Hürden dafür allerdings extrem hoch. Um **Rechtsstaatssündern** Gelder zu kürzen, braucht es eine deutliche Mehrheit.“ (br. 37/2020, str. 42-43)

„Powells **Nachfolger** kann die Strategie ja wieder ändern, wenn die Inflation zu stark steigt.“ (br. 37/2019, str. 72)

„Trumps Handeln hat nun mal auch politische Folgen. Und er interessiert **die Leser** auch massiv.“ (br. 41/2020, str. 129)

„Danach übersehen **Investoren, Notenbanker und Politiker** die Warnzeichen einer schweren Rezession oft, weil sie glauben, diese seien mit früheren nicht vergleichbar.“ (br. 45/2020, str. 76)

„Herr Thießen, Behörden bereiten Massenimpfungen vor, **Impfgegner** machen mobil, im Parlament streiten Abgeordnete über Infektionsschutz. Kommt Ihnen das bekannt vor? [...] Heute entstammen viele **Impfgegner** der alternativen Szene. [...] In Debatten über das Impfen wird immer auch das Verhältnis zwischen Staat und **Bürger** verhandelt. [...] Manche **Impfgegner** fürchten, Medikamente würden an ihnen ausprobiert. [...] Wie groß war die Gruppe **der Impfgegner** früher?“ (br. 51/2020, str. 30)

„Zurzeit drängen sich die Menschen in Shoppingcentern und vor Möbelgeschäften. Besonders besorgt wirken **diese Bürger** nicht. Warum?“ (br. 51/2020, str. 41)

○ **interviewirane osobe:**

„So wären weder die Parteien in der Kandidatenauswahl eingeschränkt, noch wäre die Wahlfreiheit **der Wähler** beeinträchtigt. [...] Nein, so simpel ist die Welt nicht. Aber Hillary Clinton hat kürzlich eine Mitverantwortung eingeräumt, weil manche überakzentuierte Idee diverser Gesellschaftstransformation die konkreten Lebenslagen **der Wähler** missachtet.“ (br. 1/2019, str. 31-32)

„Wir reden nicht nur mit **US-Investoren**, sondern auch mit **Entscheidern** aus Asien, Europa, Afrika und dem Mittleren Osten. [...] Doch nur so kommen Unternehmen voran: mit **Mitarbeitern**, die auch die unangenehmen Fragen stellen.“ (br. 1/2019, str. 73-74)

„**Staatsdiener** sind in den Augen **der Bürger** faule **Bürokraten**. Sie haben keine Karrieren im freien Markt und erhalten deshalb keine Anerkennung. Im amerikanischen Denken reüssieren die großen **Innovatoren** ganz allein auf dem Marktplatz der Ideen, gründen Firmen und verdienen viele Millionen. [...] Ich fand es damals so ungeheuer schwierig, diese Menschen aus der Tech-Welt für **den Leser** interessant zu machen, dass ich mir geschworen habe, nie mehr über das Valley zu schreiben. [...] Sicher wollte ich unbekannt **Helden** ein Kränzchen winden, und natürlich weiß ich, dass es auch eine ganze Menge andere gibt, Leute, die in den Verwaltungen ihre Zeit absitzen und auf den Ruhestand warten.“ (br. 5/2019, str. 85)

„Nun braucht er **Berater**, weil er sich nicht immer der Konsequenzen dessen bewusst ist, was er getan hat. [...] Auf der anderen Seite besteht die Gefahr, dass mehrere europäische **Staatsanwälte** und Steuerbehörden bei einer Auslieferung der Möglichkeit

beraubt werden, alle Dokumente auszuwerten und Pinto als Zeugen zu vernehmen.“ (br. 5/2019, str. 96)

„Außerdem werde ich jeden Tag dreimal lautstark von meinen **Anhängern** begrüßt, die draußen an einer Straßenecke kampieren. [...] Und ich bereue keine Beziehung, die ich zu Firmen, Banken, **Unternehmern** und **Arbeitern** hatte. [...] Als Erstes hat er **die kubanischen Ärzte** nach Hause geschickt, die in vielen armen Regionen als Einzige die Gesundheitsversorgung garantiert haben.“ (br. 22/2019, str. 82-85)

„Darunter fallen etwa die Kosten für die medizinische Behandlung, Ausgaben für Schwangerschaftskleider, Fahrten zum **Gynäkologen** oder kleinere Geschenke.“ (br. 30/2019, str. 104)

„Dieses klare Signal haben wir an **Investoren** und **Arbeitnehmer** gesendet. Einige Aktionäre zeichnen gern das Bild eines Konzerns, bei dem alles von oben verwaltet wird. [...] Deshalb sind viele interessiert: **Strategen, Finanzinvestoren**, da gibt es viele Möglichkeiten.“ (br. 34/2019, str. 63-64)

„Sie machen die Hälfte unserer **Nutzer** aus. [...] Nur ein sehr kleiner Kreis von **Tinder-Mitarbeitern** hat Zugriff darauf.“ (br. 38/2019, str. 70-71)

„Das haben **die Wähler** in Österreich zu Recht bestraft. [...] Wer endlose Personaldiskussionen führt, verunsichert nur seine **Wähler**.“ (br. 42/2019, str. 40-41)

„**Ein Koalitionspartner** kann jederzeit entscheiden, **die eigenen Minister** aus dem Kabinett abzuziehen und damit die Unterstützung der Regierung durch die Fraktion zu beenden.“ (br. 50/2019, str. 32)

„Wir haben uns ja täglich mit **Virologen** und **Epidemiologen** abgestimmt. [...] Als wir die Situation in Wuhan gesehen und beobachtet haben, wie die Fallzahlen dort exponentiell stiegen, waren wir sofort alarmiert und haben frühzeitig angefangen, uns mit den **Experten** auszutauschen.“ (br. 13/2020, str. 27)

„Ich weise **die Staats- und Regierungschefs** immer wieder darauf hin, dass es extrem kurz gedacht wäre, nun ausgerechnet die Gelder zu streichen, die Europas Rolle in der Welt stärken sollen. [...] Wir können über Maßnahmen nachdenken, zum Beispiel die Visum vergabe für **Bürger** Hongkongs auszuweiten, den Studentenaustausch mit China

einzu-schränken, Export von Tränen - gas zu verbieten. [...] Meine **Außenministerkollegen** haben halt manchmal die schlechte Angewohnheit, mich mit beinahe unmöglichen Missionen zu beauftragen.“ (br. 30/2020, str. 30)

„Auf dem Weg zum Flughafen sagte Trump zu den amerikanischen **Journalisten**: [...] Wenn **die europäischen Staatschefs** immer wieder sagen, wir werden uns selbst verteidigen, dann wird es auch in den USA mehr **Politiker** wie Trump geben, die erwidern: „Prima, nur zu!“ [...] Auch die **Akteure** von heute gibt es dann nicht mehr.“ (br. 30/2020, str. 85-86)

„Viele **Demonstranten** würden wahrscheinlich auch zu anderen Anlässen auf die Straße gehen, solange es gegen die Eliten und die etablierten Verfahren geht. [...] Leute, die das verbreiten, treten ja seltsamerweise selber auf wie **Experten**, die Argumente vorbringen. [...] **Jeder** hat das Recht auch auf abwegige Positionen. [...] Er muss zum Beispiel ab und an mal das Tempolimit durchsetzen und **Raser** bestrafen. [...] Grüne machen nicht nur Ökologie, sondern auch Industriepolitik, die Union will junge **Großstädter** ansprechen, Sozial - demokraten werben um dieselbe Klientel.“ (br. 33/2020, str. 26-29)

„**Jeder Mandatsträger** sollte täglich eine Stunde im Netz die Diskussion verfolgen, dort findet ein wesentlicher Teil der politischen Willensbildung statt. [...] Ich will aber auch nicht **Mitarbeiter** für mich antworten lassen, es muss authentisch von mir kommen. [...] Wenn mir allerdings heute jemand aus der Jungen Union sagt, irgendwann werde ich **Bundeskanzler**, dann rate ich: Fang erst mal klein an, am besten in deinem Heimatort.“ (br. 33/2020, str. 42)

„Für **EU-Parlamentarier und Diplomaten** gibt es eine Ausnahme unter strengen Auflagen, weil die Demokratie gerade in Krisenzeiten funktionieren muss. [...] **Ärzte, Krankenschwestern, Pflegepersonal, Polizisten**. So könnten wir zeigen, dass Europa die Lektion aus dem Frühjahr gelernt hat.“ (br. 37/2020, str. 42-43)

„Die Eurozone hat **keinen Finanz- und Wirtschaftsminister**, weil die politische Union fehlt. [...] Sie darf **den Finanzministern** nicht länger den Eindruck vermitteln, immer für sie da zu sein. [...] Das wird **der nächste Bundeskanzler** ausbaden müssen. Es brauchte **einen Kanzler** mit herausragenden kommunikativen Fähigkeiten, der den Leuten den Nutzen der Eurozone vermitteln kann.“ (br. 37/2019, str. 73)

„**Die Moderatoren** sind oft nur noch **Darsteller**, sie haben den Knopf im Ohr, und jedes Thema wird in kleine Happen zerstückelt. [...] Ich hätte aber gern, dass **Medienwissenschaftler** mal wieder meine Redezeit in einer Talksendung durchstoppen. [...] **Klugscheißer**, die alles richtig machen, langweilen doch auch **die Zuschauer**. [...] **Die Antisemiten** kennen oft auch keine **Juden**. [...] Warum interessieren sich die Parteien nicht für die Motive ihrer **Ex-Wähler**?“ (br. 41/2020, str. 126-128)

„Schon im Reichstag haben **Impfgegner** gegen die „Staatsallmächtigkeit“ polemisiert. [...] Aber das geschah im Geheimen, zeitgenössische **Impfgegner** wussten davon nichts. [...] Viele **Impfgegner** setzen auf ihn, weil er als Vegetarier aus der Ecke **der Lebensreformer** zu kommen schien.“ (br. 51/2020, str. 30-31)

„Fast alle sind davon betroffen. Familien, Alte, Kinder genauso wie **Gutverdiener** oder Arbeitslose. Jeden kann das Virus treffen.“ (br. 51/2020, str. 41)

Među imenicama koje se u tekstovima rabe isključivo u muškome rodu, i to pretežno u množini, iako se podjednako mogu odnositi i na žene, posebno treba istaknuti imenice *der Beamte, der Bürger, der Schüler, der Arzt i der Politiker*. U nastavku slijede primjeri njihove uporabe unutar analiziranih intervjua.

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Behörden und **Beamte** würden in den USA chronisch unterschätzt, sagt Bestsellerautor Michael Lewis. [...] Sie nähern sich ihm auf einem Umweg und loben, was er am meisten verabscheut: den Staat, die Verwaltung, die **Beamten**. Warum?“ (br. 5/2019, str. 83)

„In Großbritannien sollen **die Bürger** womöglich die Chance bekommen, ihre Brexit-Entscheidung zu korrigieren. Sind Sie für ein zweites Referendum?“ (br. 10/2019, str. 30)

„Was geschieht, wenn **Ärzte** bei dem Ungeborenen eine Behinderung feststellen – und die Wunscheltern auf eine Abtreibung drängen, die Leihmutter jedoch strikt dagegen ist?“ (br. 30/2019, str. 104)

„Bundesbildungsministerin Anja Karliczek, 48, fordert, dass alle **Schüler** künftig Masken tragen – auch **Erstklässler**.“ (br. 18/2020, str. 16)

„Hat die zum Teil fehlende Maskendisziplin auch mit **Politikern und Wissenschaftlern** zu tun, die erst wenig von der Maske hielten, sie dann aber zur Pflicht machten? [...] In Nordrhein-Westfalen sollen **die älteren Schüler** im Unterricht Masken tragen, in anderen Ländern nicht. Ist das sinnvoller Föderalismus oder Chaos?“ (br. 33/2020, str. 26-29)

○ *intervjuirane osobe:*

„Er erzählte mir, wie die **Regierungsbeamten** nach Trumps Sieg die Übergabe der Amtsgeschäfte an ihre Nachfolger vorbereiteten. [...] Es war schon immer ein Problem, dass **Politiker** Wahlkampf machen mit dem Ruf nach einem schlankeren Staat.“ (br. 5/2019, str. 83-84)

„**Jeder Bürger** hat die Möglichkeit, die notwendigen Schlüsse zu ziehen, wenn er Missstände entdeckt.“ (br. 5/2019, str. 97)

„Dieses Gefühl möchte ich bei **den Bürgern** wecken, dass Europa uns beschützt und trägt. [...] Deswegen schlage ich vor, dass **jeder Schüler** in seiner Ausbildung mindestens einmal Auschwitz oder ein anderes Konzentrationslager besucht. [...] Eine Teilnahme **der britischen Bürger** an der Europawahl ist für mich undenkbar. Ich kann doch in Deutschland oder Spanien niemandem erklären, dass **Bürger**, die die EU verlassen wollen, noch mal wesentlichen Anteil daran nehmen sollen, deren Zukunft zu gestalten.“ (br. 10/2019, str. 29; 30)

„An anderer Stelle lernen **die Schüler**, dass Muslime als »bestes Volk« Andersgläubigen überlegen seien. [...] Als Arbeitsaufgabe sollen **die Schüler** die Abbildung diskutieren. [...] Letztlich vermittele die GIZ nur die pädagogischen Fähigkeiten, bilde zum Beispiel **Lehrer** aus. [...] Es gibt einen Zusammenhang zwischen dem, was in den Herkunftsländern als gesellschaftlicher Mainstream existiert, und der fehlenden Diskursbereitschaft mancher **Migranten** hierzulande. [...] Ich habe in Gesprächen mit **Lehrern** immer wieder festgestellt, wie überfordert diese teilweise sind, wenn sie etwa Klassen mit vielen Flüchtlingskindern aus islamisch geprägten Ländern unterrichten. Antisemitismus ist dort natürlich auch ein Thema. Oder die Frage, wie man den Sexualkundeunterricht überhaupt noch gestalten soll, wenn eine Mehrzahl **der Schüler** ihn verweigert.“ (br. 18/2019, str. 24-25)

„Wir können doch nicht vom **Beamten** auf einem überfüllten Bürgeramt erwarten, dass er nebenbei noch eine Beratung zur Organspende durchführt. [...] **Baerbock**: Zugleich wollen wir ja, dass **Ärzte** ihre **Patienten** zur Organspende beraten und das, anders als bisher, als kassenärztliche Leistung abrechnen können. **Spahn**: Das ist eine gute Idee. Ich habe nichts dagegen, dass **Ärzte** regelmäßig informieren. [...]“ (br. 26/2019, str. 28)

„Ich will nicht zu flapsig wirken, aber mir scheint, **diesen Tory-Politikern** sollte man momentan nicht allzu viel Glauben schenken.“ (br. 26/2019, str. 78)

„Wir haben ein sehr weitreichendes Klimakonzept vorlegt, das **die Bürger** mitnimmt. [...] Mir wird im Moment zu viel über Personalfragen spekuliert, statt sich bei **den Bürgern** als stabile Volkspartei der Mitte zu zeigen. [...] Das Ibiza Video zeigte, dass die FPÖ nicht **dem Bürger** dienen wollte, sondern stattdessen glaubte, der Staat sei ihr Untertan.“ (br. 42/2019, str. 40-41)

„Deshalb ist es uns gelungen, die Fälle von deutschen **Staatsbürgern**, die aus China zurückgekehrt sind, gut nachzuverfolgen und sie erfolgreich unter Quarantäne zu stellen.“ (br. 13/2020, str. 27)

„Als **Politiker** sollten wir jetzt nicht lamentieren, sondern den **Bürgern** die harten, aber notwendigen Maßnahmen erklären.“ (br. 15/2020, str. 42)

„Aber wenn man es so teuer machen würde, wie es manche **Kritiker** unserer Fleischproduktion gern hätten, dann könnten sich viele **Bürger** in der Tat kein Fleisch mehr leisten.“ (br. 27/2020, str. 32)

„Mit den Menschen zu sprechen ist schließlich die Hauptaufgabe von **Politikern**.“ (br. 33/2020, str. 42)

„Dann sind wir es **den Bürgern** schuldig, penibel zu kontrollieren, wo das Geld hingeht.“ (br. 37/2020, str. 43)

„Daher ist es so wichtig zu schauen, wer Ende 2020 dem Luxemburger Yves Mersch im sechsköpfigen Direktorium, dem EZB-Vorstand, folgt. Wird es ein **Ex-Politiker**, wäre die rote Linie überschritten.“ (br. 37/2020, str. 73)

„Impfkritik war auch in der DDR verbreitet. Da meldeten zwar **Ärzte**, es habe keine Impfverweigerungen gegeben.“ (br. 51/2020, str. 30-31)

Osim gore istaknutih primjera uporabe generičkog muškog roda za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanje na njih, kao i u već prikazanim tekstnim vrstama, imena nacija u intervjuima navedena su u muškome rodu množine, osim kada je riječ o specifičnoj referenciji.

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Diese merkwürdige Feindschaft zwischen amerikanischen Bürgern und ihrem Staat, können Sie die einem **Europäer** erläutern?“ (br. 5/2019, str. 84)

„Wenn **die Briten** länger als bis Ende Juni in der EU bleiben, müssten sie an der Europawahl im Mai teilnehmen.“ (br. 10/2019, str. 30)

„Eine Antwort auf die mangelnde Bereitschaft, viel Geld fürs Militär auszugeben, ist, dass **die Europäer** bei der Verteidigung enger zusammenarbeiten. Frankreichs Präsident Emmanuel Macron fordert eine europäische Armee und spricht davon, dass sich **die Europäer** auch ohne die USA verteidigen können müssten. [...] **Die Franzosen** haben die klare Auffassung, dass diese Waffen französische Waffen sind. [...] Aber das kümmert **die Russen** nicht.“ (br. 14/2019, str. 29-30)

„Die Kandidaten für Theresa Mays Nachfolge haben gesagt, sie würden **den Schotten** die Zustimmung verweigern.“ (br. 26/2019, str. 78)

○ **interviewirane osobe:**

„Trump kann sich den Irrsinn mit dem Shutdown nur leisten, weil **die Amerikaner** genauso wenig Ahnung von den vielen Aufgaben des Staatsapparats haben wie er selbst.“ (br. 5/2019, str. 84)

„Im Moment wäre es naiv, nicht zumindest skeptisch zu sein, ob **die Portugiesen** wirklich bereit sind, die Daten auszuwerten und gegen diese offenkundig sehr mächtige Parallelwelt vorzugehen.“ (br. 5/2019, str. 97)

„Einer von 20 Europäern hat keine Ahnung, dass der Holocaust stattgefunden hat. [...] Aber das ist die Entscheidung der Briten selbst. [...] Wir reden seit knapp drei Jahren mit den Briten, und wir kommen kaum vom Fleck.“ (br. 10/2019, str. 30)

„Obwohl die Wirtschaftskraft in etwa die gleiche ist, geben die USA mehr als doppelt so viel für die Verteidigung aus wie die Europäer. [...] Ich unterstütze die Europäer, wenn es um ihre gemeinsame Verteidigung geht. [...] Die Allianz bot die Plattform für den Dialog mit den Russen. [...] Wir haben jetzt sechs Jahre lang versucht, die Russen zu bewegen, sich wieder an den Vertrag zu halten. [...] Die Chinesen entwickeln Fähigkeiten, die sie weltweit einsetzen können, neue Waffensysteme, neue Raketen, sie sind nicht gebunden durch den INF-Vertrag. Es geht nicht darum, dass die Nato sich in Richtung des südchinesischen Meers ausdehnt, im Gegenteil: Die Chinesen rücken uns näher.“ (br. 14/2019, str. 29-30)

„Und ich bin gerade erst wieder an seinen Kommentar erinnert worden, dass kein Schotte britischer Premierminister werden sollte, weil uns dazu die politische Eignung fehle. Nun, die meisten Schotten halten ihn für vollkommen ungeeignet für das Amt – insofern beruht das auf Gegenseitigkeit. [...] 62 Prozent der Schotten haben für einen Verbleib in der EU gestimmt, aber das wird bis heute ignoriert. [...] Das haben die Schotten sehr wohl zur Kenntnis genommen.“ (br. 26/2019, str. 78)

Iz navedenih primjera poštivanja uporabe rodnoosjetljivog jezika i njegova nepoštivanja uporabom generičkog muškog roda vidljiva je važnost njegove uporabe kako bi se u jeziku osigurala ispravna referencija na osobe obaju spolova. Istodobno uporaba rodnoosjetljivog jezika osigurava i ispravno značenje i smisao teksta, o čemu će biti detaljnije riječ u odlomku koji je posvećen koheziji i koherenciji analiziranih intervjuja.

b) uporaba pridjeva

Kao i u ostalim prikazanim tekstnim vrstama tjednika *Der Spiegel* i u nekoliko analiziranih intervjuja, uočena je uporaba intenziviranih pridjeva, prije svega u jeziku intervjuiranih osoba.

Pretežno je riječ o pridjevima čije se značenje intenzivira prilozima.

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Sie waren immer ein **sehr kommunikativer, geselliger** Mensch. Wie hält man es dann in einer kleinen Zelle aus?“ (br. 22/2019, str. 83)

„Der Thyssenkrupp-Campus, auf dem Sie heute residieren, ist immer noch pompös. Er erinnert an glorreiche Zeiten, ist **viel zu groß, viel zu teuer**, meint auch Ihr Anteilseigner Cevian.“ (br. 34/2019, str. 63)

○ **interviewirane osobe:**

„Abgesehen von privaten Beziehungen bin ich **ziemlich immun** gegen Nostalgie, aber ich gestehe, ein **Ästhet** zu sein.“ (br. 22/2019, str. 71)

„Und die, denen geholfen wird, sind **unendlich dankbar**.“ (br. 26/2019, str. 26)

„Diese Ambivalenz war **manchmal sehr anstrengend**, und die Pause hat mich entspannt.“ (br. 26/2019, str. 39)

„Daher sind wir **besonders sensibel**, wenn etw von „Kindern auf Bestellung“ gesprochen wird.“ (br. 30/2019, str. 105)

„Schwarzer war natürlich **viel, viel radikaler** in ihren jüngeren Jahren.“ (br. 34/2019, str. 26)

„Diesen Fall muss man als Krise begreifen, aber er ist **sehr unwahrscheinlich**.“ (br. 50/2019, str. 34)

„Ja, aber dieses Gleichgewicht ist **höchst zerbrechlich**.“ (br. 50/2019, str. 74)

„Gerade in ländlichen Gebieten gibt es **zu wenige** Beratungsstellen und Frauenhäuser.“ (br. 11/2020, str. 52)

„Die Entwicklung ist **absolut besorgniserregend**.“ (br. 15/2020, str. 31)

„Verglichen mit Katastrophen wie dem Zweiten Weltkrieg ist es im Moment doch noch **ziemlich harmlos**.“ (br. 15/2020, str. 42)

„Ich wäre **sehr zufrieden**, wenn wir Ende April, Anfang Mai die 800 Betten in der Messe als „betriebsbereit“ melden könnten.“ (br. 18/2020, str. 49)

„Es war der nackte Sexismus und **total indiskutabel!**“ (br. 41/2020, str. 126)

„Eine **ziemlich ekelige** Angelegenheit.“ (br. 51/2020, str. 30)

U analiziranim tekstovima značenje pridjeva također se intenzivira prilogom *so*:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

„Warum ist dann die Entscheidung der Fed, höhere Verbraucherpreise zu tolerieren, **so spektakulär?**“ (br. 37/2020, str. 72)

„Warum waren Sie sich so früh **so sicher?**“ (br. 45/2020, str. 76)

○ **intervjuirane osobe:**

„**So einfach** ist das nicht.“ (br. 26/2019, str. 27)

„Bei **so sensibler** Infrastruktur müssen wir über demokratische Kontrolle sprechen.“
(br. 13/2020, str. 41)

„Wenn eine Regierung **so drastische Maßnahmen** beschließt, muss sie sehr gut erklären, warum sie notwendig sind.“ (br. 15/2020, str. 43)

„Ganz **so leicht** ist es nicht.“ (br. 27/2020, str. 45)

„Ich bin allerdings eher and der Front, wo es komplizierter wird, wo es nicht so **einfach** ist, was gut und was böse.“ (br. 41/2020, str. 128)

„**So neu** ist vieles nicht, was wir erleben, auch wenn uns das angesichts der hysterischen Tonlage manchmanl so vorkommt.“ (br. 51/2020, str. 30)

Uz pridjeve čije je značenje intenzivirano priložima, u analiziranim intervjuima mogu se pronaći pridjevi čije je značenje intenzivirano drugim pridjevima, ali isključivo kod intervjuiranih osoba.

○ **intervjuirane osobe:**

„Aber von solchen Mikrotraumata abgesehen, ist Vaterschaft eine **wahnsinnig bereichernde** Erfahrung. [...] Und bis heute ist sie **extrem pferdebegeistert**, fast schon klischeehaft, während unser vierjähriger Sohn sich beim Kindersport Raufereien leistet, mit Autos spielt, Stöcke als Schießgewehr benutzt.“ (br. 18/2019, str. 119, 120)

„Sicher, aber das ändert nichts daran, dass Amazon **ungeheuer böse** ist.“ (br. 22/2019, str. 72)

„Dann heißt es aber gleich: Die ist **extrem ehrgeizig**, oder: Die will nur in die Presse.“ (br. 34/2019, str. 26)

„Das ist **total gefährlich**. Gerade in ländlichen Gebieten gibt es zu **wenige** Beratungsstellen und Frauenhäuser.“ (br. 11/2020, str. 52)

„Das wäre eine **enorme zusätzliche** Belastung.“ (br. 13/2020, str. 27)

„Es ist **schwer erträglich**, dass Krankenhäusergeschlossen werden, weil sie keine schwarzen Zahlen schreiben. [...] Sensibles, medizinisches Material oder die

*Entwicklung **dringend benötigter** Impfstoffe darf nicht allein in den Händen privat geführter Unternehmen liegen.“ (br. 13/2020, str. 41)*

*„Das ist **wahnsinnig schwierig**.“ (br. 18/2020, str. 17)*

*„Ich wäre sehr zufrieden, wenn wir Ende April, Anfang Mai die 800 Betten in der Messe als „betriebsbereit“ melden könnten. Und **richtig glücklich**, wenn sie dann nicht gebraucht würden.“ (br. 18/2020, str. 49)*

*„Insofern bildet sie die Ängste derjenigen nicht ab, die an Orten mit **extrem hohen** Infektionsrisiko leben. [...] Dass in vielen Pflegeheimen wieder Besuche möglich sind, ist ein guter erster Schritt, Bindung ist **extrem wichtig**.“ (br. 24/2020, str. 58-59)*

*„Weil die Länder der Eurozone mit **krass unterschiedlichem** Tempo wachsen.“ (br. 37/2020, str. 72)*

Okolnost da se u intervjuima pronalaze pridjevi intenzivirana značenja, posebice kod intervjuiranih osoba, može se objasniti odnosom koji osobe imaju prema predmetu razgovora i činjenicom da iznose vlastita mišljenja i stavove.

c) kohezija i koherencija

U dijelovima analiziranih intervjua u kojima se za imenovanje osoba i upućivanje na njih poštuje rodnoosjetljiv jezik kohezija se ispravno ostvaruje odgovarajućim kohezivnim sredstvima. Od kohezivnih sredstava u ovim se slučajevima najčešće može pronaći anaforička uporaba proforma:

○ **osobe koje intervjuiraju:**

*„Und **viele Politikerinnen** berichten, dass **sie** bei der Listenaufstellung systematisch von **Männerbünden** benachteiligt werden.“ (br. 1/2019, str. 31)*

○ *intervjuirane osebe:*

„Und mein Gedanke war, **die Toten** zu zählen, für **die** Trump in seiner Präsidentschaft verantwortlich sein würde. Also **die Leute, die** sterben, weil er die Krankenversicherung kaputt macht.“ (br. 5/2019, str. 84)

„**Ägyptische Mädchen** lernen also in der Schule, dass **ihr** oberstes Ziel sein sollte, **ihrem** Ehemann zu gefallen und ihren Platz zu Hause am Herd zu suchen.“ (br. 18/2019, str. 24)

„**Frau Merkel** hat einen entscheidenden Fehler gemacht. **Sie** hat ein Vakuum geschaffen, indem **sie** gesagt hat: Ich bleibe Kanzlerin, aber nicht Parteivorsitzende. Das rächt sich jetzt. **Sie** hat die CDU in eine Situation gebracht, in der sie schon wieder einen neuen Parteivorsitzenden wählen muss.“ (br. 11/2020, str. 35)

„Die SPD hat zuletzt in so vielen Themen Klarheit hergestellt, dass sie sich auch gegenüber **Armin Laschets** CDU nicht verstecken müsste. **Der** hat zwar den angenehm salbungsvollen Auftritt eines Kirchentagspräsidenten, aber das heißt nicht, dass sein Kurs mit unserer Programmatik verwechselbar wäre.“ (br. 13/2020, str. 42)

„Und wir müssen die **Lehrerinnen und Lehrer** schützen, vor allem **jene, die** zu Risikogruppen zählen.“ (br. 24/2020, str. 40)

Osim anaforčki, proforme se u analiziranim tekstovima rabe i kataforički:

○ *intervjuirane osebe:*

„**Wer** nicht aktiv widerspricht, wäre nach eurem Vorschlag automatisch **Spenderin oder Spender**.“ (br. 26/2019, str. 27)

Kao kohezivno sredstvo, u tekstovima se također rabi parafraza:

○ *osebe koje intervjuiraju:*

„Herr Le Maire, Sie kennen **Ursula von der Leyen** seit mehr als zehn Jahren, Sie haben ihr enthusiastisch zu ihrer Nominierung gratuliert. Was für eine Beziehung verbindet Sie mit der **zukünftigen Chefin der Europäischen Kommission?**“ (br. 30/2019, str. 71)

„Wie bewerten Sie die Leistung von **Annegret Kramp-Karrenbauer** als Parteichefin? [...] Hat **die CDU-Vorsitzende** das Erstzugriffsrecht auf die Kanzlerkandidatur?“ (br. 42/2019, str. 41)

„Sie sind mit **den beiden entscheidenden Akteuren** im Syrienkonflikt befreundet, mit **Erdoğan** wie auch mit **Putin**; beim russischen Staatskonzern Rosneft sind Sie Aufsichtsratschef.“ (br. 11/2020, str. 35)

„Eine Studie zum Gesundheitsverhalten **der Deutschen** seit Beginn der Coronakrise kommt zu dem Schluss, dass sich **ältere Männer und Frauen** durch das Virus weniger verwundbar fühlen als **die 30- bis 49-Jährigen**.“ (br. 24/2020, str. 58)

○ *interviewirane osobe:*

„Eine Leihmutterchaft kann für **alle Beteiligten** ein Gewinn sein: für **die Wunscheltern, die Leihmutter, deren Familie und das Kind**.“ (br. 30/2019, str. 104)

„Ich bin Rheinländerin, ich habe immer eine Schwäche für das Ruhrgebiet gehabt, Lesungen da sind wunderbar, **die Menschen** sind einfach geerdet. Da mit **den Jungs und Mädels** dann noch an der Theke abhängen ist ein reines Vergnügen, ein Seelenbad.“ (br. 41/2020, str. 128)

U analiziranim se tekstovima također može pronaći kohezivno sredstvo rekurencije i djelomične rekurencije, i to prije svega u slučaju interviewiranih osoba:

„Ich glaube, dass **Frauen** längst nicht so hierarchisch denken wie Männer. Manche Männer leiten ihre Bedeutung ab von der Klasse der Autos, die sie fahren. Das werden sie bei keiner **Frau** erleben. **Frauen** gehen unaufgeregter, selbstverständlicher und vielleicht auch bescheidener mit Macht um. Ohne Allüren.“ (br. 34/2019, str. 25)

„Da halte ich den Ansatz für richtig, **Menschen** gerade auch in den Regionen zu treffen, denen es wirtschaftlich schlechter geht. Ich merke bei meinen Reisen: Je intimer der Rahmen, desto eher fühlen sich **die Menschen** ernst genommen. Und ich lerne bei diesen Begegnungen auch immer wieder dazu. Wichtig ist, dass daraus dann auch etwas folgt. **Die Menschen** erwarten mit Recht, dass die Politik ihre tatsächlichen Probleme adressiert.“ (br. 38/2019, str. 26)

„**Wir** erleben gerade, dass unsere Grundfreiheiten massiv eingeschränkt werden. **Wir** dürfen nicht mehr einfach so rausgehen. **Wir** können nicht mehr uneingeschränkt unseren Berufen nachgehen. Geschäfte liegen brach. **Wir** dürfen unsere Angehörigen in Pflegeheimen nicht mehr besuchen.“ (br. 15/2020, str. 42)

„Wir reagieren darauf, indem wir Attacken auf **Polizistinnen und Polizisten** konsequent zur Anzeige bringen. Auch die „taz“-Kolumne war Hate Speech, sie entmenschlicht **Polizistinnen und Polizisten**, führt zu Respektlosigkeit und gefährdet damit Leib und Leben der Kolleginnen und Kollegen.“ (br. 27/2020, str. 44)

„Einmal war die üble Chefin Schwarzer Schlagzeile auf Seite eins des Kölner „Express“. Ich stand am Zeitungsstand vor dem Supermarkt, wo **die Kassiererin** mir immer ihr Leid klagte. Da habe ich umgedreht und bin nach Hause gegangen. Ich habe mich nicht in den Laden getraut – was hätte ich **der Kassiererin** denn sagen sollen?“ (br. 41/2020, str. 127)

Iz navedenih primjera u kojima se za imenovanje osoba poštuje i rabi rodnoosjetljiv jezik vidljivo je da se njegovom uporabom i uporabom odgovarajućih kohezivnih sredstava ispravno ostvaruje kohezija teksta. Osim toga, istodobno se podupire ispravno ostvarivanje koherencije teksta, s obzirom na to da, zahvaljujući uporabi rodnoosjetljivog jezika, kod čitateljica i čitatelja teksta ne postoje dvojbe u pogledu spola referentnih osoba, čime je ostvaren ispravan prijenos značenja i smisla teksta.

Međutim, u slučajevima kada se za imenovanje osoba ne rabi rodnoosjetljiv jezik, nastaju poteškoće u ispravnom ostvarivanju kohezije i koherencije, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera.

U prvom primjeru ne postoji slaganje u rodu između imenice muškoga roda *der Teilnehmer* i njezine parafraze imenice ženskoga roda *die Frau*, zbog čega se može zaključiti da kohezija nije ispravno ostvarena.

„Herzinfarkte sind weltweit die häufigste Todesursache – doch mitunter ist nur **jeder dritte Teilnehmer** an Studien der Herz-Kreislauf-Forschung eine **Frau**.“ (br. 1/2019, str. 74)

U sljedećem primjeru također postoji neslaganje u rodu između imenice i njezine parafraze, u ovom slučaju imenica ženskoga roda *die Kanzlerin* parafrazirana je imenicom

muškoga roda *der Regierungschef*. Time je kohezija neispravno ostvarena te istodobno uzrokuje neispravno ostvarivanje koherencije teksta, s obzirom na to da ga čitateljice i čitatelji mogu tumačiti tako da je kod ovih dviju imenica riječ o dvjema različitim referentnim osobama.

*„Welche Stellung hätte eine nicht gewählte **Kanzlerin**? Der Witz am bundesrepublikanischen System besteht ja darin, dass das Parlament den **Regierungschef** ins Amt wählt, während es ihn beispielsweise in Großbritannien nur abwählen kann.“* (br. 50/2019, str. 34)

U analiziranim se tekstovima mogu pronaći i primjeri u kojima se rodnoosjetljivi izrazi parafraziraju generičkim muškim rodnom, zbog čega, iako je u idućem primjeru kohezija ispravno ostvarena jer poimeničeni pridjev množine (*die Betroffenen*) obuhvaća osobe obaju spolova, dolazi do dvosmislenosti teksta, s obzirom na to da se može tumačiti tako da su referentne osobe isključivo muškarci jer je parafraziran imenicom muškoga roda (*ein schlechter Künstler*).

*„Die **Betroffenen** sind nicht deshalb in eine Krise geraten, weil sie ein schlechtes Produkt haben, ein schlechtes Restaurant führen oder **ein schlechter Künstler** sind.“* (br. 13/2020, str. 29)

Uporaba generičkog muškog roda posebice stvara poteškoće u pogledu koherencije teksta kada je riječ o nespecifičnoj referenciji jer o čitateljicama i čitateljima ovisi kako će shvatiti značenje i smisao, odnosno hoće li zaključiti da referentne osobe uključuju žene ili predstavljaju isključivo muškarce, kao što je slučaj u sljedećim primjerima u kojima su referentne osobe imenovane isključivo muškim rodnom.

*„Ein **Hirntoter** ist kein **Sterbender**, sondern verstorben.“* (br. 26/2019, str. 28)

*„Die Art, wie die Silicon-Valley-Vordenker reden, war und bleibt empörend für **jeden Humanisten**.“* (br. 22/2019, str. 70)

*„Es kann ja nicht sein, dass eine Unionsschwester per Urwahl einen **Kanzlerkandidaten** bestimmt und die andere das nur noch abnicken kann.“* (br. 42/2019, str. 40)

Poteškoće s ispravnim ostvarivanjem koherencije također se javljaju kada se za upućivanje na referentne osobe obaju spolova rabi isključivo generički muški rod, zbog čega

čitateljice i čitatelji mogu zaključiti da su referentne osobe isključivo muškarci, pa tekst postaje dvosmislen, kao što je vidljivo u sljedeća dva primjera:

*„SPIEGEL: Das Treffen der **G-7-Finanzminister** diese Woche in Chantilly stand unter dem Motto eines „gerechteren Kapitalismus“. Ist das nicht ein Widerspruch in sich – „gerecht“ und „Kapitalismus“? **Le Maire**: Sagen wir, es ist eine Herausforderung. Aber beim G-7-Gipfel der **Staats- und Regierungschefs** Ende August müssen wir Richtungsentscheidungen treffen, was für eine Art Kapitalismus wir wollen.“* (br. 30/2019, str. 73)

*„Der gemeinsame Beschluss der Bundeskanzlerin und **der Ministerpräsidenten** setzt ja einen gewissen Rahmen. Wir bieten **den Ministerpräsidenten** immer unsere Zusammenarbeit an.“* (br. 18/2020, str. 17)

Uporaba generičkog muškog roda posebno je pogrešna kada je referentna osoba žena – u ovom slučaju predsjednica Europske središnje banke Christine Lagarde:

*„Noch nicht ganz. Das wäre erst dann der Fall, wenn die EZB den Regierungen direkt Staatsanleihen abkauft oder die Mehrheit **der Zentralbankchefs Ex-Finanzminister wie Lagarde** wären.“* (br. 37/2020, str. 73)

Iz navedenih primjera vidljivo je da ispravno ostvarivanje kohezije i koherencije u odnosu na imenovanje osoba izravno ovisi o uporabi rodnoosjetljivog jezika, odnosno značenje i smisao teksta bit će ispravno preneseni čitateljicama i čitateljima isključivo ako ne postoje nikakve dvojbe u pogledu referentnih osoba.

7.2.5 Preporuke iz kulture

U analiziranim tekstovima preporuka iz kulture, kao i kod ostalih dosad prikazanih tekstnih vrsta, rodnoosjetljiv jezik ne rabi se dosljedno, odnosno za imenovanje osoba obaju spolova rabi se muški rod.

a) imenovanje osoba

Rodnoosjetljiv jezik poštuje se u tekstovima kada je riječ o specifičnoj referenciji pojedinačnih osoba. U tom slučaju rod imenske riječi za imenovanje osoba odgovara spolu referentne osobe, stoga kod čitateljica i čitatelja ne postoje dvojbe o spolu referentne osobe.

„Joan Castleman, die Titelfigur, wird verkörpert von **der fabelhaften Glenn Close**, 71. **Die Schauspielerin** („Gefährliche Liebschaften“) gilt gerade wieder einmal als **Kandidatin für den Oscar**, wieder zu Recht, wie bereits die Szene mit dem Anruf aus Stockholm beweist: [...] „Die Frau des Nobelpreisträgers“ beruht auf einem Roman **der Autorin Meg Wolitzer**, der in den USA bereits 2003 erschienen ist.“ (br. 1/2019, str. 98)

„Doch **die Tochter** dieser schillernden Figur schätzt als **Autorin** die poetische Kürze.“ (br. 9/2019, str. 118)

„Als Ausgangspunkt dienten die Erinnerungen **der US-Autorin Piper Kerman**, die selbst 13 Monate im Knast gesessen hat wegen Beihilfe zum Drogenschmuggel.“ (br. 30/2019, str. 109)

„**Johannes Itten** war ein **Schweizer Künstler** und (**ausgebildeter**) **Pädagoge** mit guruhaften Ambitionen.“ (br. 34/2019, str. 102)

„**Die Kinderheldinnen Bibi und Tina** sind zurück und springen unverdrossen mit ihren Pferden über Wassergräben – jetzt mit neuen **Hauptdarstellerinnen** und in Serienform bei Amazon Prime Video.“ (br. 15/2020, str. 113)

„Perry ist übrigens Teil eines Powerpaares, **seine Frau Philippa** ist **eine bekannte Psychotherapeutin und Buchautorin** (siehe SPIEGEL Bestsellerliste).“ (br. 18/2020, str. 109)

„**Die Erfinderin** dieser Icherzählerin, **die US-Amerikanerin Lily King**, ist in Deutschland mit „Euphoria“ bekannt geworden, einem fein gesponnenen Roman über **die Ethnologin Margaret Mead – eine energische Heldin**, die Ruhm und Selbstzweifel gleichzeitig erlebt.“ (br. 30/2020, str. 111)

Kada je, međutim, riječ o specifičnom upućivanju na osobe obaju spolova, u analiziranim se tekstovima za upućivanje također rabe imenske riječi za imenovanje osoba muškoga roda, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera.

„Diese Ausstellung soll, so steht es im Titel, eine „Reise durch Sumpf und Verwirrung“ werden – und **die Künstler Nathalie Djurberg und Hans Berg** neigen dazu, solche Versprechen zu halten. **Die beiden in Berlin lebenden Schweden** sind längst Stars der

*Kunstwelt, vor allem der tiefschwarze Humor ihrer Animationsfilme und die bühnen - artigen Rauminstallationen werden gefeiert. [...] Wie so viele andere Institutionen, die Arbeiten **dieser Künstler** zeigen, warnen auch die Frankfurter voller Freude vor einer „verstörenden“ Wirkung.“ (br. 9/2019, str. 118)*

*„Als **Malte (Maximilian Brückner)** in Deutschland in einem Imbiss zu fällig den Täter erkennt, der ihn auf Mallorca zusammengeschlagen und seine Ehefrau **Liv (Luise Heyer)** vor seinen Augen vergewaltigt hat, sind Angst, Ohnmacht und Wut wieder da. **Die beiden großartigen Hauptdarsteller** ziehen den Zuschauer mitten in die inneren Konflikte des Paares hinein.“ (br. 18/2019, str. 98)*

*„Gewalt gegen Kraftfahrzeuge ist so etwas wie der Running Gag in Rainer Kaufmanns Scheidungskomödie „Und wer nimmt den Hund?“, in der **die beiden deutschen Starschauspieler Martina Gedeck und Ulrich Tukur** ein zerbröselndes Ehepaar verkörpern (Kinostart: 8. August).“ (br. 32/2019, str. 100)*

*„„The Lodge“, ein Werk **der österreichischen Regisseure Veronika Franz und Severin Fiala**, macht Genre-Anleihen bei „The Shining“ und „The Sixth Sense“, die Stärke des Films besteht aber darin, dass er Psychoterror und Gewalt so subtil einsetzt, dass dem Zuschauer kaum bewusst werden dürfte, was man ihm hier zumutet.“ (br. 6/2020, str. 109)*

*„**Die Niederländerin Mariette Rissenbeek, 63, und der Italiener Carlo Chatrian, 48,** im vergangenen Jahr berufene **neue Leiter** der Berlinale, über die Neuausrichtung des am Donnerstag beginnenden Festivals.“ (br. 8/2020, str. 107)*

*„**Schauspieler wie Tilda Swinton und Hugh Laurie** genießen es zum Vergnügen der Zuschauer sichtlich, den Spleen ihrer Figur auszuspielen – doch ihre Verrücktheit ist nur die Kehrseite der Bösartigkeit, auf die der Titelheld im Laufe seines Lebens immer wieder stößt.“ (br. 38/2020, str. 109)*

Iz navedenoga je vidljivo da se rodnoosjetljiv jezik rabi i poštuje za imenovanje pojedinačnih osoba, dok se u slučaju imenovanja skupina ljudi obaju spolova u tekstovima također mogu pronaći primjeri u kojima se za njihovo imenovanje ili upućivanje na njih rabe imenske riječi za imenovanje osoba muškoga roda.

Bez obzira na to, u analiziranim se tekstovima za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanje na njih mogu pronaći različita preporučena rješenja rodnoosjetljivog jezika.

– izričito navođenje obaju rodova:

„Die Schauspielerinnen und Schauspieler begegnen ihm als „Hosts“, als Gastgeber“
(br. 3/2019, str. 105)

„Den Frauen und Männern, die Wagenhofer in seinem Film porträtiert, geht es darum, in dem aufzugehen, was sie tun, mit sich und der Welt im Einklang zu sein und Dinge von nachhaltiger Qualität und Schönheit zu erschaffen.“ (br. 15/2020, str. 112)

*„Über die Würde des Menschen macht man keine Scherze; die Würde **der Frauen und auch der Männer** hängt allerdings vielleicht auch ein wenig am Haar auf ihrem Kopf.“*
(br. 33/2020, str. 109)

*„Frauen haben weiche Oberschenkel, **Männer** raue Hände – so lautet das Klischee.“*
(br. 35/2020, str. 102)

*„Die **Ostkreuz-Fotografinnen und -Fotografen** erkunden Landschaften, Familiengeschichten, Einzelschicksale. [...] Im Zusammenhang mit den Arbeiten erzählen die **Künstlerinnen und Künstler** in Podcasts zu den Fotos von ihrer Motivation, ihren Erlebnissen und ihren Ideen.“* (br. 41/2020, str. 116)

*„Aber die Warmherzigkeit, mit der July ihre Figuren betrachtet und **den Zuschauerinnen und Zuschauern** nahebringt, ist unbedingt bewundernswert.“* (br. 43/2020, str. 114)

Iako se rabi u manjoj mjeri, izričito navođenje obaju rodova u analiziranim tekstovima osigurava ispravno upućivanje na referentne osobe obaju spolova. U analiziranim tekstovima ne rabe se skraćeni oblici izričitog navođenja obaju rodova, ali se za imenovanje osoba obaju spolova rabe sljedeći zamjenski oblici:

– poimeničeni pridjev množine:

*„Auf „Madame X“ gibt Madonna bekannt, sie werde „**die Armen** sein, wenn **die Armen** gedemütigt werden“, „der Islam, wenn der Islam gehasst“, oder „Israel, wenn es eingekerkert wird.“* (br. 24/2019, str. 117)

„Das sogenannte Framing ist ja das große neue Ding, auch wenn es so alt ist wie **die Alten** (Aristoteles, „Rhetorik“, Reclam, 7 Euro).“ (br. 24/2019, str. 117)

„Perry erhielt nun von **den Programmverantwortlichen** den Auftrag, „die Nation durch die Kunst zu vereinen, während wir diese beispiellose Krise durchleben“.“ (br. 18/2020, str. 109)

„**Versehrte, Gebrechliche** und Freaks sind darunter, die hier eine Heimat ohne Schmähung und Angst gefunden haben, unbeobachtet von der Außenwelt.“ (br. 27/2020, str. 108)

„Die Sorgen wegen des Coronavirus mögen nicht beseitigt sein – und doch erscheint die Zeit, von der hier erzählt wird, uns **Heutigen** oft schon wie eine hoffentlich bald überwundene Epoche.“ (br. 43/2020, str. 115)

„Er erteilte dem Deutschen den ersten Staatsauftrag für das Panthéon seit 1924. Kiefer sollte **die Toten** des Ersten Weltkriegs würdigen.“ (br. 47/2020, str. 125)

– poimeničeni particip I. množine:

„In „One Second“ beschäftigt sich Zhang Yimou mit der Zeit der Kulturrevolution, in der das Regime **Andersdenkende** besonders brutal verfolgte.“ (br. 30/2019, str. 108)

„Einer der Kuratoren, Anas Aboura, gehörte 2011 selbst zu den ersten **Protestierenden** auf dem Suk al-Hamidija, seit 2015 ist er in Hamburg.“ (br. 11/2020, str. 117)

– poimeničeni particip II. množine:

„Es geht, ist aber langwierig und macht keinem der **Beteiligten** Spaß.“ (br. 16/2019, str. 111)

– rodnoneutralni izrazi:

„Museen feiern die runden oder halb runden Geburtstage ihrer **Stars** oft mit dem - selben Enthusiasmus wie die Sterbetage – Hauptsache, es findet sich ein Anlass, die Großen der Kunstgeschichte zu bejubeln.“ (br. 3/2019, str. 104)

„Noch in den Sechzigerjahren war es für **Menschen mit schwarzer Hautfarbe** ziemlich gefährlich, die Mason-Dixon-Line zu überqueren, die Grenze zwischen dem libe ralen

Norden und den ehemaligen Sklaven halterstaaten im Süden der USA.“ (br. 5/2019, str. 110)

„Dass **Popstars** moderne Ikonen sind, fast überirdische **Figuren**, denen viele Sehnsüchte gelten, die in früheren Zeiten auf die Sphären von Kunst und Religion verteilt waren – das darf als nahezu gesichert gelten. [...] Etwa die beschmierte Britney Spears des britischen Künstlers Phil Collins, die die Liebe und den Hass, der jedem **Star** entgegenschlägt, mit der Aura des Kunstwerks verbindet.“ (br. 10/2019, str. 96)

„Das Drama mit Golo Euler in der Hauptrolle ist eine Art Fortsetzung von Dörries Kinoerfolg »Kirschblüten – Hanami« (2007), einer anrührenden Tragikomödie über **zwei Eheleute** am Ende ihres Lebenswegs, gespielt von Hannelore Elsner und Elmar Wepper.“ (br. 10/2019, str. 97)

„Doch „Birds of Passage – Das grüne Gold der Wayuu“ (Start: 4. April), ein wuchtiges Epos **des kolumbianischen Regieduos Cristina Gallego und Ciro Guerra**, stand dieses Jahr auf der Shortlist für den Oscar als bester fremd sprachiger Film, weil es einen ganz eigenen Blick auf das Thema wirft.“ (br. 14/2019, str. 110)

„Enthauptet, vergiftet, erdolcht, erwürgt, gehängt, die Kehle aufgeschlitzt, von Hunden zerfleischt, vom Drachenfeuer verbrannt, mit der Armbrust vom Toilettensitz geschossen – in der TV-Serie „Game of Thrones“ sterben reihenweise **die Haupt- und Nebenfiguren**.“ (br. 16/2019, str. 111)

„Tempo und Dramaturgie des Films sind so angelegt, dass jede Aufregung **des Publikums**, die den Puls in die Höhe treiben könnte, bewusst vermieden wird. [...] Es ist irgendwie gemein, einen Film für **ältere Leute** zu drehen, in dem alles kommt, wie man es erwartet, und nichts passiert, was überrascht.“ (br. 24/2019, str. 117)

„Sie werden in der deutschen Fassung des Films gesprochen und gesungen von **den Musikstars Lena Meyer-Landrut und Mark Forster**.“ (br. 18/2020, str. 108)

„Majer zeigt das Taxi als Ort, an dem **Menschen** ihr Herz auf der Zunge tragen. [...] Der Film nimmt sein **Publikum** mit auf eine erhellende, berührende und amüsante Sightseeingtour.“ (br. 24/2020, str. 112)

„Peter Siebert weiß, was **die Menschen** wollen: [...]Aber weil der schüchterne Sonderling **Menschen** nicht derart präzise einschätzen kann wie den Geschmack **der Masse**, fällt ihm das nicht auf.“ (br. 35/2020, str. 102)

„Seitdem das Bauwerk im April 2019 von einem Brand teilweise zerstört wurde, ist es für **die breite Öffentlichkeit** nicht mehr zugänglich.“ (br. 53/2020, str. 134)

Iako se u slučajevima kada referentne osobe jesu ili mogu biti osobe obaju spolova u analiziranim preporukama iz kulture pronalaze primjeri uporabe rodnoosjetljivog jezika, u tekstovima za njihovo imenovanje i upućivanje na njih prevladava uporaba generičkog muškog roda, posebice u pogledu nespecifične referencije, što je vidljivo iz sljedećih primjera.

„Es ist eine banale Erkenntnis, dass große Teile des Musikjournalismus auf Blogs abgewandert sind und dass die Algorithmen der Streamingdienste ähnlich gut auf neue Lieder hinweisen, wie es **Kritiker** bislang taten. Trotzdem stimmt das letzte „Spex“-Heft **langjährige Leser** besonders melancholisch: weil es eben auch noch einmal eine Meldung aus einer Ära ist, als Pop mehr war als nur gute Musik.“ (br. 1/2019, str. 98)

„Bereits mehr als 20 000 **Unterzeichner** hat eine Petition gefunden, die sich gegen den Beschluss des Linzer Gemeinderats wendet, mit dem der Theatervertrag mit dem Bundesland Oberösterreich gekündigt wurde. Hermann Schneider, Intendant des Opern- und Schauspielbetriebs mit insgesamt fünf Bühnen und 800 **Mitarbeitern**, spricht von einem „skandalösen Vorgehen“ des Linzer Bürgermeisters Klaus Luger (SPÖ). [...] Theaterchef Schneider und **die Urheber** der Petition fürchten nun eine Signalwirkung auf sparwütige österreichische und deutsche Politiker in anderen Städten.“ (br. 1/2019, str. 99)

„Kaum **ein Franzose** mag glauben, wie viel hier improvisiert wird oder dass wir auf dem Feld **der Dichter und Denker** derzeit eher weniger zu bieten haben.“ (br. 5/2019, str. 111)

„Die Schweizerin Miriam Cahn ist **Liebhabern** der Gegenwartsmalerei seit Langem ein Begriff, 2017 war sie dann auch ein unumstrittener Star auf einer ansonsten ziemlich umstrittenen Documenta.“ (br. 6/2019, str. 111)

„**Museumskuratoren** sind offenbar dankbar.“ (br. 9/2019, str. 118)

„Mit der Zwangsläufigkeit einer griechischen Tragödie beschreibt der Film, bei dem **Laiendarsteller** zusammen mit **professionellen Schauspielern** vor der Kamera standen, wie die eskalierende Gewalt den Stamm in seiner Existenz bedroht.“ (br. 14/2019, str. 110)

„Seine **Gegner** verteuflern ihn im Film als „Egoisten mit Abrissbirne“, seine **Auftraggeber** vergleichen ihn mit „einem Kampfhund“; Cumberbatch spielt ihn wie eine Figur aus einem Königsdrama von Shakespeare.“ (br. 14/2019, str. 111)

„Gerade wollen **Wissenschaftler** herausgefunden haben, dass Hunde in der Lage sind, den menschlichen Gesichtsausdruck nachzuahmen. Für Hollywoods **Trickfilmer** ist diese Erkenntnis ein alter Hut. [...] Der Film, bei dem Chris Renaud und Jonathan del Val Regie führten, streift lustvoll durch verschiedene Genres, in denen **die Helden** normalerweise zweibeinig sind: [...]“ (br. 26/2019, str. 110)

„Für die Karikatur als polemisches Statement wurden vor vier Jahren acht **Mitarbeiter** des Satiremagazins „Charlie Hebdo“ von einem islamistischen Terrorkommando erschossen; [...]“ (br. 26/2019, str. 111)

„Unter **den Künstlern** der Gegenwart ist Eliasson der Naturforscher, in seinem Berliner Atelier beschäftigt er **viele Wissenschaftler**.“ (br. 28/2019, str. 110)

„Er hing einer obskuren, auch körperbetonten Lehre namens Mazdaznan an und köderte damit etliche **Bauhaus-Schüler**. Ebenso wenig verschwiegen werden die „deutlich rassistischen Züge“ seiner Vortragsmanuskripte aus den Zwanzigerjahren. Aber die **Experten** betten alles nett kulturhistorisch ein, nach dem Muster: [...]“ (br. 34/2019, str. 102)

„Und wie zur Beruhigung **des Betrachters** sind nach Doppelseiten, auf denen die Exzesse in hellem Licht dokumentiert werden, Fotografien der verschneiten, leicht vernebelten Berge Tirols zu sehen.“ (br. 24/2020, str. 113)

„Freie Liebe und Vegetarismus gehören zum ideologischen Grundbestand der Kommune, ansonsten geht **jeder** seinen Bedürfnissen nach.“ (br. 27/2020, str. 108)

„Knapp **30 000 Nutzer** haben den Kultur-Remix bereits abonniert.“ (br. 29/2020, str. 116)

„Unstrittig ist aber auch, dass die Germanistin Richter, seit 2019 im Amt und Vorgesetzte von **272 Mitarbeitern**, viele Aufgaben zugleich bewältigen muss: [...]“ (br. 30/2020, str. 111)

„2,3 Millionen **Besucher** zählte das Haus „Borderless“ des Künstlerkollektivs TeamLab. Nun schlägt Amsterdam zurück: Am 29. August eröffnet das Nxt Museum, das sich ebenfalls immersiver Kunst widmet – also Medienkunst, die mithilfe von Klang, Licht, Virtual Reality oder künstlicher Intelligenz die Grenze zwischen Werk und **Betrachter** aufheben will. Das ist meist kurzweilig und selfietauglich wie in Tokio, wird von **Kritikern** aber als Digitalkitsch abgetan. [...] **Besucher** sollen „die Welt um sie herum und den eigenen Platz darin anders sehen lernen“, sagt Gründerin Merel van Helsdingen. [...] Im „Biometric Mirror“ erblickt **der Betrachter** sein mathematisch optimiertes Spiegelbild – mit Gesichtszügen, die der Computer für regelmäßig befindet, die aber für das menschliche Auge nicht unbedingt ästhetischer aussehen.“ (br. 35/2020, str. 103)

„**Klimawandel und Corona-Leugner, Fake News-Retweeter und Wissenschaftsskeptiker, Impfgegner und Homöopathiegläubige** finden sich in den sogenannten besten Familien.“ (br. 43/2020, str. 115)

Među imenskim riječima za imenovanje osoba koje se u tekstovima pojavljuju isključivo u muškome rodu za imenovanje osoba obaju spolova ističu se imenice *der Politiker, der Bürger, der Zuschauer i der Leser.*

„**Die Lokalpolitiker** der österreichischen Stadt Linz wollen nicht mehr für das örtliche Landestheater bezahlen und haben damit einen Eklat ausgelöst. [...] Theaterchef Schneider und die Urheber der Petition fürchten nun eine Signalwirkung auf sparwütige österreichische und deutsche **Politiker** in anderen Städten.“ (br. 1/2019, str. 99)

„Spätestens bei dieser Szene ahnt **der Zuschauer**: Das Drehbuch ist wohl nicht von Friedrich Schiller.“ (br. 3/2019, str. 104)

„Die Idee ist eine Art Spiel, in dem **der Zuschauer** selbst zum **Spieler** wird und die Bühne betritt. Unsere Arbeit ist ein Zukunftsentwurf, in dem sich **der Zuschauer** selbstständig fortbewegen kann. [...] Dabei bestimmt **der Zuschauer** selbst, was er sich

*anschauen will und was nicht. [...] Wir fragen **den Zuschauer** ganz direkt: [...] Aber das müssen **die Zuschauer** für sich selbst entscheiden.“ (br. 3/2019, str. 105)*

*„Das, was beim **Zuschauer** oder beim **Leser** im Kopf passiert, ist bei Weitem grausamer als das, was man sieht oder liest.“ (br. 9/2019, str. 119)*

*„Benedict Cumberbatch blickt direkt in die Kamera, er fixiert **den Zuschauer**.“ (br. 14/2019, str. 111)*

*„In Kehlmanns zweitem **den Zuschauern** vorgetragenem Dialog telefonieren der bayerische Ministerpräsident und der österreichische Regierungschef miteinander.“ (br. 8/2020, str. 108)*

*„Nach dem Angriff auf Pearl Harbor im Dezember 1941 internierten die Amerikaner rund 120 000 japanischstämmige Einwanderer und **US-Bürger** – geleitet von Kriegshysterie und Rassismus.“ (br. 20/2020, str. 101)*

*„Im Verlauf eines langen, heißen Sommers entdeckt Farah ihre Sexualität; mit ihr erfährt **der Leser** von ihrer Besonderheit – und gerät in einen Strudel widerstreitender Empfindungen.“ (br. 27/2020, str. 108)*

*„Gleich am Anfang lässt dieser Film **den Zuschauer** staunen wie ein Kind: In der Dunkelheit erstrahlen plötzlich Hunderte Glühbirnen. [...] **Der Zuschauer** fragt sich, wovon hier eigentlich erzählt werden soll: vom Kleinkrieg zweier ebenso genialer wie narzisstischer Männer?“ (br. 30/2020, str. 110)*

*„Er reist zu den Grenzen der Europäischen Union, trifft Zeitzeugen, **Politiker** und Intellektuelle, immer auf der Fährte der ursprünglichen europäischen Utopie.“ (br. 37/2020, str. 111)*

Kao i u ostalim analiziranim tekstnim vrstama časopisa, imena nacija javljaju se isključivo u muškome rodu množine, iako referentne osobe mogu biti osobe obaju spolova.

*„**Die Briten** haben sich isoliert – in John Lanchesters Zukunftsroman „Die Mauer“ noch mehr, als sie das in der Gegenwart versuchen.“ (br. 5/2019, str. 111)*

*„An patriotischem Geist mangelt es »The Hidden Sword«, der den Kampfesmut **der Chinesen** feiert, wohl kaum.“ (br. 30/2019, str. 108)*

„Seine Bilder – bleiche **Engländer** am Strand, grell gekleidete Touristen in aller Welt – haben ihn berühmt gemacht. [...] Parrs Fotos von gelangweilten **Engländern** in verfallenden Seebädern gelten heute als Sinnbilder für die falsche Nostalgie der Brexit-Befürworter.“ (br. 30/2019, str. 109)

„Die Erinnerung an die Camps und an die Traumata einer ganzen Generation asiatischer **Amerikaner** sind zu Taikeis Lebensthema geworden.“ (br. 20/2020, str. 101)

Navedeni primjeri imenovanja osoba pokazuju da, iako se u određenoj mjeri poštuje uporaba rodnoosjetljivog jezika (posebice kada je riječ o specifičnoj referenciji), u tekstovima prevladava uporaba generičkog muškog roda kada referentne osobe jesu ili mogu biti osobe obaju spolova.

b) uporaba pridjeva

Za razliku od ostalih već prikazanih tekstnih vrsta časopisa *Der Spiegel*, u analiziranim tekstovima preporuka iz kulture uporaba intenziviranih pridjeva je učestalija. Pridjevi se u tekstu intenziviraju drugim pridjevom:

„Der Film des schwedischen Regisseurs Björn Runge arbeitet die zeitlosen Qualitäten dieses Stoffs heraus: ein **wunderbar respektloser** Einblick in den Literaturbetrieb – vor allem aber ein **großartig gespieltes** Ehedrama.“ (br. 1/2019, str. 98)

„„Brexit – The Uncivil War“ ist eine **bitterböse und erschreckend unterhaltsame** Chronik von Cummings' Anti-EU Kampagne in den Monaten vor dem historischen Referendum vom 23. Juni 2016.“ (br. 14/2019, str. 111)

„Der Rest ist **ganz großes** Kasperletheater.“ (br. 20/2019, str. 108)

„Dabei sind die Aufnahmen **enorm faszinierend**, wie eine neue CD-Box zeigt die in Dylans „Bootleg Series“ erscheint.“ (br. 46/2019, str. 123)

„Seine Begeisterung für die unterschiedlichen kulinarischen Genüsse bricht sich zunächst in den **hingebungsvoll aufgerissenen** Augen Bahn, schwappt dann durch den ganzen schlaksigen Körper und schießt aus den zum Jubel erhobenen Armen wieder hinaus.“ (br. 24/2020, str. 113)

„Mit „Rose Royal“ legt Mathieu eine **erschreckend realistische** Studie über eine widersprüchliche Frau vor, die durchaus selbstbewusst und trotzdem gefangen ist in einer Mischung aus Anbetung, Abscheu und Abhängigkeit, was ihre Gefühle für das andere Geschlecht betrifft. [...] Ein Jammer nur, dass dieses **brillant geschriebene** Buch so kurz ist.“ (br. 33/2020, str. 108)

Osim drugim pridjevom, značenje pridjeva intenzivira se prilozima, kao u sljedećim primjerima:

„**Ziemlich genial** sind etwa die melodischen Bassläufe der linken Hand, unisono mit Berglunds Kontrabass gespielt. **Lyrische, funkige** Passagen steigern sich zu **gewaltigen** Akkordgewittern, manches erinnert an Frank Zappa, anderes an den orchestralen Klang der Band von Kamasi Washington.“ (br. 6/2019, str. 111)

„Ein Besuch der Fraktion im Münchner Theater museum (die **wahrlich bezaubernde** Ausstellung „Ödön von Horváth und das Theater“ läuft bis zum 17. November) könnte einen Erkenntnisschritt weiter führen.“ (br. 24/2019, str. 117)

Od priloga kojima se intenziviraju pridjevi posebno treba izdvojiti uporabu priloga so:

„Das Buch des Sohnes ist auch deswegen **so bewegend**, weil er sich erkennbar bemüht, die Irrwege des Vaters zu verstehen, ohne dabei dessen Illusionen zu unterschlagen.“ (br. 1/2019, str. 99)

„Das Werk dieser **so erstaunlichen** Person ist, nach klassischem Maßstab, keines: [...]“ (br. 22/2019, str. 106)

„Es ist – für museale Verhältnisse – gar nicht **so viel** Zeit vergangen seit der letzten (sehr erfolgreichen) Dürer-Schau dort, gerade einmal 16 Jahre. [...] Zum eigenen Bestand an Dürer-Zeichnungen gehört der legendäre, **so lebendig wirkende** „Feldhase“.“ (br. 38/2019, str. 106)

„Sie sind **so schön**, weil sie nicht perfekt sind.“ (br. 46/2019, str. 123)

„Und bevor jetzt jeder Atemzug einer Corona-Neuigkeit ausgesetzt ist, ist schon der Gegenton da, das, was eben durch die Bedrohung erst **so wertvoll, so stark, so lebendig** geworden ist.“ (br. 20/2020, str. 101)

„Die Wucht des Films ist **so mitreißend**, dass man ihm sein bisweilen großes Pathos gern verzeiht.“ (br. 29/2020, str. 116)

Značenje pridjeva u tekstovima također se intenzivira drugim pridjevima i priložima:

„Ein **berückend schönes, bewegendes und sehr trauriges** Drama.“ (br. 14/2019, str. 110)

„Im Fall von „The Prom“ eine ganze Menge: eine **qualvoll vorhersehbare** Handlung, **bisweilen beschämend schlichte** Songtexte und lustlose Choreografien.“ (br. 51/2020, str. 114)

Osim pridjeva čije je značenje intenzivirano priložima i pridjevima, u tekstovima se pojavljuju i nizovi pridjeva:

„Dafür braucht der Schriftsteller César Aira nur **wenige waffenscharf geschliffene** Worte.“ (br. 16/2019, str. 110)

„Ein **schönes, überraschendes, leises, abenteuerliches, ziemlich naturmystisches** Buch.“ (br. 42/2019, str. 122)

„Julia Holbe hat ein **schönes, leichtes und doch mit aller Kraft beschwörendes** Buch über ein vergangenes Glück geschrieben, das eigentlich eine Normalität gewesen ist, als es passierte.“ (br. 15/2020, str. 113)

Uz pridjeve intenzivirana značenja i nizove pridjeva, u tekstovima se rabe i pridjevi kojima se izražava naklonost, a koji se javljaju pojedinačno ili zajedno s drugim pridjevima:

„Was für eine **spektakuläre** Karriere!“ (br. 3/2019, str. 104)

„Paasilinnas Buch ist ein **toller Spaß** vor **grausigem** Hintergrund, eine **wunderbar poetische** Kriegssatire.“ (br. 3/2019, str. 105)

„Ein witziger und **berührender** Film über Rassismus, getragen von zwei **großartigen** Hauptdarstellern (Kinostart: 31. Januar).“ (br. 5/2019, str. 110)

„„Hobbs & Shaw“, der neunte Teil, der jetzt in den Kinos läuft, ist eine Mischung aus „Terminator“, „James Bond“ und „Mission: Impossible“, ein **herrlich durchgeknallter** Quatschfilm, der durch nichts anderes zusammengehalten wird, als

den Willen, zwei Stunden lang zu zeigen, wie Menschen an Hochhausfassaden herumturnen oder mit dem Motorrad durch Linienbusse krachen.“ (br. 32/2019, str. 101)

*„Gut, er hatte die junge Erzählerin Helene Voigt zwar noch nicht getroffen, aber sie hatte Gedichte von ihm in einer Zeitschrift gelesen und fand sie **herrlich** und schrieb es ihm.“ (br. 32/2019, str. 101)*

*„Buck hat bereits die vier Kinofilme über die beiden Freundinnen verantwortet und aus der biederen Hörspielreihe um ein Mädchen, das hexen kann, ein **bezauberndes, quietschbuntes** Popmärchen mit eingebauten Pophits gemacht.“ (br. 15/2020, str. 113)*

*„Mit dem Krimigespann aus närrischem Autor und geheimniskrämerischem Detektiv, die sich stets belauern und sich selbst für schlauer halten als den Partner, ist ihm eine **charmante** Verdrehung klassischer Detektivroman-Ermittlerduos gelungen.“ (br. 53/2020, str. 134)*

Budući da u tekstovima novinarke i novinari daju mišljenje o glazbi, književnosti te kazališnoj i likovnoj umjetnosti, uporaba intenziviranih pridjeva ne iznenađuje jer se njima izražavaju emocije i naglašava mišljenje, što kod čitateljica i čitatelja izaziva veće zanimanje za temu teksta.

c) kohezija i koherencija

U slučajevima poštivanja uporabe rodnoosjetljivog jezika za imenovanje osoba kohezija je ispravno ostvarena odgovarajućim kohezivnim sredstvima. Od kohezivnih sredstava najčešća je anaforička uporaba proforma, kao u sljedećim primjerima:

*„Im Februar 2018 brachte der US Konzern Nike einen Turnschuh namens Air Max 270 auf den Markt – elf Monate später zog er sich damit den Unmut **einer Kundin** zu. **Sie** startete im Januar 2019 eine Onlinepetition, in der **sie** erklärte, **sie** erkenne in dem Logo des Schuhs den Schriftzug von „Allah“ in Arabisch.“ (br. 6/2019, str. 110)*

*„Nun hat **Chanel Miller**, **die** sich bislang öffentlich mit dem Pseudonym Emily Doe geschützt hatte, oft aber einfach als „das Opfer“ apostrophiert wurde, ein fast 500 Seiten starkes Buch geschrieben.“ (br. 46/2019, str. 122)*

„Ihre Heldin, die 14-jährige Nora (Lena Urzendowsky), erlebt am Kotti den Sommer ihres Lebens. Weil sie sich die Hand bricht, verpasst sie die Kanutour ihrer Klasse und muss noch mehr als sonst mit ihrer älteren Schwester abhängen.“ (br. 33/2020, str. 109)

Osim anaforički, proforme se u tekstovima također rabe kataforički:

„Im Alter von sechs Tagen wurde sie gekrönt, als 5-Jährige ging sie ins Exil, mit 15 heiratete sie einen 14-jährigen Prinzen. Kurz vor ihrem 18. Geburtstag wurde sie zur Witwe und kehrte bald darauf in ihre Heimat zurück. Und da wird sie erst richtig spannend, die Geschichte von „Maria Stuart, Königin von Schottland“, die jetzt wieder einmal verfilmt worden ist (Kinostart: 17. Januar). Die irisch-amerikanische Schauspielerin Saoirse Ronan („Lady Bird“) verkörpert Maria als selbstbewusste Powerfrau, die schon durch ihr Charisma die englische Monarchin Elizabeth I. (gespielt von der Australierin Margot Robbie) herausfordert.“ (br. 3/2019, str. 104)

„Als hätten die beiden noch einmal in rasender Hast durch diesen Glanz reisen wollen, mit dem Automobil von Strand zu Strand, bevor das alles untergeht. Erika und Klaus Mann, die ältesten Kinder von Katia und Thomas Mann, waren von Anbeginn ihres Lebens Künstler: Schauspielerin, Tänzer, Reporterin, Romancier und Dichter.“ (br. 18/2019, str. 98)

„Eigentlich haben sie diesen Abend auf Mallorca, an dem sie von drei Jugendlichen überfallen wurden, hinter sich gelassen, dachten sie. [...] Das Ehe- und Rachedrama „Das schönste Paar“ (Start: 2. Mai) erzählt von Malte und Liv und davon, wie Gewalt nachwirkt, welche zerstörerische Kraft sie entfalten kann.“ (br. 18/2019, str. 98)

„Er hat einen Blick für das Skurrile. Seit den Achtzigerjahren dokumentiert der britische Fotograf Martin Parr die Abgründe der Freizeitgesellschaft.“ (br. 30/2019, str. 109)

„„Kein Feiern der Flüchtigkeit“ seien die Bilder des Malers für ihn, hat Wenders über die Kunst Hoppers geschrieben, sondern „ein Beteuern der Beständigkeit“.“ (br. 4/2020, str. 108)

„Mit einem Jahreseinkommen von mehr als 50 Millionen Euro ist sie die bestverdienende Schauspielerin der USA. Zudem zeigt Scarlett Johansson, 35, derzeit, was sie vor der Kamera wirklich kann – und wird dafür gefeiert.“ (br. 4/2020, str. 109)

„Zum ersten Mal hatte **sie** als 18-Jährige Sex, in einem israelischen Kibbuz. Der Dokumentarfilm „Fragen Sie Dr. Ruth“ zeigt in Animationsbildern, wie **die später unter dem Namen Ruth Westheimer berühmt gewordene Heldin** mit ihrem jungen Liebhaber Hand in Hand zu einem Heuschober stürmt.“ (br. 35/2020, str. 103)

Uz proforme, drugo najčešće rabljeno kohezivno sredstvo u analiziranim tekstovima je parafraza.

„Dieses Buch handelt von Bunkern, vorwiegend von solchen aus der NS-Zeit, und **die Herausgeberinnen** gestehen gleich auf den ersten Seiten ein, dass es sich im Grunde um ein Modethema handelt. [...] **Die Kunsthistorikerin Mona Schieren und die Künstlerin Katrin von Maltzahn**, die beide an der Hochschule für Künste in Bremen lehren, haben sich jahrelang mit dieser Frage beschäftigt, und zwar gemeinsam mit Künstlern, Studenten, mit Experten diverser Fachrichtungen.“ (br. 10/2019, str. 97)

„Die Dokumentation „Frischer Wind für den Kongress“ (Netflix, ab 1. Mai) über **vier Kandidatinnen** der Demokraten in den USA geht ans politische Herz. **Alle vier Frauen** kämpften im vergangenen Jahr auf verlorenem Posten, eine kam durch: [...]“ (br. 18/2019, str. 99)

„**Die namenlose Heldin** der TV-Serie »Fleabag« mag viele Probleme haben, darunter eine tote Mutter, eine tote beste Freundin, ein schlecht laufendes Meerschweinchen-Café – Mangel an Sex gehört nicht dazu. [...] Am Ende stellte sich heraus, dass **die von Autorin und Schauspielerin Phoebe Waller-Bridge erfundene und dargestellte junge Londonerin** Sex nur dafür nutzte, um sich über die großen Verluste in ihrem Leben hinwegzuträsten.“ (br. 20/2019, str. 109)

„Im nun eröffneten Berliner Pilecki-Institut kann man eine Ausstellung zu **Pilecki** besuchen. **Der katholische Offizier** kämpfte ab Kriegsende im Untergrund gegen die sowjetische Besatzung und wurde im März 1948 nach Folter und einem Schauprozess wegen „Spionage“ hingerichtet.“ (br. 40/2019, str. 121)

„Männer haben in „Maleficent 2“ wenig zu melden, **Jolie und ihre Gegenspielerin Michelle Pfeiffer** degradieren sie zu Stichwort gebern und Statisten. **Die Hollywood-Diven** liefern sich ein Duell voller böser Spitzen und hinterlistiger Tricks. Es macht vor allem deshalb großen Spaß, weil **die beiden Schauspielerinnen** es mit viel Selbstironie

austragen – eine Eigenschaft, die männlichen Leinwandhelden heute oft fehlt.“ (br. 42/2019, str. 123)

*„Eine von 14 wunderbar verdrehten Ideen in **Moshfeghs** Erzählband „Heimweh nach einer anderen Welt“. Das Gefühl, irgendwie im falschen Leben gelandet zu sein, teilen praktisch alle Figuren in der Kurzgeschichtensammlung **der US-amerikanischen Autorin**.“ (br. 4/2020, str. 109)*

*„Alle Zeichen im Leben **des 18-jährigen Tyler Williams** (Kelvin Harrison Jr.) stehen auf Erfolg. **Der Afroamerikaner** ist im Wrestlingteam seiner Schule einer der Stars, seine Latina-Freundin (Alexa Demie) ist wunderschön und der Sommer in Florida heiß.“ (br. 29/2020, str. 116)*

*„Diskriminierung als feinstoffliches Phänomen, das ist das Thema des Debütromans „Streulicht“ von **Deniz Ohde**, der auf der Shortlist des Deutschen Buchpreises steht. **Die Germanistin**, 1988 in Frankfurt am Main geboren, hat einen Bildungsroman der besonderen Art geschrieben.“ (br. 39/2020, str. 108)*

Iz navedenih primjera proizlazi da je u pogledu imenovanja osoba uporabom rodnoosjetljivog jezika i odgovarajućih kohezivnih sredstava ispravno ostvarena kohezija teksta. Osim toga, uporaba rodnoosjetljivog jezika osigurava ispravno ostvarivanje koherencije teksta jer se na taj način u pogledu referentnih osoba čitateljicama i čitateljima jednoznačno prenosi značenje i smisao teksta.

Međutim, kada se za imenovanje osoba čije referentne osobe jesu ili mogu biti osobe obaju spolova rabi generički muški rod, dolazi do poteškoća u pogledu kohezije i koherencije, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera.

U prvom primjeru, zbog uporabe množine imenica muškoga roda *der Schauspieler, der Regisseur* i *der Produzent*, koherencija teksta nije ispravno ostvarena ako referentne osobe navedenih imenica za imenovanje osoba uključuju žene jer one u tekstu nisu izričito niti neizričito imenovane. Zbog toga čitateljice i čitatelji tekst mogu tumačiti tako da se on odnosi isključivo na muškarce, odnosno glumce, redateljke i producente. S obzirom na činjenicu da u svijetu filma jednako tako djeluju glumice, redateljice i producentice, može se pretpostaviti da se tekst podjednako odnosi i na njih, ali je zbog uporabe muškoga roda mogućnost takvog tumačenja teksta prepuštena čitateljicama i čitateljima. U ovom bi slučaju izričito navođenje

imenica obaju rodova ili uporaba odgovarajućih rodno neutralnih izraza osigurala ispravno imenovanje referentnih osoba, a time i ispravno tumačenje, tj. koherenciju teksta.

*„Am 3. Mai werden in Berlin die Deutschen Filmpreise verliehen, der Höhepunkt des Jahres für **Schauspieler, Regisseure und Produzenten** in Deutschland – zumindest in finanzieller Hinsicht.“* (br. 18/2019, str. 99)

Iste poteškoće u pogledu tumačenja teksta javljaju se u iduća dva primjera gdje se za referentne osobe koje uključuju žene i muškarce rabi množina imenica za imenovanje osoba muškoga roda *der Künstler, der Student, der Experte* odnosno *der Sieger* i *der Kenner*, zbog čega ga čitateljice i čitatelji mogu tumačiti na dva načina – da su referentne osobe isključivo muškarci, kao i da one uključuju podjednako žene i muškarce.

*„Die Kunsthistorikerin Mona Schieren und die Künstlerin Katrin von Maltzahn, die beide an der Hochschule für Künste in Bremen lehren, haben sich jahrelang mit dieser Frage beschäftigt, und zwar gemeinsam mit **Künstlern, Studenten, mit Experten** diverser Fachrichtungen.“* (br. 10/2019, str. 97)

*„Eigentlich hätte „Eurovision Song Contest – The Story of Fire Saga“ im Mai starten sollen, und als Trost für die Corona-bedingte Absage des ESC hätten Fans ihn schon brauchen können – in einer Partyszene treten **einzigste Sieger** auf, und über den Einsatz eines Rhönrads als Bühnenrequisit können **Kenner** wissend lachen (Ukraine 2014!).“* (br. 27/2020, str. 108)

Podjednake poteškoće s tumačenjem teksta javljaju se i prilikom uporabe kohezivnog sredstva parafraze ako je imenica koja se parafrazira imenica muškoga roda množine, a njezina parafraza obuhvaća osobe obaju spolova, kao u sljedećem primjeru:

*„Immer gab es ein Schaufenster, das **Autoren** feierte. [...] Mal war das Schaufenster **Botho Strauß** gewidmet, mal **Sarah Kirsch**.“* (br. 24/2019, str. 116)

U ovom slučaju ne postoji slaganje u rodu imenice i parafraze jer je jedna od osoba žena, što dovodi do nejasnoća u pogledu značenja i smisla teksta – treba li se tekst tumačiti tako da su autorice poput Sare Kirsch također obuhvaćene imenicom *Autoren* ili su referentne osobe isključivo autori odnosno muškarci. Zbog takve dvosmislenosti zbog uporabe imenice muškoga roda koherencija također nije ispravno ostvarena.

U analiziranim se tekstovima kao kohezivno sredstvo parafraze rabe imenice muškoga roda za rodno neutralne izraze ili specifičnu referenciju koja obuhvaća osobe obaju spolova, zbog čega dolazi do neispravnog ostvarivanja kohezije i koherencije teksta, kao u sljedeća dva primjera.

U prvom primjeru rodno neutralni izraz *das Ermittlerduo* parafraziran je imenicom množine muškoga roda *die Ermittler*, iako je iz teksta jasno da su referentne osobe žena i muškarac. Glumci Julia Jentsch i Nicholas Ofczarek u nastavku teksta parafrazirani su imenicom množine muškog roda *die Schauspieler*. Zbog uporabe muškoga roda prilikom čitanja teksta nastaje dvosmislenost u pogledu referentnih osoba, s obzirom na to da se može tumačiti tako da nije riječ o istim referentnim osobama u slučaju imenica *das Ermittlerduo* i *die Ermittler*, dok se parafraza *tolle Schauspieler* može tumačiti tako da glumica Julia Jentsch nije obuhvaćena kao referentna osoba te da se parafraza odnosi na druge referentne osobe.

*„Die verschneite Berglandschaft der Alpen ist der Star in der wunderbar grimmigen Thrillerserie „Der Pass“, in der **Julia Jentsch und Nicholas Ofczarek** ein ungleiches deutsch-österreichisches **Ermittlerduo** spielen. [...] Nach Serienvorbildern wie „Fargo“ (USA) und „Die Brücke – Transit in den Tod“ (Dänemark/Schweden) richten die Regisseure Cyrill Boss und Philipp Stennert ein Thriller-Rätselspiel um einen Serienkiller, einen Sensationsreporter und **zwei privat heftig gebeutelte Ermittler** an. „Der Pass“ ist nun auf Sky angelaufen, überzeugt durch **tolle Schauspieler** – und eine sympathische Vernarrtheit in die Schauplätze der Handlung.“* (br. 5/2019, str. 110)

Slične poteškoće u pogledu ispravnog ostvarivanja kohezije i koherencije postoje i u idućem primjeru u kojem je rodno neutralni izraz *das Künstlerduo* parafraziran imenicom muškoga roda množine *die Künstler*, iako je iz teksta jasno da je riječ o specifičnoj referenciji i da referentne osobe obuhvaćaju osobe obaju spolova. Zbog uporabe muškoga roda postoji mogućnost različitog tumačenja teksta u pogledu referentnih osoba, odnosno može se shvatiti tako da imenice *das Künstlerduo* i *die Künstler* nemaju iste referentne osobe.

*„„Putzen – eine Kulturtechnik“ nennt **das Wiener Künstlerduo Sonja Stummerer und Martin Hablesreiter** seinen üppig bebilderten Prachtband (Böhlau; 214 Seiten; 35 Euro) über die in der Evolution offenbar erst spät entwickelte menschliche Leidenschaft zum Saubermachen und Aufräumen. [...] Natürlich findet auch die gründliche Handreinigung zur Abwendung von Erkrankungen lobende Erwähnung. Insgesamt sei,*

so *die Wiener Künstler, die Abwägung von Nutzen und Schaden aller Putzanstrengungen* „*letztlich eine philosophische Frage*“.“ (br. 41/2020, str. 117)

Uporaba parafraze muškoga roda za rodno neutralni izraz u slučaju nespecifične referencije također uzrokuje neispravno ostvarivanje kohezije i koherencije. Kao što je vidljivo iz primjera, rodno neutralni izraz *die Menschen* parafraziran je imenicom muškoga roda množine *die Besucher*. Iako među njima postoji slaganje u rodu, rodno neutralni izraz, osim na muškarce, odnosi se i na žene, dok se imenica *die Besucher* isključivo odnosi na muškarce jer za žene postoji imenica ženskoga roda *die Besucherinnen*. Ako se, stoga, tekst čita tako da se imenica *die Besucher* odnosi isključivo na muškarce, njegov je smisao da su od ljudi koji su posjetili izložbu i uživali bili isključivo muškarci.

„*Die Verwandlung der sogenannten Turbinenhalle des Museumsbaus, der ursprünglich ein Kraftwerk war, verwandelte auch die Menschen. Mehr als zwei Millionen Besucher kamen und genossen die Atmosphäre.*“ (br. 28/2019, str. 110)

Poteškoće s kohezijom i koherencijom također nastaju kada se generički muški rod parafrazira rodnoosjetljivim rješenjem poput poimeničenog participa I. množine, kao u idućem primjeru. Imenica muškoga roda množine *die Studenten* parafrazirana je poimeničenim participom I. množine *die Studierenden*, što dovodi do dvosmislenosti teksta. S jedne se strane on može tumačiti tako da referentne osobe u oba slučaja obuhvaćaju osobe obaju spolova, ali, ako se pretpostavi da su referentne osobe imenice *die Studenten* isključivo muškarci, tekst može imati još dva posve druga značenja i smisla, i to da se razmak održava isključivo između muškaraca tj. studenata ili da na sveučilištu studiraju isključivo muškarci. Budući da na temelju uporabe poimeničenog participa I. množine iz iduće rečenice jasno proizlazi da žene također studiraju na sveučilištu, nameće se zaključak da se razmak održava isključivo među studentima, a ne studenticama.

„*Der Abstand zwischen den Studenten bleibe gewahrt, betont eine Sprecherin. Die Hochschule und ihre Studierenden wollen so bald wie möglich mit einer größeren Zahl von Masken die Stadt Halle unterstützen, der Katastrophenschutz vor Ort wird für die Materialprüfung zuständig sein.*“ (br. 15/2020, str. 113)

Iz navedenih primjera vidljivo je da u pogledu imenovanja osoba i upućivanja na njih isključivo uporaba rodnoosjetljivog jezika osigurava ispravno ostvarivanje kohezije i

koherencije teksta, dok uporaba generičkog muškog roda dovodi do mogućnosti pogrešnog shvaćanja značenja i tumačenja smisla teksta.

7.2.6 *Zaključak*

Iz prikazane analize tekstova časopisa *Der Spiegel* može se zaključiti da se za imenovanje osoba u tekstovima rodnoosjetljiv jezik rabi u manjoj mjeri nego u tekstovima časopisa *Brigitte*. Iako se u analiziranim tekstovima za imenovanje osoba čije referentne osobe mogu biti osobe obaju spolova rabe određena preporučena rješenja rodnoosjetljivog jezika, ona su ograničena na izričito navođenje obaju rodova te zamjenske oblike poput poimeničenog pridjeva, poimeničenog participa I. i II. množine, rodno neutralne izraze, opisivanje zamjenicom *wir* te u vrlo maloj mjeri apstrakciju i kratice, dok se skraćeni oblici izričitog navođenja obaju rodova u tekstovima tjednika *Der Spiegel* uopće ne rabe. Kao što je vidljivo iz navedenih primjera, u tekstovima za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanje na njih i dalje prevladava uporaba generičkog muškog roda. To je posebno vidljivo u slučajevima u kojima se za nespecifičnu i kategorijsku referenciju rabi isključivo generički muški rod (*der Bürger, der Wähler, der Politiker, der Arbeiter, der Arzt, der Schüler* i imena nacija), čime su žene eksplicitno isključene kao referentne osobe. Osim što uporaba generičkog muškog roda uzrokuje da žene nisu vidljive u jeziku, ona izravno uzrokuje poteškoće u ostvarivanju kohezije i koherencije teksta. Te su poteškoće u pogledu kohezije uzrokovane uporabom kohezivnih sredstava u muškome rodu kod specifične referencije na osobe ženskoga spola (npr. *Kanzlerin – Regierungschef*; br. 50/2019, str. 34), dok upućivanje na osobe obaju spolova generičkim muškim rodom tekst čini dvosmislenim jer čitateljstvo tekst može tumačiti tako da su referentne osobe isključivo muškarci ili da one uključuju i žene.

Iako se časopis ne deklarira kao časopis koji je isključivo namijenjen muškarcima, istraživanje iz 2019. godine pokazalo je da je tipičan čitatelj tjednika *Der Spiegel* muškarac u dobi između 40 i 59 godina, visokoobrazovan i zaposlen⁴⁸. Stoga se može zaključiti da, znajući za činjenicu da njegovo čitateljstvo pretežno čine muškarci, uredništvo te novinarke i novinari časopisa ne pridaju toliku važnost uporabi rodnoosjetljivog jezika kao što je to slučaj u časopisu *Brigitte* čije čitateljstvo pretežno čine žene.

⁴⁸ usp. <https://meedia.de/2019/01/24/auftakt-zur-meedia-serie-leser-check-wer-liest-den-spiegel-das-magazin-in-der-detaillierten-ma-analyse/>

U odnosu na uporabu pridjeva treba istaknuti da, iako se pridjevi intenzivirana značenja u određenoj mjeri mogu pronaći u svim analiziranim tekstovima, njihova je uporaba posebno izražena u preporukama iz kulture. Njihova uporaba, međutim, nije rezultat prilagodbe jezika ciljanom čitateljstvu, već predstavlja način na koji autori i autorice (te sugovornici u intervjuima) naglašavaju svoje mišljenje i emocionalne reakcije, što je, kao što je navedeno u 5.6.1., obilježje novinarsko-publicističkog jezika.

7.3. *Časopis Beef!*

Nakon analize tekstova časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel* koja je pokazala da se rodnoosjetljiv jezik u većoj mjeri, iako ne dosljedno, poštuje u časopisu namijenjenom ženama nego u časopisu koji, iako eksplicitno nije namijenjen osobama određenog spola, pretežno čitaju muškarci te da se pridjevi intenziviranog značenja rabe u oba časopisa, iako u različitoj mjeri i s različitom namjerom, na dva pisma urednika, tj. uvodnika i tri reportaže provjereno je poštuje li se rodnoosjetljiv jezik u tekstovima časopisa namijenjenom muškarcima ili se, s obzirom na ciljanu skupinu, za imenovanje osoba rabi isključivo generički muški rod. Osim uporabe rodnoosjetljivog jezika, na navedenom je uzorku provjereno i rabe li se pridjevi intenzivirana značenja i pridjevi kojima se izražava naklonost i odobravanje u časopisima čiju recipijentsku skupinu predstavljaju muškarci.

7.3.1 *Pismo urednika*

Iako je uzorak za provjeru ograničen na dva teksta te se u njima rabi isključivo nekolicina imenskih riječi za imenovanje osoba, kao što je vidljivo iz niže navedenog detaljnijeg prikaza, moguće je zaključiti da se u njima rodnoosjetljiv jezik ne rabi dosljedno.

a) imenovanje osoba

U dvama analiziranim pismima urednika časopisa *Beef!* djelomično se poštuju smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika, tj. u njima se za imenovanje osoba podjednako pronalaze rodnoosjetljiva rješenja i generički muški rod. Od rodnoosjetljivih rješenja u tekstovima se rabi opisivanje zamjenicom *wir*, rodno neutralni izraz *der Mensch* i izravno obraćanje:

„*Auch wenn das Leben da draußen wieder ein bisschen normaler geworden ist, so ganz zurückgekehrt zur Normalität sind wir nicht. [...] Geht es Ihnen genauso? [...] Vielleicht haben wir in dieser merkwürdigen Corona-Zeit nicht nur einen riesigenen*

*Schritt gemacht, was Onlineshopping Homeoffice und den Gebrauch digitaler Medien angeht, vielleicht hat es auch einen Qualitätsruck in Deutschlands Küchen und auf Deutschlands Terrassen gegeben. [...] Wo ich auch hinschaue und hinhöre, wo ich auch kosten darf, immer mehr **Menschen** machen sich Gedanken über Aufzucht, Fütterung und Schlachtung von Fleischierrassen, über die Zerlegung, den Transport und die Zubereitung, über tierethische Fragen und die eigene Glaubwürdigkeit. Hoffentlich geht **uns** dieses mehr and Verantwortung, Bewusstsein und Qualität und Geschmack nicht wieder verloren, wenn der Spuk endlich vorbei ist.“ (br. 5/2020, str. 5)*

*„Weihnachten kommt! Ich verspreche es **Ihnen**. [...] Keine zwei Monate mehr, dann leuchten **uns** breitschultrige Puten, muskulöse Gänsekeulen und schlanke Enten aus unseren Öfen an, auf dem Herd stehen große Töpfe mit selbst geschnittenem Rotkohl, Dutzende Klöße, die ihren Weg aus dem unteren Drittel des Topfes and die Wasseroberfläche finden, Kasserollen voller sämiger dunkler Saucen, und auf dem Esstisch stehen bereits entkorkte Flaschen schweren Rotweins. [...] Denn genau das wünsche ich **Ihnen**. Eine tolle Zeit für **Sie!**“ (br. 6/2020, str. 5)*

Generički se muški rod za imenovanje osoba rabi samo u jednom pismu urednika, i to na dva mjesta:

*„Bei mir persönlich sind die Besuche in Restaurants und Bars noch seltener als früher, und die privaten Einladungen sind auch noch überschaubar, gerade, was die Zahl **der Gäste** betrifft. [...] Ich glaube, ich habe in den Sommern zuvor nicht so gut mit und bei **Freunden** essen können.“ (br. 5/2020, str. 5)*

b) uporaba pridjeva

Iako se u tekstovima ne pronalaze intenzivirani pridjevi, u jednom se od tekstova hrana (u konkretnom slučaju meso različite peradi – purica, gušćji batac i patka) opisuje pridjevima koji se inače rabe za opisivanje ljudi, tj. tipično se rabe za opisivanje fizičkog izgleda muškaraca:

*„Keine zwei Monate mehr, dann leuchten **uns** breitschultrige Puten, **muskulöse** Gänsekeulen und **schlanke** Enten aus unseren Öfen an, auf dem Herd stehen große Töpfe mit selbst geschnittenem Rotkohl, Dutzende Klöße, die ihren Weg aus dem unteren Drittel des Topfes and die Wasseroberfläche finden, Kasserollen voller sämiger dunkler*

Saucen, und auf dem Esstisch stehen bereits entkorkte Flaschen schweren Rotweins.“
(br. 6/2020, str. 5)

Budući da se ovim pridjevima inače izražavaju pozitivna i poželjna fizička obilježja muškaraca, na slikovit se način time naglašavaju i poželjna obilježja hrane odnosno mesa.

Osim navedenih pridjeva, u istom se pismu urednika mogu pronaći i dva pridjeva kojima se izražava divljenje i odobravanje:

*„Sei bekommen **wunderbare** Vorschläge, köstliche Rezepte und Ideen für Ausgelassenheit, Genus und jede Menge Lachen. Denn genau das wünsche ich Ihnen. eine **tolle** Zeit für Sie!“* (br. 6/2020, str. 5)

c) kohezija i koherencija

U pogledu imenovanja osoba kohezija se ispravno ostvaruje uporabom rodnoosjetljivog jezika i odgovarajućih kohezivnih sredstava, u ovom slučaju rekurencija i djelomična rekurencija:

*„Auch wenn das Leben da draußen wieder ein bisschen normaler geworden ist, so ganz zurückgekehrt zur Normalität sind **wir** nicht. [...] Vielleicht haben **wir** in dieser merkwürdigen Corona-Zeit nicht nur einen riesigen Schritt gemacht, was Onlineshopping Homeoffice und den Gebrauch digitaler Medien angeht, vielleicht hat es auch einen Qualitätsruck in Deutschlands Küchen und auf Deutschlands Terrassen gegeben. [...] Hoffentlich geht **uns** dieses mehr and Verantwortung, Bewusstsein und Qualität und Geschmack nicht wieder verloren, wenn der Spuk endlich vorbei ist.“* (br. 5/2020, str. 5)

*„Weihnachten kommt! Ich verspreche es **Ihnen**. [...] Denn genau das wünsche ich **Ihnen**. Eine tolle Zeit für **Sie!**“* (br. 6/2020, str. 5)

Time se ujedno podržava i koherencija teksta, s obzirom na to da su na taj način kao referentne osobe obuhvaćene osobe obaju spolova te tekst u tom pogledu nije dvosmislen.

S druge strane, prilikom uporabe generičkog muškog roda koherencija nije ispravno ostvarena, s obzirom na to da je tekst u pogledu referentnih osoba dvosmislen, zbog čega se značenje i

smisao teksta mogu tumačiti na dva načina, da su referentne osobe isključivo muškarci ili one uključuju i žene.

*„Bei mir persönlich sind die Besuche in Restaurants und Bars noch seltener als früher, und die privaten Einladungen sind auch noch überschaubar, gerade, was die Zahl der **Gäste** betrifft. [...] Ich glaube, ich habe in den Sommern zuvor nicht so gut mit und bei **Freunden** essen können.“* (br. 5/2020, str. 5)

Stoga se može zaključiti da u pogledu imenovanja osoba ispravno ostvarivanje kohezije i koherencije teksta ovisi o uporabi rodnoosjetljivog jezika.

7.3.2 Reportaža

Kao i kod pisma urednika, rodnoosjetljiv jezik u analiziranim reportažama djelomično se rabi.

a) imenovanje osoba

Kada je riječ o specifičnoj referenciji, rodnoosjetljiv jezik dosljedno se poštuje, posebice kada su referentne osobe u tekstovima navedene imenom i prezimenom. Tada rod imenske riječi za imenovanje osoba odgovara spolu referentne osobe, kao što je vidljivo iz sljedećih primjera:

*„Fünf Jahre lang war **Jared Standing Vegetarier**.“* (br. 5/2020, str. 112)

*„**Tanya Giovanoli** rannte schon mit einem Messer in der Hand herum, als sie drei war. Heute ist sie, klar, **Metzgerin**.“* (br. 6/2020, str. 72)

*„Bei dem **Schüler** handelte es sich um **Christoph Jaschke**, der damals in Rom lebte und jeden Tag zu derselben kleinen Pizzeria ging.“* (br. 6/2020, str. 151)

Rodnoosjetljiv jezik poštuje se u slučaju specifične referencije i kada osobe nisu navedene imenom i prezimenom te tada čitateljice i čitatelji na temelju roda imenske riječi za imenovanje osobe mogu zaključiti je li referentna osoba muškarac ili žena:

*„Dann wickelt er da **Fleisch** in Papier, wiegt es und reicht es an seine **Kundin**.“* (br. 5/2020, str. 113)

*„**Ein Mann**, der in einem benachbarten Fitnessstudio trainiert, hat es auf das selbst gemachte **Beef Jerky** abgesehen.“* (br. 5/2020, str. 118)

Za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanje na njih u analiziranim se reportažama od preporučenih rješenja rodnoosjetljivog jezika rabe poimeničeni pridjev množine, rodno neutralni izrazi i opisivanje zamjenicom *wir*.

„Doch das stört keinen **der Anwesenden**.“ (br. 5/2020, str. 115)

„Das alles geschieht direkt hinter der Theke von Standing's Butchery, während ihn fünf **Menschen** dabei beobachten und warten, bis sie an der Reihe sind. [...] Standing will, dass **die Menschen** erleben woher das Rinderfilet kommt, dass sie hier kaufen. Dass sie wieder eine Verbindung fühlen zu dem was sie essen. zu den Tieren hinter dem Stück Fleisch: [...]“ (br. 5/2020, str. 113; 115)

„Bis auf **eine Person**, die beim Saubermachen hilft, arbeitet die Metzgerin alleine. Giovanoli, kurzer Haarschnitt und schlanke Figur, hat sich an die verwunderten Reaktionen **der Menschen** gewöhnt, wenn sie von ihrem Beruf erzählt. [...] Tanya Giovanoli wurde gemeinsam mit ihren **drei Geschwistern** in Pila, einem Weiler im schweizerischen Oberengadin, zwischen Salsiz und Schinken groß.“ (br. 6/2020, str. 74)

„Der Herd verfügt über fünf Platten, für **jedes Familienmitglied** eine, weil die Jaschkes gerne zusammen kochen.“ (br. 6/2020, str. 151)

„Dann begann er als **Teilzeithilfe** in einer Biomarktkette. An seinen freien Tagen jobbte er in einem Restaurant, dessen **Küchenteam** ganze Tiere zerlegte: [...] Hier staut sich gerade ein wenig die Kundschaft, dabei hatte Standing mit einem ruhigen Vormittag gerechnet.“ (br. 5/2020, str. 118)

„Wenn das kein Happy End ist, wissen **wir** es auch nicht.“ (br. 5/2020, str. 112)

Unatoč uporabi rodnoosjetljivog rješenja, u tekstovima se također rabi generički muški rod za imenovanje osoba obaju spolova, kao primjerice:

„Der Verkehr in der Stadt ist zäh, dennoch nehmen viele **Kunden** einen Umweg auf sich, um hier einzukaufen. [...] Das klingt wunderbar, allerdings steht hinter der Wertschätzung **der Kunden** eine Menge Überzeugungsarbeit. [...] Wenn **Kunden** heute von ihrem Misstrauen gegenüber Supermärkten sprechen weiß Jared Standing sehr genau, woran das liegt. [...] Das Familienunternehmen betreibt zwar einen eigenen

*Bauernhof, bezieht aber auch Tiere von anderen **Mittel- und Kleinbauern** aus der Region, die ohne Antibiotika und Hormone züchten.“ (br. 5/2020, str. 115)*

*„Manche Kinder wollen **Astronaut** werden oder **Pilot**.“ (br. 6/2020, str. 72)*

*„Manchmal back er abends auf die Schnelle ein paar Pizzen, manchmal ist der Ofen Mittelpunkt einer großen Feier mit **Freunden**. [...] Und dann bekommen **die Gäste** ihr Stück auf die Papierserviette.“ (br. 6/2020, str. 152)*

b) uporaba pridjeva

U tekstovima reportaža ne rabe se intenzivirani pridjevi, međutim, u dva se teksta mogu pronaći pridjevi kojima se izražava naklonost i odobravanje:

*„Neben klassischer Fenchel-Salsiccia leuchten dort auch grüne Chorizos mit Spinat, Limette und Jalapeños und **abgefahrene** Kreationen, etwa die dunkelbraunen Cheeseburger-Würste aus Rindfleisch mit gegrillten Zwiebeln, amerikanischem Käse und Essiggurken; [...]“ (br. 5/2020, str. 118)*

*„Besondere Wünsche hätte er keine, dafür ist er von dem Ergebnis bis heute **total begeistert**.“ (br. 6/2020, str. 152)*

c) kohezija i koherencija

Uporabom rodnoosjetljivog jezika i odgovarajućih kohezivnih sredstava u tekstovima se ispravno ostvaruje kohezija. Od kohezivnih sredstava u tekstovima se može pronaći anaforička uporaba proforma:

*„Fünf Jahre lang war **Jared Standing** Vegetarier. Und träumte von Fleisch. Heute betreibt **er** eine exklusive Metzgerei in Hollywood.“ (br. 5/2020, str. 112)*

*„Standing will, dass **die Menschen** erleben woher das Rinderfilet kommt, dass **sie** hier kaufen. Dass **sie** wieder eine Verbindung fühlen zu dem was **sie** essen. zu den Tieren hinter dem Stück Fleisch: [...]“ (br. 5/2020, str. 115)*

*„Die Gestaltung des Ofens und das ganze Drumherum überließ er **seiner Frau**. **Sie** arbeitet als Innenarchitektin und richtete auch schon die Küche ein, als sie vor neun Jahren das Haus bauten.“ (br. 6/2020, str. 151-152)*

Uz proforme, u tekstovima se rabi i parafraza, kao u sljedeća dva primjera:

„*So muss **der Mann mit dem Bart und Tattoos auf Armen und Hals** immer wieder das Messer ablegen und antworten. Das beschleunigt nicht gerade den Verkaufsprozess, gerade nicht an einem Tag wie heute, an dem **der Metzger** alleine in seinem Laden steht*“ (br. 5/2020, str. 115)

„*Genau zu dieser Zeit traf **Tanya Giovanoli** den Gärtner des Schlosses, in dem ihre Metzgerei liegt, und über zwei Meter Abstand hinweg sprachen die beiden darüber, wie traurig die Lage sei. [...] Nur in einem Punkt waren der Gärtner und **die schweizerische Metzgerin** nicht einer Meinung – und zwar bei der Beschaffung der 'Nduja.*“ (br. 6/2020, str. 74)

Ispravno ostvarena kohezija ujedno podupire ostvarivanje ispravne koherencije teksta jer osigurava nedvosmislen prijenos značenja i smisla u odnosu na referentne osobe na koje se odnose imenske riječi za imenovanje osoba.

Međutim, prilikom uporabe generičkog muškog roda nastaju poteškoće s kohezijom i koherencijom u odnosu na referentne osobe.

U iduća tri primjera zbog uporabe imenica množine muškoga roda *die Gäste*, *die Schlossbesitzer* i *die Nachbarn* tekst je u pogledu referentnih osoba dvosmislen jer čitateljice i čitatelji mogu zaključiti da su referentne osobe isključivo muškarci ili pretpostaviti da one uključuju žene.

„*Dort, wo früher **die Gäste** des Hotels bekocht wurden, entsteht heute Giovanolis Sortiment: [...]*“ (br. 6/2020, str. 74)

„***Die Schlossbesitzer** kannte Giovanoli von früher: [...]*“ (br. 6/2020, str. 78)

„*Haben sich **die Nachbarn** noch nie über den Geruch beschwert?*“ (br. 6/2020, str. 153)

U sljedećem primjeru imenica množine muškoga roda *die Bauern* koja se parafrazira imenicom ženskoga roda *die Cousine* uzrokuje poteškoće s kohezijom i koherencijom teksta, kao i dvosmislenost u odnosu na njegovo značenje i smisao. Naime, pretpostavi li se da imenica *die Bauern* uključuje i žene kao referentne osobe, parafraza *ihrer Cousine* ispravno je ostvarena te je ispravno preneseno značenje i smisao teksta da je referentna osoba imenice *die Cousine*

dio referentnih osoba imenice *die Bauern*. Međutim, ako čitateljice i čitatelji teksta pretpostave da su referentne osobe imenice *die Bauern* isključivo muškarci, parafraza nije ispravno ostvarena i tekst ima posve drugo značenje i smisao, i to da referentna osoba imenice *die Cousine* nije dio referentnih osoba imenice *die Bauern*.

„*Das Fleisch bezieht sie von **Bauern** aus der Region, die Lämmer etwa kommen aus dem Betrieb **ihrer Cousine**, wo sie draußen frei rumlaufen: [...]*“ (br. 6/2020, str. 78)

Iz navedenih primjera vidljivo je da u odnosu na imenovanje osoba ispravno ostvarivanje kohezije i koherencije teksta izravno ovisi o uporabi rodnoosjetljivog jezika, s obzirom na to da u slučajevima kada referentne osobe uključuju ili mogu uključivati osobe obaju spolova, uporaba generičkog muškog roda uzrokuje dvosmislenost teksta.

7.3.3 *Zaključak*

Iako je pretpostavka bila da se u časopisu namijenjenom muškarcima rodnoosjetljiv jezik ne rabi, provjera na uzorku od pet tekstova pokazala je da se, unatoč njegovoj recipijentskoj skupini, u časopisu djelomično poštuju smjernice za njegovu uporabu, posebice kada je riječ o specifičnoj referenciji. Od preporučenih rodnoosjetljivih rješenja u analiziranim tekstovima za imenovanje osoba obaju spolova rabi se opisivanje zamjenicom *wir*, rodno neutralni izrazi, poimeničeni pridjev množine te izravno obraćanje. Kao i u tekstovima časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel*, za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanje na njih u analiziranim tekstovima časopisa *Beef!* također se rabi generički muški rod, što izravno utječe na ostvarivanje kohezije i koherencije teksta. Kohezija, primjerice, nije ispravno ostvarena kada je parafraza imenice muškoga roda množine imenica ženskoga roda (*Bauern – ihrer Cousine*; br. 6/2020, str. 78). Kao što je vidljivo iz navedenih primjera uporabe generičkoga muškog roda, ispravno ostvarivanje koherencije također ovisi o uporabi rodnoosjetljivog jezika, s obzirom na to da uporabom generičkog muškog roda za imenovanje osoba tekst postaje dvosmislen i može se tumačiti tako da su referentne osobe isključivo muškarci ili da obuhvaćaju i žene.

U pogledu uporabe pridjeva, u analiziranim su tekstovima utvrđena četiri pridjeva kojima se izražava naklonost i odobravanje. S obzirom na njihov mali broj, mogu se pripisati novinarsko-publicističkom stilu te se može zaključiti da im je funkcija naglašavanje mišljenja autora i izazivanje zanimanja čitatelja.

8. ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga rada bio komparativnom analizom dvaju njemačkih časopisa – ženskog dvotjednika *Brigitte* i informativnog tjednika *Der Spiegel* – utvrditi uporabu rodnoosjetljivih jezičnih elemenata, mjeru u kojoj se pridržavaju smjernice za uporabu rodnoosjetljivog jezika te na osnovi toga ustanoviti u kojoj su mjeri žene prisutne u suvremenom njemačkom jeziku. Analiza je također trebala prikazati moguće jezične specifičnosti i utječu li one na realizaciju koherencije i kohezije teksta ovisno o recipijentskim skupinama časopisa.

Budući da je pitanje rodnoosjetljivog jezika izravno proizašlo iz društva i promijenjenih društvenih okolnosti i uloga spolova, u teorijskom dijelu rada prikazana je uska sveza i međuovisnost jezika i društva. Istaknuto je da jezik ne postoji bez društva te da društvo kao zajednica više ljudi ne može postojati bez zajedničkog jezika kojim bi se sporazumijevala. U međuovisnom odnosu između jezika i društva, osim što jezik čovjeku služi za sporazumijevanje, kroz komunikaciju s drugim ljudima čovjek jezikom stvara sliku o svijetu, oblikuje i izražava misli i vlastiti identitet te se u jeziku odražavaju društvo i kultura koji povratno utječu na jezik. Tako se pod utjecajem društvenih promjena i napretka mijenja i jezik, zbog čega jezik na raspolaganju mora imati izraze kojima će imenovati svaku društvenu novinu i izum, pa tako i promijenjene društvene uloge žena. Kako je istaknuto, jezične promjene ne može nametnuti struka, već ih usvojiti mora društvena zajednica koja govori određeni jezik, pa tako društvena zajednica mora prihvatiti i usvojiti uporabu rodnoosjetljivog jezika koji osigurava vidljivost promijenjene društvene uloge žene u jeziku.

Utjecaj društva na jezik, tj. jezično izražavanje vidljivo je u prvim opisima takozvanog ženskog jezika i ženskog jezičnog ponašanja. Iako su se različito jezično izražavanje žena i ženski jezik tumačili urođenim razlikama između spolova, iz prikaza jasno proizlazi da su takva tumačenja bila utemeljena na društvenim predrasudama i stereotipima o ženama, njihovim intelektualnim sposobnostima i društvenim ulogama. U radu je, međutim, jasno prikazano kako su te predrasude i stereotipi proizašli iz činjenice da su žene u to vrijeme bile u mnogo nepovoljnijem društvenom položaju, bez ikakva utjecaja i moći u društvu, te su u svemu ovisile o muškarcima koji su imali veću društvenu moć, a time i ugled u društvu. Stoga je takva (nad)moć vidljiva i jeziku – u načinu na koji se o ženama govori te u jeziku koji se od žena očekuje, a svako odstupanje od očekivanog jezičnog izražavanja izloženo je kritici i društvenim sankcijama.

Iz prikaza feminističke kritike jezika vidljivo je da je borba za veća društvena prava žena potaknula i istraživanje diskriminacije žena u jeziku odnosno seksističkog jezika. Pritom je istaknuto da, osim što se ženama kroz odgoj nameće određeni način jezičnog izražavanja, diskriminacija postoji i u izrazima kojima se imenuje žene, kao i u činjenici da pojmovi koji su primjenjivi na muškarce i žene u slučaju žena imaju negativne konotacije (npr. *Junggeselle* – *Jungfer* [neženja – usidjelica]). Kao što je istaknuto, najočiti primjer jezične diskriminacije vidljiv je u uporabi takozvanog generičkog muškog roda za imenovanje mješovitih skupina ljudi kojim se, međutim, žene izravno isključuje kao referentne osobe. Iako se njegova uporaba opravdava jezičnom tradicijom i ekonomijom, uporaba generičkog muškog roda nije utemeljena ni na jednom gramatičkom pravilu već je društveno uvjetovana. Stoga se i njemačke feminističke lingvistice zalažu za alternativna jezična rješenja čijom će uporabom nedvojbeno biti jasno da su žene referentne osobe te se time osigurati veća vidljivost i ravnopravnost žena u jeziku.

Bavljenje pitanjem seksističkog jezika i diskriminacije žena u njemačkome jeziku rezultiralo je izdavanjem smjernica i preporuka za uporabu neseksističkog, tj. rodnoosjetljivog jezika. U trećem je poglavlju također istaknuto kako su zahtjevi njemačkih feminističkih lingvistica za neseksističkim jezikom postali politička tema, zahvaljujući čemu su u pojedinačnim saveznim državama doneseni zakoni o ravnopravnosti žena u jeziku te je 1991. godine i na saveznoj razini donesena odluka o uporabi rodno neutralnih izraza odnosno izraza kojima se imenuju oba spola za imenovanje osoba u svim pravnim i zakonskim tekstovima. Različite institucije i sveučilišta također izdaju svoje smjernice i preporuke za uporabu rodnoosjetljivog jezika, što dokazuje sve veću osviještenost društva o ovome pitanju i potrebi mijenjanja jezika kako bi se osigurala ravnopravnost žena u jeziku.

Kako bi se definiralo polazište analize tekstova, u radu je posebno prikazana problematika uporabe generičkog muškog roda za imenovanje osoba i njezin učinak na značenje. Osim što se uporabom generičkog muškog roda žene eksplicitno isključuje u jeziku, ona također krši temeljno načelo da svaka komunikacija mora biti jasna i nedvosmislena. Jasnu i nedvosmislenu komunikaciju moguće je ostvariti uporabom rodnoosjetljivih jezičnih rješenja za imenovanje osoba. Stoga je u radu dan detaljan prikaz preporučenih jezičnih rješenja na temelju smjernica Društva za njemački jezik (Gesellschaft für deutsche Sprache e.V.) i vodiča *Richtig gendern. Wie Sie angemessen und verständlich schreiben* autorica Gabriele Diewald i Anje Steinhauer. Prikazana rješenja bila su temelj analize uporabe rodnoosjetljivih jezičnih elemenata u tekstovima časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel*.

Budući da je uporaba rodnoosjetljivog jezika ispitana analizom tekstova dvaju njemačkih časopisa, u radu je dan prikaz razvoja tekstne lingvistike, pojma teksta, kriterija tekstualnosti, s posebnim naglaskom na koheziju i koherenciju teksta, kao i klasifikacije tekstova, posebice publicističkih tekstnih vrsta koje su bile predmet analize.

Kao što je uvodno istaknuto, jezik postoji u međuovisnosti s društvom u kojem čovjek njegovom uporabom, tj. jezičnim djelovanjem uspostavlja međuljudske odnose. Tekstna lingvistika u središte istraživanja jezičnog djelovanja kao osnovnu jedinicu analize stavlja tekst, pri čemu u komunikaciji tekst odgovara komunikacijskoj jedinici. Iako je tekstna lingvistika kao lingvistička disciplina obilježena pluralizmom pristupa, treba izdvojiti dva glavna pristupa – transfrastički i komunikacijski pristup analizi teksta. Istaknuto je, međutim, da ta dva pravca ne predstavljaju alternative u analizi teksta, već se oba moraju uzeti u obzir, s obzirom na to da se transfrastičkim pristupom utvrđuje predstavlja li tekst cjelinu sastavljenu u skladu s jezičnim zakonitostima, dok se komunikacijskim pristupom utvrđuje ispunjava li tekst komunikacijsku funkciju.

Upravo se pri analizi uporabe rodnoosjetljivog jezika pokazala važnost kombinacije tih dvaju pristupa. U pogledu imenovanja osoba tekst može biti sastavljen u skladu s gramatičkim pravilima, međutim, ako se za imenovanje žena ili mješovitih skupina ljudi isključivo rabi generički muški rod, njegovo značenje i komunikacijska funkcija neće biti ispravno ostvareni, tj. žene će biti eksplicitno isključene kao referentne osobe i neće se osjećati oslovljenima. Kao sredstvo jezičnog djelovanja tekst predstavlja jedinicu informacije koja se prenosi komunikacijom kojom emitent želi postići određeni cilj kod recipijenta. Kako bi u odnosu na imenovanje osoba bila prenesena točna i nedvosmislena informacija, važna je uporaba rodnoosjetljivog jezika kojom se isključuje dvosmislenost komunikacijske poruke odnosno teksta. Točno značenje teksta postiže se uporabom odgovarajućih kohezivnih sredstava, dok nedvosmislenost teksta ovisi o kognitivnim procesima recipijenta teksta, tj. o vezama koje recipijent uspostavlja između jezičnog znaka i svog pohranjenog općeg znanja. U odnosu na rodnoosjetljiv jezik, to znači da ako emitent za imenovanje mješovitih skupina ljudi rabi generički muški rod, a recipijent u svom općem znanju nema pohranjenu informaciju da tu skupinu ljudi čine muškarci i žene, komunikacijska poruka neće biti ispravno prenesena jer će recipijent kao referentne osobe u obzir uzeti isključivo muškarce, što posljedično dovodi do dvosmislenosti teksta. Uporaba rodnoosjetljivog jezika u suvremenom njemačkom standardnom jeziku analizirana je, stoga, i u pogledu kohezije i koherencije teksta, odnosno

analizirano je utječe li uporaba tj. neuporaba rodnoosjetljivog jezika u tekstovima na njihovu koheziju i koherenciju.

Osim što tekst predstavlja osnovnu jedinicu jezičnog djelovanja, on je ujedno i oblik društvene interakcije, stoga se i prema različitim vrstama komunikacije i društvene interakcije tekstove može razvrstati u različite tekstne vrste i odrediti njihove karakteristične sastavnice. Kako bi se tekstove klasificiralo u tekstne vrste, potrebno je odrediti kriterije prema kojima se tekstovi prema svojim obilježjima svrstavaju u odgovarajuće tekstne vrste. S tim u vezi istaknuto je da se tekstovi ne mogu svrstati u određene tekstne vrste isključivo prema jednome kriteriju, već se u obzir moraju uzeti unutrašnje i vanjske značajke teksta. Klasifikacija tekstova u tekstne vrste, kao i sama tekstna lingvistika obilježene su pluralizmom pristupa. Kao primjer klasifikacije tekstova u radu je prikazana Brinkerova (2005) klasifikacija tekstova u tekstne vrste. U svojoj klasifikaciji tekstova Brinker, uz osnovni kriterij njihove funkcije, u obzir uzima i kontekstualne i strukturalne kriterije tekstova, tj. izvanjezične i jezične kriterije, kako bi se tekstovi klasificirali u tekstne vrste u užem smislu. Iz prikaza takve klasifikacije proizlazi da je odnos među kriterijima klasifikacije hijerarhijski te da je tekstove moguće razvrstati u tekstne vrste u užem smislu tek uzimanjem u obzir svih dodatnih kriterija koji pobliže određuju cjelokupnu komunikacijsku situaciju.

Važnost razmatranja različitih kriterija prilikom klasifikacije tekstova istaknuta je i u prikazu publicističkih tekstnih vrsta. Kao i u Brinkerovoj klasifikaciji tekstova, i kod klasifikacije publicističkih tekstnih vrsta također je vidljiv hijerarhijski odnos među kriterijima. Prema osnovnim publicističkim funkcijama informiranja, stvaranja mišljenja i zabave te njihovim odgovarajućim oblicima prezentacije tekstovi se mogu razvrstati u tri osnovne kategorije – oblici koji naglašavaju činjenice, oblici koji naglašavaju mišljenje te oblici koji naglašavaju maštu. Kako bi se publicistički tekstovi razvrstali u tekstne vrste u užem smislu, u obzir treba uzeti dodatna jezična i izvanjezična obilježja odnosno načine izražavanja koji su obilježeni jezičnim karakteristikama te nejezična obilježja poput namjere teksta i činjenice da jezik teksta može biti prilagođen očekivanjima čitateljstva. Prema kriteriju namjere publicistički se tekstovi razvrstavaju u pet osnovnih tekstnih vrsta – tekstovi koji naglašavaju informacije, persuazivni tekstovi, instruirajući tekstovi, bicentrirani tekstovi i tekstovi kojima se uspostavlja kontakt. Na osnovi ove klasifikacije publicističkih tekstova dan je prikaz publicističkih tekstnih vrsta uvodnik, kolumna, reportaža, intervju i preporuke iz kulture koje su bile predmet analize. Iz njihova prikaza proizlazi da se ove tekstne vrste međusobno razlikuju po namjeri, obliku prezentacije i jezičnom oblikovanju.

Iz gore navedenog može se zaključiti da i u pogledu klasifikacije tekstova u tekstne vrste postoji snažna međuovisnost jezika i društva, s obzirom na to da kontekst i namjera komunikacije te očekivanja recipijenata izravno utječu na jezično oblikovanje tekstova, što je pokazala i analiza tekstova časopisa *Brigitte* i *Der Spiegel*.

Polazište analize bila je pretpostavka da se rodnoosjetljiv jezik dosljednije rabi u časopisu namijenjenom ženama nego u časopisu koji nema eksplicitno navedenu recipijentsku skupinu. Dobiveni nalazi komparativne analize provjereni su u tekstovima kontrolnog muškog časopisa *Beef!*.

Uporaba rodnoosjetljivog jezika u tekstovima korpusa, koji obuhvaća ukupno 773 teksta njemačkog ženskog dvotjednika *Brigitte*, informativnog tjednika *Der Spiegel* i muškog dvomjesečnika *Beef!*, provedena je analizom leksičkih sredstava, odnosno imenskih riječi za imenovanje osoba kako bi se utvrdilo rabe li se za upućivanje na osobe rodnoosjetljiva jezična rješenja ili generički muški rod te na temelju toga donijeli odgovarajući zaključci o uporabi rodnoosjetljivog jezika, utjecaju njegove uporabe na koheziju i koherenciju teksta te o tome je li njegova uporaba uvjetovana recipijentskom skupinom časopisa.

Kao što je istaknuto u potpoglavlju 3.1., ženama se pripisuje sklonost uporabi hiperbola i pridjeva kojima se izražava naklonost i divljenje. Stoga je u okviru analize na korpusu također analizirana uporaba pridjeva kako bi se utvrdilo razlikuje li se u dvama časopisima uporaba i funkcija pridjeva ovisno o recipijentskoj skupini časopisa.

Analiza uporabe rodnoosjetljivog jezika provedena je na temelju sljedećih hipoteza:

1. Koherencija analiziranih tekstnih vrsta (pismo urednice/urednika, kolumna, intervju, reportaža, preporuke iz kulture) s obzirom na rodnoosjetljiv jezik i smjernice za njegovu uporabu u časopisima strukturira se različito, ovisno o recipijentskoj ciljanoj skupini.
2. Kohezija analiziranih tekstnih vrsta (pismo urednice/urednika, kolumna, intervju, reportaža, preporuke iz kulture) s obzirom na rodnoosjetljiv jezik i smjernice za njegovu uporabu u časopisima strukturira se različito, ovisno o recipijentskoj ciljanoj skupini.
3. Funkcija pridjeva u realizaciji koherencije i kohezije tekstova različita je, ovisno o recipijentskoj ciljanoj skupini.

Kao što je vidljivo iz prikaza analize, prva hipoteza može se uvjetno potvrditi, s obzirom na to da je i u tekstovima ženskog časopisa *Brigitte* utvrđena uporaba generičkog muškog roda za upućivanje na osobe obaju spolova. Budući da je koherencija teksta izravno odgovorna za smisao i značenje teksta, uporaba generičkog muškog roda uzrokuje dvosmislenost teksta, a time i nejasnu komunikaciju. Slučajevi uporabe generičkog muškog roda u časopisu *Brigitte* iznimka su, a ne pravilo, s obzirom na to da se u većini slučajeva za upućivanje na osobe rabe mnogobrojna rodnoosjetljiva rješenja. U časopisu *Der Spiegel*, međutim, za upućivanje na osobe obaju spolova (posebice kod nespecifične i kategorijske referencije) u većini je slučajeva i dalje u uporabi generički muški rod, zbog čega koherencija teksta nije ispravno ostvarena i tekst postaje dvosmislen. Iako se rodnoosjetljiv jezik i smjernice za njegovu uporabu ne poštuju u cijelosti u časopisu namijenjenom ženama, na temelju utvrđene uporabe mnogobrojnih različitih rodnoosjetljivih rješenja za imenovanje osoba ipak se može zaključiti da se koherencija, s obzirom na rodnoosjetljiv jezik i smjernice za njegovu uporabu, u časopisima strukturira različito, ovisno o recipijentskoj ciljanoj skupini.

Kao i kod prve hipoteze, zbog utvrđenih slučajeva uporabe kohezivnih sredstava u generičkom muškom rodu u ženskom časopisu *Brigitte*, kada su referentne osobe žene ili miješane skupine ljudi, druga se hipoteza također može samo uvjetno potvrditi. Međutim, s obzirom na to da primjeri uporabe neodgovarajućih kohezivnih sredstava čine iznimku u odnosu na ispravno rabljena kohezivna sredstva, može se zaključiti da se kohezija, s obzirom na rodnoosjetljiv jezik i smjernice za njegovu uporabu, u časopisima strukturira različito, ovisno o recipijentskoj ciljanoj skupini. To potvrđuju i mnogobrojni utvrđeni primjeri uporabe pogrešnih kohezivnih sredstava u časopisu *Der Spiegel*, posebice kada se imenice ženskoga roda parafraziraju imenicom u muškom rodu (npr. *Kanzlerin – Regierungschef*; br. 50/2019, str. 34) ili se rodnoosjetljivo rješenje parafrazira imenicom muškoga roda (npr. *das Wiener Künstlerduo Sonja Stummerer und Martin Hablesreiter – die Wiener Künstler*; br. 41/2020, str. 117).

U odnosu na ostvarivanje kohezije i koherencije teksta može se zaključiti da njihovo ispravno ostvarivanje u odnosu na imenovanje osoba izravno ovisi o uporabi rodnoosjetljivog jezika, s obzirom na to da se jedino ispravnim upućivanjem na referentne osobe odgovarajućim jezičnim rješenjima čitateljicama i čitateljima jednoznačno i nedvosmisleno prenosi značenje i smisao teksta, dok je iz primjera uporabe generičkog muškog roda za imenovanje osoba vidljivo da posebice uporabom neodgovarajućih kohezivnih sredstava dolazi do poteškoća s

koherencijom teksta jer ona izravno uzrokuje dvosmislenost teksta i time dovodi do neispravnog tumačenja u pogledu referentnih osoba.

Od preporučenih rodnoosjetljivih rješenja za imenovanje osoba u analiziranim tekstovima obaju časopisa utvrđeni su: izričito navođenje obaju rodova, zamjenski oblici poimeničenih pridjeva, participa I. i. II., rodno neutralni izrazi, opisivanje zamjenicom *wir* te u manjoj mjeri apstrakcija i kratice. U tekstovima časopisa *Brigitte*, osim toga, utvrđena je uporaba skraćenog oblika navođenja obaju rodova zvjezdicom (*) u odnosu na koju je također utvrđeno da se on rabi i s imenicama koje odstupaju od tvorbe ženskog roda dodavanjem nastavka *-in* na muški oblik imenice, što uzrokuje gramatičke pogreške, zbog čega bi u takvim slučajevima trebalo rabiti izričito navođenje obaju rodova ili jedno od ostalih rodnoosjetljivih rješenja.

Analiza uporabe pridjeva pokazala je da se u svim tekstovima obaju časopisa rabe pridjevi intenzivirana značenja i pridjevi kojima se izražava naklonost i odobravanje, posebice u preporukama iz kulture. Treba, međutim, istaknuti kako je njihova uporaba u tekstnim vrstama uvodnik, kolumna, intervju i reportaža izraženija u časopisu *Brigitte*. Tim se pridjevima izražavaju emocije i pojačava značenje, čime se kod čitateljica i čitatelja izaziva veće zanimanje te emocionalna reakcija na sadržaj tekstova. Činjenica da je njihova uporaba u časopisu *Brigitte* učestalija podupire stereotip o emocionalnosti žena i njihovoj uporabi emocionalnog jezika, posebice uzimajući u obzir činjenicu da izdavač časopisa navodi emocionalni način obrade tema (usp. 6.2.1.), zbog čega se nameće zaključak da je jezik časopisa *Brigitte* u pogledu uporabe pridjeva prilagođen recipijenticama tekstova odnosno da on odgovara stereotipovima o tzv. ženskom jeziku. Stoga se može potvrditi treća hipoteza da je funkcija pridjeva u realizaciji koherencije i kohezije tekstova različita ovisno o recipijentskoj ciljnoj skupini

Međutim, s obzirom na to da se pridjevi intenzivirana značenja i pridjevi kojima se izražava naklonost i odobravanje također pronalaze u časopisu *Der Spiegel* – u manjoj mjeri u uvodniku, kolumni, reportaži i intervju, dok je njihova uporaba u preporukama iz kulture učestalija – može se zaključiti da njihova uporaba ima funkciju naglašavanja osobnog mišljenja i emocionalnih reakcija na sadržaj tekstova. To posebice potvrđuje njihova izražena uporaba u tekstovima preporuka iz kulture obaju časopisa. Kao tekstnu vrstu preporuke iz kulture predstavljaju persuazivne tekstove koji naglašavaju mišljenje u kojima novinarke i novinari izražavaju osobno mišljenje o glazbi, filmovima i serijama te knjigama koje preporučuju čitateljicama i čitateljima. Uporabom tih pridjeva naglašavaju mišljenje i emocionalne reakcije

te time izazivaju zanimanje čitateljica i čitatelja, potičući ih tako na kupnju određenog djela ili posjećivanje manifestacije.

Iako su sklonost emocionalnom jeziku i uporaba pridjeva kojima se izražava naklonost i odobravanje istaknute kao tipična obilježja tzv. ženskog jezika, emocionalni jezik također je obilježje publicističkih tekstova u kojima se iznosi osobno mišljenje i emocionalna reakcija, kojima pripadaju tekstne vrste uvodnik, kolumna i preporuke iz kulture. Premda reportaža i intervju ne pripadaju ovim tekstovima, obilježje reportaže osobno je obojeno prikazivanje događaja, dok se, pod pretpostavkom da je jezik intervjuja vjerno prenesen, uporaba ovih pridjeva može tumačiti osobnim stilom osoba koje intervjuiraju i intervjuiranih osoba te njihovom željom naglašavanja mišljenja i stavova.

Stoga se u odnosu na uporabu pridjeva intenziviranog značenja i pridjeva kojima se izražava naklonost i odobravanje može zaključiti da su oni obilježje emocionalnog jezika. Emocionalni jezik, međutim, nije isključivo rezerviran za žene i namijenjen njima, već je također tipično obilježje određenih publicističkih tekstnih vrsta kojima se naglašava mišljenje i emocionalna reakcija kako bi se kod čitateljica i čitatelja izazvalo zanimanje.

Činjenica da se određeni pridjevi koji se pripisuju tzv. ženskom jeziku pronalaze u publicističko-novinarskom jeziku i da oni imaju jednaku funkciju izražavanja emocija potvrđuje mišljenje Sente Trömel-Plötz da bi preciznije bilo govoriti o ženskom registru umjesto tzv. ženskom jeziku.

Analiza tekstova dvotjednika *Brigitte* i tjednika *Der Spiegel* pokazala je da se rodnoosjetljiv jezik ni u jednom od tih dvaju časopisa ne rabi dosljedno te da je za upućivanje na osobe obaju spolova i dalje u uporabi generički muški rod. Unatoč tomu, iz analize je također vidljivo da se uporaba rodnoosjetljivog jezika u većoj mjeri poštuje u dvotjedniku *Brigitte*, u čijim je tekstovima također utvrđena uporaba većeg broja različitih preporučenih rodnoosjetljivih rješenja za imenovanje osoba. Na temelju toga može se zaključiti da uporaba rodnoosjetljivog jezika ovisi o recipijentskoj skupini časopisa, tj. da je njegova uporaba dosljednija u časopisu namijenjenom ženama, ali da ona također ovisi o osviještenosti uredništva, novinarki i novinara časopisa o važnosti njegove uporabe.

Analiza uporabe rodnoosjetljivog jezika u dvama časopisima pokazala je da na njemačkom govornom području postoji osviještenost o ovom pitanju i da uporaba rodnoosjetljivog jezika nije ograničena isključivo na tekstove čija su recipijentska skupina žene,

iako se u njima dosljednije rabi, što je potvrdila i kontrolna analiza na tekstovima njemačkog muškog časopisa *Beef!*. Analiza je također pokazala da i u tekstovima čija su recipijentska skupina žene uporaba rodnoosjetljivog jezika nije potpuna te je za imenovanje osoba još u uporabi i generički muški rod. Problemi uporabe generičkog muškog roda posebno su vidljivi u tekstovima tjednika *Der Spiegel* kada se za nespecifičnu i kategorijsku referenciju (*der Bürger, der Wähler, der Politiker, der Arbeiter, der Arzt, der Schüler* i imena nacija) rabi isključivo generički muški rod, iako referentne osobe obuhvaćaju osobe obaju spolova. Posebno je problematična uporaba profesijskih imenica muškoga roda množine kada je iz samoga konteksta jasno da referentne osobe uključuju i žene. Na taj se način ženama niječe njihov profesionalni identitet, čini ih se nevidljivima i poručuje da, unatoč njihovim postignućima, nisu ravnopravne s muškarcima na istom položaju.

Iako je, kao što je vidljivo iz analize tekstova obaju časopisa, u suvremenome njemačkome jeziku došlo do znatnih pomaka u pogledu uporabe rodnoosjetljivog jezika, ona još nije dosljedna i potpuna. Kao i sve jezične promjene, i ova promjena zahtijeva konsenzus društvene zajednice i vrijeme prilagodbe. Kako bi uporaba rodnoosjetljivog jezika potpuno zaživjela, moraju ga prihvatiti i dijelovi društvene zajednice koji se opiru njegovoj uporabi, opravdavajući uporabu generičkog muškog roda očuvanjem jezične ekonomije. S obzirom na postojeća rješenja za imenovanje osoba obaju spolova i upućivanja na njih u njemačkome jeziku, koja nisu ograničena isključivo na izričito navođenje obaju rodova već obuhvaćaju mnoga ekonomična rješenja, argument jezične ekonomije je promašen, pogotovo uzme li se u obzir da je svrha jezične komunikacije prijenos određene poruke, stoga se u tom kontekstu treba zapitati je li jezična ekonomija presudan čimbenik ako ona ne osigurava prijenos ispravnog značenja i smisla.

Na temelju uporabe rodnoosjetljivog jezika u informativnom časopisu *Der Spiegel* koji nema eksplicitno navedenu recipijentsku skupinu, a čije čitateljstvo većinom čine muškarci, može se zaključiti da je u njemačkom društvu došlo do promjena u percepciji društvene uloge žena, a time i važnosti da promijenjene uloge budu vidljive u jeziku. Iako, kako je istaknuto u potpoglavlju 2.4., jezične promjene neizravno i sporije utječu na promjene stavova i društva u cjelini, dosljednija uporaba rodnoosjetljivog jezika, osim što osigurava ravnopravan položaj žena u jeziku, u konačnici podupire i osigurava njihovu ravnopravnost u društvu.

9. LITERATURA

- Acke, H. 2019. Sprachwandel durch feministische Sprachkritik. *Z Literaturwiss Linguistik* 49, 303–320. <https://doi.org/10.1007/s41244-019-00135-1>
- Adamzik, Kirsten. 2004. *Textlinguistik*. Tübingen: Max Niemayer Verlag.
- Badurina, Lada. 2011. Od sintakse prema suprasintaksi i dalje. U: Mićanović, K. (ur.) *Sintaksa hrvatskoga jezika - Književnost i kultura osamdesetih*. Zbornik radova 39. seminara Zagrebačke slavističke škole, 43-65.
- Bagić, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bär, Jochen A. 2004. Genus und Sexus. Beobachtungen zur sprachlichen Kategorie „Geschlecht“. In: Eichhoff-Cyrus, Karin M. (Hrsg.), Adam, Eva und die Sprache. *Beiträge zur Geschlechterforschung*. Mannheim: Dudenverlag, 148-175.
- Bertoša, Mislava. 2001. Jezične promjene i feministička kritika jezika. *Revija za sociologiju*, 1-2, 63-75.
- Beaugrande, Robert-Alain de/Dressler, Wolfgang Ulirich. 1981. *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Niemeyer.
- Braun, Friederike. 2004. Reden Frauen anders? Entwicklungen und Positionen in der linguistischen Geschlechterforschung. In: Eichhoff-Cyrus, Karin M. (Hrsg.), Adam, Eva und die Sprache. *Beiträge zur Geschlechterforschung*. Mannheim: Dudenverlag, 9-26.
- Brinker, Karl. 2005. *Linguistische Textanalyse*. 6., überarbeitete und erweiterte Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Buffagni, Claudia. 2020: Kommentartypen in italienischen Tageszeitungen am Beispiel von Leitartikeln aus L'Unita und Libero. Anmerkungen zu syntaktischen Besonderheiten. In: Giessen, Hans W. / Lenk, Hartmut E. H. (Hrsg.): *Persuasionsstile in Europa IV. Typen und Textmuster von Kommentaren in Tageszeitungen*. (Germanistische Linguistik; 246-247. 2019). Hildesheim / Zürich / New York: Georg Olms Verlag, 279-303.
- Burger, Harald. 1984. *Sprache der Massenmedien*. Berlin - New York: de Gruyter.

- Bühler, Karl. 1982. *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag.
- Coates, Jennifer. 2013. *Women, Men and Language: a sociolinguistic account of gender differences in language*, 3rd ed., New York: Routledge.
- Davies, Bethan. 2005. Communities of practice: Legitimacy not choice. *Journal of Sociolinguistics*, 9: 557-581. <https://doi.org/10.1111/j.1360-6441.2005.00306.x>
- Diewald, Gabriele. 1995. Textsortenklassifikation auf der Basis kommunikativer Grundbedingungen, *Linguistica*, 35(1), 21–36. doi: 10.4312/linguistica.35.1.21-36.
- Diewald, Gabriele und Steinhauer, Anja. 2017. *Richtig gendern: Wie Sie angemessen und verständlich schreiben*. Berlin: Dudenredaktion (Hg.).
- Diewald, Gabriele. 2018a. Gendergerechte Sprache – Was ist das? Was soll das? Wie geht das?. *Der Sprachdienst* 6/18, Wiesbaden. Gesellschaft für deutsche Sprache e.V., 195 – 208.
- Diewald, Gabriele. 2018b. Zur Diskussion: Geschlechtergerechte Sprache als Thema der germanistischen Linguistik – exemplarisch exerziert am Streit um das sogenannte generische Maskulinum. *Zeitschrift für germanistische Linguistik*, Vol. 46 (Issue 2), 283-299. <https://doi.org/10.1515/zgl-2018-0016>
- Dressler, Wolfgang. 1973. *Einführung in die Textlinguistik*. Tübingen: Niemeyer.
- Eckert, Penelope & McConnell-Ginet, Sally. 1992. Communities of practice: where language, gender and power all live, in Kira Hall; Mary Bucholtz & Moonwomon Birch, ed., *Berkely Women and Language Group*, Berkeley, pp. 89-99, <https://web.stanford.edu/~eckert/PDF/Communitiesof.pdf>
- Eckert, Penelope & McConnell-Ginet, Sally. 1999. New generalizations and explanations in language and gender research, *Language in Society*, Cambridge University Press, 28(2), pp. 185–201.
- Ehrlich, Susan/King, Ruth. 1994. Feminist Meanings and the (De)Politicization of the Lexicon. *Language in Society*, vol. 23, no. 1, pp. 59–76. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/4168494>.

- Elmiger, Daniel. 2009. Sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann: eine korpusgestützte Untersuchung über den Sprachwandel in der Schweiz. *Linguistik online* 39. 3/2009.
- Erfurt, Jürgen. 1988. Feministische Sprachpolitik Und Soziolinguistische Aspekte Des Sprachwandels. *Zeitschrift Für Germanistik*. vol. 9. no. 6. pp. 706–716. www.jstor.org/stable/23975968.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka. 2008. Kad student zatrudni – o rodnoj perspektivi u jeziku. Zagreb: Alfa.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka. 2018. Od gospođice učiteljice do pilotkinje. U Brković, I. & Pišković, T. (ur.) 2018. Izvedbe roda u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi. *Zbornik radova 46. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 65-77.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka. 2004. O tekstu, 2. izmijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Gottburgsen, Anja. 2004. Kleiner Unterschied, große Wirkung: Die Wahrnehmung von weiblichem und männlichem Kommunikationsverhalten. In: Eichhoff-Cyrus, Karin M. (Hrsg.). *Adam, Eva und die Sprache. Beiträge zur Geschlechterforschung*. Mannheim: Dudenverlag, 27-41
- Graupmann, Jürgen. 1998. *Das Lexikon des Tabus*. Bergisch Gladbach: Bastei-Verl. Lübbe
- Greule, Albrecht. 2007. Textgrammatik. In: Bračić, Stojan/Fix, Ulla/Greule, Albrecht. 2007. *Textgrammatik – Textsemantik – Textstilistik. Ein textlinguistisches Repetitorium*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 5-15.
- Harth-Peter, Waltraud. 1992. Sexismus in der Sprache - Ein Literaturbericht. In: *Mann und Frau - Frau und Mann. Hintergründe, Ursachen und Problematik der Geschlechterrollen / Winfried Böhm*. Stuttgart: Klett-Schulbuchverlag, 1992. - 325 - 335. ISBN: 3-12-984610-7 (Würzburger Symposien) urn:nbn:de:bvb:20-opus-43219
- Hellinger, Marlis/Bierbach, Christine. 1993. *Eine Sprache für beide Geschlechter: Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch*, Bonn, Dt. UNESCO-Komm.

- Hellinger, Marlis. 2004. Empfehlungen für einen geschlechtergerechten Sprachgebrauch im Deutschen. In: Eichhoff-Cyrus, Karin M. (Hrsg.). Adam, Eva und die Sprache. Beiträge zur Geschlechterforschung. Mannheim, Dudenverlag, 275–291.
- Hill, Joseph C. 2017. The Importance of the Sociohistorical Context in Sociolinguistics: The Case of Black ASL, *Sign Language Studies*, vol. 18, no. 1, pp. 41–57. JSTOR, www.jstor.org/stable/26478211.
- Hoberg, Rudolf und Hoberg, Ursula. 2004. Deutsche Grammatik. Der kleine Duden. 3. überarbeitete Auflage. Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich: DUDENVERLAG.
- Hoffmann, Michael. 2014. „Darüber müssen wir mal reden!“ Kolumnen in medienlinguistischer Differenzierung. In: Hauser, Stefan / Kleinberger, Ulla / Roth, Kersten Sven (Hrsg.): *Musterwandel – Sortenwandel. Aktuelle Tendenzen der diachronen Text(sorten)linguistik*. Sprache in Kommunikation und Medien. Band 3. Bern: Peter Lang, 207–243.
- Humboldt, Wilhelm von. 1836. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Berlin: Gedruckt in der Druckerei der Königl. Akademie der Wissenschaften.
- Humboldt, Willhelm von. 2010. O raznolikosti gradbe ljudskih jezika i njezinu utjecaju na duhovni razvoj čovječanstva. Zagreb: Alfa.
- Hymes, Dell. 2020. The Scope of Sociolinguistics. *International Journal of the Sociology of Language*, Vol. 2020 (Issue 263), 67-76. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2020-2084>
- Ivanetić, Nada. 2003. Uporabni tekstovi. Zagreb, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta Zagrebu.
- Jespersen, Otto. 1922. Language, Its Nature, Development and Origin. New York: Henry Holt and Company.
- Kalogjera, Damir. 1979. Jezik i spol. Beograd, *Godišnjak saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije br. 3*, 109-114.
- Karl, Michaela. 2020. Die Geschichte der Frauenbewegung. 6. aktual u. erw. Auflage. Stuttgart: Reclam.

- Kovačec, August. 2007. Ferdinand de Saussure i Strukturalizam. u Glovacki-Bernardi, Zrinjka (ur.). 2007. Uvod u lingvistiku. Zagreb: Školska knjiga.
- Kresic, Marijana. 2006. Sprache, Sprechen und Identität. München: Iudicium Verlag.
- Lakoff, Robin. 1973. Language and woman's place. *Language in Society*, Cambridge University Press, 2(1). 45-79. doi: 10.1017/S0047404500000051.
- Lakoff, Robin Tolmach, 2004a. Author's Introduction: Language and Woman's Place Revisited. In: Lakoff, Robin Tolmach/Bucholtz, Mary. 2004. *Language and woman's place: text and commentaries*, New York: Oxford University Press, 15-28.
- Lakoff, Robin Tolmach, 2004b. Language and Woman's Place. In: Lakoff, Robin Tolmach/Bucholtz, Mary. 2004. *Language and woman's place: text and commentaries*, New York: Oxford University Press, 31-102.
- Leitlinien der GfdS zu den Möglichkeiten des Genderings (veröffentlicht: 20. November 2019; Stand: August 2020). Gesellschaft für deutsche Sprache e.V., Online-Archiv *Der Sprachdienst*. <https://gfdS.de/standpunkt-der-gfdS-zu-einer-geschlechtergerechten-sprache>. (25.09.2020.)
- Löffler, Heinrich. 1985. Germanistische Linguistik. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Lüger, Heinz-Helmut. 1983. Pressesprache. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Lüger, Heinz-Helmut. 2005. Optimierungsverfahren i Presstexteb. Aspekte einer kontrastiven Analyse (deutsch-französisch). In: Lenk, Hartmut E.H. und Chesterman, Andrew (Hg.) *Presstextsorten im Vergleich – Contrasting Text Types in the Press*. Hildesheim / Zürich / New York: Georg Olms Verlag.
- Lüger, Heinz-Helmut. 2016. Kommentare in der französischen Tagespresse – abwägend und weniger persuasiv? In: Lenk, Hartmut E. H. (Hrsg.): *Persuasionsstile in Europa II. Kommentartexte in den Medienlandschaften europäischer Länder. (Germanistische Linguistik; 229-231. 2015)*. Hildesheim / Zürich / New York: Georg Olms Verlag, 229-260.
- Mikić Čolić, Ana, i Trtanj, Ivana. 2019. O koheziji i koherenciji teksta, *Suvremena lingvistika*, 45(88), str. 247-264. <https://doi.org/10.22210/suvlin.2019.088.05>.

- Pavlović, Branka, i Šarić, Antonija. 2012. Tekstualna komunikacija, *Život i škola*, LVIII(28), str. 32-43. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/95240>
- Pišković, Tatjana. 2018a. Kako govori prava dama? Hrvatski jezični bonton u prvoj polovici 20. stoljeća. U: Brković, I. & Pišković, T. (ur.) *Izvedbe roda u hrvatskome jeziku, književnosti i kulturi*. Zbornik radova 46. seminara Zagrebačke slavističke škole. Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 175-202.
- Pišković, Tatjana. 2018b. Jezične rodne ideologije u hrvatskim ženskim časopisima prve polovice 20. stoljeća. *Suvremena lingvistika*, 44 (86), 291-327 doi:10.22210/suvlin.2018.086.06.
- Pusch, Luise F. 1996a. Von der Linguistik zur Feministischen Linguistik. Ein persönlicher Bericht. In: Pusch, Luise F. *Das Deutsche als Männersprache*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 7-14.
- Pusch, Luise F. 1996b. Von Menschen und Frauen. In: Pusch, Luise F. *Das Deutsche als Männersprache*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 15-19.
- Pusch, Luise F. 1996c. Der Mensch ist ein Gewohnheitstier, doch weiter kommt man ohne ihr. Eine Antwort auf Kalverkämpers Kritik an Trömel-Plötz' Artikel über „Linguistik und Frauensprache“. In: Pusch, Luise F. *Das Deutsche als Männersprache*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 20-42.
- Pusch, Luise F. 1996d. Der Piloterich. Ein Beitrag der außerirdischen Linguistik. In: Pusch, Luise F. *Das Deutsche als Männersprache*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 43-45.
- Pusch, Luise F. 1996e. Das Deutsche als Männersprache. Diagnose und Therapievor schläge. In: Pusch, Luise F. *Das Deutsche als Männersprache*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 46-68.
- Pusch, Luise F. 2014. *Gerecht und Geschlecht. Neue sprachkritische Glossen*. Göttingen: Wallstein.
- Rauschenbach, Brigitte. 2019. Das Geschlecht vor dem Recht vor der Sprache. *Feministische Studien*, Vol. 37 (Issue 1), 161-184. <https://doi.org/10.1515/fs-2019-0011>

- Samel, Ingrid. 2000. Einführung in die feministische Sprachwissenschaft. 2. Aufl. Berlin: Schmidt.
- Saussure, Ferdinand de. 1967. Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft. 2. Auflage. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Schrodt, Richard. 2007. Tekstna lingvistika. u Glovacki-Bernardi, Zrinjka (ur.). 2007. Uvod u lingvistiku. Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, Josip/Pranjković, Ivo. 2007. Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta. 2. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Tannen, Deborah. 2010. HE SAID, SHE SAID. Scientific American Mind, vol. 21, no. 2, 54-59. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/24943040>.
- Trömel-Plötz, Senta. 2007. Frauensprache: Sprache der Veränderung; Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag.
- Trömel-Plötz, Senta. 2007a. Gibt es eine Frauensprache. In: Trömel-Plötz, Senta. Frauensprache: Sprache der Veränderung. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 35-46.
- Trömel-Plötz, Senta. 2007b. Die beste Frau ist die, die nicht spricht. In: Trömel-Plötz, Senta. Frauensprache: Sprache der Veränderung. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 47-53.
- Trömel-Plötz, Senta. 2007c. Linguistik und Frauensprache. In: Trömel-Plötz, Senta. Frauensprache: Sprache der Veränderung. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 54-74.
- Trömel-Plötz, Senta. 2007d. Frauensprache in unserer Welt der Männer. In: Trömel-Plötz, Senta. Frauensprache: Sprache der Veränderung. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 75-92.
- Trömel-Plötz, Senta. 2007e. Männer reden – Frauen schweigen: Frauensprache. In: Trömel-Plötz, Senta. Frauensprache: Sprache der Veränderung. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 93-104.

Trömel-Plötz, Senta. 2007f. Frauen, Damen, Mädchen und Fräulein: die Vergewaltigung der Frauen in der Männersprache. In: Trömel-Plötz, Senta. *Frauensprache: Sprache der Veränderung*. Frankfurt a.M.: Fischer Taschenbuch Verlag, 105-113.

Trudgill, Peter, 2000. *Sociolinguistics. An Introduction to language and Society*. Fourth Edition. London: Penguin.

Trudgill, Peter. 2020. Prehistoric Sociolinguistics and the Uniformitarian Hypothesis: What Were Stone-Age Languages Like?. In: Trudgill, Peter. *Millennia of Language Change: Sociolinguistic Studies in Deep Historical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 7–16. doi: 10.1017/9781108769754.002.

Unterrichtung durch die Bundesregierung: Maskuline und feminine Personenbezeichnungen in der Rechtssprache. Bericht der Arbeitsgruppe Rechtssprache vom 17. Januar 1990. Drucksache 12/1041 vom 7. August 1991 des Deutschen Bundestags, 12. Wahlperiode. <https://dserver.bundestag.de/btd/12/010/1201041.pdf> (15.06.2022.)

Viehweger, Dieter. 1980. Methodologische Probleme Der Textlinguistik. *Zeitschrift Für Germanistik*, vol. 1, no. 1, pp. 6–20. JSTOR, www.jstor.org/stable/23975093.

Whorf, Benjamin Lee. 1939. The relation of habitual thought and behavior to language. In: *Language Thought & Reality, Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, edited by John B. Carroll, 1964. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 134-159

Whorf, Benjamin Lee. 1941. Language, mind and reality. In: *Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*, edited by John B. Carroll, 1964. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 246-270

MREŽNI IZVORI:

<https://www.duden.de/rechtschreibung/gendern> (19.06.2022.)

<https://www.spiegel.de/politik/deutschland/spiegel-umfrage-haelfte-der-deutschen-befuerwortet-gender-verbot-fuer-staatliche-stellen-a-f611d490-cf36-4358-9054-f08392af9fdf> (09.01.2022.)

<https://www.cicero.de/kultur/gendergerechte-sprache-gendern-argumente-genderstern-sprachwissenschaft> (09.01.2022.)

<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2021/10/211026-Entlassung-BK-BReg.html> (27.10.2021.)

<https://www.fembio.org/biographie.php/frau/biographie/senta-troemel-ploetz/> (19.06.2022.)

<https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (20.08.2021.)

https://www.bundestag.de/resource/blob/189944/e08956faef19f5070c8f711ae37272ad/sprachwandel_und_sprachpolitik-data.pdf (08.08.2022.)

<https://www.rechtschreibrat.com/der-rat/> (08.08.2022.)

<https://scilogs.spektrum.de/engelbart-galaxis/wer-entscheidet-ueber-sprache/> (08.08.2022.)

https://www.rechtschreibrat.com/DOX/rfdr_PM_2018-06-08_Geschlechtergerechte_Schreibung.pdf (15.06.2022.)

<https://www.internationalmediasales.net/international/portfolio/detail/brigitte/> (12.8.2022.)

<https://www.welt.de/print-wams/article109635/Geburtstag-einer-guten-Freundin.html>
(12.8.2022.)

<https://www.guj.de/portfolio/brigitte-deu> (12.8.2022.)

<https://gruppe.spiegel.de/unternehmen/historie> (12.8.2022.)

<https://gruppe.spiegel.de/journalismus/medien-und-marken/der-spiegel> (12.8.2022.)

<https://www.guj.de/portfolio/beef-deu> (12.8.2022.)

<https://meedia.de/2019/01/24/auftakt-zur-meedia-serie-leser-check-wer-liest-den-spiegel-das-magazin-in-der-detaillierten-ma-analyse/> (12.8.2022.)

PRILOG

KORPUS:

1. Časopis *Brigitte*, Gruner + Jahr GmbH, Hamburg, 2019. i 2020., brojevi: 5/2019 (13.2.2019.), 6/2019 (27.2.2019.), 8/2019 (27.3.2019.), 11/2019 (8.5.2019.), 13/2019 (5.6.2019.), 14/2019 (19.6.2019.), 17/2019 (31.7.2019.), 18/2019 (14.8.2019.), 20/2019 (11.9.2019.), 22/2019 (9.10.2019.), 23/2019 (23.10.2019.), 24/2019 (6.11.2019.), 1/2020 (16.12.2019.), 3/2020 (15.1.2020.), 5/2020. (12.2.2020.), 8/2020. (25.3.2020.), 11/2020 (6.5.2020.), 12/2020 (20.5.2020.), 15/2020 (1.7.2020.), 18/2020 (12.8.2020.), 21/2020 (23.9.2020.), 23/2020 (21.20.2020.), 24/2020 (4.11.2020.), 26/2020 (2.12.2020.).
2. Časopis *Der Spiegel*, Spiegel-Verlag, Hamburg, 2019. i 2020., brojevi: 1/2019 (29.12.2018.), 5/2019 (26.1.2019.), 6/2019 (2.2.2019.), 9/2019 (23.2.2019.), 10/2019 (2.3.2019.), 12/2019 (16.3.2019.), 14/2019. (30.2.2019.), 16/2019 (13.4.2019.), 18/2019 (27.4.2019.), 20/2019 (11.5.2019.), 22/2019 (25.5.2019.), 24/2019 (8.6.2019.), 26/2019 (22.6.2019.), 28/2019 (6.7.2019.), 30/2019. (30.7.2019.), 32/2019 (3.8.2019.), 34/2019 (17.8.2019.), 38/2019 (14.9.2019.), 40/2019(28.9.2019.), 42/2019 (12.10.2019.), 46/2019 (9.11.2019.), 48/2019 (23.11.2019.), 50/2019 (7.12.2019.), 3/2020 (11.1.2020.), 4/2020 (18.1.2020.), 6/2020 (1.2.2020.), 8/2020 (15.2.2020), 11/2020 (7.3.2020.), 13/2020 (21.3.2020.), 15/2020 (4.4.2020.), 18/2020 (25.4.2020.), 20/2020 (9.5.2020.), 22/2020 (23.5.2020.), 24/2020 (6.6.2020.), 27/2020 (27.6.2020), 29/2020 (11.7.2020.), 30/2020 (18.7.2020.), 33/2020 (8.8.2020.), 35/2020 (22.8.2020.), 37/2020 (5.9.2020.), 39/2020 (19.9.2020.), 41/2020 (2.10.2020.), 43/2020 (17.10.2020.), 45/2020 (30.10.2020.), 47/2020 (14.11.2020.), 49/2020 (28.11.2020.), 51/2020 (12.12.2020.), 53/2020 (24.12.2020.).
3. Časopis *Beef!*, G+J Lifestyle GmbH, Hamburg, 2020., brojevi: 5/2020 i 6/2020.

ŽIVOTOPIS AUTORICE

Ana Jurić rođena je 1977. u Marlu, SR Njemačka gdje je živjela do 1992. godine. Godine 1996. završila je klasični smjer I. gimnazije u Splitu te upisala studij njemačkoga i engleskoga jezika i književnosti na Filozofskom Fakultetu u Zagreb koji je završila 2003. godine. Još tijekom studija, godine 2000. počela je raditi kao prevoditeljica. Od jeseni 2000. godine do travnja 2001. godine u Uredu za suradnju s Međunarodnim kaznenim sudom i Međunarodnim sudom pravde na izradi Memoranduma tužbe protiv SFRJ, a od travnja 2001. godine do 2015. godine kao honorarna suradnica Službe za prijevode Hrvatske radiotelevizije. Od travnja 2004. godine zaposlena je kao prevoditeljica u Odvjetničkom društvu Hanžeković & partneri d.o.o. u kojem je od 2016. godine također voditeljica prevoditeljskog odjela. Od 2004. godine stalna je sudska tumačica i prevoditeljica za engleski i njemački jezik. Poslijediplomski doktorski studij lingvistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu upisala je 2010. godine.

Jurić, Ana. 2023. Geschlechtergerechte Sprache – ein Überblick. U: *Zagreber germanistische Beiträge*, 32(1), pp. 221-237.